

รำลึกวันวาน

ท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺตเถร

อนุสรณ์พิพิธภัณฑสถานหกรานุสรณ์ วัดป่าอัมพโรปัญญาวนาราม ในพระสังฆราชูปถัมภ์

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (อมฺพรมหาเถร)

สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

๙๙๙ หมู่ ๙ บ้านหนองกลางดอน ตำบลคลองกiew อำเภอบ้านบึง จังหวัดชลบุรี

รำลึกวันวาน

เกียรติประวัติ ปกป้องธรรม และพระธรรมเทศนา

ท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทัตตเถร

อนุสรณ์พิพิธภัณฑสถานอนุสรณ์

วัดป่าอัมพโรปัญญาหาราม ในพระสังฆราชูปถัมภ์

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (อมฺพรมหาเถร) สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

รำลึกวันวาน

เกียรติประวัติ ปกตินกธรรม และพระธรรมเทศนา ท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺตเถร

เลขมาตรฐานหนังสือ : ๙๗๘-๖๑๖-๔๔๕-๖๓๐-๓

พิมพ์ครั้งที่ ๒ : ธันวาคม ๒๕๖๐

จำนวนพิมพ์ : ๕,๐๐๐ เล่ม

จัดพิมพ์โดย : มูลนิธิพุทธสมณไพริศูแผ่นดินไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์

.....

สงวนลิขสิทธิ์ : ห้ามคัดลอก ตัดตอน เปลี่ยนแปลง แก้ไข ปรับปรุง
ข้อความใดๆ ทั้งสิ้น หรือนำไปพิมพ์จำหน่าย
หากท่านใดประสงค์จะพิมพ์เพื่อให้เป็นธรรมทาน
โปรดติดต่อขออนุญาตจากทางกองทุนแสงตะวัน
วัดปทุมวนารามราชวรวิหาร

.....

พิมพ์ที่ : บริษัท ศิลป์สยามบรรจุกัณฑ์และการพิมพ์ จำกัด
๖๑ ถนนเลียบบคลองภาษีเจริญฝั่งเหนือ ซ.เพชรเกษม ๖๙
แขวงหนองแขม เขตหนองแขม กรุงเทพมหานคร
โทรศัพท์ ๐-๒๔๔๔-๓๓๕๑-๙ โทรสาร ๐-๒๔๔๔-๐๐๗๘
E-mail: silpasiamprinting@hotmail.com www.silpasiam.com

คำปรารภ

เรื่องการจัดทำหนังสือมรดกกรรมยอดโอวาทคำสอนของสมณะนักปราชญ์
วิสุทธิเทวา (พระป่า) จัดทำขึ้น ๓๔ องค์ สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ระหว่างปี พุทธศักราช
๒๔๖๐-๒๕๕๔ โอวาทกรรมยอดแห่งคำสอนของวิสุทธิบุคคล ท่านแสดงบริสุทธิ
สมบูรณ์ไม่ว่ายุคใดสมัยใด นำผู้สนใจพยายามตั้งใจปฏิบัติตาม ย่อมก้าวล่วงทุกข์ไปได้
สมความปรารถนา คณะปสาทะศรัทธาเห็นควรจัดทำขึ้นสงวนรักษาไว้ เพื่อกุลบุตร
สุดท้ายภายหลังที่ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ วัดป่าอัมพโรปัญญาวนาราม บ้าน
หนองกลางดอน ตำบลคลองกิว อำเภอบ้านบึง จังหวัดชลบุรี ผู้สนใจกรุณาเข้าไป
ศึกษาได้ตามโอกาส เวลาพอดี

ผู้ฉลาดยึดหลักนักปราชญ์เป็นแบบฉบับพาดำเนินปกครองรักษาตน

คณะปสาทะศรัทธา

ห้ามพิมพ์เพื่อจำหน่าย สงวนลิขสิทธิ์

สารบัญ

รำลึกวันวาน

เกียรติประวัติ ปกิณกธรรม และพระธรรมเทศนา	
ท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺตเถร	๑
ตอนที่ ๑ เกียรติประวัติ ท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺตเถร	๗
- ลักษณะนิสัย ปฏิปทา ท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺตเถร	๘๓
ตอนที่ ๒ ปกิณกธรรม ท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺตเถร	๙๙
ตอนที่ ๓ รำลึกพระธรรมเทศนา ท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺตเถร	๑๙๓

พระภุริทตฺโต หลวงปู่มั่น

วัดป่าสุทธาวาส อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร

รำลึกวันวาน

เกียรติประวัติ ปกป้องธรรม และพระธรรมเทศนา
ท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทัตตเถร

เถรฆภคณ

หนังสือเล่มนี้ เขียนขึ้นจากความทรงจำของ พระอาจารย์ทองคำ จารุวณโณ (ญาโณภาโส) เกี่ยวกับเกร็ดประวัติ และปณิธานของท่านพระอาจารย์ใหญ่มั่น ฐิริทตฺโต ซึ่งเป็นเรื่องที่น่าสนใจ น่าอ่าน น่าศึกษาอย่างยิ่ง อาตมาเองได้มีโอกาสอ่าน ข้อเขียนของพระอาจารย์ทองคำอยู่บ้าง และได้รวบรวมมาไว้ในหนังสือเล่มนี้ โดยเฉพาะ เรื่องเทศน์เช้าเฒ่า ซึ่งเรียกว่าเป็นเทศน์กัณฑ์สุดท้ายของท่านพระอาจารย์ใหญ่มั่น ก็รู้สึกปลาบปลื้มใจ ที่พระอุปัชฌ์จากใกล้ชิดของท่านพระอาจารย์ใหญ่ และได้อยู่ใน เหตุการณ์ได้นำออกมาเผยแพร่ เรียกว่าหาฟังหาอ่านได้ยาก

สำหรับอาตมากับพระอาจารย์ทองคำนั้นรู้จักคุ้นเคยกัน ตั้งแต่สมัยที่อยู่กับ ท่านพระอาจารย์ใหญ่มั่น ที่เสนาสนะบ้านโคก พระอาจารย์ทองคำท่านไปอยู่ก่อน อาตมา และได้เป็นพระอุปัชฌ์จากท่านพระอาจารย์ใหญ่ผู้ใกล้ จนกระทั่งถึงวาระสุดท้าย ของท่านพระอาจารย์ใหญ่ที่วัดป่าสุทธาวาสนั้น แต่ภายหลังอาจเป็นด้วยวิบากกรรม ของพระอาจารย์ทองคำยังไม่สิ้นกรรมจึงต้องมีเหตุให้สึกสาลาเพศออกมามีครอบครัว แต่วาสนาในผ้ากาสาวพัสตร์ยังไม่สิ้นไปซะทีเดียว ราวปี พ.ศ. ๒๕๓๖ ท่านจึงได้ กลับมาบวช อีกครั้ง ณ พระอุโบสถวัดราชบพิธ โดยมีท่านเจ้าพระคุณสมเด็จพระพุทธปาพจนบดีเป็นพระอุปัชฌ์ และได้กลับมาทบทวนถึงเรื่องราวที่ผ่านมา สมัยที่อยู่กับท่านพระอาจารย์ใหญ่มั่น และได้รจนาตามความสามารถที่จะนึกจะจำ นำมาเขียนได้

ดังนั้นเรื่องราวและข้อมูลอาจจะเป็นไปตามอายุขัยของท่าน ในขณะที่เริ่มเขียน
เริ่มรจนา ก็คงจะราวๆ ๗๐ กว่าปีเข้าไปแล้วอายุ เรื่องราวเนื้อหาบางเรื่องก็อาจสามารถ
ทำให้ผู้อ่านได้เก็บตกจากประวัติของท่านพระอาจารย์ใหญ่มั่น ที่ครูบาอาจารย์ผู้ทรงคุณ
ผู้ทรงธรรมได้เคยรจนาไว้แล้ว ก่อนหน้านี้ไม่มากก็น้อย ด้วยอาตมาหวังว่าหนังสือเล่มนี้
คงจักเป็นประโยชน์ และช่วยเสริมทัศนะของท่านผู้อ่านทั้งหลาย ขอให้ท่านผู้อ่าน
หนังสือเล่มนี้ ได้อ่านอย่างมีวิจารณ์ญาณคือ พิจารณาธรรมอันนี้ให้เกิดประโยชน์ให้
ถี่ถ้วน และให้เข้าใจอย่างถ่องแท้ รวมทั้งทำความเข้าใจให้มากขึ้น

สุดท้ายนี้อาตมาขออนุโมทนา ในกุศลเจตนาของคณะผู้จัดทำ และผู้ที่บริจาค
ปัจจัยพิมพ์หนังสือเล่มนี้ทุกๆ ท่านเทอญ.

วิมลจิต

(หลวงปู่หลอด ปโทมิต)

วัดสิริกมลาวาส กรุงเทพมหานคร

คำปรารภ

เมื่อ พ.ศ. ๒๕๕๑ ข้าพเจ้าได้จำพรรษาอยู่ที่วัดปทุมรังสี อำเภอนาคู จังหวัดกาฬสินธุ์ ซึ่งเป็นวัดที่ท่านเจ้าคุณพระมหาชัยทวี คุดตุตจิตฺโต ซึ่งข้าพเจ้ารักและเคารพไปสร้างไว้ พอออกพรรษาได้มาพักกับท่านที่วัดปทุมวนาราม กรุงเทพมหานคร บางโอกาสได้นั่งสนทนาธรรมกับท่านเจ้าคุณฯ ท่านฯ ได้กล่าวถึงท่านพระอาจารย์มั่นในเรื่องเกี่ยวกับธรรมะบ้าง เกี่ยวกับบุคคล โบราณสถาน โบราณวัตถุบ้าง ท่านเจ้าคุณฯ สนใจเป็นพิเศษได้ขอให้ข้าพเจ้าเขียนขึ้นมา

ข้าพเจ้าสนใจเรื่องเกี่ยวกับสถานที่ เกี่ยวกับบุคคล เกี่ยวกับวัตถุโบราณสถานโบราณ เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ เป็นพิเศษ ได้ฟังแล้วจะไม่ลืม หลายปีก็ไม่ลืม พอไปฟังเทศน์ท่านพระอาจารย์มั่น จึงถือเป็นกรณีพิเศษ

บางเรื่องท่านฯ จะเล่า ขณะที่ข้าพเจ้าได้ถวายการนวด หลังจากท่านเทศน์เสร็จแล้ว นอกจากข้าพเจ้าที่ได้ฟังแล้ว ก็มีท่านอาจารย์วิริยงค์ สิรินุชโร ท่านอาจารย์วัน อุตฺตโม ท่านอาจารย์หล้า เขมปตฺโต ท่านก็พูดแต่ไม่มาก แต่สองรูปที่ท่านพูดให้ฟังมาก คือข้าพเจ้ากับท่านอาจารย์วิริยงค์ สิรินุชโร

ส่วนท่านอาจารย์มหาบัว ญาณสมฺปนฺโนนั้น ท่านเป็นเจ้าปัญญา ท่านพระอาจารย์ไม่ได้พูดโดยตรง จะพูดโดยอ้อม สลับมากับพระธรรมเทศนา ด้วยสติปัญญาของท่านสูงส่ง ท่านก็เลยนำมาเขียน แต่บางอย่างก็ผิดกันกับข้าพเจ้า บางอย่างก็ถูกกัน โดยเฉพาะเนื้อหาสาระสำคัญ จะผิดกันบ้างก็คงเป็นส่วนปลีกย่อย

บางเรื่องก็เกิดจากอัฐปัตติเหตุ เช่น เรื่องพระพุทธเจ้าเป็นบรรพบุรุษของคนไทย จากสาเหตุกระดาษห่อรูปที่บริษัทผู้ผลิต เอารูปพระพุทธเจ้ามาทำเป็นเครื่องหมายการค้า ข้าพเจ้าได้เก็บนำไปถวายให้ท่านฯ ดู ท่านฯ เลยเทศน์ให้ฟัง ขณะนั้นเพื่อนภิกษุยังไม่ขึ้นไปกุฏิท่าน ซึ่งเป็นการกลับตาลปัตร เพราะเรื่องนี้ไม่ปรากฏในประวัติศาสตร์ และคัมภีร์ในพระพุทธศาสนา ทำให้ผู้ฟังงงวยสับสนขึ้น เมื่อเรื่องมีอย่างนี้ ขอให้อยู่ในดุลยพินิจ จงสื่อเอาแต่ผลประโยชน์เกื้อกูลเถิด

บางเรื่องก็ได้ฟังจากพระธรรมเทศนาบ้าง ฟังจากศิษย์รุ่นก่อนๆ เช่น ท่านพระอาจารย์เทศก์ เทศว์สี พระอาจารย์มณู พระอาจารย์มหาทองสุก สุจิตโต พระอาจารย์พรหม จิรปุณโธ บ้าง เป็นต้น จดจำมาปะติดปะต่อกันจนมาเป็นหนังสือนี้ โดยมีได้คาดคะเน หรือเดาสุ่มเพิ่มเติม มีสิ่งบกพร่องคือไม่ละเอียดถี่ถ้วน บางส่วนขาดหายไป เช่น คำอุปมาอุปไมยอันไพเราะเพราะพริ้ง ที่ท่านยกมาเปรียบเปรย แต่ก็คงจะหาเนื้อหาสาระได้บ้าง สำหรับเป็นแนวทางแห่งการศึกษา และการปฏิบัติ ของผู้ใคร่ในคุณธรรมอันพิเศษในพระพุทธศาสนา ขอความผาสุกจงมีแต่ผู้อ่านทุกท่านเทอญ.

หลวงตาทองคำ จารุณโณ

ตอนที่ ๑

เกร็ดประวัติ

ท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺตเถร

...สมุทัย คือ อาลัยรัก
เพลนยั้งนักทำภาพใหม่ไม่หน่ายหนี
ว่าอย่างต่ำกามคุณห้าเป็นราศี
อย่างสูงชี้สมุทัยอาลัยฉาน...

จากชั้นระวิมุตติสะมังคีธรรมะ

ประวัติท่านพระอาจารย์มั่นโดยสังเขป

หลวงปู่มั่น ภูริทัตตเถร เป็นบูรพาจารย์ของพระวิปัสสนากัมมัฏฐาน ในช่วงรอยต่อในยุคกึ่งพุทธกาล อาจจะกล่าวได้ว่า ท่านได้เป็นผู้ก่อให้เกิดวงศ์พระป่า ณ ยุคสมัยนั้น ซึ่งมีบทบาทมาถึงปัจจุบัน

หลวงปู่มั่นเกิดเมื่อวันที่ ๒๐ มกราคม พ.ศ. ๒๔๑๓ ที่บ้านคำบง อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี บิดาชื่อ นายคำด้วง แก่นแก้ว มารดาคือ นางจันทร์ แก่นแก้ว เป็นพี่ชายคนโตของพี่น้อง ซึ่งมีอยู่ด้วยกันทั้งหมด ๔ คน แต่เสียชีวิตตั้งแต่ยังเล็ก ๖ คน

ท่านเข้าสู่ร่มผ้ากาสาวพัสตร์ครั้งแรก โดยบรรพชาเป็นสามเณรเมื่ออายุได้ ๑๕ ปี พออายุได้ ๑๗ ปี ได้ลาสิกขาตามคำขอร้องของบิดา เพื่อไปช่วยงานของครอบครัว กระทั่งอายุได้ ๒๒ ปี จึงขอบิดามารดาอุปสมบทเป็นพระภิกษุด้วยใจที่มีศรัทธา

ท่านบวชเป็นพระภิกษุที่วัดศรีทอง (ปัจจุบันคือ วัดศรีอุบลรัตนาราม) อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อวันที่ ๑๒ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๓๖ มีพระอริยกิจ (อ่อน ธมฺมรทฺธิโต) เป็นพระอุปัชฌายะ พระครูสีทา ชยเสโน เป็นพระกรรมวาจาจารย์ พระครูประจักษ์อุบลคุณ (สู้ย ญาณาสโย) เป็นพระอนุสาวนาจารย์ และเข้ารับการศึกษาทางด้านวิปัสสนาธุระ กับพระอาจารย์เสาร์ กนฺตสีโล ที่วัดเลียบ จังหวัดอุบลราชธานี

ท่านเป็นพระปฏิบัติดี ปฏิบัติตรง ปฏิบัติชอบ ตามคำสอนของพระพุทธองค์ ผลแห่งการนั้น ทำให้ท่านเจริญในธรรมมาตามลำดับ ท่านบรรลุธรรมชั้นสูง และได้เพาะบ่มศิษยานุศิษย์ ซึ่งเจริญรอยตามไว้เป็นกำลังของพระพุทธศาสนาจำนวนมาก จนอาจกล่าวได้ว่า พระภิกษุสงฆ์ที่เป็นพระกัมมัฏฐาน ผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติตรง ปฏิบัติชอบ เป็นที่เคารพสักการะของพุทธศาสนิกชน ในรุ่นหลังๆ นั้น ส่วนใหญ่แล้วล้วนก่อเกิดขึ้นมาจากรากฐานที่ท่านและหลวงปู่เสาร์ กนตสีโล ได้วางแบบแผนไว้ทั้งสิ้น

ตามประวัติที่ท่านได้เล่าสุบินนิมิตของท่าน และพิจารณาสุบินนิมิตนั้น ได้ความว่าท่านจะสำเร็จปฏิสัมภิทาญาณ คือฉลาดรู้ในเทคนาวิธิ และอุบายธรรมาน แนะนำสั่งสอนสานุศิษย์ ให้เข้าใจพระธรรมวินัย และอุบายฝึกฝนจิตใจ แต่จะไม่ได้จตุ-ปฏิสัมภิทาญาณ เพราะปฏิสัมภิทาญาณมี ๔ ประการดังนี้คือ

๑. ปรีชาแตกฉานในธรรมคือ หัวข้อธรรมหรือหลักธรรมหรือเหตุปัจจัย ที่เรียกว่า **ธัมมปฏิสัมภิทาญาณ**

๒. ปรีชาแตกฉานในอรรถ หรือเนื้อความหรือคำอธิบายหรือผลประโยชน์ ซึ่งเรียกกันว่า **อรรถปฏิสัมภิทาญาณ**

๓. ปรีชาแตกฉานในภาษาที่พูดกันในหมู่ชน รู้คำสูงต่ำหนักเบา รู้ความหมายของคำ ฉลาดในการเลือกใช้คำพูดมาประกอบเข้าเป็นประโยค ให้ได้ความกะทัดรัด ไพเราะสละสลวยหรือเรียกว่า **นิรุตติปฏิสัมภิทาญาณ**

๔. ปรีชาแตกฉานในการกล่าวธรรมด้วยปฏิภาณญาณ หรือมีไหวพริบทันคน ในการโต้ตอบปัญหา ปรีวรตเทศนาไปตามจริตอัธยาศัยของผู้ฟัง จึงเรียกว่า **ปฏิภาณปฏิสัมภิทาญาณ**

ปฏิสัมภิทาญาณทั้ง ๔ ประการนี้ ต้องได้ครบบริบูรณ์ทั้ง ๔ ประการ จึงจะเรียกว่าสำเร็จจตุปฏิสัมภิทาญาณ แต่ถ้าได้ทั้ง ๔ ประการนั้นแต่ไม่บริบูรณ์ เป็นแต่เพียงอนุโลม ก็เรียกว่า **จตุปฏิสัมภิทาอนุโลมญาณ** ท่านน่าจะได้ในข้อหลังนี้ (หมายเหตุเป็นข้อสังเกต

จากพระอริยคุณาธาร (เส็ง ปุสฺโส) ซึ่งลงพิมพ์ในหนังสือประวัติของท่านที่แจกในงาน ถวายเพลิงศพ)

ท่านสามารถกำหนดรู้จิต นิสัย วาสนา ของคนอื่นและเทวดา เป็นต้น หรือที่เรียกว่า **ไตรวิชญาณ** และใช้ปริชาญาณนี้อบรมสั่งสอนสานุศิษย์ ด้วยอุบายวิธีต่างๆ ทำให้ศิษย์จำนวนมากบรรลุถึงความเป็น สุปฏิปันโน อสุปฏิปันโน ญาญปฏิปันโน สามจีปปฏิปันโน

ในช่วงที่ท่านยังแข็งแรง ได้ออกจรุดงค์ปลีกเร่ไปบำเพ็ญเพียร ตามป่าตามเขาต่างๆ ทั้งภาคอีสาน ภาคกลางและภาคเหนือ บางแห่งก็เป็นป่าดงพงลึกยากที่จะติดตามไปได้

ก่อนเข้าช่วงปัจฉิมสมัย ท่านวิเวกอยู่ทางภาคเหนือ เป็นเวลาถึง ๑๑ ปี แล้วจึงกลับมาจำพรรษาอยู่ในภาคอีสาน ตามคำอาราธนาของคณะศิษยานุศิษย์ในปี พ.ศ. ๒๔๘๓ กระทั่งถึงปี พ.ศ. ๒๔๘๗ จึงย้ายมาพำนัก ณ เสนาสนะป่าบ้านหนองผือ ตำบลนาใน อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร และเป็นช่วงที่ท่านได้อบรมสั่งสอนศิษย์ทางสมถวิปัสสนา เป็นอันมาก ได้มีการเทศนา อบรมจิตใจสานุศิษย์เป็นประจำวัน ศิษย์ผู้ใกล้ชิดได้บันทึกธรรมของท่านไว้ และได้มีการรวบรวมพิมพ์ขึ้นเผยแพร่ไปอย่างกว้างขวาง โดยให้ชื่อว่า **มุตโตทัย**

กระทั่งในปี พ.ศ. ๒๔๙๒ ซึ่งเป็นปีที่ท่านอายุ ๘๐ ปี เริ่มมีอาการอาพาธ คณะศิษย์ได้ทำการรักษาพยาบาลท่านเต็มกำลังความสามารถ จนกระทั่งได้นำท่านมาพำนักที่ เสนาสนะป่าบ้านภู อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร เพื่อสะดวกแก่ผู้รักษาและคณะศิษย์ที่จะมาเยี่ยมพยาบาล และได้นำท่านมาพำนักที่วัดป่าสุทธาวาส เมื่อวันที่ ๑๐ พฤศจิกายน กระทั่งท่านได้ละชั้นธไปด้วยอาการสงบที่วัดป่าสุทธาวาส อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร เมื่อวันที่ ๑๑ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๙๒ เวลา ๐๒.๒๓ น.

ปวงศิษยานุศิษย์ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ได้หลั่งไหลมาร่วมงานถวายเพลิงศพท่านจำนวนมาก และได้ร่วมกันสร้างอุโบสถขึ้น ณ บริเวณที่ตั้งเมรุถวายเพลิงศพที่

วัดป่าสุทธาวาสเพื่อเป็นอนุสรณ์ให้แก่อนุชนรุ่นหลัง ต่อมาได้มีการสร้างอาคารพิพิธภัณฑ์
ภายในวัดป่าสุทธาวาสนั้น เพื่อเก็บรักษาอัฐบริวาร และอัฐิของท่าน ซึ่งต่อมาได้กลายเป็น
พระธาตุอย่างน่าอัศจรรย์ ใ้ให้สาธุชนได้สักการะ และเป็นวัตถุพยานประกาศสั่งจะ
แห่งคำสอนของพระพุทธองค์ที่ว่า **ธรรมะนั้น อกาลิโก คือไม่จำกัดกาล ผู้ที่ปฏิบัติดี
ปฏิบัติตรง ปฏิบัติชอบ ไม่ว่าจะยุคใดสมัยใด ย่อมล่วงเข้าสู่มรรคผลนิพพานได้โดย
ไม่จำกัดกาลเวลา**

ประวัติท่านเล่า

การเล่าประวัตินับตั้งแต่วันท่านอุปสมบถมานั้น ท่านพระอาจารย์มิได้เล่าติดต่อกัน แต่เล่าเป็นคราวๆ เป็นบางโอกาส บางเวลา สลับมากับธรรมเทศนาบ้าง เวลาฉันน้ำร้อน น้ำชาบ้าง เวลาท่านพักผ่อนถวายการนวดบ้าง ส่วนมากไม่ได้เล่าแก่สาธุชนทั่วไป จะเล่าเฉพาะศิษย์

เรื่องปฏิบัติ ปฏิบัติ สุบินนิมิต สมานินิมิต ที่เกิดจากการภาวนา ดังจะเล่าต่อไปนี้ มีผู้เล่าผู้เขียนคือ พระอาจารย์มหาบัว พระอาจารย์วิริยงค์ และผู้เขียน หนังสือที่พิมพ์ ครั้งแรก คือพิมพ์แจกในงานถวายเพลิงศพของท่านฯ มีรายละเอียดดีเยี่ยม เรียบเรียง ลำนวนโดยพระอริยคุณาธาร (เล็ง ปุสฺโส) และมีผู้พิมพ์ต่อไปอย่างแพร่หลาย

แต่ที่จะเล่าต่อไปนี้ เพื่อทำเนื้อเรื่องให้ติดต่อกันและละเอียด จุดประสงค์เพื่อเป็น อุบายเครื่องเปรียบเทียบ สำหรับท่านผู้สนใจในแนวปฏิบัติ ทั้งคุณุหัสและบรรพชิต เพื่อท่านที่ปฏิบัติ มีนิมิต มีปัญหาเกิดจากการภาวนา จะได้เป็นข้อเปรียบเทียบ สำหรับ ผู้ปรารถนาบรรลุธรรมผล อาจเป็นอุบายแก้ปัญหาก็ได้

ท่านฯ ว่า พออุปสมบถแล้ว ระยะเวลาแรกๆ นอนหลับฝันไป ปรากฏว่า ท่านฯ เอง ยังเป็นสามเณรอยู่ ยังไม่เป็นพระ นั่งภาวนาพอจิตรวมเป็นอุปะจาระ ก็ปรากฏว่ายังเป็น สามเณรอยู่ ท่านฯ มาเฉลียวใจว่า เอ๊ะนี่เป็นเรื่องอะไร พิจารณาได้ความว่า ครองผ้า ลังฆาฏิขึ้นเดี่ยวเป็นผ้าตาม (เย็บเป็นตุ๊กแบนๆ เรียกผ้าตาม) จึงไปกราบเรียนต่อพระ

ผู้ใหญ่ ท่านก็ยอมรับ จัดหาสิ่งสมาธิ ๒ ชั้นให้ แล้วเข้าโบสถ์ทำทำพิธีกรรมใหม่ ที่นี้
นอนหลับฝันว่า ได้เป็นพระโดยสมบูรณ์ ปรากฏว่า บนบ่าข้างซ้ายมีดาบสะพายอยู่
เท่าทั้ง ๒ มีรองเท้าพระชนิดคืบ ทำด้วยหนังสวมอยู่ พิจารณาได้ความว่า **ดาบคือปัญญา**
รองเท้าคือ สมาธิ มีสมาธิมั่นคง มีปัญญาแก้ปัญหาได้

ผู้เล่ากราบเรียนถามว่า **“แค่สังฆาฏิชั้นเดียว ห้ามมรรคผลด้วยหรือ”**

ท่านฯ ว่า **“เป็นวัตถุดิบดี ชั้นชื่อว่า วัตถุดิบแล้ว ก็เป็นวัตถุดิบยังคำ คืบยังรุ่งอยู่นั้น”**

ท่านพระอาจารย์เล่าต่อว่า คืบหนึ่งท่านนอนฝันไปว่า ได้ไปยืนอยู่บนขอนไม้ชาติ
ที่ถูกตัดให้ล้มลงแล้วต้นหนึ่ง มองดูข้างปลาย ไบก็หล่นหมดแล้ว มองดูข้างตอคงตัด
มานาน สูงประมาณ ๑ คืบ มีเปลือกผุพังบ้างแล้ว

ในขณะนั้นมีม้ตัวหนึ่ง มายืนเคียงข้างขอนไม้ชาตินั้น อย่าลืมนะว่าดาบและรองเท้า
ติดตัวเสมอ พอนึกอยากชี้ชี้หลังม้เลย ม้ก็พาวิ่งข้ามทุ่งไปทางทิศตะวันออก มองเห็น
แสงสะท้อนจากวัตถุนั้นหนึ่ง คล้ายกระจกบานใหญ่ รับแสงสะท้อนจากพระอาทิตย์
ม้ก็วิ่งเข้าสู่วัตถุนั้น

พอเข้ามาใกล้วัตถุนั้น คล้ายตู้พระไตรปิฎกไม่มีผิด ท่านลงจากหลังม้กล่าวดู
แต่ข้างนอก รู้ว่าเป็นตู้พระไตรปิฎกจริง แต่มิได้เปิดดู ม้ก็หายไป มองไปข้างหลังตู้
พระไตรปิฎก มีแต่ป่าริมทุ่งรกชัฏแล้วก็ตื่นขึ้นมา

ภายหลังท่านมาพิจารณาว่า **ขอนชาตินั้นคือ อัตภาพของท่าน ชาติแปลว่าความเกิด**
เราเกิดชาตินี้จะไม่ได้มาอาศัยชั้นธวิบาก คือ อุตภาพนี้สิ้นภพสิ้นชาติเพราะถูกบุคคล
ตัดให้ล้มลง ก็ยังมีความเชื่อมั่นว่า จะได้รับบรรลุคุณธรรมวิเศษแน่ แต่ยังติดข้องอยู่ใน
โพธิญาณ เพราะได้ตั้งความปรารถนาไว้ ต่อหน้าพระพักตร์พระพุทธเจ้าจึงตัดสินใจว่า
ขอรวบรัดตัดตอนดีกว่า เพราะว่าพระโพธิสัตว์ที่ได้รับการพยากรณ์แล้วยังมีเป็นอันมาก
ที่ยังไม่ได้รับการพยากรณ์ก็ยังมีอีกมิใช่น้อย

ม้านั้นคือตบะคือความเพียร ไม่ได้เปิดตู้พระไตรปิฎก จึงไม่บรรลุปฏิสัมภิกาญาณ แต่สัมผัสแค่ตู้ จึงสามารถนำธรรมของพระพุทธเจ้า มาสั่งสอนศิษย์ และประชาชนได้

ท่านเจ้าคุณอุบาลีฯ (จันทร์ สิริจนโท) ว่า **คุณมันเธอได้ปฏิสัมภิกานุศาสน์ รู้ในอรรถในภาษา และการตอบโต้ปัญหาได้** รู้ได้ ใช้ได้ผลเป็นที่น่าพอใจ ท่านว่าดั่งนี้เวลาที่ท่านแสดงธรรม ท่านเจ้าคุณฯ ได้ฟัง ชมว่า **“คุณมันเธอแสดงธรรมเกิดมุตโตทัย เป็นมุตโตทัย”**

พรรษาที่ ๑-๒ ท่านพระอาจารย์ก็คงจำพรรษาที่วัดเลียบ เมืองอุบลฯ นั้นเอง แต่ในฤดูแล้ง รับประทานแล้วออกแสวงวิเวก ตามร่มไม้ชายป่า ใกล้หมู่บ้านกับท่านพระอาจารย์เสาร์

พรรษาที่ ๓ ก็จำพรรษาที่วัดเลียบเมืองอุบลฯ

ท่านพระอาจารย์เล่าว่า พรรษานั้นมีการซ่อมแซมศาลา เลื่อยไม้ไผ่กับ ท่านฯ ก็ทำกับเพื่อน เวลาเพลก็ฉันเพล แต่พอฉันเข้าไปแล้วเกิดปวดท้อง เป็นเวลาชั่วโมง จึงไปทำงานกับเพื่อนได้ เลยฉันแต่หนเดียว

ตั้งแต่นั้นมาทำงานก็ไม่เหนื่อยไม่หิว **ทำวัตรสวดมนต์เข้าเียนตามกฎของวัดไม่เคยขาด ส่วนข้อวัตรส่วนตัว ก็มีเดินจงกรม นั่งสมาธิก็ไม่ขาด บทภาวนาพุทโธฯๆ แค่นี้ ไม่ได้เปลี่ยนมาหลายปี**

ในพรรษา ๓ นั้นเองก็รู้จักจิตรวมเป็นสมาธิ พอจิตรวมเป็นอัปปนาสมาธิ ปฐมฌาน อุดคคหนิमित ก็ปรากฏว่า ตัวของท่านมานอนตายอยู่ข้างหน้า ห่างประมาณ ๑ วา มีสุนัขตัวหนึ่ง ลากไส้ออกไปกิน จึงกำหนดอยู่ในนิमितนั้น จนร่างนั้นเนาๆ เปื่อยเห็นหลายศพ ทั้งตายเก่าตายใหม่ แร้ง กา สุนัข ทั้งกัดกินอยู่ เหลือแต่ร่างกระดูกเต็มไปหมดทั้งวัด

เริ่มมองเข้ามาในตน ก็เห็นแต่ร่างกระดูก มองเพื่อนพระเถรก็เห็นแต่ผ้าจีวรคลุมร่างกระดูก เนื้อหนังดับไตไส้พุงไม่มี เวลาไปบิณฑบาต มองดูชาวบ้าน ก็เห็นแต่

เครื่องนุ่งห่มห่อกระดูก เวลาพูดกันเห็นแต่ฟันกระทบกัน ทำให้เกิดเป็นเสียง นึกแล้ว
อยากหัวเราะ แต่มีสติญาณบอกว่า อย่างนะ เดี่ยวเป็นบ้า

พระอาจารย์ท่านได้ไปเรียนถามท่านพระอาจารย์เสาร์ ท่านก็บอกว่า **“ไม่รู้สิ
เราไม่เป็น ให้พิจารณาไป”** ท่านให้แต่พิจารณาไป จึงฟังแต่ร่างกระดูกนั้น จนกระดูกนั้น
รวมเป็นดวงแก้ว ประมาณเท่าผลมะพร้าว ฟังดูดวงแก้วสว่างไปข้างหน้า ปรากฏ
เป็นทางใหญ่ คล้ายลาดด้วยซีเมนต์ นึกอยากไป จึงไปตามทางนั้นปรากฏว่า ตัวท่าน
พระอาจารย์เดินไปตามทางนั้น แต่ขณะเดียวกันองค์ท่านก็ยังคงนั่งอยู่ที่เดิม

ในระหว่างทางทั้งสองข้าง มีภูเขาและถ้ำ มีเงื้อมผา มีพระภิกษุหนึ่งสมาธิอยู่ มีที่อยู่
คล้ายประทุนเกวียนเรียงรายอยู่ ทั้งข้างซ้ายและข้างขวา เดินไปจนสุดหนทางมีเหวลึก
อยู่ข้างหน้า เดินไปไม่ได้ก็กลับ

วันต่อมา พอนั่งสมาธิจิตสงบ เห็นถนนนั้นก็เดินไปอีก พอสุดถนนอยู่หน้าเหวลึก
มีสะพานทอดข้ามไปฝั่งโน้น ท่านฯ ก็เดินข้ามเหวไปจนสุดสะพาน เป็นภูเขาอีกฝั่งหนึ่ง
แต่มองไปข้างหน้า เห็นหลังคาคล้ายหลังคาโบสถ์ วิหารหรือพระราชวังอย่างนั้น มีกำแพง
ประตูค่ายคู หอรบ เดินต่อไปถึงประตูเอามือผลักดู ปรากฏว่าประตูติดลูกดาลแน่นหนา
ผลักไม่ออกจึงเดินกลับ

วันต่อมา พอนั่งสมาธิจิตสงบก็เดินไปอีก พอถึงกำแพง ประตูเปิดคอยอยู่แล้ว
เลยเดินเข้าไป จะว่าวัดก็ไม่ใช่ จะว่าวังก็ไม่ใช่ แต่มีโบสถ์ มีวิหาร มีวัง สะอาดสะอาด
แต่ไม่มีคนหรือพระอยู่ ท่านก็เดินไปตามสถานที่ต่างๆ นั้น

พอไปถึงโบสถ์ซึ่งเปิดประตูอยู่ ก็เดินเข้าไป เป็นโบสถ์ว่างไม่มีคนอยู่ แต่เห็น
ธรรมาสน์ตั้งอยู่ มีหมอน มีที่รองนั่ง เหมือนธรรมาสน์เทศน์ทั่วไป แต่สวยงามวิจิตร
ด้วยลวดลายลงรักปิดทอง ท่านพระอาจารย์ก็ขึ้นไปนั่ง บนธรรมาสน์นั้น พอนั่งเสร็จ
ก็เห็นภาชนะอาหารมาวางข้างหน้า มีก่องข้าว ในภาชนะมีกับ คือแตงกวาที่ซอยเป็นคำ
และมีน้ำพริกปลาป่น ท่านฯ ได้ฉันอาหารนั้นซึ่งมีรสอร่อยเหมือนอาหารธรรมดา

พอฉันเสร็จจากขณะนั้นก็หายไป มีความรู้สึกขึ้นมาว่า สถานที่นี้คือ พระนิพพาน พักอยู่พอประมาณแล้วก็เดินออกมา จิตก็ถอนจากสมาธิเป็นจิตธรรมดา มีความรู้สึก ว่าท่านถึงพระนิพพานแล้ว

มาภายหลังท่านพระอาจารย์ว่า มีถ้ำสองข้างทาง ซึ่งมีพระภิกษุหนึ่งสมาธิอยู่ได้ ประทุนเกวียนนั้น คือ รูปพรหมโลก

ส่วนที่ว่าวัดหรือวังนั้นคือ อรูปพรหมโลก

พระอาจารย์ท่านว่า พอนิ่งสมาธิจิตก็ส่งออกไปอยู่สถานที่นั้น นึกว่าถึงนิพพานแล้ว แต่พอออกมาเป็นจิตธรรมดา มากระทบกระทั่งกับอารมณ์ภายนอก เห็นรูปที่น่ารัก โดยเฉพาะเพศตรงข้ามก็ยิ่งเกิดรัก เห็นหรือได้ยินเสียงที่น่าฟัง ก็ยังซังอยู่ เลยมา เฉลียวใจว่า เอ๊ะ นี่เรามาถึงนิพพานแล้ว ทำไมจึงมาหลงรักหลงซังอยู่ได้เล่า เห็นจะไม่ใช่พระนิพพานกระมัง นิ่งสมาธิที่ไร้ไปที่นั่นทุกที

พอนึกได้ดังนี้แล้วจึงตั้งใจใหม่ แต่ไม่ให้จิตมันรวม เดินจงกรมก็เอาจิตไว้ที่กาย จะบริกรรมพุทโธ หรือมูลกัมมัฏฐานก็แล้วแต่ ไม่ให้จิตรวม ไม่นิ่งสมาธิ เวลาจะนอน ก็นอนเลย ทำอย่างนั้นอย่างต่อเนื่องไม่ให้ขาดสติ

พอวันที่สามเอาไม่อยู่ เพราะความพร้อมทั้งสติ และสัมปชัญญะ พอนิ่งสมาธิ จิตก็รวมใหญ่ รวมคราวนี้ไม่ออกไปข้างนอก อยู่กับที่ ปรากฏว่า ร่างกายนี้พังทลาย ลงไปเลย

ปรากฏเป็นไฟเผาเหลือแต่กองเถ้าถ่าน แล้วจมหายลงไปในแผ่นดิน ขณะนั้น จิตอยู่กับที่รู้สึกขึ้นมาว่า เออ ..ถูกละที่นี้ เพราะจิตไม่ไปไหน อยู่กับที่แล้ว ไม่หยุดอยู่ แค่นั้นแล้วเกิดความรู้สึกขึ้นมาว่า

ทุกข์ คือ สภาพที่ทนได้ยาก เราควรกำหนดรู้ เราได้รู้แล้ว

สมุทัย คือ แดนเกิดแห่งทุกข์ เป็นสภาพที่ควรละ เราได้ละแล้ว

นิโรธ คือ การกระทำที่แข็งซึ่งอริยสัง เราได้ทำให้แข็งแล้ว

มรรค คือ คีล สมาธิ ปัญญา เป็นปฏิปทา ควรเจริญ เราได้เจริญแล้ว

พระอาจารย์ท่านว่า “ขณะนั้นจิตของท่านหมุนเป็นปรากฏการณ์แปลกประหลาด ซึ่งไม่เคยมีมาก่อน และท่านว่า กิริยาของจิตที่เป็นอย่างนั้น เป็นไปโดยไม่ได้ไปแต่ง เป็นผลเกิดมาจากการอบรมภาวนา เจริญมรรคมีองค์แปดให้ต่อเนื่อง ตรงกับคำว่า ภาวิโต พหุสิกโต อภิญญา สัมโพธาย นิพพานาย สงวตฺตติ เป็นไปพร้อมเพื่อความรู้อย่างยิ่ง เพื่อความตรัสรู้พร้อม เพื่อความดับสนิท” และท่านฯ ยังย้ำอีกว่า “สงวตฺตติฯ ย่อมเป็นไปพร้อมๆ หรือเป็นไปพร้อมอยู่ แล้วแต่จะว่ากัน”

ท่านพระอาจารย์ว่า อาการของจิตที่เราพูดกัน ส่วนใหญ่จะเข้าใจว่า มีอาการยืด ยาวไปเหมือนเชือกล่ามวัวล่ามควาย หรือขวางไปเหมือนหมาคาบขี้เข้าหลามก็หาไม่

ลักษณะอาการของจิตก็คือ เกิดดับ เกิดดับ อย่างต่อเนื่อง ยกอยู่ในนิมิตหรือ เสวยผลแห่งมรรคที่เจริญแล้วเท่านั้น ลักษณะของจิตที่เป็นอย่างนี้เรียกว่าโคตรภูญาณ คือญาณความรู้ที่ก้าวข้ามจากปุถุชนโคตร ก้าวสู่อริยโคตรเป็นปฐมมรรค โสดาปัตติผล เป็นพระโสดาบัน แต่ท่านพระอาจารย์มิได้พูดว่าท่านเป็น

ท่านพระอาจารย์อธิบายว่า เป็นกิริยาของจิต ซึ่งเป็นผลมาจากการปฏิบัติธรรม ภาวนา อบรมมรรค ๘ หรือมรรคมีองค์ ๘ คือ คีล สมาธิ ปัญญา

ผู้เล่าสงสัยว่า อริยบุคคลต้องเป็นอย่างนี้ทั้งหมดหรือ จึงคอยหาโอกาสกราบ เรียนถาม พอได้โอกาส เวลานั้นน้ำร้อนน้ำชาสองต่อสอง จึงได้จังหวะกราบเรียนถาม

ท่านพระอาจารย์ตอบว่าไม่เป็นอย่างนั้น จะรู้แจ้งสังขารไม่ได้ จะรู้ได้อย่างไร ความตรัสรู้ จะเป็นสัมพุทฺธะ และสาวกอนุพุทฺธะก็เป็นแนวเดียวกัน จึงเป็นอริยบุคคลได้

พอเรียนถามว่า ครั้งพุทธกาล นางวิสาขาพร้อมบริวาร ๕๐๐ ฟังธรรมจาก พระพุทธเจ้า ว่ากันว่า พวกเขายืนฟังกลางถนน พอเทศน์เสร็จก็สำเร็จกันแล้ว ดูรวดเร็วนัก

ท่านเหล่านั้นจะรู้ตัวหรือเปล่า ท่านพระอาจารย์ก็ตอบว่า พระพุทธเจ้าชั้นบรมครู พระองค์ทำได้ ไม่เหมือนพวกเรา สอนจนปากเปียกปากแฉะก็ยังไม่รู้

พอเรียนถามว่า แล้วท่านเหล่านั้นจะรู้ตัวหรือเปล่า

ท่านพระอาจารย์ตอบว่า **“ในเบื้องต้นอาจไม่รู้ตัว เพราะเขาเหล่านั้นฉนายังอ่อน ภายหลังจึงรู้ตัวได้ เพราะเหตุนี้ พระโศดบันจึงปิดประตูบายภูมิ ๔ ได้”**

ท่านเหล่านั้นดำรงตนอยู่ในสภาวะและศีล ๕ อย่างมั่นคง กิริยา วาจาและใจที่เคยเป็นอกุศล กายฆ่าสัตว์ วาจากล่าวมุสา และใจเป็นอกุศลวิตก ที่เคยชินมานานหลายภพหลายชาติ **พอจิตก้าวสู่อริยวังสปฏิบทาแล้ว อกุศลเหล่านั้นจะเกิดขึ้น ก็จะมีญาณ เกิดขึ้นห้าม เป็นทริโธตตปะมากางกันไว้**

ฉะนั้นพระโศดบันจึงปิดประตูบายภูมิได้ แม้แต่ท่านภัททวัคคีย์พร้อมสหายนั่ง ๓๐ เดินทางไปเที่ยวป่าไร่ฝ้าย พบพระพุทธเจ้าได้ฟังธรรม สำเร็จแค่พระโศดบันบวชเป็นเอหิภิกขุ พระพุทธองค์ยังส่งไปประกาศพระศาสนาได้ ต่อมาเมื่อมาเฝ้าพระพุทธเจ้าในวันเพ็ญ เดือน ๓ ทรงแสดงพระโอวาทปาฏิโมกข์ จึงได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์

ท่านพระอาจารย์ว่าอย่างนี้

นี่คือเหตุการณ์ในพรรษาที่ ๓ ที่วัดเลียบเมืองอุบลฯ ของท่านพระอาจารย์

พอบวารณาออกพรรษารับกฐินสิ้นภาระแล้ว จึงปรึกษากับท่านพระอาจารย์เสาร์ ชวนกันมาศึกษาต่อที่กรุงเทพฯ

ท่านพระอาจารย์มั่นมาอยู่กรุงเทพฯ

ในพรรษาที่ ๘ ท่านพระอาจารย์มาอยู่ที่กรุงเทพฯ ที่วัดสระเปตุม มุ่งทั้งการศึกษา และปฏิบัติไปพร้อมๆ กัน กิจกรรมอย่างหนึ่งคือ การเที่ยวไปศึกษาสนทนา และฟังเทศน์ ท่านเจ้าคุณอุบาลีคุณูปมาจารย์ (จันทร์ สิริจันโท) ที่วัดบรมนิวาส

วันหนึ่ง ขณะกลับจากการฟังธรรมท่านเจ้าคุณฯ กำลังเดินกลับวัดสระเปตุม พร้อมเพื่อนสหธรรมิก ๔-๕ รูป คืนเดือนหงาย พระจันทร์ส่องแสงสว่าง มองเห็นสิ่งต่างๆ ได้ พอรู้ว่าอะไรเป็นอะไร พอเดินมาถึงหน้าวังของกรมพระสวัสดิ์ฯ (ปัจจุบันเป็นโรงเรียนช่างกลปทุมวัน) ก็แลเห็นวังสร้างแบบยุโรป ในความรู้สึกของคนทั่วไปว่า สวยงามดี ท่านพระอาจารย์แลเห็นก็ว่า สวยงาม แต่ความต่อเนื่องของสติสัมปชัญญะ พอคิดว่า สวยงามเท่านั้นจิตก็รวมลงไป แล้วเกิดความรู้ขึ้นมาว่า **ดินหนุนดิน แล้วจิตก็ไม่หยุดนิ่ง กลับรวมลงไปอีก**

แล้วก็เกิดญาณขึ้น กำหนดรู้อริยสังเหมือนพรรษาที่ ๓ ที่วัดเสียบ เกิดเป็นครั้งที่สอง ในพรรษาที่ ๘ ห่างกันถึง ๔-๕ ปี ก็เหมือนอย่างว่าเป็น จิตทำอริยมรรคที่สองซ้ำของเก่า

ได้ความรู้ว่า ดินหนุนดิน คือสังขารทั้งหลายทั้งที่มีวิญญาณครอง และไม่มีวิญญาณครอง เพราะธาตุทั้ง ๔ รวมกัน โดยมีธาตุดินเป็นธาตุนำ เพราะเป็นของแข็ง เหมือนเอาดินก่อกำกองกันขึ้นมา ส่วนธาตุนอกนั้นเป็นธาตุอาศัย

ท่านพระอาจารย์ว่า ได้ความรู้ดีกว่า อริยธรรมนี้ ไม่ได้ตั้งอยู่บนหัวหลักหัวตอ **ชี้ดิน ชี้หญ้า ฟ้าแดดดินลม พระอาทิตย์ พระจันทร์ ดวงเดือน ดาว นักชตฤกษ์ ที่ไหน** (คำนี้ ดูท่านจะย่อบ่อยๆ ธรรมเทศนาส่วนมากท่านจะย่อคำนี้เสมอ) **คงตั้งอยู่ที่คนนี่เอง ไม่เลือกกาล สถานที่ อริยาบถ** ดูแต่เรานี่สิ ยืนยันว่ากันกลางถนนในกรุงเทพฯ นี้เลย

ขณะจิตทำอริยมรรคนั้น เพื่อนสธรรมิกเดินล่วงหน้าไปก่อนโดยไม่รู้ว่า ใครทำอะไรที่ไหน ก้มหน้าก้มตาเดินไปเรื่อยๆ เหมือนหมิกินผึ้ง ท่านว่าอย่างนั้น

ในพรรษาที่รู้แจ้ง

คะเนดูว่า เป็นช่วงที่ท่านฯ จะจำพรรษาติดต่อกัน ระหว่างกรุงเทพฯ กับประเทศพม่า จวนจะเข้าพรรษา ท่านพระอาจารย์พิจารณาได้ความว่า เราควรหลีกเลี่ยงออกจากหมู่ไปอยู่รูปเดียว พิจารณาได้ที่ถ้ำสาริกา จังหวัดนครนายก จึงออกเดินทางมุ่งหน้าสู่ถ้ำสาริกา นครนายก

เมื่อถึงแล้ว ได้ถามชาวบ้านแถวนั้น ซึ่งเป็นชาวโคราชมาทำไร่ ตั้งบ้านอยู่ชื่อว่า **บ้านห้วยอีเหิน** บ้านเรือนยังไม่มี มีแต่ป่า ไม่เหมือนทุกวันนี้ บอกความประสงค์ที่จะจำพรรษาที่ถ้ำนี้ ชาวบ้านก็ยินดีว่าจะได้ทำบุญกับท่าน

แต่ชาวบ้านถามว่า ท่านพระอาจารย์จะอยู่ได้ไหม ปีที่แล้วมีพระมาจำพรรษา ๔ รูป ยังไม่พ้นพรรษา ตายคาถ้ำ ๒ รูป ออกไปตายข้างนอกอีก ๒ รูป ท่านพระอาจารย์บอกว่าไหนๆ ก็รอนแรมจากกรุงเทพฯ มาไกล จวนจะเข้าพรรษาแล้ว ลองดู จะตายเป็นองค์ที่ ๕ ก็จำเป็น

ชาวบ้านก็ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี นี่คือคนไทย อยู่ป่าอยู่บ้านมีแต่บุญกับบุญ สัมกับมีพระพุทธเจ้าเป็นบรรพบุรุษจริงๆ

พอเข้าพรรษาได้ ๓ วันก็ได้เรื่องทีเดียว จิตใจฟุ้งซ่าน กายรำคาญ เต็มไปด้วยความวิตกนานาประการ ล้วนแต่หาสาระไม่ได้ทั้งนั้น ธาตุพิการอาหารไม่ย่อย ฉันทข้าวโพดเข้าไป ถ่ายเป็นเมล็ดออกมา ไม่เป็นอันหลับอันนอน พิจารณาทบทวนไปมา เลยคิดได้ว่าลองไม่ฉันทดีกว่า บอกชาวบ้านว่า “ถ้าไม่เห็นอาตมาลงไปบิณฑบาต อย่าขึ้นมานะ” ชาวบ้านพาชื่อ ไม่ขึ้นมาจริงๆ บอกว่า ถ้ำถึง ๗ วันไม่เห็นลงไปบิณฑบาต ขึ้นมาเอาไฟมาด้วยจะได้เผาถ้ำ ท่านฯ ว่าอย่างนี้เลย

แล้วก็ไม่มีการพักผ่อนกันเลยละ ท่านพระอาจารย์เดินจงกรม พิจารณา กำหนดจิตอยู่ในร่างกายนี้ พอสมควรแล้วก็นั่งสมาธิ ความวิตกกังวลทับถมเข้ามา ร่างกายเจ็บปวด เวทนา ทั้งแสนทั้งร้อนสารพัดเกี่ยววชา สารพาเกี่ยวแข่ง ท่านฯ ว่า

พอคิดขึ้นได้ว่า จะเป็นตายร้ายดี ก็ให้ตัดสินกันวันนี้ เมื่อลงใจได้เช่นนี้ พิจารณา กำหนดอยู่ในร่างกายไม่ถอย จิตก็รวมใหญ่ ปรากฏว่า ร่างนี้พังไปเลย เกิดไฟเผาไหม้เป็นถ้ำถ่านจมหายไปในแผ่นดิน เกิดความรู้ขึ้นมาเหมือนครั้งอยู่วัดเลียบ และที่กรุงเทพฯ ซ้ำขึ้นมาอีก เป็นครั้งที่ ๓

เวทนาและความวิตกกังวลทั้งหลาย หายหมดสิ้นเหลือแต่ปีติ สุข และเอกัคคตา เกิดความรู้แปลกประหลาดขึ้นมา เป็นบาทคาถาบาลีว่า

สุตวโต จ โข ภิกขเว อสสุตวตา ปุณฺณชเนนาปิ ภควมฺลกา โน ภนฺเต ภคว-
เนตติกา ภควปฏิสรณา

ความว่าดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุโยคาวจรเจ้า ผู้ได้ศึกษามากดี ภิกษุโยคาวจรเจ้าที่ไม่ได้ศึกษา เพราะความที่ตนเป็นปุณฺณชนคนหนากดี ให้เอาพระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นมูลเหตุ เอาพระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นเนติแบบฉบับ เอาพระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นที่พึ่งที่อาศัย เสมอด้วยชีวิต เพราะเรื่องทั้งหลายเหล่านี้ แม้แต่พระตถาคตเจ้า ก็ได้กระทบกระทั้งมาแล้วอย่างแสนสาหัส

ชื่อคาถานี้ไม่เคยได้ยินได้ฟังมาเลย ท่านพระอาจารย์ว่า

ท่านพระอาจารย์นั่งทำสมาธิอยู่ในถ้ำนั้น หันหน้าออกข้างนอก จิตใจเบิกบานแจ่มใส ด้วยปีติปราโมทย์ในธรรม

ขณะนั้นมีลิงแม่ลูก ๒ ตัวอยู่ข้างนอก แม่เข้ามาส่องดูท่าน กลับไปแล้วกลับมา ๒-๓ ครั้ง ท่านพระอาจารย์กำหนดพิจารณาดูว่า ลิงสองแม่ลูกมันทำอะไร รู้ขึ้นมาในใจว่าลิงแม่มาดูเรา แล้วไปพูดกับลูกว่า “พระท่านมาจำศีลอยู่ที่นี้” ท่านจึงนึกว่าลิงมันก็รู้จักศีล แต่รักษาศีลไม่เป็น องค์ประกอบไม่พร้อมเหมือนมนุษย์ จึงรักษาศีลไม่ได้ เลยน้อมเข้ามาหาตัวว่า **เรารักษาศีลรู้จักศีลแล้วหรือ**

พอดกตอนบ่าย ท่านลุกขึ้นทำความสะอาด บัดกวาดบริเวณพลาญหินหน้าถ้ำ สติสัมปชัญญะและปีติปราโมทย์ พร้อมตลอดเวลา ขณะนั้นฝูงปลวกดำไต่ขึ้นมาบน แผ่นหินหน้าถ้ำ ท่านพระอาจารย์กวาดไปถึง ค่อยๆ พูดว่า “หนีนื้อสู กูจะกวาด วัตไปถูกต้องตัวเข้า จะหาว่าเบียดเบียน” หัวหน้าปลวกพูดขึ้นว่า “หนีเถอะพวกเรา นี้วัตรกรรมยุตท่าน” แล้วพากันหนีไป ท่านคิดในใจว่า พวกปลวกมันยังรู้ว่า เราเป็น พระธรรมยุต แล้วเราละ รู้จักกรรมยุตหรือยัง พิจารณาได้ความว่า **ธรรมยุต คือ ยุติธรรม คือความถูกต้องเป็นธรรมนั่นเอง**

ท่านพระอาจารย์กำหนดไป พิจารณาไป ทำกิจวัตรไป เกิดน้ำตาไหลเหมือน ร้องไห้

เอ๊ะ...นี่เราไม่ได้เจ็บปวดหรือเศร้าโศก ทำไมน้ำตาไหล ได้ความว่า กำลังปีติ ที่ตามระลึกถึงพระมหากษัตริย์คุณ ที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ทรงวางศาสนาไว้ให้เรา ได้ปฏิบัติเป็นพระมหากษัตริย์อันยิ่งใหญ่ พระอรหันตสาวก และพระสาวกที่ประพฤติ ปฏิบัติสืบต่อมาจนถึงตัวเรา ก็ด้วยพระมหากษัตริย์อันยิ่งใหญ่

องค์พระมหากษัตริย์ของไทย ได้ทรงยกย่องพระพุทธานุศาสน์ ทุกพระองค์ เป็นเอกอัครศาสนูปถัมภก เป็นพระมหากษัตริย์อันสูงส่งประมาณมิได้ เพราะด้วย พระบรมเดชานุภาพของพระองค์ยิ่งใหญ่ จะทำลายศาสนาก็ได้ จะยกย่องศาสนาก็ได้ แต่พระองค์มิได้ทำลาย มีแต่ยกย่อง จึงเป็นพระมหากษัตริย์อันใหญ่ยิ่ง

ท่านๆ ว่าเช่นนี้

ตกตอนเย็น ฝูงนกทั้งหลายที่อาศัยนอนบนต้นไม้ เวลาใกล้ค่ำกลับจากหากิน ส่งเสียงร้องเจี๊วจ้าวระงมไปหมด ท่านพระอาจารย์กำหนดพิจารณาว่า นกมันน่าจะอะไร ได้ความว่า วันนี้พวกเราไปหากินอิมใหม่ มีอันตรายจากมนุษย์และสัตว์มีอำนาจ มีเหยี่ยว เป็นต้น ทำอันตรายใหม่ มาครอบงำใหม่ทำนองนั้น ส่วนตอนเช้าก็พูดกันว่า วันนี้พวกเราจะไปทางไหน แบ่งกันไปก็พวก ทำนองนั้น

ท่านพระอาจารย์พักผ่อนไม่ฉันอาหาร ๒-๓ วัน ทั้งร่างกายและจิตใจสงบ เป็นปกติ เทียบวิณฑบาตทุกวัน จนออกพรรษา ชาวบ้านชมว่า เก่งจริงไม่ตาย ปวารณาพรรษาแล้ว บอกลาชาวบ้านจะกลับกรุงเทพฯ

ชาวบ้านถึงเขาจะยากจน ยังมีผ้าจ่านำพรรษา และปัจจัยมาถวาย พร้อมพืชไร่ มีผักทอง ถั่ว ข้าวโพด ตามมีตามเกิด ด้วยจิตศรัทธา ด้วยความอาลัยอาวรณ์เพราะ ร่วมสุขทุกข์กันมาตลอด ๓ เดือน

นี่ละหนอโลก ท่านฯ ว่า

ท่านได้พิจารณาเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นที่ถ้ำสาริกาแล้ว ได้คิดว่า พวกพระภิกษุเจ้าที่ ที่อรั้งขาถ้ำอยู่ เขาทดลองว่า จะเป็นพระมีศีลไหม ถ้าไม่เก่งจริงต้องตายแน่ เหมือน พระสี่รูป ที่ตายคาถ้ำสองรูป กระเสือกกระสนออกไปตายข้างนอก อีกสองรูป ตั้งใจไว้ว่าตนจะเอาดีด้วยการอดอาหาร แต่พอหิวก็พากันไปเก็บผลไม้ป่ามาบริโภค คือ กล้วย เห็นกล้วยป่าสุก เป็นการทำลายศีล พากพิชคาม ฉันอาหารที่ไม่ได้ประเคน บริโภค อาหารในเวลาวิกาล ให้ล่วงลำคอเข้าไป พวกนั้นก็ลงโทษ ท่านพระอาจารย์ว่า

ท่านฯ เล่าต่อว่า หลังออกพรรษาได้ ๓-๔ วัน กำลังจะเดินทางกลับกรุงเทพฯ มีทหารมหาดเล็ก ๔ คนหามเสลี่ยงมา พากันขึ้นมากกราบท่าน ขอนิมนต์ท่านกลับ กรุงเทพฯ เพื่อร่วมรับกฐินวัดปทุมวนาราม

ท่านพระอาจารย์จึงเก็บบริวาร กราบนมัสการพระพุทธรูป อำลาเทพารักษ์ และ ชาวบ้านออกเดินทาง

จะพักแรมกันที่ไหนบ้าง ผู้เล่าก็ไม่ได้ถาม ท่านพระอาจารย์เล่าแต่ว่า พักแรม ๓ วัน ก็ถึงกรุงเทพฯ

ในปีนั้น พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว จะเสด็จพระราชทานผ้า พระกฐินที่วัดปทุมวนาราม ได้มีรับสั่งแก่เจ้าคุณพระปัญญาพิศาลเถร (หนู จิตฺตปญฺโญ) เจ้าอาวาสในขณะนั้นว่า “พระสังกตวัดปทุมฯ จำพรรษาอยู่ที่ใด ขอนิมนต์มาให้หมด”

ท่านเจ้าคุณฯ ถวายพระพรว่า “คุณมัน เธอจำพรรษาอยู่ที่ถ้ำสาริกา” ก็ทรงรับสั่งว่า “ไม่เป็นไร จะให้มหาดเล็กไปรับเอง”

เมื่อวันกฐินมาถึง เสร็จพิธีแล้ว มีการออกสลากภัต โดยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงเป็นประธาน คล้ายกับว่า ทรงทำเป็นกรณีพิเศษ ร่วมกับข้าราชการของนำมาจับสลากตามแต่ศรัทธา สิ่งที่ทรงนำมาออกสลาก เป็นตะเกียงลาน ๒ อัน

น่าประหลาดที่จับสลากทั้ง ๒ ครั้ง ตะเกียงลานก็ได้แก่ ท่านพระอาจารย์ทั้งสองครั้ง จึงได้พระราชทานแก่ท่านพระอาจารย์ ด้วยพระหัตถ์ พร้อมทั้งตรัสว่า **“คุณมัน เธออยู่ป่ามีแสงสว่างน้อย เราขอให้แสงสว่างแก่เธอ”**

นี่คือ ความเป็นมาของเรื่อง พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชทานเสลี่ยง ไปรับท่านพระอาจารย์จากนครนายก กลับมารับกฐินหลวง **แต่ท่านพระอาจารย์ไม่ขึ้นนั่งเสลี่ยง เอาแต่บริขารวางไว้ แล้วก็เดินกลับมากับมหาดเล็กจนถึงกรุงเทพฯ** ดังกล่าว

เรื่องความเพียรที่ถ้ำไผ่ขวาง

ต่อมาท่านพระอาจารย์ก็พิจารณาว่า จะออกแสวงหาวิเวก บรรเทาความเพียร ต่อพิจารณาได้ในสมณินิมิตว่า มีถ้ำๆ หนึ่งอยู่บนเขา มีลักษณะผืนหน้าไปทิศนั้นมีสัญลักษณ์อย่างนั้นๆ ท่านจึงว่า เราควรจะไปเจริญสมณธรรมที่นั่น เมื่อได้โอกาสไปนมัสการกราบเรียนท่านเจ้าคุณอุบาลีฯ ท่านบอกว่า **ถ้ำที่ว่่านี้อยู่เขาพระงาม จังหวัดลพบุรี ชื่อถ้ำสิงห์โตหรือถ้ำไผ่ขวาง**

ท่านเจ้าคุณอุบาลีฯ ชื่อตัวรถไฟถวาย ท่านฯ ก็เดินทางจากกรุงเทพฯ สู่ลพบุรี ด้วยขบวนรถไฟ อยู่ที่นี่มีโยมผู้หญิงมาถวายบิณฑบาต พร้อมกับบุตรสาวทุกวัน ด้วยความศรัทธาและเลื่อมใส มีเพื่อนสหธรรมิก ๔-๕ รูป ท่านฯ ไม่ได้บอกว่าเป็นเพื่อนเหล่านี้อยู่ก่อนหรือหลัง แต่ทุกรูปก็ตั้งหน้าตั้งตาทำความเพียร ไม่รบกวนกัน ต่างคนต่างอยู่นอกจากทำข้อวัตรเท่านั้น จึงรวมกัน

เดือนย้ายผ่านไป เดือนยี่ผ่านไป เดือนสามอย่างเข้ามา การเจริญสมณธรรม เป็นไปอย่างสม่ำเสมอ พอถึงวันเพ็ญเดือน ๓ พิจารณาได้ความว่า เราม่าเพ็ญสมณธรรม มาถึงบัดนี้ก็เป็นเวลาถึง ๑๒ ปี ทุกอย่างพร้อมแล้ว ที่จะทำที่สุดแห่งทุกข์ในวัฏสงสาร ได้ในคืนวันเพ็ญนี้

พอรู้อย่างนี้แล้ว ก็เตรียมการงานที่เคยทำเป็นต้นว่า การปิดกวาดบริเวณกุฏิ ตลอดจนการสงฆ์ จัดแจงที่อยู่ ที่นั่งให้พร้อม ถึงเวลาเดินจงกรมก็เดิน พอได้เวลานั่งสมาธิก็นั่ง พอหันหน้าสู่ทิศตะวันออก รู้สึกโล่งในจิต ก็เข้าสมาธิทันที

พอนั่งได้ไม่นาน เกิดอาการวิตกกังวลขึ้นทางจิตใจ ทางร่างกายก็มีอาการเจ็บ แสบร้อนไหม้ขึ้นมา แต่เรื่องนี้เคยผ่านมาแล้ว สมัยยังอยู่ถ้ำสาริกา จึงระงับได้บ้าง พอจิตสงบหน่อยหนึ่ง จิตก็สว่างไปข้างหน้า ปรากฏเห็นหญิงผู้เป็นบุตรสาวของโยม อุปัฏฐาก ยืนร้องเรียกความรักจากท่านอยู่ ซึ่งปกติก็ไม่เคยมี ไม่เคยพบเห็น ถือเป็น เรื่องธรรมดา จิตไม่เคยมีความยินดีอะไร แต่ในนิมิตปรากฏเช่นนั้น

ท่านพระอาจารย์ก็พิจารณาว่า อันเรื่องเกิดแก่เจ็บตาย เราก็ได้พิจารณาอย่าง ช้าชองแล้ว จะมาหลงอีกหรือ พอกำหนดดังนี้ หญิงนั้นก็แก่เฒ่า ล้มตายลง เหลือแต่ กองกระดูก หายไปในแผ่นดิน จิตก็ถอนออกมาเป็นจิตธรรมดา ทุกขเวทนายังมีอยู่

จึงกำหนดจิตพิจารณาลงไปอีก ปรากฏเป็นความสว่างออกไปข้างหน้า เมื่อจิต รวมแล้วเห็นคนใหญ่โต ในความรู้สึกว่า เป็นยักษ์ เดินถือกระบองจากภูเขาข้างหน้า เข้ามาหา มีความรู้สึกว่า ยักษ์จะตีหัว พอได้สติก็นึกได้ทันทีว่า **อำนาจใดๆ ในโลก ทั้ง ๓ ไม่มีอำนาจอุปถัมภ์ได้ จะเหนือพระพุทธานุภาพไปได้** พอกำหนดได้ดังนี้ ภาพนั้นก็หายไป

ท่านฯ ว่าจิตถอนออกมาอีก คราวนี้เวทนา วิตก จางลงไปมาก แต่ยังไม่หมด ท่านกำหนดพิจารณาอีก จิตก็รวมลงไป ปรากฏว่าฝนตกน้ำนอง ชุ่มชื้นขึ้นมา มีกำลัง ปีติซาบซ่านไปทั่ว มีความสุข และจิตเข้าถึงเอกัคคตาญาณ มีกาย**ปสฺสทุติ** กายสงบ **จิตตปสฺสทุติ** จิตสงบ กายลหุตา กายเบา **จิตตลหุตา** จิตเบา **กายปาคุณฺณตา** กายควร

แก่การงาน **จิตตปาคุณฺณตา** จิตควรแก่การงาน จิตก็ก้าวลงสู่ปฐมฌาน ทุตติยฌาน ตติยฌาน และจตุตถฌานโดยลำดับ พักอยู่ในจตุตถฌานนานพอสมควร จิตก็ถอย ออกมาสู่ ตติยฌาน ทุตติยฌาน ถึงปฐมฌานหยุดอยู่แค่นี้

เกิดความรู้ชนิดหนึ่งขึ้นมา คือ รู้เห็นชาติภพ ในกาลก่อน ที่เรียกว่า **ปุพเพนิวาส- นุสสติญาณ** เป็นตัววิปัสสนาญาณขึ้นมาว่า ปัจจุบันเราเป็นอย่างนี้ ในอดีตชาติเราเกิด อยู่บ้านเมืองนั้น ประเทศนั้น มีอาหารอย่างนั้น มีผิวพรรณอย่างนั้น มีสุขอย่างนั้น มีทุกข์อย่างนั้น เป็นลำดับไป จนถึงครั้งเป็นเสนาบดี นั่งฟังธรรมของพระพุทธเจ้า เฉพาะพระพักตร์ และได้ตั้งความปรารถนาเป็นพระพุทธเจ้า ต่อหน้าพระพักตร์ เป็นเวลาผ่านมาประมาณ ๔-๕๐๐ ชาติ

จึงระลึกได้ว่า การที่เราเวียนว่ายตายเกิดอยู่อย่างนี้ ก็เพราะจิตดวงนี้ พอพัก จิตได้ จิตก็หยุด ก้าวลงสู่ทุตติยฌาน ตติยฌานและจตุตถฌาน ปฐมยามผ่านไป พอเข้ายามที่ ๒ มัชฌิมยาม จิตก็พักเอากำลังต่อ จิตอยู่ในฌานนี้ คือ การพักเอากำลัง ส่วนปฐมฌานนั้น คือ การพิจารณาวิปัสสนาญาณ เปรียบด้วยการทำงานแล้วพักผ่อน เอากำลัง

ท่านพระอาจารย์ว่า พอจิตพักอยู่ในจตุตถฌานมีกำลังแล้ว ก็ถอยออกมา โดยลำดับ ทุตติยฌานและตติยฌานคือ ทางผ่าน ท่านฯ ว่า ออกมาถึงปฐมฌาน เกิดวิปัสสนาญาณ เห็นภพและชาติ และธาตุขันธ์ซึ่งเป็นที่อาศัยของสัตว์โลก เริ่มแต่ บิดามารดาเป็นต้นไป ว่าคนนั้น ชาตินั้น ได้เกิดเป็นคนเป็นสัตว์ มีอาหาร มีรูปร่าง มีการงาน ทำอย่างนั้นได้สุขได้ทุกข์อย่างนั้น **ไม่มีที่สิ้นสุด ไม่มีประมาณ สัตว์ทั้งหลาย เหล่านี้เวียนว่ายตายเกิดในวัฏสงสาร ก็เพราะอาศัยจิตดวงนี้** จิตก็หยุด ก้าวเข้าสู่ ทุตติยฯ ตติยฯ และจตุตถฌานตามลำดับอีก เพื่อพักเอากำลัง มัชฌิมยามผ่านไป

ในปัจจุบันยาม คือยามภายหลังแห่งคำคืนวันนั้น พอจิตพักได้กำลังแล้ว ก็ถอย ออกมาสู่ปฐมฌาน อันเป็นบาทฐานแห่งวิปัสสนาญาณ จิตก็พิจารณา ปัจจัยการ คือ อากาการของปัจจัย เกิดมีคำใหม่เพิ่มขึ้นอีกว่า

จิตปฏิภาณ อวิชา ปจฺจยา สงฺขารา สงฺขารา ปจฺจยา ฯลฯ จนถึง โทมนัสส อุปายาสา สมฺภวนฺติ

ได้ความว่า จิตปฏิภาณ คือ จิตดวงเดิมของสรรพสัตว์ทั้งมวล ที่ยังมีได้อบรมศีล
สมาธิ ปัญญา ตามแนวทางแห่งพระสัมพันธัญญุตญาณนั้น ก่อให้เกิด อวิชา

อวิชา	เป็นปัจจัยให้เกิด	สังขาร
สังขาร	เป็นปัจจัยให้เกิด	วิญญาน
วิญญาน	เป็นปัจจัยให้เกิด	นามรูป
นามรูป	เป็นปัจจัยให้เกิด	สฬายตนะ
สฬายตนะ	เป็นปัจจัยให้เกิด	ผัสสะ
ผัสสะ	เป็นปัจจัยให้เกิด	ตัณหา
ตัณหา	เป็นปัจจัยให้เกิด	อุปาทาน
อุปาทาน	เป็นปัจจัยให้เกิด	ภพ
ภพ	เป็นปัจจัยให้เกิด	ชาติ
ชาติ	เป็นปัจจัยให้เกิด	ชรา พยาธิ มรณะ โสภปริเทวนา

ร่องให้พิไรรำพันถึงกัน จนเกิดทุกข์โทมนัสสะ ใจไม่ดี อุปายาสะ คับแค้นแน่นใจ
ว่าแล้วท่านพระอาจารย์ก็ เอวเมตตสฺส เกวลสฺส สมฺภโย โทติ ที่สัมพันธ์กันเกิดเป็น
ปัจจัย ให้เกิดทุกข์อย่างนี้ ท่านพระอาจารย์ว่า เมื่อจิตได้อริยมรรคญาณแล้ว จิตดวงเดิม
คือ จิตปฏิภาณ เป็นจิตวิญญาณ เป็นเครื่องตัดขาดจากอวิชา

เมื่ออวิชาไม่เกาะเกี่ยวได้แล้ว จึงเป็น อวิชชาเยตเวว อเสสสงฺขารนิโรโธ
สงฺขารนิโรธา วิญญานนิโรโธ วิญญานนิโรธา จนถึง ตณฺหานิโรโธ ตณฺหานิโรธา
ภวนิโรโธ ภวนิโรธา ชาตินิโรโธ ชาตินิโรธา ชรามรณํ โสภปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา
นโรชฺฌนฺติ ได้ความว่า เมื่ออวิชาดับสังขารก็ดับ สังขารดับวิญญานก็ดับ ตลอดจน
 ฯลฯ ถึงตัณหา อุปาทาน ภพ ชาติ ชรา พยาธิ มรณะ โสภปริเทวะ ทุกข์โทมนัส

อุปายาสะ ก็ดับหมด ท่านๆ ว่า **เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส นิโรโธ โหติ** เป็นความดับขั้นนี้ อันเป็นทุกข์อย่างเดียวนั้น นั่นแล ท่านๆ ว่า

พอมาถึงตอนนี้จิตก็วางการพิจารณา แล้วจิตก็รวมใหญ่ รวมคราวนี้จิตไม่พัก เหมือนข้างต้น เกิดมีญาณตัดสินขึ้นมาว่า

ภพเบื้องหน้าเราไม่มีแล้ว พรหมจรรย์เราได้อยู่จบแล้ว กิจอันเราควรทำ เราได้ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นที่ควร ไม่มีอีกแล้ว

ญาณชนิดนี้เรียกว่า อาสวักขยญาณ คือ ความรู้ที่ความสิ้นไปแห่งอาสวะ พร้อมกับอวิชชาก็หายไป ไม่ก่อนไม่หลังตะวันขึ้นมาและเดือนก็ตกไป รวมความว่า ญาณเกิดขึ้น อวิชชาหายไป พระอาทิตย์ขึ้นมา พระจันทร์ตกไปเรียกว่า **อปฺพุพฺพ อจฺริมฺ** ไม่ก่อนไม่หลัง ท่านพระอาจารย์ว่านะ ไม่ใช่ผู้เล่าว่าเอง

ท่านพระอาจารย์ยังเล่าต่อไปว่า เมื่อญาณเกิดขึ้นก็ไม่ได้จับไล่ไล่ส่งอวิชชา เจ้าผู้อวิชชาเอ๋ย เจ้าเป็นผู้ไม่รู้ไม่เห็น เจ้าจงหนีไป อยู่กับข้าไม่ได้แล้ว และอวิชชาก็ไม่ได้บอกกล่าวอำลาว่า ญาณผู้แจ้งผู้เห็นจริง เจ้าเป็นผู้รู้ผู้เห็นเอ๋ย ข้าอยู่กับเจ้าไม่ได้แล้ว ข้าขอลาเจ้าไปก่อน ต่างไม่ได้จับไล่ แต่ท่านว่า ความมืดและพระอาทิตย์ก็เหมือนกัน พระอาทิตย์ขึ้นมาความมืดก็หายไป พระอาทิตย์ก็ไม่ได้จับไล่ไล่ส่งความมืด หรือพระจันทร์จะว่า เจ้าผู้มืดผู้ดำเอ๋ย เจ้าอยู่กับข้าไม่ได้แล้ว เจ้าจงหนีไป ความมืดก็ไม่ได้บอกกล่าวอำลา หรือไม่ได้ว่า พระอาทิตย์ผู้แจ้งผู้สว่าง ผู้มีเดชอันกล้าเอ๋ย ข้าอยู่กับเจ้าไม่ได้แล้ว ข้าขอลาเจ้าไปก่อน หาใช้อย่างนั้นไม่ เมื่อพระอาทิตย์ขึ้นมาความมืดก็หายไปฉันใดก็ฉันนั้น

ว่าแล้วท่านพระอาจารย์ก็หัวเราะ

พอรุ่งเช้าวันนั้น ท่านๆ ลุกจากที่นั่งทำสมาธิ และวัตรที่เคยประพฤติเป็นปกติ ท่านๆ บอกกับเพื่อนว่า ของฉันภัตตาหารซัก ๗ วัน ส่วนเพื่อนสหธรรมิก ผู้ก้มหน้าก้มตาบำเพ็ญเพียร คงไม่รู้หรอกว่า ใครทำอะไรที่ไหน กับใคร ตั้งแต่เมื่อไร “เราก็

ไม่รู้เหมือนกันว่า เพื่อนเจริญสมณธรรม จิตเป็นอย่างไร เพราะเรื่องอย่างนี้เป็น **ปัจจุตต เวทิตัพโพ วิญญูติ** ท่านฯ ว่า

**การงดฉันภัตตาหารนั้น เพื่อให้หัวสั้ทำเป็นธรรมชาติ คล่องแคล่วชำนาญและ
ส่วยผลแห่งมรรค ท่านฯ ว่า**

พอผ่านไป ๔ วัน โยมอุปัฏฐากพร้อมทั้งบุตรสาว นำภัตตาหารมาถวาย พุดวิงวอน
ว่า “พระคุณเจ้าอดมาหลายวันแล้วจะหิว จะลำบาก ขอนิมนต์ฉันเจ้าข้าฯ” ท่านฯ ก็
ลองฉัน พอฉันเสร็จโยมกลับไป มาพิจารณาเกิดไม่คล่องแคล่ว อืดอาดแต่ทำได้อยู่นี้
มันอะไร ได้ความว่า **เพราะเสียดั้จะ** ท่านเลงงดฉันภัตตาหารต่ออีก ๓ วัน ครบแล้ว
จึงฉัน ก็คล่องแคล่วอีก ทุกอย่างก็เลยละเอียดอ่อนไปหมด

นี่คือ มรรคผลคุณวิเศษในพระพุทธานุชาสนานี้

บุพเพนิวาสานุสสติญาณ

ขอไขข้อวิปัสสนาญาณ ที่เป็นบุพเพนิวาสานุสสติญาณ พอเป็นนิทศนอุทาหรณ์

เท่าที่ผู้เล่าได้ฟังมา เกี่ยวกับการเกิดในชาติก่อนและบุคคลที่เกี่ยวข้อง ชาติหนึ่งนั้น
ท่านพระอาจารย์เกิดในมณฑลยูนนาน ในตระกูลชายผ้าขาว มีน้องสาวคนหนึ่งเคย
สงเคราะห์ช่วยเหลือกัน มาชาตินี้คือนางนุ่่ม ชุวานนท์ คหบดีชาวสกลนคร ผู้สร้าง
วัดป่าสุทธาวาสให้ และท่านก็ได้สงเคราะห์ด้วยธรรมเป็นที่พอใจ

ชาติหนึ่งเกิดที่โยนกประเทศ ปัจจุบันคือ เมืองเชียงใหม่ ประเทศพม่า ในตระกูล
ช่างทำเสื้อลำแพน (เสื้อลำแพนคือเสื้อปูพื้นทำด้วยหวาย) ท่านพระอาจารย์เสาร์เป็น
นายช่างใหญ่ องค์กรท่านเป็นผู้จัดการ ส่วนพระธรรมเจดีย์ (จุม พนธุโล) เป็นคนเดิน
ตลาด

ชาติหนึ่งเกิดที่แคว้นกुरूรัฐ ชมพูทวีป (ประเทศอินเดีย) ผู้เกี่ยวข้องคือ เจ้าคุณ
พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (จันทร์ สิริจนโท) เป็นพี่ชาย คือ พระปฐมราชา ผู้ครอง

แคว้นกุรุ ท่านเป็นเสนาบดี พระอาจารย์เทสก์ (พระอาจารย์เทสก์ เทสรังสี) เป็นหลาน
หัวคือ ใครบอกไม่เชื่อ นอกจากท่าน พระบิดาจึงมอบให้ท่านฯ ดูแล ได้เฝ้าพระพุทธเจ้า
เฉพาะพระพักตร์ และได้ตั้งความปรารถนา ขอเป็นพระพุทธเจ้าต่อหน้าพระพักตร์
ดังที่ผู้เล่าได้กล่าวมาแล้ว

ชาติหนึ่งเกิดที่ลังกาทวีป (ประเทศศรีลังกา) และบวชเป็นพระ ได้เข้าร่วมสังคายนา
พระไตรปิฎกครั้งที่ ๔ ซึ่งมีพระเป็นหมื่น พักเสนาสนะร่วมกัน สององค์บ้างสามองค์บ้าง
ท่านว่าได้อยู่เสนาสนะเดียวกับท่านวิริยงค์ (พระอาจารย์วิริยงค์ สิรินุชโร) เป็นเพื่อน
กันมาจนบัดนี้ ท่านฯ ว่า

เรื่องราวจากพรรษา ๑-๑๒ ของท่านพระอาจารย์ คงจะพอสมควรแก่กาลเวลา
เท่านี้

สรุปการเดินทางจำพรรษาตลอดสมัยของท่านพระอาจารย์มั่น ภริที่ตตเถระ

ด้วยความที่ท่านหวังเพื่อให้เป็นประโยชน์แก่ชนเป็นอันมาก เหตุฉะนั้นท่านจึงไม่อยู่เป็นที่ เป็นทางหลักแหล่งเฉพาะแห่งเดียว เทียวไปเพื่อประโยชน์แก่ชนในสถานที่นั้นๆ ดังนี้

๑. ณ กาลสมัยนั้น ท่านพระอาจารย์มั่นฯ อยู่วัดเลียบนั้นมานานจึงได้เข้าไปจำพรรษาที่กรุงเทพฯ และทางเขาพระงาม จังหวัดลพบุรี จนถึง พ.ศ. ๒๔๕๗ ครั้นแล้วท่านจึงมาหาสภธรรมทางอุบลราชธานี จำพรรษาที่วัดบูรพาในจังหวัดนั้น เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๕๘ ท่านมีพรรษาได้ ๒๕ พรรษา

๒. พ.ศ. ๒๔๕๗ จำพรรษาที่ภูผากูด บ้านหนองสูง อำเภอคำชะอี จังหวัดนครพนม
๓. พ.ศ. ๒๔๖๐ จำพรรษาที่บ้านดงปอ “ห้วยหลวง” อำเภอเพ็ญ
๔. พ.ศ. ๒๔๖๑ จำพรรษาที่ถ้ำผาบึง จังหวัดเลย
๕. พ.ศ. ๒๔๖๒ จำพรรษาที่บ้านค้อ อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี
๖. พ.ศ. ๒๔๖๓ จำพรรษาที่อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย
๗. พ.ศ. ๒๔๖๔ จำพรรษาที่บ้านห้วยทราย อำเภอมุกดาหาร จังหวัดนครพนม
๘. พ.ศ. ๒๔๖๕ จำพรรษาที่ตำบลหนองลาด อำเภอวาริชภูมิ จังหวัดสกลนคร
๙. พ.ศ. ๒๔๖๖ จำพรรษาที่วัดมหาชัย อำเภอหนองบัวลำภู จังหวัดอุดรธานี
๑๐. พ.ศ. ๒๔๖๗ จำพรรษาที่บ้านค้อ อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี
๑๑. พ.ศ. ๒๔๖๘ จำพรรษาที่อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย
๑๒. พ.ศ. ๒๔๖๙ จำพรรษาที่บ้านสามผง อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม
๑๓. พ.ศ. ๒๔๗๐ จำพรรษาที่บ้านหนองขอน อำเภอປູ່ง (ปัจจุบัน อำเภอหัวตะพาน จังหวัดอุบลราชธานี)

๑๔. พ.ศ. ๒๔๗๑ จำพรรษาที่กรุงเทพฯ วัดสระปทุม
๑๕. พ.ศ. ๒๔๗๒-๒๔๘๒ จำพรรษาที่จังหวัดเชียงใหม่
๑๖. พ.ศ. ๒๔๘๓-๒๔๘๔ จำพรรษาที่วัดโนนนิเวศน์ จังหวัดอุดรธานี
๑๗. พ.ศ. ๒๔๘๕ จำพรรษาที่เสนาสนะป่าบ้านโคก จังหวัดสกลนคร
๑๘. พ.ศ. ๒๔๘๖ จำพรรษาที่เสนาสนะป่าบ้านนามน จังหวัดสกลนคร
๑๙. พ.ศ. ๒๔๘๗ จำพรรษาที่เสนาสนะป่าบ้านโคก จังหวัดสกลนคร
๒๐. พ.ศ. ๒๔๘๘-๒๔๙๒ จำพรรษาที่บ้านหนองผือ ตำบลนาใน
อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร

**ได้มรณภาพ ณ ที่วัดป่าสุทธาวาส จังหวัดสกลนคร ตรงกับวันที่ ๑๑
พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๙๒ เวลา ๐๒.๒๓ สิริชนมายุรวมได้ ๘๐ ปี**
(คัดจากหนังสือชีวประวัติและปฏิปทา พระอาจารย์ฝั้น อาจาโร หน้าที่ ๑๗)

หมายเหตุ

เรื่องสถานที่บรรลุนิพพานของท่านพระอาจารย์ฝั้นนี้ หลวงตาทองคำ
เล่าว่า ท่านพระอาจารย์ฝั้นไม่เคยระบุตรงๆ ว่าเป็นสถานที่ใด แต่ท่าน
จะกล่าวถึงการปฏิบัติ โดยเทียบเคียงกับสิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงเทศนาไว้
ศิษย์ต้องจับและเทียบเคียงกับเรื่องการออกธุดงค์ และจำพรรษาของ
ท่านพระอาจารย์เอง ทั้งหมดนี้เป็นความเข้าใจของหลวงตาทองคำ

อนึ่ง หลวงตามหาบัว ญาณสมฺปนฺโน ได้เล่าไว้ในหนังสือประวัติ
ท่านพระอาจารย์ฝั้นถึงเรื่องเดียวกันนี้ไว้กว้างๆ ว่า ท่านพระอาจารย์ฝั้น
บรรลุนิพพานที่ถ้ำสาริกาจังหวัดนครนายก และที่จังหวัดเชียงใหม่ตาม
ลำดับ

ประวัติถ้ำไผ่ขวางหรือถ้ำสิงห์โต

ท่านพระครูโสภณกิจจารักษ์ (พระอาจารย์ณรงค์พร กนตลีโล) แห่งวัดทุ่งสิงห์โต ได้เมตตาดำเนินให้ฟังถึงประวัติถ้ำสิงห์โตว่า เดิมเรียกถ้ำนี้ว่าถ้ำไผ่ขวางตามชื่อบ้าน คือ บ้านไผ่ขวาง เมื่อครั้งที่ท่านพระอาจารย์มั่นจาริกธุดงค์มาเจริญสมณธรรมที่วัดเขาพระงาม (วัดสิริจันทรมิตรวิหาร) ลพบุรีนั้น ท่านฯ ได้มีนิมิตว่า มีสิงห์โต ๒ ตัว กำลังเล่นหยอกล้อกันอยู่หน้าถ้ำแห่งหนึ่งในเขาลูกนี้ ท่านฯ จึงออกเดินธุดงค์มาจนพบถ้ำไผ่ขวาง ตั้งแต่นั้นมา จึงมีชื่อเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า ถ้ำสิงห์โตตามนิมิตของท่าน ต่อมาได้มีการสร้างวัดขึ้นมาที่เชิงเขา ด้านล่าง เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๙ จึงตั้งชื่อวัดว่า วัดทุ่งสิงห์โต (วัดทุ่งสิงห์โตและวัดเขาพระงาม อยู่ในเขาลูกเดียวกัน แต่คนละด้าน) สำเร็จเป็นวัดโดยสมบูรณ์ เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๗๐

หลังจากนั้นท่านพระอาจารย์เสาร์ และท่านพระอาจารย์มั่น ได้จาริกธุดงค์มายัง ถ้ำสิงห์โตนี้อีก ๒-๓ ครั้ง โดยท่านพระอาจารย์เสาร์ได้มาบำเพ็ญสมณธรรม อยู่ที่ถ้ำเชิงเขา ด้านล่าง ต่อจากนั้นก็จะมีศิษย์ของท่านจาริกธุดงค์มาบำเพ็ญสมณธรรมยังถ้ำแห่งนี้อีก หลายรูป

อาทิเช่น

หลวงปู่สิงห์ ขนตยาคโม	ท่านพ่อลี ธรรมธโร วัดอโศการาม
หลวงปู่แหวน สุจิณฺโณ	หลวงปู่ฝั้น อาจาโร
หลวงปู่อ่อน ญาณสิริ	หลวงปู่มหาบัว ญาณสมฺปนฺโน
หลวงปู่ชา สุภทฺโท	หลวงปู่วิริยงค์ สิรินฺธโร
หลวงปู่พุทธ ฐานิโย	พระอาจารย์วัน อุตฺตโม เป็นต้น

แม้ในปัจจุบันนี้ก็ยังมีพระภิกษุจาริกธุดงค์มาบำเพ็ญสมณธรรมยังถ้ำนี้อยู่เนืองๆ

จากบทสัมภาษณ์ท่านพระครูโสภณกิจจารักษ์ (พระอาจารย์ณรงค์พร กนตลีโล) เมื่อวันที่ ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๗ ณ วัดทุ่งสิงห์โต บ้านไผ่ขวาง ตำบลเขาพระงาม อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี

สุบินนิมิตบ่งบอก

สุบินนิมิต (ฝัน) ก็บ่งบอกชะตาชีวิต และอุปนิสัยของบุคคล ที่เคยอบรมสั่งสม มาแต่ปางก่อน ท่านพระอาจารย์มั่นเล่าว่า นับตั้งแต่วันบวชเป็นพระมา ฝันทุกครั้งที นอนหลับคือ ฝันว่าได้ไปโน่น ไปนี้ อยู่ในสภาพที่เป็นพระนี้ และแปลกเพราะบ่นว่า สะพายดาบ ที่เท้าทั้งสองข้างมีรองเท้าทำด้วยหนัง

ภายหลังมาพิจารณาได้ความว่า **ดาบคือ ปัญญา รองเท้าคือสมาธิ** เมื่อปฏิบัติไป หากไม่มีอาจารย์แนะนำ ก็สามารถแก้ปัญหาด้วยตนเองได้ท่านว่า และยังว่าต่อไปว่า **บุคคลผู้บริจาควัตถุประเภทโลหะ เช่น บาทร มีดโกน และเข็มเย็บผ้า เป็นการเพิ่มปัญญาบารมี** เวลาท่านจะให้ของเบ็ดเตล็ดแก่ศิษย์ มักจะหยิบเข็มออกมายื่นให้ ศาสนุศิษย์ ผู้เล่าก็เคยได้รับจากมือท่าน ส่วนการบริจาคหนัง เช่น หนังรองนั่ง และ รองเท้า เป็นการบำเพ็ญเจริญญาณ **อธิษฐานบารมี** มีผลานิสงส์

ผู้เล่าเคยตัดรองเท้าหนังถวายท่าน และพระเถระหลายองค์ รองเท้าที่เป็นฝีมือ ของผู้เล่า คือคู่เล็ก ส่วนคู่ใหญ่เป็นฝีมือของท่านอาจารย์วิริยงค์ ดูได้ที่พิพิธภัณฑ์ท่าน พระอาจารย์มั่น อยู่ที่วัดป่าสุทธาวาส จังหวัดสกลนคร

หมายเหตุ เครื่องรองนั่งทุกชนิด เช่น ผ้าปูนั่ง พรหมปูนั่งมีในจัมมฆันท์ ผู้บริจาคมืออานิสงส์ ทำจิตให้รวมเร็ว

สองท่านพระอาจารย์มั่งสู่กรุงเทพฯ

เหตุผลของท่านพระอาจารย์มั่ง ท่านพระอาจารย์เสาร์ได้มาอยู่วัดปทุมวนาราม ได้เล่าไปแล้วว่าเมื่อท่านฯ อุปสมบทแล้วจำพรรษาอยู่วัดเลียบเมืองอุบลฯ ฤดูแล้งออก แสงวิเวก ปรารถนาความเพียร ขึ้นเหนือสู่อำเภอม่วงสามสิบ ล่องใต้สู่ปากเซ และที่ ภูหล่นบ้าง พรรษาที่ ๓ จำที่วัดเลียบเช่นเดิม แต่ปีนั้นท่านฯ ภาวนาดีมาก

พอออกพรรษา ชวนพระอาจารย์ลงสู่กรุงเทพฯ จุดประสงค์ต้องการศึกษาต่อ เพราะสมัยนั้นพระปฏิบัติที่มีชื่อเสียงคือ พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (จันทร์ สิริจนฺโท) เป็นคนอุบลฯ เหมือนกัน มาถึงกรุงเทพฯ แล้วน่าจะอยู่วัดบรมนิวาส เพราะต้องการ ศึกษากับท่านเจ้าคุณอุบาลีฯ

ท่านฯ เล่าว่าอยู่ภาคกลาง ๘ ปี ใน ๘ ปีท่านฯ ไม่ได้บอกว่า จำพรรษาอยู่ที่ วัดสระปทุม แต่ท่านเล่าว่า พรรษาที่ ๑๒ นับแต่บวชมาจำพรรษาที่ถ้าสาริกาจังหวัด นครนายก จึงคาดว่าใน ๖ พรรษา คงจำติดต่อกัน จะเว้นบ้างก็ตอนที่ท่านฯ ไปจำพรรษา ที่ประเทศพม่า แล้วกลับอีสานเมื่อพรรษา ๑๒ อยู่อีสานก็หลายปี

สุดท้ายอยู่อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี คิดปลีกวิเวกสู่ภาคเหนือ บอกหมู่คณะ แล้วจึงนำส่งมารดา แต่ไม่ได้บอกว่าจะไปกรุงเทพฯ หรือเชียงใหม่ จะนำส่งมารดา เท่านั้น ให้หมู่รออยู่ที่นั่นก่อนว่าจะกลับมา แต่ไม่ได้กำหนด เกรงว่าหมู่จะหาว่าโกหก คือท่านประสงค์จะหนีจากหมู่ ท่านฯ ว่าอย่างนี้

ส่งมารดาแล้วเดินทางเข้ากรุงเทพฯ ในพรรษานั้นไม่ได้ไปเชียงใหม่ จึงพักจำพรรษาที่วัดสระปทุมนี้ ท่านอยู่กรุงเทพฯ คงจะเน้นหนักด้านการศึกษา และค้นคว้าตำรับตำรามากกว่า จากการสังเกตของผู้เล่า ที่ได้อยู่กับท่านมา ๖-๗ ปี ท่านสวดมนต์สูตรต่างๆ ปาฏิโมกข์ พุทธประวัติ วินัยมุขเล่ม ๑, ๒, ๓ ฯลฯ ได้หมด

วันลงอุโบสถ ท่านพระอาจารย์นั่งฟังอยู่ พอพระสวดจะตกหล่น พระผู้ทำหน้าที่ท่าน ยังไม่ทันบอก ท่านก็จะบอกก่อน เลยได้สวดต่อไป โดยยังไม่ทันตกหล่น

เวลาท่านเทศน์อบรมศิษย์ เหมือนกับยกแบบเรียนขึ้นอ่าน **โดยพุทธประวัติ ทั้ง ๓ เล่ม ท่านจะเทศน์ในวันมาฆะ วันวิสาขะทุกปี ชัดถ้อยชัดคำ เหมือนจับแบบอ่าน** เทศน์แต่ละครั้งอย่างน้อยจะทำเวลา ๖ ชั่วโมง จนถึงถวายพระเพลิง แจกพระบรมสารีริกธาตุ สลับกับปฐมสมโพธิกถา ทั้งบาลีและแปล ฟังแล้วได้ความรู้แจ่มแจ้ง

เข้าใจว่า ช่วงท่านมาอยู่กรุงเทพฯ คงเน้นหนักด้านการศึกษา พร้อมกับประกอบความเพียร ไปพร้อมๆ กัน

มงคลสถานแห่งการรู้แจ้ง

เรื่องเทศนานั้น ปกติท่านเทศน์นาน บางเรื่องใน ๑๐ วัน ถ้าเทศน์ไม่จบก็ไม่มีใครหนี ส่วนการอบรมพระเถรในช่วงปัจฉิมวัย หลังจากท่านฯ จากภาคเหนือมาสู่อีสานนั้น ท่านจะเทศน์ประมาณ ๒ ชั่วโมงเป็นประจำ เริ่มตั้งแต่ ๑ พุ่ม ถึง ๓ พุ่ม

นอกจากกรณีพิเศษ ท่านสั่งคำเดียวแล้วก็เลิกกัน กรณีพิเศษคือ พวกเทพจะมาขอฟังธรรม หากมีโอกาสเช่นนั้นท่านจะก้มหน้าลงนิดหนึ่ง แล้วก็หลับตาประมาณชั่วอึดใจ แล้วเงยหน้าขึ้นมาก็บอกเลิกกัน หมายถึงว่าพวกเทพมาเตือนแล้วว่าเขาจะมาฟังเทศน์ แต่เรื่องการรับแขกภายใน ส่วนมากท่านจะเล่าเป็นส่วนบุคคล ไม่ได้เล่าเป็นสาธารณะ

ส่วนเรื่องจิตใจที่ท่านปฏิบัติผ่านมาแล้ว ท่านจะสลับมาเป็นพระธรรมเทศนา แล้วก็ให้พิจารณาในคราวนั้น ว่าเป็นอย่างไรท่านก็พูดให้ฟัง สำหรับผู้ที่ไม่รู้เรื่องฟังแล้วคล้ายกับว่า ท่านพูดไปตามตำราที่กล่าวไว้ในพระไตรปิฎก ผู้ที่อยู่ใกล้ชิดท่านจะพิจารณาเล่าเป็นส่วนบุคคลไป

ท่านฯ เล่าเรื่องจิตของท่าน เกี่ยวกับพรรษาแรก คือ จิตของท่านได้ก้าวเข้าสู่อริยมรรคโสตาบันนั้นแหละ ท่านก็เล่าว่าจิตของท่านเป็นอย่างนั้นๆ

พรรษาที่ ๓ ท่านได้สำเร็จเป็นอริยบุคคล โสดาบัน ที่วัดเลียบ จังหวัดอุบลราชธานี
พรรษาที่ ๘ ท่านได้สำเร็จเป็นอริยบุคคล สกิทาคามี อยู่ที่กลางถนน บริเวณที่ใน
ยุคนั้นเรียกว่า วังกรมพระสวัสดิ์ ปัจจุบันนี้เรียกว่า โรงเรียนช่างกลปทุมวัน

ขณะนั้นท่านจำพรรษาอยู่ที่วัดปทุมวนาราม ไปฟังเทศน์ ท่านเจ้าคุณอุบาลีฯ
ที่วัดบรมนิวาส ขณะกำลังเดินกลับวัด ท่านก็พิจารณาตามกระแสธรรม จิตของท่าน
ก็เกิดรวมลงไป อริยมรรคญาณก็เกิดขึ้นอีก เป็นครั้งที่ ๒ อริยมรรคญาณก็เหมือน
กับครั้งแรก ในพรรษาที่ ๑๒ ท่านจำพรรษาที่อีสานบ้าง จำพรรษาที่ภาคกลางบ้าง
ปีนั้นท่านก็ได้สำเร็จเป็นพระอนาคามี ที่ถ้ำสาริกาจังหวัดนครนายก

จำพรรษาที่พม่า

สาเหตุที่ท่านพระอาจารย์ไปจำพรรษาที่พม่า คือ

๑. พม่าเมื่อครั้งพุทธกาล เขาเป็นชาวโกศล พระพุทธเจ้าเสด็จจำพรรษามากกว่า
แคว้นอื่น (วัดเชตวันมหาวิหาร) มีเศรษฐีเป็นผู้อุปถัมภ์พระพุทธศาสนา

๒. ชาวพม่าเป็นคู่รักคู่แค้นกับไทย ไม่เป็นมิตรแท้ ไม่เป็นศัตรูถาวร แต่หึงกัน
ไม่ได้

๓. ท่านเจ้าคุณบุญมั่น (บุญมั่น มนตาสโย) คือ พระธรรมปาโมกข์ เจ้าอาวาส
วัดปทุมวนาราม ฐีกาษาอังกฤษ จำพรรษาอยู่ที่นั่น ถ้าท่านไปอยู่จะไม่ยากเรื่องภาษา

ท่านพระอาจารย์เล่าว่า จำพรรษาอยู่ที่นั่น การเจริญสมณธรรม ก็แค่ทรงตัว บุคคล
ผู้จะมาศึกษาธรรมะไม่มี กัลยาณมิตร กัลยาณธรรมก็ไม่มี ดีแต่ว่าเขายังใส่บาตร
ให้เราฉัน พิจารณาถึงคุณธรรมอันสูงสุด คือผู้บรรลุนิพพาน อริยมผล ทั้งประเทศ
ในขณะนั้นคงมีแต่ตาผ้าขาว ที่ท่านไปอยู่จำพรรษาด้วยเท่านั้น ได้มรรคที่ ๓

ไม่เหมือนเมืองไทย ซึ่งมีไม้ไม่ขาดสาย จะว่างก็เป็นบางครั้ง ไม่ช้าก็มีผู้มาฟื้นฟู
ขึ้นอีก เกิดจากการปฏิบัติบ้าง จุติจากสวรรค์มาบ้าง เพราะไทย คือ ศูนย์กลางของ
พระพุทธศาสนา ที่มีคุณสมบัติพร้อมดังกล่าวมาแล้ว ต่างประเทศที่ไม่อยู่ในแคว้น
พระพุทธศาสนา ยิ่งห่างไกลออกไป เพราะนอกวงจร นอกแคว้น

ผู้เล่าเคยได้ยินท่านพูด เชิงพูดเล่นพูดจริงว่า พวกที่ไปสอนพระพุทธศาสนา ให้ฝรั่งนั้น สอนให้เขาเป็นอะไร จะสอนจนได้สำเร็จมรรคผลนั้น เป็นไปไม่ได้ดอก เพราะเป็นพาทิรประเทศ คนไทยเราก็อสอนได้อยู่ โอกาสได้มรรคผลมี เพราะอยู่ในวงศ์พระพุทธศาสนา มีบารมีอันเคยอบรมสั่งสมมาแล้ว ท่านฯ ว่า

จากอีสานสู่ภาคเหนือ

เรื่องราวที่จะเล่าต่อไปนี้ ท่านพระอาจารย์เล่าเองบ้าง พระอาจารย์เนียม โชติโกเล่าบ้าง ท่านพระอาจารย์มั่นเล่าว่าพอไปถึงวันแรกก็เจอเข้าแล้ว พักที่ริมป่า การต้อนรับการจัดสถานที่จากชาวบ้านอย่าหวัง มีแต่พื้นดินและร่มไม้เท่านั้นเป็นสถานที่พัก เวลาเข้าไปบิณฑบาตชาวบ้านนั่งจับกลุ่มผิงไฟกัน พอเห็นท่านก็ถามว่า “ตุ้เจ้ามาเอาหยัง” ดีแต่เขาพูดภาษาคำเมืองได้ ท่านตอบว่า “ตุ้มากุมข้าว” เขาเอาข้าวสารมาจะใส่บาตรให้ ท่านบอก “ตุ้เอาข้าวสุก” จึงเอาข้าวสุกมาใส่บาตรให้ เขาถาม “กินกับหยัง” “สุกกับหยัง ตุ้กินนั้น” เขาถาม “หมูลับสุกกินกั” ตอบ “กิน” เขาเอาเนื้อหมูดิบมาให้ ท่านบอก “ตุ้บ่มีไฟปิ้ง เอาสุก” เขาก็เอาเนื้อสุกมา เขาถาม “พริก เกลือ สุกินกั” เขาก็เอามาใส่บาตรให้

ตอนขากลับบ้านตามมาหลายคน เขามาเห็นที่พัก เขาถาม “ตุ้เจ้านอนบ้านบ่ได้กั” ตอบ “นอนได้” “ตุ้จะเยี่ยะบ้านให้ เอกกั” “เอา” “ตุ้เจ้าเยี่ยะบ่ได้กั” “เยี่ยะบ่ได้ เป็นตุ้เจ้าตัดต้นไม้ ขุดดินผิตศีล” เขาบอก “ตุ้เยี่ยะบ่ถือ บอกเนื้อ” (ท่านพระอาจารย์ว่าคำนี้เป็น คำปวารณา เราก็อใช้เขาได้ตามพระวินัย) เขามาจัดที่พักจนเสร็จ และมาบอกรับใช้ปวารณาทุกวัน

ท่านถือโอกาสแนะนำสั่งสอนเขา โดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจครอบครัว เพราะเขาจนมาก เขาทำอะไรเลื่อนลอย ปลูกพืชผลทุกชนิดรวมทั้งข้าวแต่ไม่พอกิน ต้องเอาของป่าลงมาแลกข้างล่างลำเลียงขึ้นไปกินกัน ท่านบอกไม่ให้นุกเบิกถากถางป่าต่อ ให้ทำซ้ำที่เดิมที่เคยทำมาแล้ว ๑-๒ ปี เขาบอกว่า “บ่งามกั” ท่านรับรองว่างามเขาก็เชื่อ เพื่อสหธรรมิกมีพระมหาทองสุก สุจิตฺโต พระอาจารย์มธุ พระอาจารย์เนียม โชติโก และน้องชายชื่อโยมแพง

การทำไร่แบบชาวเขาที่ พระอาจารย์นิยมท่านเชี่ยวชาญมาก เพราะท่านเคยทำ สมัยยังไม่บวช ท่านจะขึ้นเนินเริ่มตั้งแต่ การขุด การพรวนดิน การปลูก การหว่านข้าวไร่ และพืชอื่นๆ มีข้าวโพด ฟักทอง ฟักแฟงแดงเต้าทุกชนิด หลังปลูกมีการดายหญ้า พรวนดินใส่ปุ๋ยชนิด ปุ๋ยคอก ปุ๋ยหมัก ตามสูตรของท่าน ปีนั้นพืชผลงอกงามดีมาก ลืมบอกไปว่าชาวเขาชอบเลี้ยงหมูไว้รับประทานเนื้อ ทุกครัวเรือน ฆ่ากินแจกเพื่อนบ้าน นำมาแลกข้าวบ้าง ข้าวโพดเป็นอาหารหมูของชาวเขา

ริมทางขณะไปบิณฑบาต ข้าวโพดฝักใหญ่กำลังผลิดอกออกผล ท่านอาจารย์นิยมนักเกษตรจำเป็นพบเห็นทุกวัน แต่ไม่เห็นเขาปิ้งเผาใส่บาตรสักที ท่านก็เลยบอกเขาว่า “สุเอาข้าวโพดปิ้งใส่บาตรให้ตูกินบ้างก้า” เขาตอบ “ข้าวโพดของหมูกินก้า” ท่านว่า “ตุ้เจ้ากินก็ได้ก้า” เขาว่า “ตุ้เจ้าอยากกินอาหารหมู” ตั้งแต่วันนั้นเขาปิ้งใส่บาตรทุกวัน

ตามริมทางยอดฟักทองงอกงามนำรับประทานแต่เขาไม่กินกัน ท่านอาจารย์นิยมนักเกษตรจำเป็นก็บอกอีกว่า “สุแกงหมูก็เอายอดฟักทองใส่ลงไปด้วย” เขาบอก “หมูก็ล่าพอแล้ว อร่อยพอแล้วไม่จำเป็นต้องใส่ยอดฟักทองอีก” ท่านอาจารย์นิยมนพอเจอคำว่าหมูก็อร่อยพอแล้วจะใส่ยอดฟักทองอีกทำไม ท่านก็อึ้ง ครุ่นคิดอยู่ในใจไม่รู้จะพูดให้เขาเข้าใจอย่างไร

เรื่องนี้ท่านพระอาจารย์มั่นถือเป็นเรื่องขบขันมาก ทุกครั้งที่เล่าเรื่องนี้ ท่านจะหัวเราะชนิดหัวเราะใหญ่อย่างขบขัน แม้ผู้เล่าและผู้ฟังก็อดหัวเราะไม่ได้ คำตอบมีอยู่ ว่าทำให้เอายอดฟักทองใส่แกงเนื้อหมูนั้น ยอดฟักทองงอกมากินและมีมาก ใส่ยอดฟักทองเพื่อประหยัดเนื้อหมู และทำให้มีรสชาติยิ่งขึ้นไปอีก เพิ่มคุณค่าทางอาหารอีกด้วย นี่คือการตอบ

ปีนั้นและปีต่อๆ มา พืชพันธุ์ธัญญาหารของชาวเขาอุดมสมบูรณ์ ทำบุญใส่บาตร รับประทาน เสี่ยงสาธการล้นไปหมด กล่าวขวัญกันว่า ได้อยู่ได้กินเพราะบุญตุ้เจ้าแต่แต่

พยากรณ์อายุ

เรื่องการสืบต่ออายุจาก ๖๐ ปีมาเป็น ๘๐ ปี ท่านได้เล่าไว้หลายสถานที่หลายโอกาสหลายวาระ ปีนั้นท่านจำพรรษาที่อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ อยู่ที่ราบไม้ไผ่ภูเขา กับพระมหาทองสุก ทุกครั้งที่เห็นหน้าพระมหาทองสุกไปนมัสการ ท่านจะพูดทันทีว่า **“นั่นเพื่อนตายเรา มาแล้ว”** นานๆ พบกันก็ยิ่งพูดอย่างนี้เหมือนเดิม

ผู้เล่าคิดว่าเป็นคำพังเพย พูดหยอกกัน แล้วความจริงก็ปรากฏขึ้น **สาธุศิษย์ เป็นร้อย แต่ไปตายกับพระมหาทองสุกจริงๆ อะไรเป็นสักขีพยาน ก็พระอุโบสถ อนุสาวรีย์ ท่านพระอาจารย์มั่นนั้นไง นั่นละฝีมือของพระมหาทองสุก**

(หลังจากถวายเพลิงท่านพระอาจารย์มั่นแล้ว จุดที่เป็นที่ตั้งเมรุนั้นได้สร้างอุโบสถขึ้น โดยเริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๙๓ - พ.ศ. ๒๕๐๐ ในสมัยพระมหาทองสุก สัจจิตโต เป็นเจ้าอาวาสวัดป่าสุทธาวาส)

ปีนั้นพอเริ่มเข้าพรรษา ท่านมีอาการเจ็บป่วย พระผู้พยาบาลก็พระมหาทองสุก นั่นละ ท่านมีความรู้ทางยาด้วย ท่านพระอาจารย์กำหนดรู้แล้วว่า ท่านถึงอายุขัยจะสิ้นชีพปีนี้แน่ แต่มีข้อแม้ว่า **ถ้าท่านมีอธิบาทอันเจริญดีแล้ว สามารถอยู่ต่อไปได้อีก ๒๐ ปี เป็น ๘๐ ปี เท่าพระพุทธเจ้า**

ท่านจึงมาพิจารณาดูว่า อยู่กับตายอย่างไหนมีค่ามาก รู้ว่าอยู่มีค่ามาก เพราะ
สานุศิษย์ ทั้งคฤหัสถ์และบรรพชิตหวังเฉพาะให้ท่านอยู่ แต่คำว่าอิทธิบาทอันเจริญดีแล้ว
เจริญขึ้นขึ้นไหน อย่างไร

ธรรมทั้งหลายที่ปรากฏแล้ว ทั้งโลกียธรรม และโลกุตตรธรรม นำมาพิจารณา
ไม่ขัดข้อง ไม่สงสัย แต่ก็ยังไม่ได้รับความ อากาการป่วยจะดีขึ้นก็ไม่ใช้ จะหนักก็ไม่เชิง
แต่เที่ยววิณตบาตได้ทุกวัน อากาการที่สำคัญคือคอมองซ้ายขวายาก เดือนที่ ๒ ผ่าน
ไปอากาการดีขึ้น และได้ความรู้เกิดขึ้น ซึ่งไม่เคยได้ยินได้ฟังว่า

นาถยตฺตฺร โปษุณฺณตปฺสฺส นาทฺยตฺตฺร ปฏฺนิสฺสคฺคา นาทฺยตฺตฺร อิณฑฺริยสํวรา

ได้ความว่า **อิทธิบาท ๔ อันอบรมดีแล้ว** ก็คือการพิจารณา**โพชฌงค์ ๗** นี้เอง
ท่านฯ อธิบายว่า **ภาวิตา พหุลีกตา** เจริญให้มาก ทำให้มากก็เป็นไปเพื่อความรู้อย่าง
ความตรัสรู้ พร้อมความดับสนิท (หมายถึงอวัยวะที่ชำรุดในร่างกายแล้วเปลี่ยนอะไหล่
ใหม่ด้วยฉาน)

แล้วท่านฯ ยังอุปมาเปรียบเทียบว่า เมื่อพระมหาโมคคัลลาน์ และพระมหากัสสปะ
ได้ฟังพระดำรัสนี้ ก็หายจากอาพาธ แม้ในกาลบางครั้ง พระพุทธองค์ก็ยังให้ท่าน
พระจุนทเถระ สวดถวาย

แต่คำว่า ผู้มีอิทธิบาท ๔ อันเจริญดีแล้ว ขอเล่าเท่าที่จำได้ ท่านฯ ว่า **“เราพิจารณา
บุพพภาคปฏิบัติทา ตั้งแต่จิตเรารวมเป็นสมาธิโดยลำดับ ปฐมฉาน ทุตติยฉาน ตติยฉาน
แล้วเข้าอรุณฉานต่อเป็นอากาศ ฯลฯ จนถึง เนวสุณณานาสณณายตนหน้อยหนึ่งก็
ไม่มีแล้ว ถอยจิตออกมาอยู่ใน สณณาวะทยิตนิโรธ อุปมาเหมือนหนทาง ๓ แพร่ง
ท่านว่า จิตเรามาอยู่ในท่ามกลางทาง ๓ แพร่ง แพร่งหนึ่งไปอรุณพรหมโลก แพร่ง
หนึ่งไป รูปพรหมโลก คือ จตุตถฉาน อีกแพร่งหนึ่งเข้าสู่พระนิพพาน จิตอยู่ชั้นนี้
และเราจะอธิษฐานได้ว่า เราจะมีชีวิตอยู่ต่อไป แล้วก็ถอยออกจากทาง ๓ แพร่งนั้น
มาพักที่ จตุตถฉาน จะพักนานเท่าไรก็แล้วแต่ พอมีกำลังแล้วจิตจะถอยออกสู่ตติยฯ
ทุตติยฯ พอมาถึง ปฐมฉานก็อธิษฐานรู้ว่า เราจะอยู่ไปอีกเท่านี้ปี เท่านี้ปี**

กว่าจะมาถึงขั้นนี้ ก็เป็นเวลาเดือนสุดท้ายแห่งการจำพรรษาแล้ว

ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสแก่พระอานนท์ว่า **ดูก่อนอานนท์ผู้มีอิทธิบาทอันเจริญดีแล้ว สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้เป็นกบ หรือเกินกว่า เป็นความจริง**

ท่านฯ ว่า ท้าวสักกะแตกกลายเป็นท้าวสักกะหนุ่มก็ด้วยอิทธิบาทนี้ แต่ท้าวสักกะยังมีกิเลส ไม่ได้เฒ่าด้วยตัวเอง แต่ด้วยพระพุทธานุภาพ ทรงนำกระแสพระทัยของท้าวสักกะ ให้ผ่านขั้นตอนจนเป็นอิทธิบาทอันเจริญดีแล้ว ที่ถ้าอินทสาร ท้าวสักกะแกจึงเป็นท้าวสักกะหนุ่มได้ ด้วยพระพุทธานุภาพ ดังนี้

ได้รับจดหมายใหญ่

คงจะเป็นความผูกพันระหว่างศิษย์กับอาจารย์อย่างแน่นแฟ้น เมื่อครั้งที่ท่านพระอาจารย์ส่งพระจันทร์ ซึ่งภายหลังคือ พระเทพสิทธิอาจารย์ (จันทร์ เขมิโย) และสามเณรจุม ซึ่งภายหลังคือ พระธรรมเจดีย์ (จุม พนฺธุโล) ไปศึกษาต่อที่กรุงเทพมหานคร ต่อมาทางราชการได้ส่งพระทั้งสองรูป มาปฏิบัติศาสนกิจทางภาคอีสานเป็นศิษย์ของท่านฯ ท่านพระอาจารย์ส่งไปศึกษาเอง เวลามาทำงานที่ภาคอีสานนักปราชญ์อย่างท่านพระอาจารย์จะไม่เอาครูช่วย คงเป็นไปไม่ได้ คล้ายๆ กับว่ามีอะไรผูกพันกันอยู่อย่างนั้น

ครั้งท่านพระอาจารย์จำพรรษาอยู่ภาคเหนือ ทุกปีท่านเจ้าคุณพระมหาจุมส่งจดหมายไปกราบนมัสการนิมนต์กลับภาคอีสาน ปีแล้วปีเล่าท่านพระอาจารย์ก็เฉยๆ ปีนั้นท่านเจ้าคุณฯ จึงไปกราบนมัสการด้วยตนเอง ขอนิมนต์กลับภาคอีสาน ท่านฯ ตอบรับทันทีแล้วยังเร่งด้วยว่า “จะกลับวันไหนกลับด้วยกัน **ทุกปีเห็นแต่จดหมายเล็กเลยไม่กลับ ปีนี้จดหมายใหญ่มาแล้ว ต้องกลับ**” ท่านว่า ท่านเจ้าคุณฯ จึงกราบเรียนท่านว่า “นิมนต์พักอยู่ก่อน กระผมจะไปอุดรธานี จัดที่พักเรียบร้อยแล้วจะส่งคนมารับที่หลัง”

ท่านเจ้าคุณฯ ได้จัดวัดโนนพระนิเวศน์เมืองอุดรธานี (ปัจจุบันคือ วัดป่าโนน-นิเวศน์ อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี) ถวายให้ท่านพำนักเป็นวัดแรก หลังจากท่านฯ ไปจำพรรษา ที่ภาคเหนือ ถึง ๑๑ ปี (พ.ศ. ๒๔๗๒-๒๔๘๒) ท่านได้มาช่วยศิษย์ทั้งสองเต็มกำลัง ดังผลงานที่ได้ปรากฏอยู่ทั่วไปในภาคอีสาน

ข่าวสงคราม

สมัยสงครามโลกครั้งที่ ๒ เมื่อญี่ปุ่นบุกประเทศไทย ผู้เล่าพักอยู่วัดป่าสุทธาวาสที่จังหวัดสกลนคร มีเครื่องรับวิทยุของเทศบาล ๑ เครื่อง ตั้งอยู่ที่สี่แยกของโรงแรมเทศบาล และอีก ๑ เครื่องเป็นของพ่อค้าเอกชน

ตอนค่ำ เลิกค้าขายของจะกลับไปบ้านพักนอกเมือง เพื่อหลบภัยทางอากาศ

บ้านพักคหบดีคนนี้อยู่ใกล้วัดป่าสุทธาวาส พระมหาเส็ง ปุสฺโส จะใช้ผู้เล่า (ซึ่งขณะนั้นยังเป็นสามเณรอยู่) ไปรับฟังข่าวสารเป็นประจำ จนได้ฉายาว่า “วิทยุน้อย” ไปนำความมาเล่าจะได้ความละเอียดและความแม่นยำเหมือน “วิทยุน้อย” ทำอย่างนี้ ๒ ปีติดต่อกัน

ก่อนทหารญี่ปุ่นบุกประเทศไทยไม่มีวีแวนจากสื่อใดๆ เลย แต่มีปรากฏการณ์ธรรมชาติแปลกประหลาด เวลาประมาณ ๑๙.๓๐ น. เห็นจะได้ ผู้เล่ามาจากกุฏิเจ้าอาวาสพักอยู่โบสถ์ไม้หลังเก่า มีลูกไฟขนาดใหญ่เท่าลูกมะพร้าวทั้งเปลือก พุ่งจากตะวันออกสู่ตะวันตก แสงรุ่งโรจน์มองเห็นลายมือไปอย่างรวดเร็ว ประมาณจิตใจใหญ่ๆ ก็ดับ พอดับได้ยินเสียงดังตุมตามมา คนที่ได้เห็นได้ยินเสียงนั้น ต่างวิพากษ์วิจารณ์กันไปต่างๆ นานา และปีนั้นฝนก็ตกเดือนอ้ายเดือนยี่ติดต่อกัน โบราณว่า จะเกิดศึกสงครามหรือโรคหาลง

หลังจากนั้นมาประมาณ ๑๕ วัน ดิ้นเข้าไปบิณฑบาต ชาวบ้านจับกลุ่มฟังไฟ
วิพากษ์วิจารณ์กันแซด ว่าทหารญี่ปุ่นบุกสิงคโปร์ และประเทศไทย ที่จังหวัดสงขลา
หน้าหนาว สาส์นสารวจ ตั้งแต่ตีสี่ ตอนที่บิณฑบาตนั้นก็ยังรบกัันอยู่ ทางหอกระจาย
ข่าวเทศบาล ก็กระจายเสียงของรัฐบาล แถลงข่าวเป็นระยะๆ

ผ่านไปได้อีก ๔-๕ วัน รัฐบาลก็แถลงเป็นทางการว่า พี่น้องชาวไทย ไม่ต้อง
วิตกกังวล จงตั้งหน้าตั้งตาทำมาหากินเป็นปกติ ทหารญี่ปุ่นไม่ได้เป็นศัตรูไทย แค่ขอ
ผ่านไปรบกับอังกฤษที่พม่าและอินเดีย และยังแถลงต่อไปว่า ญี่ปุ่นคือมิตรของเรา
พวกเราได้เข้าร่วมวงไพบูลย์กับญี่ปุ่นแล้ว

เป็นอยู่ระหว่างสงคราม

ปวารณาออกพรรษาแล้ว คำว่ากฐินผ้าป่าไม่ต้องกล่าวถึง เพราะอยู่ในภาวะสงคราม ผ้าพื้นบ้านมีอยู่แต่จำกัด เป็นผ้าด้ายหยาบธรรมดาๆ ในความรู้สึกของพระสงฆ์ไม่มีค่านิยม แต่ท่านพระอาจารย์ทำเป็นตัวอย่าง นำมาทำเป็นสบงชั้นดี ทำเป็นจีวรใช้แต่ไม่ทำเป็นสังฆาฏิ

ท่านฯ บอกว่า “แต่ก่อนเราก็ใช้ผ้าอย่างนี้ ไม่มีผ้าเจ็กผ้าจีน เรายังสืบทอดศาสนามาได้” ตั้งแต่นั้นมาพระเลยไม่อดจีวรใช้กัน

ไม้ขีดไฟก็ต้องแบ่งกัน กักเปล่าเก็บไว้ เทียนไข แบ่งเล่มเวลาจะใช้ จะจุดบุหรี่ยี่สิบดูว่ามีถึง ๕ คนไหม ถ้าไม่ถึง ก็จุดไม่ได้ จะไม่คุ้มค่า เวลาไปห้องน้ำได้ทำดีแล้วต้องดับเทียนไว้ก่อน หรืออยู่ในห้องนอนสงสัยว่า จะมีสัตว์อันตราย จึงจุดไฟไปดู เป็นต้น

สร้างกุฏิ

ปี พ.ศ. ๒๔๘๘ สงครามโลกเพิ่งยุติลง แต่อะไรๆ ก็ยังหายากอยู่ ผ้าก็ยังต้องใช้ผ้าพื้นบ้านตามปกติ ท่านพระอาจารย์ก็ยังคงพักที่ศาลา ความบกพร่อง ความไม่พร้อมยังคงมีอยู่ แต่ท่านพระอาจารย์ก็ทนได้ สิ่งที่พร้อมคือ เสนาสนะ เพราะไม่มีมากแต่คนไม่พร้อม

ทั้งพระทั้งชาวบ้านกินง่าย ๆ อยู่ง่าย ๆ แต่หากจุกคิดสักหน่อยว่า ควรจะทำกุฏิถวายท่านให้ดีกว่าที่เห็น มีห้องพักฤดูร้อน มีลมโกรก มีที่นั่งตีมน้ำร้อน มีที่พักรกลางวัน ฤดูหนาวติดไฟได้น่าจะเป็นอย่างนั้น แต่ขาดผู้นำที่มีหัวใจสร้างสรรค์ ขนส่งก็ลำบาก จึงอดเอา

กว่าจะได้มาเป็นกุฏิหลังเล็กๆ ๒ หลังที่เห็นก็เกือบตาย ผู้เล่าเที่ยวชักชวนชาวบ้านนำออกเลื่อยไม้ในป่า ได้คนเข้าเป็นคู่ พอได้ไม้โครงเสร็จ จะนำเข้าวัดก็ไม่ง่าย เด็กเลี้ยงควาย ความรู้ ประถม ๒ อายุ ๒๒ พรรษา ๒ ทำไม้อาจหาญชาญชัยนักก็ไม่วู้

การนำไม้เข้าวัด หากไม่มีความคิดไม่มีหวัง การจะสร้างกุฏิถวายท่าน โดยไปปรารภให้ท่านฟังก่อนก็ไม่มีทางเป็นไปได้ แต่การนำไม้เข้าต้องมีใบรับรองจากป่าไม้อำเภอ และอย่าพูดว่าจะเอามาสร้างกุฏิ ต้องบอกว่า ชาวบ้านคนหนึ่งเขาสร้างบ้านมีไม้เหลืออยากถวายวัด

ท่านก็ว่า “ศรัทธามีก็เอามา”

หากท่านถามหาใบอนุญาติก็ต้องเอาให้ท่านดู โชคดีวันนั้น กำหนดนำใบอนุญาติมาให้ เห็นใบอยู่ที่ประตูเอาผู้เล่า ท่านขอดูก็เอาให้ดูได้ทันที ท่านดูแล้วก็ส่งคืน

ความเกียจคร้านของคนสมัยนั้น คนไม่เข้าวัดแล้ว มีแต่ไม้โครง แต่ไม่มีเสา ทิ้งไว้วันแล้ววันเล่า ผู้เล่าจะวิ่งเต้นชักชวนอย่างไร ก็บอกกันแต่ว่าพຽ່ງนี้ พຽ່ງนี้ก่อนๆ ไม่สิ้นสุดลัทธิ

วันนั้นมาถึงเช้า ท่านฉันเสร็จเดินลงมาจะไปห้องน้ำ ยืนดูกองไม้ ขณะนั้นมีโยม ๓-๔ คน พร้อมผู้เล่าติดตามไป พอเห็น ท่านก็พูดแรงๆ ว่า **“ใครเอาไม้มากองไว้ นั้มันรกวัด จะทำอะไรก็ไม่เห็นทำ เสาก็ไม่มี เอาคนหรือเป็นเสา คนนั้นไปยีนนั้น คนนี้ไปยีนนี้ อย่างนั้นหรือ รีบขนออกไป ใครจะเลื่อยเอาไปแบ่งกันก็เอาไป”**

ท่านว่าแล้ว ก็ทั้งรู้สึกกลัว ทั้งขบขัน เอาคนมาเป็นเสา ๕-๖ วันให้หลังก็ได้เสามา พูทไธ้เอ๋ย ช่างไรสติเสียดจริงๆ ที่นี้เสามาแล้วไม่มีใครทำ อ้างแต่ว่า ทำไม่เป็นๆ ทั้งพระ ทั้งโยม

เด็กเลี้ยงควายประถม ๒ ผู้กล้าหาญชาญชัยเหมือนเดิม ตัดสินใจให้โยมเอาต้นหญ้าสาบเสื่อมา เอาตอกมัดสร้างโครงขึ้น พระอาจารย์เดินมาเห็น ท่านถามว่า **“จะทำอะไร”** เรียนท่านว่า **“จะสร้างกระต๊อบด้วยไม้ที่มีอยู่กระผม”** **“นี้หรือแบบ”** **“กระผม”** **“เออ ใ้ได้”** ท่านว่าฟังแล้ว แสนจะดีใจ **“ปลุกที่ไหนเล่า”** **“ปลุกที่นี้ขอรับกระผม”**

ที่ๆ มีผู้ไปนมัสการเห็นกันอยู่ตอนนี่ละ แต่ก่อนมีต้นหว้าอยู่ข้างหลัง เวลาบ่าย มีนกเขามาขันทุกวัน กราบเรียนท่านว่านกเขามาขันที่ต้นหว้านี้ทุกวัน จะได้ฟังเสียงนกเขา ท่านว่า **“เออดี ปลุกก็ปลุก”**

เริ่มโครงสร้างได้ ๒ วันพระอาจารย์พรหม จิรบุญโณ มาพอดี ผู้เล่าโล่งอกเรา ไม่ตายแล้ว พຽ່ງนี้ฉันเข้าเสร็จ พระอาจารย์พรหมก็ไปสั่งการ ใช้แกนถ่านไฟฉายขีดเส้น

เจาะตรงนั้น ผ่าตรงนี้ ทั้งโยม ทั้งพระระดมกันใหญ่เลย ประมาณ ๑๐ วันก็เสร็จ
เรียบร้อย

ชาวบ้านขอนิมนต์ท่านพระอาจารย์ขึ้นไปอยู่ ท่านบอกว่า **“ไม้อังใหม่อยู่ยังไม่
คลายกลิ้ง หมดกลิ้งไม้ก่อนค่อยไป”**

ตั้งแต่วันท่านพระอาจารย์ไปอยู่จนบัดนี้ ไปกราบนมัสการคราวใดชนหัวลูก
ทั้งละอาย คิดไม่ถูกควรทำให้ลักษณะดีกว่านี้ นี่พอเป็นรูปโกโรโกโส ทั้งสลดทั้งสังเวช
ตนเอง เด็กประถม ๒ เด็กเลี้ยงควายบ้านนอก ทำไมแถมมาอาจหาญชาญชัยให้ผู้ดี
มีเกียรติมาดูหัวคิดฝีมือของแกได้ เป็นจิตสำนึกมาจนบัดนี้

โยมแพงแห่งบ้านนามน

แม่หนุ่ม ชูวานนท์ พร้อมน้องสาวสองคน ได้สร้างวัดป่าสุทธาวาสถาวรจำเพาะ ท่านพระอาจารย์เสาร์และท่านพระอาจารย์มั่น

เมื่อท่านฯ มาพักอยู่อุดรธานี และปรารถนาจะไปอยู่สกลนคร แม่หนุ่มก็จัดสร้างกุฏิ มีระเบียบรอบห้องนอน ต่อกออกมาเป็นห้องรับแขก มีประตูและฝาผนัง ท่านฯ มาพัก เพียง ๑๕ วัน ก็อำลาญาติโยม เดินทางสู่บ้านนามน อำเภอโคกศรีสุพรรณ จังหวัด สกลนคร เป็นหมู่บ้านที่ท่านพระอาจารย์เสาร์เคยอยู่จำพรรษา

บุคคลที่ควรกล่าวถึงคือ โยมแพง พร้อมภรรยาและบุตรสาว บุตรชาย ซึ่งได้ ให้การบำรุงด้วยศรัทธาเลื่อมใส คนๆ นี้ช่วยตนเอง บุตรอยู่ในโอวาท ได้สร้างกุฏิ และศาลาถวายท่านพระอาจารย์

เธอและบุตรจะจัดอาหาร สำหรับท่านพระอาจารย์ต่างหาก **จะมีพริกกับเกลือ** ข่าบด ขิงบด ตะไคร้บด และผักป่า ผักบ้านของเธอจะมีทุกฤดู สมกับเธอขยันจริงๆ เนื้อสัตว์ ไช้ต้ม ปลาต้ม ปลาสด สิ่งเหล่านี้จะห่อใส่บาตรทุกวัน แต่ข้าวเจ้าหุง เธอจะ ใส่หม้อ ให้ลูกหิวมาถวายต่างหาก โภชนะต่างๆ เธอทำเป็นสัดส่วน ก่อนท่านพระอาจารย์ จะฉัน ท่านจะนำมาผสมกัน มีโภชนะต่างๆ แกงบ้าง น้ำพริกบ้าง มีเกือบครบก็ แล้วกัน ท่านฯ ตักใส่บาตรเหลือเท่าไรก็แจกพระต่อ จะถึงไหนก็แล้วแต่ เพราะส่วน ของพระมีต่างหาก

เธอคิดทำเองหรือท่านพระอาจารย์สั่ง ผู้เล่าไม่ได้ถาม สังเกตดูท่านจะยอมรับการกระทำแบบนี้ ท่านจัดการเอง มีพระปฏิบัติช่วยบ้าง แต่การผสมส่วนท่านๆ ทำเอง ผู้อื่นทำท่านว่าไม่ได้ส่วนกัน ส่วนเครื่องหวานที่มีไม่ขาดคือ กล้วยสุก และมะพร้าวชูดไม้คั้นกะทิ ตอนเย็นก็มีน้ำอ้อยสด ยังมีอาหารอีกชนิดหนึ่ง ซึ่งที่อื่นไม่มี มีที่นี่แห่งเดียวเท่านั้น มีไม่เคยขาดคือ ปลาแดกสามปี (ปลาหมักกับเกลือเก็บไว้ ๓ ปี) เป็นปลาตุกขนาดเล็กบ้าง กลางบ้าง เป็นตัว บั้งไม่ละ เป็นตัวแต่เหนียว จะใส่บาตรวันละ ๒ ตัว จำเพาะท่านพระอาจารย์ ผู้เล่าเคยได้แบ่งหลายหน อร่อยอย่าบอกใคร

โยมแพงเธอมีความเคารพ ในท่านพระอาจารย์เสาร์และท่านพระอาจารย์มั่นมาก แต่ไม่ค่อยจะคุ้นเคยกับพระอื่นๆ บางวันแกก็มากกราบนมัสการ นั่งพอสมควรแล้วก็กราบลาไป ไม่เคยถามปัญหาใดๆ เลย ที่เธอไม่ลืมคือคำปวารณาว่า “กระผมขอปวารณาต่อท่านอาจารย์ด้วยปัจจัยทั้งสิ้น ถ้าขัดข้องอย่างไรให้บอกกระผม” เป็นประจำ

ท่านพระอาจารย์ก็สนทนาธรรมด้วย แต่ไม่มาก เพราะเธอไม่ชอบนั่งกับท่านพระอาจารย์นานๆ เกรงท่านจะลำบาก

ครั้งหนึ่งผู้เล่าจำได้ ท่านๆ ถามว่า “โยมแพง ภาวนาเป็นอย่างไร”

โยมแพงตอบ “ภาวนานั้นเป็นภาวนาอยู่แล้ว ทั้งกลางวันกลางคืน ถ้าเรามีสติ”

ท่านพระอาจารย์ว่า “ถูกต้อง นั่นละคือคนภาวนาเป็น”

แค่นั้นเธอก็กราบลากลับไป

บำบัดอาหารด้วยธรรม

ปกติท่านพระอาจารย์มั่นจะจากวัดที่อยู่จำพรรษา จาริกสู่ที่เป็นที่เกี่ยวไป ก็ต้องสิ้นฤดูกาลกฐินเสียก่อน เมื่อท่านพระอาจารย์ปรารภจะเปลี่ยนสถานที่ เพราะอยู่บ้านนามน บ้านโคกศรีสุพรรณมานานแล้ว มีหลายสำนักที่ศิษย์ไปจัดถวายไว้ แต่ท่านปรารภจะไปสำนักป่าบ้านห้วยแคน ห่างไม่เกิน ๑๐ กม.

พอได้เวลาก็ออกเดินทาง พระไปส่งหลายรูป ท่านฯ ส่งกลับหมด ผู้เล่าโชคดีได้อยู่ ๒ องค์กับท่าน มีตาปะขาวอีกคนหนึ่งชื่อแดง ความเป็นอยู่ก็สะดวกสบายตามอัธยาศัย

แม้ชาวบ้านยากจน แต่เขาก็ไม่ให้ท่านพระอาจารย์ยากจนด้วย จึงมีเหลือฉันทุกวัน มีหน้าโยมที่ไปถวายบิณฑบาตเข้าไปเต็มกระติบ ขากลับก็ยังเหลือเต็มกระติบ เพราะหมู่บ้านใกล้เคียงได้ข่าวก็มาใส่บาตร บ้านนั้นบ้างบ้านนี้บ้าง มีอาจารย์วิริยงค์ อาจารย์เนตร อาจารย์มธุ นำมาบ้าง

บางวันมีกิจกรรมบุญธนะ หรือชักสรวงจิ๋ว ท่านเหล่านั้นก็ช่วยกันทำให้เสร็จก่อน จึงกลับ หากเป็นวันลงอุโบสถ พระลูกศิษย์ที่พำนักในที่ต่างๆ จะมารวมกัน รูปที่อยู่ไกลหน่อยก็มาพักแรม นำญาติโยมหาบเสปียงมาพักแรม ทำอาหารบิณฑบาตถวายด้วยเสมอมา จึงไม่มีอุปสรรคใดๆ ในการเจริญสมณธรรม

หนึ่งเดือนผ่านไป อากาศเริ่มหนาวจัด ท่านพระอาจารย์ปรารภจะทำซุ้มไฟ ผู้เล่า
บิณฑบาตได้มาฉันทานแล้ว ช่วยกันทำกับชาวบ้าน วันสองวันก็เสร็จ

ประมาณเริ่มเดือนนี้ ท่านเริ่มไม่สบาย มีอาการคอตึงเอียงซ้ายขวา ยก โรคนี้
คล้ายเป็นโรคประจำ แต่ไม่เป็นบ่อย มาสกลนคร ๖-๗ ปี ก็เพิ่งจะเป็นครั้งนี้ ก็เช่น
เคยท่านบ่นถึง พระมหาทองสุข ผู้เล่าเลยให้โยมไปนิมนต์ท่านๆ พักวัดป่าบ้านห้วยหีบ
และท่านอาจารย์สอ สุมงคลไธด้วย ท่านอยู่บ้านนามน ท่านทั้งสองก็เดินทางมาวันนั้นเลย

พอมาถึง ทั้งชาวบ้านและผ้าขาวแดง ระดมกันหยา มีเปลือกแดง เปลือกดู
ใบเป้า ใบพลับพลึง (ใบหัวว่านชนอีสาน) ใบการบูร (ใบหนาดโคกอีสาน) มาล้าง มาโขลก
ละเอียดดีแล้ว ตั้งหม้อห่อยาววางบนปากหม้อ ร้อนแล้วเอาผ้ารองวางประกบบนฝา
ไหลบ้าง หลังบ้าง หน้าอกบ้าง บนศีรษะบ้าง ๖ วันผ่านไป ท่านก็ยังออกบิณฑบาต
ทุกวัน

ผู้เล่านอนพักที่ซุ้มไฟกับท่าน ตั้งแต่เริ่มไม่สบาย พอวันรุ่งขึ้นเป็นวันที่ ๗
ท่านฯ ตื่นเวลา ๐๓.๐๐ น. เป็นปกติ ปลูกผู้เล่าลุกขึ้นสูมไฟ เพราะไฟอ่อนแสงแล้ว
ท่านล้างหน้าครองผ้าสวดมนต์ แล้วก็นั่งสมาธิต่อ จะตั้มยาถวายเหมือนทุกวันท่าน
ไม่เอา ผู้เล่าก็ไหว้พระนั่งภาวนาจะนอนก็อายท่าน ตลอด ๖ วันที่ผ่านมา มีเวลา
นอนไม่พอ นั่งหลับหงกตลอดรุ่ง หลับๆ ตื่นๆ พอสว่างจัดบริวารออกบิณฑบาต
พระพยาบาลที่มาพักค้างด้วย ไม่ต้องห่วงเรื่องบิณฑบาต เพราะพระที่อยู่ในรัศมีใกล้
จะพาญาติโยมมาอังคาส^๑ เต็มที่

ตกตอนเย็นหลังจากเดินจงกรมแล้ว ท่านฯ เข้าสูมไฟ ผู้เล่าเข้าไปก่อน เตรียม
ปูเสื่อสำหรับหมู่คณะ พอได้เวลาจะตั้มยา ท่านฯ ว่าไม่ต้อง ค่อยยังชั่วแล้ว ต่อจากนั้น
ท่านฯ ก็เริ่มอธิบายธรรมะ ยกเป็นภาษาบาลีแรกว่า **อฏฺฐ เทรส** แล้วถามท่านสอ
(ท่านอาจารย์สอ สุมงคลไธ ต่อมาท่านมรณภาพที่วัดป่าบ้านหนองฝื่อ) “แปลว่าอะไร”

^๑ อังคาส : เลี้ยงพระ, ดูแลการถวายภัตตาหาร

ท่านสอว่า “กระผม ไม่รู้ภาษาบาลี”

“หือ” ท่านมหาทองสุก เข้าใจแล้ว

ท่านมหาท้อๆ อึ้งๆ ด้วยความเกรงว่าจะเป็นการอวดฉลาด “แปลให้ฟังก่อนนา
ท่านมหาเรียนมาแล้วกลัวทำไม”

ท่านมหาตอบ “อภุช แปลว่า ๘ เทรสแปลว่า ๑๓ ขอรับกระผม”

“ถูกต้องๆ สมเป็นมหาจริงๆ” ท่านฯ ว่า

ท่านอธิบายว่า “อาพาธคราวนี้ บำบัดด้วยมรรค ๘ และรุดงค์ ๑๓ เป็นมรรค
สามัคคีกัน” ต่อจากนั้นธรรมเทศนาใหญ่ก็เกิดขึ้น พระที่อยู่ในรัศมีก็กลับ
ประมาณ ๑๕ รูป ชุ่มไฟบรรจุกเต็มที่จะนั่งได้ ๒๐ รูป ท่านอธิบายมรรค ๘ สัมพันธ์
กับรุดงค์ ๑๓ อย่างมีระบบเป็นวงจรเหมือนลูกโซ่ ซึ่งผู้เล่าและพระในนั้นก็ไม่เคยฟัง
๒ ชั่วโมงเต็ม พอเลิกต่างก็พูดกันว่าโชคดี เพราะไม่เคยฟัง

เดือน ๓ อย่างเข้ามา ท่านพระอาจารย์ก็หายเป็นปกติ เพื่อนบรรพชิตต่างก็ทยอย
กันกลับสำนักเดิม ทั้งนี้เพื่อท่านพระอาจารย์จะได้วิเวกจริงๆ คงมีผู้เล่าและผ้าขาวแดง
เท่านั้นที่สะดวกดี เพราะทั้งผู้เล่าและผ้าขาว ก็เป็นบุคคลลับปายะของท่านอยู่ ชุ่มไฟ
ยังไม่ร้อนอากาศยังหนาวอยู่

จากบ้านห้วยแคน

วันหนึ่งเวลาประมาณ ๒๐.๐๐ น. เศษๆ กำลังนั่งอยู่ในซุ้มไฟกับท่านพระอาจารย์ เสี่ยงเครื่องบินกระหึ่มขึ้น บินผ่านหัวไป ท่านฯ บอกให้ผู้เล่าพรางไฟ ผู้เล่าหาอะไร ไม่ทันก็เอาจิ๋วรลุมโปง สองมือกางออกยื่นคร่อมกองไฟไว้ จนกว่าเครื่องบินจะบิน ผ่านไป วนไปวนมา ๒-๓ ครั้ง ช่างนานเสียเหลือเกิน

ตื่นเข้าไปบิณฑบาต จึงรู้ว่ามีการจัดตั้งกองโจร ชับไล่กองทัพญี่ปุ่นออกไป เครื่องบินนำเอาอาวุธยุทโธปกรณ์มาให้ฝึกพลพรรค การเอาเปรียบเพื่อนมนุษย์จึง เกิดขึ้น เช่น เกณฑ์คนไปฝึกอาวุธ เกณฑ์เสบียง รู้กันอยู่ว่าปีนั้นฝนแล้ง ข้าวมีน้อย แต่ถูกเกณฑ์ไปให้พลพรรค แม่บ้านต้องหาชุดกลอย ชุดมันมากินแทนข้าว พระเถร ก็จั้นอย่างนั้น ทุกข์แทบเลือดตากระเด็น แต่ผู้มีอำนาจและพลพรรคเหลือกินเหลือใช้ เพราะส่งมาจากต่างประเทศโดยเครื่องบิน **สงครามคือการเอาเปรียบ กตจี๋ ช่มเหง บังคับขู่เข็ญ**

เดือน ๓ ผ่านไปซุ้มไฟถูกรื้อถอน เพราะอากาศอบอุ่นขึ้นแล้ว พอเดือน ๔ มีชาวบ้านหนองผือ ประมาณ ๕ คน ได้ขึ้นมาที่ศาลาที่ท่านพักอยู่ กราบนมัสการ แล้วยื่นจดหมายถวาย ท่านฯ ยื่นให้ผู้เล่าอ่านให้ฟัง

เนื้อความในจดหมาย ขอนิมนต์ท่านพระอาจารย์ไปพักที่วัดป่าบ้านหนองผือ ท่านตอบรับทันที สั่งให้เตรียมข้าวของ

ชาวบ้านเขาบอก “ไม่ใช่ให้ท่านพระอาจารย์ไปวันนี้ จะกลับไปกราบเรียน พระอาจารย์หลุย (พระอาจารย์หลุย จันทสาโร) เสียก่อน แล้วท่านจะจัดคนมารับ พระอาจารย์หลุยสั่งอย่างนี้”

“เออดีเหมือนกัน เราก็ยังไม่ได้บอกหมู่ วันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๔ เพ็ญ หมู่จะ มาลงอุโบสถกัน บอกหมู่แล้วก็ให้โยมมาวันนั้น พักแรมหนึ่งคืน วันแรมค่ำหนึ่งเรา ก็ออกเดินทางกัน”

ผู้เล่าไม่เคยคิด **เพิ่งรู้ว่าวิสัยสัตบุรุษไม่ยอมละทิ้งหมู่** เช่นตอนที่ท่านอาพาธหนัก จะจากพรรณานิคมไปสกลฯ (พักวัดป่าสุทธาวาส) ยังพูดกับโยมมารับว่า “หมู่ละ จะไปอย่างไร”

คุณวิเศษ เขาวนสมิทธิ กราบเรียนว่า “ได้เตรียมรถรับส่งตลอดมีเท่าไรเอาไป ให้หมด”

ท่านพระอาจารย์ว่า “ถ้าอย่างนั้นเอาพวกเราไป”

หลังทำอุโบสถแล้ว ท่านบอกว่าอีกไม่นานถิ่นนี้จะมีแต่ทหารเต็มไปหมด ใครจะอยู่ ใครจะไปก็ตามใจ

เมตตาชาวบ้านห้วยแคน

๔ เดือนให้หลังแห่งการอยู่บ้านห้วยแคน ท่านได้แนะนำชาวบ้านว่า ข้าวเกิดจากดิน ไถคราดแผ่นดิน หว่านลงบนดิน ปักดำลงบนดิน บุกเบิกชำระดินให้เตียนดี ไถดิน ดินแล้วดินเล่าก็คนนี่แหละทำ บ้านอื่นเขาก็คน เราก็คนเหมือนกัน เขามีข้าวกิน เราอดข้าวกิน มันอะไรกัน ท่านองนี่แหละที่ท่านพระอาจารย์สั่งสอน

วันจากบ้านห้วยแคนสู่บ้านหนองผือ ผู้หญิงร้องไห้ ผู้ชายบางคน เช่น ผู้ใหญ่ ฝนก็ร้องไห้ คร่ำครวญว่า “เป็นเพราะพวกเรายากจนท่านจึงไม่อยู่ด้วย” ท่านฯ ก็ว่า “เราอยู่มาแล้ว ๔ เดือน พวกท่านอดอยาก แต่พระก็ได้ฉันทุกวัน อยู่แผ่นดินเดียวกัน คิดถึงก็ไปเยี่ยมยามถามข่าวกันได้” ท่านฯ ว่า

สองปีผ่านไป ขบวนการเกี่ยวลำเลียงข้าวเปลือก และข้าวสาร พร้อมวัตถุอันบุคคลพึงบริโภค ก็ลำเลียงจากบ้านห้วยแคน สู่วัดป่าบ้านหนองผือ ดินแดนท่านพระอาจารย์มั่น พักเกี่ยวนไ้ริมทาง ไกล่หมูบ้านริมทุ่ง ผูกกลมวัวให้อาหารวัว หาฟืนหุงหาอาหาร เลี้ยงดูกัน

เวลาเช้า ถวายบิณฑบาตท่านพระอาจารย์มั่นพร้อมพระสงฆ์ ฟังเทศน์เสร็จ แล้วถวายข้าวเปลือกหลายกระสอบ และข้าวสาร อันเป็นผลผลิตจากน้ำมือชาวบ้าน ท่านฯ ถาม “อะไรกันนี้” เขาตอบ “พวกกระผมชาวบ้านห้วยแคน แต่ก่อนอดอยาก เดียวนี้ไม่อดแล้ว เพราะฟังเทศน์ท่านพระอาจารย์ว่า **ให้เอาข้าวกล้าหว่านดำลงบนดิน**

บัดนี้พวกกระผมได้ทำลงบนดิน ได้ข่าวมาถวาย ตอบแทนบุญคุณท่านที่สอน
พวกกระผมให้ได้กินได้ใช้ **ไม่ต้องเอาลี้มกระบอง^๑ ไปแลกบ้านอื่นอีกแล้ว”**

พักอีกหนึ่งคืน ถวายทานเสร็จ ชาวบ้านห้วยแคนก็กราบลาท่านพระอาจารย์มั่น
ยกขบวนเกวียนกลับ

^๑ ลี้มกระบอง : ซี่ไต้ไม้ตรวมกัน ๑๐ อัน

ไม่หยุดจะหนี

เหตุการณ์นี้เกิดขึ้น หลังจากเข้าพรรษาไปได้ประมาณครึ่งเดือนที่วัดป่า-บ้านหนองผือ หน่วยกองโจรพลพรรคก็ยกเข้าไปตั้งค่าย อยู่ห่างประมาณกิโลเมตรเศษๆ เสียงปืน เสียงระเบิด ไม่มีหยุดเข้าหูลอก ทั้งกลางวันกลางคืน ผู้รักสันติอย่างท่าน พระอาจารย์ผู้ด้วยวิธีการตั้งผู้เล่าจะเล่าต่อไปนี่

เข้าพรรษาผ่านไปแล้วประมาณ ๑๗ วัน วันนั้น ดูท่าทางท่านฯ ชริม เวลาไปบิณฑบาต ปกติท่านจะขึ้นขึ้นขึ้น อธิบายไปด้วย วันนั้นเงียบชริม จุดที่รับบิณฑบาตมีม้านั่งยาว สำหรับนั่งให้พร ยถา เปฯ สพุพี เสรีจ ท่านฯ เอ่ยถามชาวบ้านว่า **“ป่านี้เข้าศึกศัตรู ก็ไม่มีเขายิงอะไรกัน”** ชาวบ้านตอบ **“ไม่ทราบครับกระผม”** ท่านฯ ว่า **“ป่าที่นี้มันเป็น ดงเสือ ป่าเสือ หรือว่าเขาอยากยิงเสือ”** ว่าแล้วก็ลุกขึ้นเดินไปบิณฑบาตตลอด ๔ แห่ง ก็พูดอย่างนั้น

ตกตอนเย็นพอสิ้นแสงอาทิตย์ ทั้งเสียงปืน ทั้งเสียงระเบิดก็ดังสนั่นกึกก้อง ตลอดทั้งคืนจนรุ่งสาง มีพลพรรคเป็นไข้ตายในบังเกอร์ ๒ คน อีก ๓ คน กระแสเลือก กระสุนออกไปตายอยู่บ้านตนเอง ๓ ศพ รวมเป็น ๕ ศพ

ครูอุทัย สุลลวณิษฐ์ ชาวหนองผือมาเล่าให้ฟังว่า พอสิ้นแสงอาทิตย์ มองไป ทิศไหนก็มีแต่เสือทั้งนั้น ชนิดลายพาดกลอน ทั้งแยกเขี้ยว คิ้วขมวดไล่เป็นร้อยๆ พันๆ ถ้าเสียงระเบิด เสียงปืนซาลงเมื่อไร เสียงเสื่อยิ่งเข้ามาใกล้ เลยหยุดยิงไม่ได้ ยิงปืน จนรุ่งสางพอสว่างเหลือตัวเดียวก็ไม่มีแม่แต่รอย

ลองคิดถึงคำพูดของท่านพระอาจารย์ดูซิ ว่าข้าศึกศัตรูก็ไม่มี เขายิงอะไร ที่นี่ มีแต่ดงเสือ เขาอยากยิงเสือหรือ และได้ยิงจริงๆ ด้วย ลู้กองพลเสือไม่ได้ แตกหนีตั้งแต่วันนั้น จนถึงวันนี้ กองโจรพลพรรคก็ไม่เห็นหน้ากลับมาอีก

การฝึกพลพรรคใครๆ ก็กลัวตาย มาขอรับรองกำหนด ให้มากราบเรียนท่านพระอาจารย์ ให้ทำหลอดตะกรุดและผ้ายันต์ ท่านทำอยู่ ๑๕ วัน ก็สั่งหยุดอย่างกะทันหัน ยังบอกกำหนดว่าท่านหยุดแล้ว หากกำหนดไม่หยุด ท่านจะหนีกลางพรรษา ถือว่าเป็นภัยทางพระวินัย เป็นอันยุติแต่วันนั้น

ผู้เล่าไม่รู้ไม่ฉลาดใจ จนผ่านมาหลายปี กองโจรพลพรรค ได้กลายมาเป็นกองโจรคอมมิวนิสต์เต็มรูปแบบ จึงรู้ว่าท่านฯ เล็งเห็นแล้วว่า พวกนี้เป็นภัยต่อพระพุทธศาสนาครูบาอาจารย์ผู้เป็นสัตบุรุษ จึงไม่สนับสุนน

ความเป็นมาของมุตโตทัย

สมัยที่อยู่วัดป่าบ้านหนองผือนั้น เวลาได้ฟังท่านพระอาจารย์พูดคำใดซ้ำแล้วซ้ำอีก เป็นที่พอใจ ผู้เล่าก็จะนำมาเขียนซ้ำ แม้แต่ท่านพระอาจารย์วิริยงค์ ท่านอาจารย์วัน ก็มีความคิดแนวเดียวกัน ทั้ง ๒ องค์ เขียนแล้วก็เอามาวางไว้ให้ช่างที่นอนของผู้เล่า เป็นลักษณะคล้ายๆ กับบันทึกความเข้าใจ หรือบันทึกความจำเพื่อกันลืม

เหตุที่มาเป็นหนังสือมุตโตทัยนั้น เนื่องจากเจ้าคุณพระอริยคุณาธาร (เส็ง ปุสฺโส) ขณะนั้นท่านเป็นรองเจ้าคณะภาค ท่านมาตรวจราชการ และได้ไปกราบนมัสการท่านพระอาจารย์มั่น ท่านพักอยู่ ๓ คืนที่กุฏิของผู้เล่า ตอนพักกลางวันท่านไปเห็นบันทึกนี้ก็เลยเอามาอ่าน พออ่านเสร็จ เราก็ขึ้นไปปฏิบัติท่านเจ้าคุณฯ เพราะเคยเป็นลูกศิษย์ท่าน ท่านสอนบาลีให้ ท่านเจ้าคุณฯ ถามว่า “อันนี้ใครเขียนล่ะ” “เขียนหลายคนขอรับกระผม” “มีใครบ้าง” “มีกระผม ท่านอาจารย์วิริยงค์ และท่านอาจารย์วัน ขอรับกระผม” “เออ ...ดีมาก เราจะเอาไปพิมพ์” “แล้วแต่ท่านเจ้าคุณ ขอรับกระผม” ด้วยความเคารพ เพราะท่านมีบุญคุณ

ท่านจากไปประมาณสักสามเดือน ก็มีห่อหนังสือส่งมา ในนามของท่านพระอาจารย์มั่น ผู้เล่านำไปถวายท่าน “อะไรวะนั่น” ท่านพระอาจารย์ถาม “กระผมก็ยังไม่ทราบเพราะยังไม่ได้เปิดดู แต่ว่าคล้ายๆ กับหนังสือ” “เปิดดูซิ” คือ **ลักษณะนิสัย** ของท่านพระอาจารย์มั่นนั้น **ท่านไม่ให้พูดตรงๆ ถ้ายังไม่ได้ดูเสียก่อน ไม่ให้พูดว่าอะไรอยู่ข้างใน** เราจะไปบอกว่า หนังสือ ท่านไม่เอา

แม้แต่เครื่องใช้ไม้สอยบริวารที่ผู้เล่า เป็นพระภิกษุคาริก^๑ เวลาพระสงฆ์ไปขอ
สบง จีวร เพื่อผลัดเปลี่ยนนนะ ท่านจะถามว่า “ว่ายังไงทองคำมีไหม” ก็ต้องบอกว่า
“กระผมยังไม่ได้ดู จะลองไปดูเสียก่อนอาจจะก็ได้” ต้องพูดอย่างนั้น ถ้าเราจะไปรับ
โดยตรงอ้อมมี มีถมไป มีเยอะเยอะนะแหละ เดี่ยวท่านตะเพิดเอา ท่านไม่ให้พูดตรงๆ
ท่านให้พูดด้วยสติปัญญา ลักษณะคล้ายๆ กับพูดเลียบๆ เคียงๆ ไป ถ้าพูดเลียบเคียง
ท่านก็ทราบเองว่า ของนั้นมีอยู่ แล้วเราก็เชื่อมั่นว่ามันมี แต่ถ้าเรายังสงสัยว่ามีอยู่ก็
ต้องบอกว่า “ขอโอกาส ครูปาอาจารย์ กระผมยังสงสัยอยู่ขอไปดูเสียก่อน” ต้องบอก
ว่ายังสงสัยอยู่ ถ้ามีก็บอก “กระผมยังไม่ได้ดู อาจจะก็ได้”

ที่ท่านให้พูดอย่างนั้นนะเป็นคำสอน เพื่อฝึกสติปัญญาของสานุศิษย์ ให้มีสติ
ด้วยให้มีปัญญาด้วย ถ้ามีปัญหาเกิดขึ้น คำที่เราพูดออกไป ถ้าจะเป็นโทษแก่เราถึง
ขึ้นโรงขึ้นศาล เราก็สามารถที่จะเอาตัวรอดได้ เพราะฉะนั้นท่านถึงไม่ให้พูดตรง
เหมือนอย่างเราพูดว่า “ท่านครูบาอาจารย์ วันนี้ได้ปลานำมาใส่บาตรนะ นิมนต์ท่าน
ฉันลาบ ฉันก้อยนะ” พระฉันไม่ได้ ผิดพระวินัยเพราะออกชื่อโภชนะทั้งห้า ท่านคง
จะถือหลักนี้แหละ

หลังจากท่านฯ รับหนังสือมาแล้วจึงเปิดดู “เอ เราเคยได้ยินเจ้าคุณอุบาลีฯ
พูดว่า คุณมันเธอเทศนาด้วยภาษามุตโตทัย เป็นมุตโตทัย ภาษามุตโตทัยเป็นคำพูด
ของเจ้าคุณอุบาลีฯ แล้วทำไมจึงมาเป็นชื่อหนังสืออันนี้ล่ะ ได้มาจากไหน”

ผู้เล่า “ท่านเจ้าคุณอุบาลีฯฯ ไปค้นพบจากที่นอนของกระผม”

ท่านฯ “ใครเขียนล่ะ”

ผู้เล่า “เขียนหลายรูป โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือ ท่านอาจารย์วิริยงค์ เพราะท่าน
เป็นผู้นำในการเขียน พวกกระผมก็ได้เขียน ท่านวันก็ได้เขียน ผิดถูกขอโอกาสครูบา
อาจารย์ กระผมยอมรับผิดชอบทุกอย่าง”

^๑ พระภิกษุคาริก : ภิกษุผู้ได้รับแต่งตั้งจากสงฆ์ ให้เป็นผู้มีหน้าที่รักษาคลังเก็บพัสดุของสงฆ์

หลังจากท่านฉันจึงหันเสร็จ ท่านก็เข้าห้อง ผู้เล่าก็ขึ้นไปปฏิบัติท่าน นำท่อหนังสือ ขึ้นไปถวาย เป็นเวลาที่ท่านจะต้องพัก แต่ท่านไม่พัก อ่านต่อจนกระทั่งถึงเวลาที่ท่าน ฉันน้ำชา ผู้เล่าขึ้นไปทำข้าววัตร ท่านก็บอกว่า “เออ ดีเหมือนกันนะ เป็นเทศนาคำย่อ **ผู้มีปัญญาพิจารณาได้**” ท่านว่าอย่างนั้น

หนังสือมุตโตทัย ที่พิมพ์แจกในงานถวายเพลิงศพของท่านพระอาจารย์มั่นนั้น ก็มีของท่านอาจารย์วิริยงค์เป็นบทนำ ต่อจากนั้นก็ เป็นของหลวงตาทองคำเป็นอันดับ ๒ อันดับ ๓ คือ ท่านอาจารย์วัน ท่านทั้งหลายที่ได้อ่านหนังสือมุตโตทัยก็คือ **หนังสือที่ท่านพระอาจารย์มั่นได้ตรวจทานแล้ว เป็นของที่ท่านยอมรับแล้วว่า ดีอยู่** เพราะวา เทศนาเป็นคำย่อ แต่ผู้มีปัญญา ก็พิจารณาได้

ท่านมักจะพูดเสมอเรื่องค่าของศูนย์ ท่านเปรียบถึงพระนิพพาน **นิพพาน ปรม สุธม** พระนิพพานเป็นสูญอย่างยิ่ง “ศูนย์ทำไมจึงมีอยู่ ทองคำ ลองเขียนดูซิ” ๑-๒-๓-๔-๕-๖-๗-๘-๙-๐ ธรรมดาเลขนั้นมีอยู่ ๙ ตัวใช้ใหม่ที่มันนับได้ บวกลบคูณหารกันได้ ส่วนเลขศูนย์มันอ่านได้ มันมีอยู่แต่ไม่มีค่า จะนั้นเอาไปบวกลบ คูณหารกับเลข ๑ ถึง ๙ ก็ไม่ทำให้เลขจำนวนนั้นมีค่าสูงขึ้น แต่ศูนย์ก็ยังอยู่ เมื่อนำไปต่อกับเลขอื่น เช่น ๑ ก็จะกลายเป็น ๑๐ แต่ศูนย์อยู่ตามลำพังก็จะมีค่า

เปรียบเหมือนฐิติภูตัง คือ จิตดวงเดิมที่มีอยู่ เป็นอยู่ แต่ถูกท้อหุ้มด้วยอวิชชา ตัณหา อุปาทาน เมื่อชำระด้วย คีล สมาธิ ปัญญาแล้ว เป็นฐิติญาณัง จิตคือผู้รู้ว่า สูญจากอาสวะ และรู้ว่าสูญจากอาสวะก็เป็นบรมสุข พ้นจากทุกข์ทั้งปวง ดังคำว่า **นิพพาน ปรม สุข** พระนิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง เป็นคู่กันกับ **นิพพาน ปรม สุธม**

พระพุทธเจ้ารวมทั้งพระสาวก หลายหมื่นหลายแสนองค์ เข้าสู่พระนิพพานเพราะ พระนิพพานไม่มีที่เต็ม วางอยู่ตลอด อย่างแล้วพระนิพพานเต็ม พวกเราจงเร่งไป สู่พระนิพพานเหมือนกับพระพุทธเจ้าเถิด พระนิพพานไม่เต็มหรอก ท่านฯ ว่าอย่างนั้น

มีแต่พวกขี้เกียจ กุสิดโต หิน วิริโย ท่านพูดเป็นภาษาบาลี ตายแล้วเกิด เกิด แล้วตาย ไม่มีที่สิ้นสุด แก้วให้ตกเนื้อ แก้วตกคาพกเจ้าไว้ แก้วได้แขวนคอหน้าต่องแต่่ง

แก้บัพันคากันอย่างยาย คาย่างยาย เวียนตายเวียนเกิด เวียนเอาจำเนิดในภพทั้งสาม
ภพทั้งสามเป็นเหมือนเจ้าอยู่ ตายแล้วเกิด เกิดแล้วตาย บ่มีที่สิ้นสุด เหมือนกับศัพท์
บาลีที่ว่า สงฺสारे อนมตฺตคฺเค ในสงสารมีเบื้องต้นและที่สิ้นสุด อันใครๆ ก็ตามไปรู้
ไม่ได้แล้ว นอกจากพระสัมพันธัญญเจ้าเท่านั้นจะรู้ได้ เพราะอาศัยอะไร เพราะอาศัย
อวิชา ตัวนี้แหละหุ้มห่อ จึงไม่รู้

เวลาท่านมีอารมณ์สนุกๆ ก็จะพูดกับพวกเรา พูดภาษาพื้นๆ ธรรมดา ไม่ใช่ว่า
ท่านจะพูดพร่ำเพรื่อ บางที่ท่านอาจจะพิจารณาว่า บุคคล สถานที่ วัตถุ นั้นละ เรายัง
ไม่ได้พูดให้ใครฟัง ท่านก็จะถือโอกาสจังหวะเวลานั้นพูด เกี่ยวกับพระแก้วมรกตเอ๋ย
เกี่ยวกับพระนครปฐมเอ๋ย อะไรทำนองนี้

หนังสือในสำนักท่านพระอาจารย์มั่น

ท่านพระอาจารย์คงจะมีเหตุผลกลใดสักอย่าง จึงยอมรับนับถือ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ และสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส เป็นกรณีพิเศษ แบบแผนขนบธรรมเนียม บทสวดพระปริตรและปาฐะต่างๆ รวมทั้งพระราชนิพนธ์ พระนิพนธ์ของทั้งสองพระองค์นี้ ไม่ว่าจะเป็นปาฐะและคาถาต่างๆ ท่านจำได้หมด ทั้งบาลีทั้งแปล อธิบายสลับกับพระธรรมเทศนา ได้อย่างละเอียดลึกซึ้งจะเป็นโมกขุपायคาถา และจตุรารักขกัมมัฏฐานก็ดี นับเป็นธรรมเทศนาประจำที่เดียว รวมทั้งขนบธรรมเนียมต่างๆ ท่านฯ มักอ้างเสมอว่า “แบบพระจอมฯ แบบพระจอมฯ” ทำนองนี้แล

ด้วยเหตุนี้ท่านจึงมีกฎบังคับไว้ว่า ผู้จะอยู่ศึกษากับท่านพระอาจารย์ทั้งสองต้องท่องนวโกวาท ๗ ตำนาน ๑๒ ตำนาน และปาฐะโมกขีให้ได้ อย่างช้าให้เวลา ๓ ปี ถ้าไม่ได้ ไม่ให้อยู่ร่วมสำนัก ส่วนหนังสืออ่านประกอบนั้น วินัยมุขเล่ม ๑, ๒, ๓ และพุทธประวัติเล่ม ๑, ๒, ๓ นอกจากนี้ห้ามอ่าน ถึงขนาดนั้น ท่านว่าหากได้อย่างว่าจะอยู่ในศาสนาก็พอจะรักษาตัวได้ ถึงจะไม่ได้ศึกษามาก ก็รักษาตนคุ้มแล้ว

ตัวอย่างเช่น พระอาจารย์กงมา จิรปุญโธ เป็นพระมหานิกาย มาขอศึกษาข้อปฏิบัติและขอญัตติกรรมเป็นพระธรรมยุต ท่านฯ ให้ท่องปาฐะโมกขีให้ได้ จึงจะญัตติให้

ท่านอาจารย์กงมาอ่านหนังสือไม่ออก เพราะไม่ได้เข้าโรงเรียน จึงเรียนปถวิโมกข์ ปากต่อปาก คำต่อคำ และหัดอ่านพร้อมกันไปด้วย ใช้เวลาถึง ๓ ปีจึงสวดได้ และอ่านหนังสือออก จึงได้มาปฏิบัติ ที่วัดบูรพา จังหวัดอุบลราชธานี โดยท่านเจ้าคุณ พระปัญญาพิศาลเถร (หนู ฐิตปญโญ) เป็นพระอุปัชฌาย์ เมื่อวันที่ ๒๗ พฤษภาคม ๒๔๗๑

ท่านทั้ง ๓ รูปนี้เป็นศิษย์ท่านพระอาจารย์มั่นซึ่งผู้เล่าขอถวายนามว่า **“วีรบุรุษ”** เหมือนครั้งพุทธกาล พระจักรขุบาลเป็นวีรบุรุษในยุคนั้น

แม้ในเรื่องมั่งสรีรติ ๑๐ อย่าง ท่านพระอาจารย์กล่าวว่า ทำไมพระพุทธเจ้าจึงทรงห้าม ท่านฯ อธิบายให้ฟังว่า เนื้อมนุษย์ไม่เป็นค่านิยม ผู้รู้ทั้งหลายมีพระพุทธเจ้าเป็นต้น ทรงติเตียน เพราะความเป็นมนุษย์มีค่ามาก เกิดกินกันขึ้น มหันตภัยก็เกิดขึ้นแก่โลกไม่สิ้นสุด

สัตว์นอกจากนี้เป็นสัตว์อันตราย สมัยก่อนมีมาก พระออกธุดงค์บริโภคน้ำเนื้อสัตว์อันตรายเหล่านี้ กลิ่นของสัตว์จะออกจากร่างกายผู้บริโภคน้ำ เช่น ฉันทเนืองู กลิ่นงูก็ออก งูได้กลิ่นก็จะเลื้อยมาหา นึกว่าพวกเดียวกัน พอมาถึงไม่ใช่พวกเดียวกัน ก็จกกัดเอาเป็นอันตรายถึงแก่ชีวิต ตั้งใจเจริญสมณธรรมเลยไม่ได้อะไรตายเสียก่อน พระพุทธเจ้าจึงทรงห้าม

ท่านพระอาจารย์ปฏิบัติต่อสตรีเพศ

สตรีเพศนั้นเป็นเพศย่อยวนกามกิเลสของบุรุษเพศ ในขณะที่เดียวกันบุรุษเพศ ก็เป็นที่ย่อยวนกามกิเลสของสตรี เป็นคู่กันมากับโลกฉะนั้น พระเถระชื่อว่า พระอานนท์ ผู้ทรงคุณสมบัตินี้ถึง ๕ ประการ ข้อที่ว่า มินิตคือ อุบายเป็นเครื่องนำไปของพระเถระนั้น พระอานนท์ได้เล็งเห็นการณ์ไกล ต่อพระภิกษุผู้จะสืบต่ออายุพระพุทธศาสนา ในกาลต่อไปข้างหน้า ในวันที่พระพุทธเจ้าจะปรินิพพาน จึงกราบทูลถาม เรื่องการปฏิบัติต่อสตรีเพศ ของพระภิกษุว่า

พระอานนท์ **“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อันพระภิกษุในธรรมวินัย จะปฏิบัติต่อสตรีเพศอย่างไร”**

พระพุทธเจ้าตรัสว่า **“ดูก่อนอานนท์ การไม่รู้ไม่เห็นเป็นการดี”**

พระอานนท์ **“ถ้าจำเป็น ต้องดูต้องรู้ต้องเห็น ควรทำอย่างไรพระเจ้าข้า”**

พระพุทธเจ้า **“ถ้าเห็นไม่พูดเป็นการดี ถ้าจำเป็นต้องพูดก็ต้องมีสติ พูดพอประมาณ อานนท์”**

ข้อนี้พระพุทธเจ้าทรงแสดงเป็นอนุโลมคือ ตามไปหรือเป็นอนุวัตรคือความกลับ แต่ท่านฯ นั้นปฏิบัติเป็นปฏิโลมคือ ถอยหลังกลับหรือปฏิวัติกลับหลัง เมื่อจำเป็นต้องพูด

มีสติพูด เมื่อเห็นไม่พูดเจรจา เอาข้อแรกที่พระพุทธเจ้าตรัส คือ ไม่รู้ไม่เห็นเป็นหลัก
ท่านๆ ว่า คือ ไม่รู้ไม่เห็น เป็นการดีนั่นเอง

ในการสังเกตของผู้เล่า ท่านพระอาจารย์ จะปฏิบัติข้อไม่รู้ไม่เห็นตลอดมา เสมอต้น
เสมอปลาย เพราะท่านไม่คลุกคลีกับเพศหญิงเลย แม้แต่หลานเหลนของท่าน

ศิษย์สายของท่านจะยึดข้อนี้ตามแนวของท่าน

การรับศิษย์ในยุคปลายสมัย

ลูกศิษย์ทุกท่านที่เข้าไปศึกษากับท่านพระอาจารย์มั่นในยุคต้นๆ ท่านจะเร่งในเรื่อง การทำความเพียร เติบงกรรม และภาวนา อย่างชนิดที่เรียกว่า เอาเป็นเอาตาย ศิษย์ก็มีความเชื่อมั่นกับครูบาอาจารย์ มีความเชื่อมั่นต่อพระพุทธเจ้าว่าไม่ตาย เพราะเราทำถูกต้องอย่างทำผิดพื้นฐานคือพระวินัย รักรองไม่ตาย

ยุคหลังนักศึกษาที่สำเร็จนักธรรม สำเร็จบาลีมา ก็เริ่มเข้าไปศึกษา ท่านเหล่านี้ ยกตัวอย่าง ท่านอาจารย์มหาบัว ท่านพระอาจารย์ พุดไม่มาก ได้ฟังแล้วก็เข้าใจ เป็นลักษณะของผู้มีปัญหา

ผู้ที่ผ่านการศึกษานักธรรมบาลีมาแล้ว จึงจะรับให้อยู่ในสำนัก สามเณรก็ต้องอายุถึง ๑๗ ปีเสียก่อน ทำบัตรประชาชนแล้วถึงจะรับ ถ้าเป็นพระต้องคัดเลือกทหาร ก่อนท่านถึงจะรับ ต้องผ่านการศึกษามาแล้ว เพราะว่าเขาเหล่านี้รู้แบบแผนแล้ว เมื่อมาปฏิบัติจนรู้เห็นด้วย จะเป็นประโยชน์ทั้งสองด้าน สามารถเผยแพร่ศาสนาไปในทางที่ถูกต้อง อันนี้เป็นวัตถุประสงค์ของท่านพระอาจารย์มั่น

ศิษย์ที่เข้ามาในยุคปลายก็มีท่านอาจารย์วัน ท่านอาจารย์วิริยงค์ หลวงปู่หล้า และลูกศิษย์ของท่านเจ้าคุณธรรมเจดีย์ ที่ผ่านนักธรรมบาลีมาทั้งนั้น เช่น เจ้าคุณมหาเขียน^๑ เจ้าคุณมหาโชติ^๒ พระมหาประทีป เจ้าคุณกง^๓ พระมหาศีล

^๑ เจ้าคุณมหาเขียน คือ พระอริยเวที (เขียน จิตสโร) วัดรังสีปาลิวัน

อำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์ ปัจจุบันมรณภาพแล้ว

^๒ เจ้าคุณมหาโชติ คือ พระเทพสุทธาจารย์ (โชติ คุณสมบุน) วัดวชิราลงกรณ์

อำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา ปัจจุบันมรณภาพแล้ว

^๓ เจ้าคุณกง ปัจจุบัน (พ.ศ. ๒๕๔๗) ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัดสกลนคร และ

เจ้าอาวาสวัดพระธาตุเชิงชุมวรวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร

เรื่องบรมพระเณร

คงจะเป็นครั้งสุดท้ายแห่งชีวิตของท่านพระอาจารย์ หลังสงครามโลกครั้งที่สอง สงบลง สภาพแวดล้อมเอื้ออำนวย ปัจจัยที่เป็นเครื่องดำรงชีพสะดวกสบาย ปัจจัยสี่พอเพียง จิตใจของประชาชนไม่สับสนวุ่นวาย สรรพสินค้าเกษตรกรรม พาณิชยกรรม อุตสาหกรรม หลังไหลเข้าสู่ตลาดการค้า ทั้งของไทยและของต่างประเทศ

ท่านพระอาจารย์ถือเอาจังหวะนี้ เร่งรัดอบรมสั่งสอน ศีลธรรม สมถวิปัสสนา แก่พระสงฆ์และประชาชน หนทางยังกันดารอยู่ เดินทางด้วยเท้าเปล่าข้ามเขา เป็นเรื่องสนุกของชาวกรุงเทพฯ ไปแล้ว ทั้งหญิงชายจากกรุงเทพฯ จันทบุรี ชัยนาท สระบุรี เชียงใหม่ เข้าไปถวายทานกราบนมัสการเป็นระยะ เป็นหมู่เป็นคณะตั้งแต่ออกพรรษา ตลอดฤดูหนาว ๔ เดือน ทั้งใกล้ไกล

ท่านพระอาจารย์ต้องทำกิจประจำ ๕ ประการให้มากยิ่งขึ้น ตอนเช้าเที่ยววิณฑบาต ตอนบ่ายเทศนาสั่งสอนประชาชน พลบค่ำให้อโวกาแก่พระสงฆ์ เกือบจะไม่มีวันเว้นอีก ๒ อย่าง เป็นเรื่องภายในส่วนตัวของท่าน ผู้เล่าไม่สามารถนำมาเล่าได้

พระเณรฝ่ายบริหาร ทั้งเป็นเพื่อนเก่าและใหม่ ได้เดินทางข้ามเขา ไปกราบนมัสการหลายรูป เท่าที่จำได้เพื่อนเก่า มีเจ้าคุณปราจีน^๑ เจ้าคุณสิงห์บุรี เจ้าคุณลพบุรี^๒ (อ่า) เจ้าคุณใหม่ มีเจ้าคุณรักษ์หนองคาย^๓ เจ้าคุณเมืองเลย^๔ เจ้าคุณพระมหาโชติสุรินทร์^๕ เจ้าคุณเขียนนครราชสีมา^๖

^๑ เจ้าคุณปราจีน คือ พระปราจีนมุนี (เพ็ง กิตติงโกโร) วัดมะกอก จังหวัดปราจีนบุรี

^๒ เจ้าคุณลพบุรี (อ่า) คือ พระเทพวรคุณ (อ่า ภาทราวโธ) วัดมณีชลขันธ์ จังหวัดลพบุรี

^๓ เจ้าคุณรักษ์หนองคาย คือ พระธรรมไตรโลกาจารย์ (รักษ์ เรวโต) วัดศรีเมือง จังหวัดหนองคาย

^๔ เจ้าคุณเมืองเลย คือ พระธรรมวราลังการ (ศรีจันทร์ วณณาโภ) วัดศรีสุทธาวาส จังหวัดเลย

^๕ เจ้าคุณพระมหาโชติ คือ พระเทพสุทธาจารย์ (โชติ คุณสมปนฺโน) วัดวชิราลงกรณ์ จังหวัดนครราชสีมา

^๖ เจ้าคุณเขียนนครราชสีมา คือ พระอรียเวที (เขียน จิตสีโล) วัดรังสีปาลิวัน จังหวัดกาฬสินธุ์

แสดงบุพพนิมิต

ประมาณต้นปี ๒๔๙๒ ปีที่ท่านฯ เริ่มจะอาพาธ มันเป็นลักษณะคล้ายๆ กับ เป็นลางสังหรณ์ของชีวิตแต่ละบุคคล ปกติท่านพระอาจารย์มันจะมีตะเกียงโป๊ะเล็กๆ ส่วนมุ้งนั้นเป็นมุ้งผ้า ชาวบ้านทอเอง ขณะนั้นเป็นฤดูหนาว อากาศหนาวมากคล้าย ภาคเหนือ จุดไฟมาหลายปี ไม่มีอะไรเกิดขึ้น

แต่วันนั้นอย่างรักก็ไม่ทราบ ท่านฯ ร้องขึ้นประมาณตี ๒ “โอย! โอย! ไฟไหม้ ใครได้ยินมาช่วยด้วย ไฟไหม้ใครได้ยินมาช่วยด้วย” มีกุฏิ ๓-๔ หลังอยู่ใกล้ๆ ผู้เล่า ได้ยินเสียงท่าน ตื่นขึ้นมาเปิดประตูกระโดดไป ไฟข้างในสว่างอยู่แล้ว กำลังจะไหม้มุ้ง ผ้าส่วนหนึ่งมันปิดท่านอยู่ ท่านแก้ไขไม่ออก ผ้าห่มส่วนหนึ่งแยกออกไปได้แล้ว ท่านก็ พยายามหอบผ้าที่แยกออกแล้ว พังออกไป

ผู้เล่าผลักประตูเข้าไปแรงๆ ประตูก็พังไปเลย แล้วก็ผลักประตูข้างหน้าอีก ผลักประตูหน้าต่างอีก หน้าต่างกับประตูมันมีพื้นฐานเท่ากัน ผลักเข้าไปแล้ว ก็รีบเปิด ผ้าออกแล้วประคองท่านออกมาข้างนอก ท่านลุกขึ้น เข้าไปดึงมุ้งลงมา ไฟมันจะขึ้น ติดเพดานกำลังจะไหม้แล้ว ผู้เล่าก็กระโดดเข้าไป ลืมคิดถึงอันตราย บุกตะลุยเลย โยนมุ้งลงไปข้างล่างเป็นแสงวูบไป พอปลอดภัยแล้วพระรูปนั้นก็มา พระรูปนั้นก็มา สว่างพอดีจึงกลับไปกุฏิเตรียมบาตร ลงไปศาลา

ท่านฯ มองดูผู้เล่า มันทั้งดำทั้งแดงไปหมด “เจ็บไหมล่ะ” ท่านฯ ว่า “พอทนได้ มันร้อน ก็พอทนได้” ท่านฯ มีน้ำมันทำเอง สำหรับใช้ทาโรคผิวหนังที่เป็นโรคประจำตัว ของท่าน เวลาถ่ายแล้วเลือดออก ต้องใช้น้ำมันนั้น “น้ำมันเรามี เอาไปทา เอ้าหล้า ช่วยกันทานะ” ไม่พอง ๒-๓ วันก็เป็นปกติ จะเป็นด้วยอานุภาพของท่านก็ได้ เพราะ ลิงเหล่านี้มันเป็นอินทนิล

น้ำมันนี้ ท่านทำใช้เฉพาะองค์เดียว มีน้ำมันมะพร้าว ขี้ผึ้งแท้เป็นส่วนประกอบ นอกจากนั้นก็อะไรที่ไม่ใช่เป็นของเสबर้อน ใช้รักษาแผล เมนทอลท่านไม่เอา ทาเข้าไป เย็นๆ ใช้ ๒-๓ อย่างเท่านั้น ถ้าไม่มีจริงๆ ก็ใช้น้ำมันมะพร้าวกับขี้ผึ้งเท่านั้น ใช้ได้นาน ๒-๓ ปี จึงจะหมด ภูมิที่ไฟไหม้ คือหลังปัจจุบันที่วัดป่าบ้านหนองผือนั่นแหละ

ก่อนนิพพานที่วัดป่าบ้านกู่

หลังจากออกพรรษาแล้ว อาการป่วยของท่านๆ ดูจะหนักขึ้นทุกวัน บรรดาศิษย์ผู้ใหญ่ของท่านได้ประชุมตกลงกัน จะนำท่านไปยังวัดป่าสุทธาวาส จังหวัดสกลนคร โดยแวะพักที่วัดป่าบ้านกู่ก่อน ผู้เล่าจะขอเล่าเหตุการณ์ในวาระสุดท้ายที่จำได้ดังนี้

เหตุการณ์ในระหว่างเดินทางจากหนองผือสู่พรรณานิคม ระยะเวลาจากหนองผือมีบ้านห้วยบุง นาเลา คำแหว ทิดไทย โศกเสาชวีญ กุดก้อม และพรรณานิคม นาเลา คำแหว หมูบ้านห่างออกไปต้องเดินอ้อมเขา คนสมัยนั้นมีไม่มาก แต่คนมาจากไหนมากมายเกินกว่าสมัยนั้น ทั้งหญิงทั้งชายทั้งเด็ก ที่อ้อมห้วยมาทางลัด ทั้งช่องเขา ทำน้ำช่องป่าไม้ คนมากันทุกทิศทุกทาง ทั้งๆ ที่ไม่รู้ว่าคุณพระอาจารย์จะออกเดินทางวันนั้น เพราะพูดตกลงวันนั้น ทำเสลี่ยงเสร็จ วันที่สองก็นำท่านมาเลย มีคนแบกคานหาม ๔ คน ล้วนแต่เป็นชายฉกรรจ์ทั้งนั้น

พอเดินไปได้ประมาณ ครึ่งกิโลเมตร ผู้รอบเปลี่ยนคานหามก็บอกว่า “เธอออกไปเราจะเข้าหามแทน”

คนหามก็บอกว่า “มายังไม่ถึง ๑๐ วา จะมาแย่งแล้ว”

“อ้าวเธอหามไกลแล้วต้องให้เราชี้” ทะเลาะกันมาตลอดทาง พระอาจารย์ผู้เฒ่าต้องติดตามใกล้ชิดคอยห้ามทัพ ไม่ให้ทะเลาะกัน

พอคนนั้นออกมา ผู้เล่าถามว่า “ทำไมหามไปไกลแล้วยังว่าหามไปไม่ถึง ๑๐ วา” เขาบอกว่า “เวลาแบกเสาแบกพินหามนั้นหามนี้ มีแต่หนัก แต่หามอัญญาท่านมันเบาเหมือนกับว่าเท้าไม่ติดดิน” นี่คือคำบอกเล่าของคนหาม

จากบ้านคำแหง (อ่านว่า หะแหว) ถึงบ้านโคก ก่อนถึงบ้านโคกมีลำห้วย น้ำเย็น ไหลใสสะอาด คนهامขอพักล้างมือ ลูบไล้แขนขาเพื่อเข้าสู่หมู่บ้าน ท่านพระอาจารย์ ก้อนุญญาตและท่านก็ล้างหน้าด้วย ศิษย์เซ็ดตัวถวาย ขณะนั้นตัวท่านร้อนอยู่คล้ายๆ จะมีไข้ พร้อมแล้วก็หามท่านเดินทางต่อ

จนกระทั่งอีกไม่เกิน ๑๐ ก.ม. จะถึงพรรณาฯ เลยบ้านกุดก้อมออกมา มีทางแยก สองแพร่ง แพร่งหนึ่งไปพรรณาฯ แพร่งหนึ่งไปบ้านม่วงไข่จึงเอาท่านวางลง

ที่วัดป่าบ้านภูพรรณาฯ ท่านอาจารย์ฉลวย สุทธิโม เติริยมรับพร้อม วัดป่า บ้านม่วงไข่ ท่านอาจารย์อ่อน ญาณสิริ เติริยมรับพร้อม เลยเจรจากัน แต่ยังคงตกลงกัน ไม่ได้ ได้ยินถึงท่านพระอาจารย์เลยถามว่า “ถึงหรือยัง”

ตอบ “ยังไม่ถึง”

“เออ ไม่ถึงจะอยู่ที่นี่หรือ”

“กราบเรียนท่านอาจารย์อ่อนจะนำไปม่วงไข่ ท่านอาจารย์ฉลวยจะนำไปพรรณาฯ”

“บ้านม่วงไข่ เราไม่ไป เราจะไปวัดโยมอ่อน รู้แล้วหรือยัง รู้แล้วก็ไป”

พอถึงทุ่งนาหมดทางเกวียนแล้ว ชาวบ้านต้องเดินตามคันนากว้างไม่เกิน ๕๐ เซนติเมตร ข้าวแก่ก็มี กำลังจะแก่ก็มี แต่คนหามรวมทั้งคนเอามือประคองเป็นลิบๆ เลยหยุดยืนกลัวจะเหยียบย่ำข้าว เจ้าของนาทุกคนที่ติดตามไป เขาไปยืนอยู่บนคันนา ประกาศขึ้นว่า “ข้าวเอ๋ยข้าว บัดนี้ความจำเป็นเกิดขึ้นแล้ว ขออย่า ขอกทรายด้วย” แล้วก็หันมาบอกพวกหามว่า “ไปได้เลย” แล้วก็พากันเดินเอาคันนาไว้กลาง ย่ำไธนาไปเลย ผู้เล่าเดินตามหลัง ไม่เห็นมีข้าวล้มแม้แต่กอเดียว เพราะคนหามก็คือชาวนานี้เอง เขาต้องระวังเป็นพิเศษ ข้าวก็เลยปลอดภัย

ถึงวัดกลางบ้านภู ประมาณ ๑๖.๐๐ น. เศษๆ ทำเวลาได้เร็วกว่าปกติ ส่วนหมู่คณะ ทั้งพระเถระ อนุเถระ ติดตามท่านๆ มาเกือบหมดวัด เดินตามก็มีมาก เดินลัดเขามา ก็มี ผู้ไม่ค่อยมีกำลังก็เดินลัดเขาเพราะใกล้กว่า

เป็นเวลา ๑๑ วันที่ท่านได้พักอยู่ วัดกลางบ้านภู อันเป็นวัดที่โยมอ่อน โมราราชภริ เป็นผู้สร้าง โยมอ่อนเป็นผู้มีศรัทธารับส่งสิ่งของต่างๆ ที่ส่งมาจากกรุงเทพฯ เชียงใหม่ จันทบุรี โดยทางพัสดุไปรษณีย์บ้าง ฝากคนมาบ้าง ส่งถึงวัดป่าบ้านหนองผือตลอด ๕ ปี ผู้เล่าคิดว่าท่านพระอาจารย์ คงจะเห็นอุปการะส่วนนี้ อันเป็นวิสัยของนักปราชญ์ จึงมาพักฉลองศรัทธาของโยมอ่อน

บรรดาพระสงฆ์ที่เป็นศิษย์ทั้งพระเถระ อนุเถระทั้งไกลทั้งใกล้ ได้มาดูแลปฏิบัติ เป็นจำนวนร้อย ต่างพักหมู่บ้านใกล้เคียง มีหนองโตก ม่วงไข่ บะทอง เป็นต้น ส่วนวัดกลางบ้านภูไม่ต้องกล่าวถึง นอกภูมิ ตามร่มไม้ ริมป่า ปักกลดเต็มไปหมด

ทางราชการมีท่านนายอำเภอพรรณานิคมเป็นประธาน ก็ได้ประกาศเป็นทางการ ให้ชาวพรรณานา ทุกตำบล หมู่บ้าน ขอให้มาช่วยกันดูแล เพื่อความสะดวกสบายแก่ พระสงฆ์เป็นจำนวนร้อยๆ นั้น อาหารบิณฑบาต ที่พัก น้ำปานะเพียงพอไม่มีบกพร่อง อาการเจ็บป่วยของท่านพระอาจารย์ ดูจะทรุดลงเรื่อยๆ ตัวร้อนเป็นไข้ ไอจะสงบ ก็เป็นครั้งเป็นคราว พอให้ท่านได้พักบ้าง

บรรดาศิษย์ทั้งคฤหัสถ์และบรรพชิต ได้มีการประชุมกัน มีท่านเจ้าคุณธรรมเจดีย์ (จุม พนธุโล) เป็นประธาน ความว่าจะให้ท่านฯ มรณภาพที่นี่ หรือที่สกลนคร มติในที่ประชุมเห็นว่า ให้ท่านฯ มรณภาพที่นี่แล้วค่อยนำไปสกลฯ โดยให้พระมหาทองสุกไป จัดสถานที่คอยที่วัดป่าสุทธาวาส สกลนคร

คืนวันที่ ๑๑ ที่มาพักวัดกลางบ้านภู เวลาตีสามเห็นจะได้ ท่านพระอาจารย์มีอาการไม่สบายมาก ท่านโบกมือขวาบอกว่าไปสกลฯ ไปสกลฯ จนอาการทุเลาลง คณะศิษยานุศิษฏาก^๑ ก็ทำการเช็ดตัว ถวายน้ำล้างหน้า เช็ดหน้า ห่มผ้า ก็รุ่งสว่างพอดี

อาหารบิณฑบาตพระป่วยก็นำมา ผู้เล่าตัดถวาย ท่านอาจารย์วันประคองข้างหลัง อาหารชิ้นแรก ท่านฯ เริ่มเคี้ยวพอกลิ่นได้ครึ่งหนึ่ง ก็มีอาการไอ ไอ ไอติดต่อกัน อาหารชิ้นแรกยังไม่ได้กลืนก็ต้องคายออก

^๑ ศิษยานุศิษฏาก : ผู้ปฏิบัติภิกษุใช้

ตักถวายเป็นที่สอง ท่านฯ ยังไม่ได้เคี้ยวเกิด โอ โอ โอใหญ่ ท่านฯ คายลง
กระโถนแล้วบอกว่า

“เรากินมา ๘๐ ปีแล้ว กินมาพอแล้ว”

ผู้เล่าถวายน้ำอุ่นให้ดื่มเพื่อระงับอาการไอ

ท่านฯ บอกว่า “เอากับข้าวออกไป”

ผู้เล่าอ้อนวอนท่านฯ อีก “เอาอีกแล้ว ทองคำนี้ พุดไม่รู้จักภาษา บอกว่า
เอาออกไป มันพอแล้ว” ก็จำใจนำออกไป

พอท่านบ้วนปากเสร็จ จึงเข้าไปประคองแทนท่านอาจารย์วัน ท่านฯ บอกว่า
“พลิกเราไปด้านนั้นทางหน้าต่างด้านใต้” แล้วบอกว่า “เปิดหน้าต่างออก”

ผู้เล่ากราบเรียนว่า “อากาศยังหนาวอยู่ สายๆ จึงค่อยเปิด”

“เอาอีกแล้ว ทองคำนี้ไม่รู้ภาษาจริงๆ บอกว่าให้เปิดออก หูจาวหรือ จึงไม่ได้ยิน”

พอเปิดหน้าต่างออกไป อะไรได้คนเต็มไปหมดทั้งบริเวณ ประมาณได้เป็น
ร้อยๆ คน ทุกคนที่มาจะเงียบหมดไม่มีเสียงให้ปรากฏ ถ้าเราอยู่ที่ลับตาจะไม่รู้ว่ามีคนมา
ทุกคนก็มกราบหนึ่งประนมมือ

ท่านพระอาจารย์กล่าวว่า

“พวกญาติโยมพากันมามาก มาดูพระเฒ่าป่วยดูหน้าตาสี เป็นอย่างนี้ละ
ญาติโยมเอ๋ย ไม่ว่าพระไม่ว่าคน พระก็มาจากคน มีเนื้อหนังเหมือนกัน คนก็เจ็บป่วยได้
พระก็เจ็บป่วยได้ สุดท้ายก็คือ ตาย ได้มาเห็นอย่างนี้แล้วก็จงพากันนำไปพิจารณา
เกิดมาแล้ว ก็แก่ เจ็บ ตาย แต่ก่อนจะตาย ท่านยังไม่มีก็ให้มีเสีย คีลยังไม่เคยรักษา
ก็รักษาเสีย ภาวนายังไม่เคยเจริญ ก็เจริญให้พอเสีย จะได้ไม่เสียที่ที่ได้เกิดมาพบ
พระพุทธศาสนา ด้วยความไม่ประมาท นั้นละจึงจะสมกับที่ได้เกิดมาเป็นคน เहांนี้ละ

พูดมากก็เหนื่อย” นี่คือ โอบาทที่ท่านฯ ให้อาจารย์พรณานิคมตั้งแต่นั้นจนวาระสุดท้าย ท่านฯ ไม่ได้พูดอีกเลย

ประตูที่พับด้านหน้าเปิดอยู่ ท่านฯ บอกหันตัวเราไปทางประตู พอหันเสร็จก็เห็นคนแต่งตัวผู้ดี ๓-๔ คน นั่งบนเลื่อที่ปูอยู่ข้างล่าง สำหรับให้แขกนั่ง ท่านฯ ฟังดูแล้วถามว่า “ใคร” แขก “กระผม วิเศษ ลูกเขยแม่หนุ่ม เอารถมารับท่านอาจารย์กลับ सकल ท่านมหาทองสุขบอกเมื่อวานนี้ กระผมเลยนำรถมารับ ขอรับ”

“เออไปสิ เราอยากไปตั้งแต่เมื่อคืนนี้ เอ้า วัน ทองคำ แต่งของเร็ว”

“เราจะไปอย่างไร รถจอดบนทางหลวง นี่มันมีแต่ทางเกวียน”

นายวิเศษ “ไม่ยาก กระผมได้นำเปลพยาบาลมา เป็นผ้าใบเบาๆ นิ่มๆ นิมนต์นอนพักไปสบายๆ”

“คนหามเล่า”

นายวิเศษ “ท่านแขวงฯ ได้เตรียมคนมาพร้อมแล้ว รถก็สบายไม่กระเทือน เพราะเป็นรถประจำตำแหน่งของท่าน”

พอแต่งของเสร็จ หมอก็ถวายยาให้ท่านนอนหลับไปสบายๆ ก่อนไปท่านเอ่ยขึ้นว่า “ก็หนูเล่าจะไปกันอย่างไร”

วิเศษ “ไม่ยากกระผม ท่านแขวงฯ ได้เตรียมรถบรรทุกคนงานมาพร้อมแล้ว บรรทุกได้เป็นสิบๆ รูป จะขนถ่ายให้หมดวันนี้” จึงนำท่านฯ ไปขึ้นรถ สมัยนั้นหารถยาก รถประจำตำแหน่งท่านแขวงฯ ไม่รู้ว่ายี่ห้ออะไร ได้ยินเขาพูดกันว่าแลนด์โรเวอร์ ส่วนรถบรรทุกเขาวารถด็อก หรือฟาร์โก้ละ

จากพรณานิคม ถึงวัดป่าสุทธาวาส สกลนคร เกือบ ๑๒ นาฬิกา เพราะทางหินลูกรังกลัวจะกระเทือนมาก ท่านฯ ก็หลับมาตลอด นำท่านฯ ขึ้นกุฏิ ศิษย์ผู้ใกล้ชิดก็มีผู้เล่า ท่านวัน ท่านหล้า ผู้จัดที่นอนให้ท่านฯ ได้ฝันศีรษะไปทางทิศใต้ **ปกติ**

เวลานอน ท่านฯ จะผินศิระไปทางทิศตะวันออก ด้วยความพะว้าพะวัง จึงพากัน
ลืมนึกที่จะเปลี่ยนทิศทางผินศิระของท่านฯ

เวลาประมาณ ๐๑.๐๐ น. เศษ ท่านฯ รู้สึกตัวตื่นจากหลับ แล้วพูดออกเสียง
ได้แต่เอ้อๆ แล้วก็โบกมือเป็นสัญญาณ แต่ไม่มีใครทราบที่ท่านฯ ประสงค์สิ่งใด
มีสามเณรรูปหนึ่งอยู่ที่นั่น เห็นท่าอาการไม่ดี จึงให้สามเณรอีกรูปไปนิมนต์พระเถระ
ทุกรูป มีเจ้าคุณจุม พระอาจารย์เทสก์ พระอาจารย์ฝั้น เป็นต้น มากันเต็มกุฏิ

เท่าที่สังเกตดู ท่านฯ ใกล้จะละสังขารแล้ว แต่อยากจะผินศิระไปทางทิศตะวันออก
ท่านพลิกตัวไปได้เล็กน้อย ท่านหล้า (พระอาจารย์หล้า เขมปัตโต) คงเข้าใจ เลยเอา
หมอนค่อยๆ ผลักท่านไป ผู้เฝ้าประคองหมอนที่ท่านหนุน แต่ท่านรู้สึกเหนื่อยมาก
จะเป็นการรบกวนท่านฯ ก็เลยหยุด ท่านฯ ก็เห็นจะหมดเรี่ยวแรง ขยับต่อไปไม่ได้
แล้วก็สงบนิ่ง ยังมีลมหายใจอยู่ แต่ต้องเงี่ยหูฟัง ท่านฯ วนได้คำศัพท์ที่เท่าๆ
ของท่านตื่นเร็วชนิดรัวเลย รัวจนสุดขีดแล้วก็ดับไปเฉยๆ ด้วยอาการอันสงบ

เป็นอันว่า อวสานแห่งชั้นธวิปากของท่านฯ ได้สิ้นสุดลงแล้ว ท่ามกลางศิษย์
จำนวนมาก ในเวลาประมาณ ๐๒.๐๐ น. เศษๆ ณ วัดป่าสุทธาวาส อำเภอเมือง
จังหวัดสกลนคร เหลือไว้แต่ผลงานของท่านมากมายเหลือคณานับ

ลักษณะนิสัย ปฏิปทา
ท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺตเถร

บทเรียนอันมีค่า

เหตุการณ์ที่จะนำมาเล่านี้ เกิดขึ้นขณะพักอยู่วัดป่าสุทธาวาส เป็นเวลา ๑๕ วัน

ก่อนจะจากวัดป่าสุทธาวาสไป ชาวสกุลฯ มีขุนอรรักษ์ธาดากร ชื่อจำไม่ได้ นามสกุล
สุคนธ์ชาติ ได้กราบเรียนท่านพระอาจารย์ว่า “ขอนิมนต์ให้ท่านฯ พักนานๆ อยู่โปรด
ญาติโยมชาวสกุลนคร ท่านอยู่แต่ป่ามานานแล้ว โปรดชาวเมืองด้วย” ว่าแล้วก็ยกขัน
นิมนต์ถวายท่าน

ท่านพระอาจารย์ตอบว่า “อาตมาไม่รับ อาตมาไม่อยู่ ไม่มีประโยชน์ลืออยู่ป่า
ไม่ได้”

โยมขุนฯ พูดขึ้นว่า “ไม่มีประโยชน์อย่างไรท่าน”

ท่านพระอาจารย์ตอบว่า **“ก็ไม่มีประโยชน์นะจ๊ะ จะให้อาตมาสั่งสอนพวกท่าน
ให้เป็นอะไร จะสอนให้ฉลาด พวกท่านก็ฉลาดแล้ว จะสอนให้พวกท่านมีศีล มีธรรม
พวกท่านก็มีแล้ว จะสอนให้พวกท่านมีกิน มีทาน มีใช้ พวกท่านก็มีแล้ว หรือจะให้
อาตมาสอนให้พวกท่านเป็นแห่งทอง อาตมาสอนไม่ได้ อาตมาไม่รับ อาตมาไม่อยู่”**

“ชาวบ้านนอกบ้านป่า มีอะไรหลายๆ อย่างที่เขายังขาดแคลน อาตมามีเรื่อง
จะสอนเขาอีกมาก ถ้าอาตมาไม่ไปสอน ก็ไม่มีใครสอน นั่นเป็นหน้าที่ของอาตมา หรือ
ใครจะไปสอนแทนอาตมา อาตมาต้องไปสอนเขา เพราะไม่มีใครสอน” ท่านฯ ว่า

เรื่องนี้ผู้เล่าจำไม่ลืม เป็นบทเรียนอันมีค่า **เพราะในยุคนั้นไม่มีใครสอนจริงๆ
นอกจากครูสอนเด็กเท่านั้น** เป็นความจริงแท้ๆ

บุคลิกพิเศษของท่านพระอาจารย์

ท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต เป็นผู้ที่มีปฏิปทาน้อย สันโดษ ไม่ระคนด้วย หมู่แสวงหาวิเวก ปรารภความเพียร ตั้งแต่วันบรรพชา อุปสมบท จนกระทั่งวาระ สุตท้ายเรียกว่าครบบริบูรณ์เหมือนกับว่า เมื่อมีเหตุก็ต้องมีผล ผลคือ คีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ อันนี้เป็นผลของความมักน้อย สันโดษ ไม่ระคน ด้วยหมู่ แสวงหาวิเวก ปรารภความเพียร ท่านพระอาจารย์มั่นทำได้สม่ำเสมอ ตั้งแต่ เมืองต้นแห่งชีวิต จนกระทั่งบั้นปลายแห่งชีวิต

ชุดงควัตรของท่านคือ บิณฑบาตเป็นวัตร ฉันทมือเดียวเป็นวัตร ฉันทินบาตร เป็นวัตร ใช้ผ้าบังสุกุลเป็นวัตร ผู้ที่จะไปถวาย ถ้าเป็นจิวรลักผืนหนึ่ง ผ่าสบง ผ่าเช็ดหน้าหรือผ้าเล็กๆ น้อยๆ ก็ตาม เรียกว่าผ้าแล้วกัน ถ้าจะถวายท่าน เขามักจะ ไปวางไว้ที่บันไดบ้าง วางใกล้ๆ บันไดกุฏิท่านๆ บ้าง วางตรงทางเดินไปห้องน้ำบ้าง ท่านๆ เห็นก็บังสุกุลเอา บางผืนก็ใช้ บางผืนก็ไม่ได้ใช้ ผู้ไม่รู้อัธยาศัยเอาไปถวาย กับมือ ท่านๆ จะไม่ใช้

ท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต เป็นพระนักปฏิบัติ เป็นสาวกของพระพุทธเจ้า พระนามว่า โคดม ในยุค ๒,๐๐๐ ปี เป็นสาวกที่มีลักษณะสมบูรณ์แบบ ด้วยลักษณะ ภายนอกและภายใน เพราะเหตุที่นั่นชื่อเสียง และเกียรติศักดิ์เกียรติคุณของท่าน จึงขจรขยายถึงทุกวันนี้ แทนที่จะเป็น ๖๐ ปีแล้วเลือนหายไป กลับเพิ่มขึ้นๆ ทั้งใน ประเทศ และต่างประเทศ เพราะบุคลิกของท่านนั้น เป็นบุคลิกที่สมบูรณ์แบบ ในความ รู้ลึกของผู้เล่า ท่านพระอาจารย์มั่น เป็นบุคคลน่าอัศจรรย์ในยุคนี้

ขอให้ท่านสังเกตดูในรูปภาพ คิ้ว คาง หู ตา จมูก มือ และเท้า ตลอดชีวิตของท่านนั้น ท่านเดินทางข้ามเขาไปไม่รู้กี่ลูก จนเท้าพอง ไม่ใช่เท้าแดง หรือเท้าเหลือง

คิ้วท่านมีไผ่ตรงระหว่างคิ้ว ลักษณะคล้ายกับพระอุณาโลมของพระพุทธเจ้า ไผ่อันนี้เป็นจุดดำเล็กๆ ไม่ได้นูนขึ้นมา มีขนอ่อน ๓ เส้นไม่ยาวมากและโค้งหักเป็นตัวอักษร ก เป็นเส้นละเอียดอ่อนมาก ถ้าไม่สังเกตจะไม่เห็น ขณะท่านปลงผมจะปลงขนนี้ออกด้วย แต่จะขึ้นใหม่ในลักษณะเดิมอีก

ใบหูของท่านมีลักษณะหูยาน จมูกโด่ง แววดตาของท่านก็เหมือนแววดาโก่ป่า บางคนอาจไม่เคยเห็นโก่ป่า คือเป็นวงแหวนในตาดำ มือของท่านนิ้วชี้จะยาวกว่าแล้วไล่ลงมาจนถึงนิ้วก้อย นิ้วเท้าก็เหมือนกัน

นี่คือลักษณะของท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต เรียกว่าเป็นสาวกของพระพุทธเจ้ายุค ๒,๐๐๐ ปี เป็นพระผู้นำอัครรรย์ มีบุคลิกที่สมบูรณ์แบบ

หลวงปู่หล้าท่านก็เคยเล่าว่า เวลาล้างเท้าหลวงปู่มั่น เห็นฝ่าเท้าท่านเป็นลายกันหอย ๒ อัน และมีรอยอยู่กลางฝ่าเท้า เหมือนกากบาท เวลาท่านเดินไปไหน ท่านเดินก่อน สานุศิษย์จะไม่เหยียบรอยท่าน พอท่านเดินผ่านไปแล้ว ชาวบ้านจะไปมองดูจะเห็นเป็นลายตารางปรากฏอยู่ทั้งสองฝ่าเท้า

รอยนิ้วเท้าก็เป็นกันหอยเหมือนกัน จะเรียกกันหอยหรือวงจักรก็ได้ มีอันใหญ่กับเล็ก ๒ อัน เป็นลักษณะพิเศษของท่าน (หลวงปู่จันทร์โสม กิตติกาโร วัดป่านาสีดา อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี ได้เล่าเสริมว่า ขณะหลวงปู่จันทร์โสมพักอยู่วัดป่าบ้านหนองผือนั้น ได้ถวายการนวดหลวงปู่มั่น เมื่อท่านหลับแล้ว หลวงปู่ได้พลิกดูฝ่ามือของหลวงปู่มั่น พบว่า มีเส้นกากบาทเต็มฝ่ามือทั้ง ๒ ข้าง และมีท่านก็นิ่มมาก)

บุคคลทุกระดับ เมื่อเข้าไปถึงท่านแล้ว ท่านจะเป็นกันเองมาก คุณสนุกสนานเหมือนคนรู้จักกันมานาน แต่เป็นที่น่าสังเกตว่า **บุคคลที่มักจะทำเปรียบเพื่อนมนุษย์ท่านไม่ค่อยจะเป็นกันเองเท่าไร** ถ้ามคำไหนได้คำนั้น ถ้าไม่ถามท่านก็ช่างเฉย

ท่านพระอาจารย์มั่นเคยพูดว่า **ผู้ที่จะมาศึกษาธรรมะกับเรา จะเป็นญาติโยม ก็ดีหรือเป็นพระสงฆ์ก็ดี ขอให้เก็บหอกเก็บดาบไว้ที่บ้านเสียก่อน** อย่านำมาที่นี่ อยากรมาปฏิบัติ มาฟังเทศน์ฟังธรรม ถ้านำหอกนำดาบมา จะไม่ได้ฟังเทศน์ของพระแก่องค์นี้

แม้กระทั่งเด็กที่ไม่รู้เพียงสา ป. ๒-๓-๔ ท่านก็ทำเป็นเพื่อนได้ ในความรู้สึกของผู้เล่าผู้อยู่ใกล้ชิด เวลาท่านอยู่กับเด็ก กริยาของท่านก็เข้ากับเด็กได้ดี เพราะฉะนั้น ความโดดเด่นของท่าน ใครเข้าไปแล้วกลับออกมา ก็อยากเข้าไปอีก ใครได้ฟังเทศน์ฟังธรรมแล้ว กลับออกมาก็อยากฟังอีก

อันนี้คืออานิสงส์ ที่ท่านตั้งปณิธานว่า ข้าพระองค์ขอปรารถนาเป็นพระพุทธรเจ้า เหมือนอย่างพระองค์ หลังจากที่ได้ฟังพระพุทธรเจ้าเทศนาจนจบ จึงได้ตั้งปณิธาน เฉพาะพระพักตร์ของพระพุทธรเจ้า คือ องค์สมณโคดมนี้ หลังจากนั้นก็เวียนว่ายตายเกิดจนชาติปัจจุบันมาเป็นท่านพระอาจารย์มั่น

ที่นี้ทำไมจึงละความปรารถนาพุทธรภูมิ ท่านพิจารณาแล้ว รู้สึกตัวว่าเรานี้ ปรารถนาพุทธรภูมิจึงมาสร้างบารมี ผู้ที่ปรารถนาพุทธรภูมิ เขาคิดอยู่ในใจเหมือนกับเรานับไม่ถ้วน ผู้ที่ออกปากแล้วเหมือนกับเราก็นับไม่ถ้วน ผู้ที่ได้รับพระพุทธรพยากรณ์แล้วก็นับไม่ถ้วน และผู้ที่จะมาตรัสรู้ ข้างหน้ามีอีก ๘ พระองค์ เช่น พระศรีอริยเมตไตรย พระเจ้าปเสนทิโกศล กว่าจะถึงวาระของเรา มันจะอีกนานเท่าไร เราขอรวบรัดตัดตอน ให้สั้นกิเลสในภพนี้เสียเลย ท่านพิจารณาเช่นนี้ จึงได้ละความปรารถนาที่จะเป็นพระพุทธรเจ้า

เทศน์ชำเต่า

ลักษณะเสียงของท่าน ขณะเทศน์อบรมพระเถรนั้น จะทุ้มก็ไม่ใช่ จะแหลมก็ไม่เชิง อยู่ในระหว่างกลางทุ้มกับแหลม เสียงดังฟังชัด เสียงกังวาน เสียงชัดเจน ไม่มีแหบ ไม่มีเครื่อ ชั่วโมงแรกนะไม่เท่าไรธรรมดาๆ ๑ ชั่วโมงผ่านไปเสียงจะดังขึ้น ๒ ชั่วโมงผ่านไป เสียงจะดังขึ้นอีก ถ้าติดต่อกัน ๓-๔ ชั่วโมงแล้วเหมือนกับติดไมค์ อันนี้เป็นเรื่องจริง จากวัดป่าบ้านหนองผือจรดบ้านหนองผือโน่น เรียกว่าบ้านโยมพุทธนั้นนะ ลูกมานั่งฟังธรรมดา เหมือนท่านมาพูดใกล้ๆ ชาวบ้านหนองผือที่นอนแล้ว ก็ลุกขึ้นมานั่งฟังหมด ไม่จำเป็นต้องมาที่วัด อันนี้คือชั่วโมงที่ ๒ ขึ้นไป

ปกติท่านจะเทศน์ ๒ ชั่วโมง ในชั่วโมงที่ ๒ นั้นละ ชาวบ้านได้ยินแล้ว ลูกมานั่งฟังแล้ว เทศน์กรณีพิเศษ เช่น เดือน ๓ เพ็ญ เดือน ๖ เพ็ญ วันเข้าพรรษา ออกพรรษา อย่างน้อยก็ประมาณ ๔ ชั่วโมงถึง ๖ ชั่วโมง จะดังขึ้นเรื่อยๆ ถึง ๖ ชั่วโมงยิ่งดัง

พระอาจารย์เทศน์ได้เคยเล่าให้ฟังว่า สมัยท่านพระอาจารย์มั่นอยู่ที่เชียงใหม่ เทศน์ที่วัดเจดีย์หลวง เทศน์ตั้งแต่ ๑ ทุ่ม ถึง ๑๑ นาฬิกาวันใหม่ ลงจากธรรมาสน์ ท่านจึงจะมาฉันจังหัน นั่นเป็นก็ชั่วโมง ดื่นเข้าขึ้นมากท่านยังเทศน์อยู่ เสียงมันดัง

ที่นี้พวกข้าราชการ แม่บ้านหิวตะกร้าไปตลาดตอนเช้า พอได้ยินเสียงท่านเทศน์ คิดว่าพระทะเลาะกัน พวกเข้เข้าไปก็เห็นท่านพระอาจารย์มั่นเทศน์ เลยอยู่ฟังเทศน์

ลืมนว่าจะไปตลาดและต้องกลับไปทำกับข้าวให้ลูกฝาวิกัน ลูกฝาวิตามมาเห็นอยู่ที่วัดเจติย
หลวงฟังเทศน์อยู่ ก็เลยบอกว่าจะไปจ่ายตลาดเอง แล้วก็เลยไปทำงาน

ผู้ที่จะไปขายของก็เหมือนกัน ผ่านมาพอได้ยินเสียง คิดว่าพระทะเลาะกัน
ก็พากันเข้าไป ไม่ต้องขายของ วางตะกร้าแล้วก็ฟังเทศน์ต่อ จนกระทั่งท่านเทศน์จบ
จึงไป พระอาจารย์เทศน์พูดให้ฟังอย่างนี้

ท่านเทศน์นานที่สุดคือ เทศน์ปีสุดท้าย เป็นวันมาฆบูชา หลังจากเวียนเทียน
เสร็จแล้ว ท่านก็เริ่มเทศน์ มีชาวบ้านหนองผือมานั่งฟังอยู่ข้างล่าง มีทั้งผู้หญิงผู้ชาย
ลูกเล็กเด็กแดง อุ้มนอนอยู่ที่ตัก เด็กก็ไม่ร้อง ปรากฏว่ามีคนอุ้มเด็กกลับไปแค่ ๓ คน
นอกนั้นอยู่จนรุ่ง ถึงจะกลับบ้าน ท่านฯ เทศน์อยู่ ตั้งแต่ ๑ ทุ่ม จนถึงเช้า อันนี้
เป็นความจำของผู้เล่า

ท่านพูดว่า เราจะเทศน์แล้วแหละ **เทศน์ซ้ำเผ่านะ ต่อจากนี้ไปจะไม่ได้เทศน์
นานอย่างนี้อีกแล้ว** รู้สึกว่าจะเป็นวันเพ็ญเดือน ๓ พอดตกเดือน ๕ ท่านก็เริ่มป่วย
มีอาการไอและป่วยมาเรื่อยๆ จนกระทั่งเดือนอ้ายเป็นเวลา ๔ เดือน

ปกตินั้น ท่านจะเทศน์ตามเหตุการณ์ในพุทธประวัติ ที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า
กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงรจนา ถ้าเพ็ญเดือน ๖ จะปรารภถึงเรื่องประสูติ ตรัสรู้
และปรินิพพาน ถ้าเพ็ญเดือน ๓ จะปรารภเรื่อง การแสดงโอวาทปาฏิโมกข์แก่พระสงฆ์
๑,๒๕๐ รูป ที่พระเวฬุวัน ตลอดคืนจนสว่าง

ทำไมจะมากมายก่ายกองขนาดนั้น ก็เพราะท่านไม่ได้เล่าเป็นวิชาการ ท่านเล่า
ให้ละเอียดไปกว่านั้นอีก เรื่องก็เลยยืดยาวไป

เวลาเทศน์ท่านจะลืมนตา หลากไม่เคี้ยว บุหรี่ไม่สูบ น้ำไม่ดื่ม ท่านจะเทศน์
อย่างเดียว พระเณรก็ลุกหนีไม่ได้ ไม่มีใครลุกหนีเลย ไปปัสสาวะก็ไม่ไป จะไอจะจาม
ก็ไม่มี จะบ้วนน้ำลายก็ไม่มี จะนั่งเจ็บจนเทศน์จบ

เมตตาท้าวภูไท

ผู้เล่าเคยสังเกต ดูท่านจะไม่คลุกคลีด้วยกับบุคคลผู้มักเอาเปรียบ ช่มเหล
รังแกสัตว์ โดยเฉพาะพวกนักรบหรือราษฎรบังหลวง ถึงไม่มีใครบอกท่าน ท่านก็รู้ เข้าไป
หาท่านจะเฉยๆ ไม่ค่อยพูดด้วย ไม่ยินดีต้อนรับ

ส่วนชนต่างชาติต่างภาษา ก็มีพม่าที่ท่านจะยอมรับและเคยไปจำพรรษา ส่วนชาว
ยุโรปท่านดูจะเมตตาท้าวภูไทเป็นพิเศษ เพราะเหตุใดก็สุดวิสัยที่จะเดาได้

ส่วนภูมิภาคที่ไม่สัปปายะแก่ท่าน หากไม่มีความจำเป็นแล้วท่านก็จะไม่ไป
เช่น อุบลราชธานี ผู้เล่าได้กล่าวไว้ว่า หลังจากท่านกลับจากลพบุรีสู่กรุงเทพฯ แล้ว
ท่านพระอาจารย์ได้สนทนากับท่านเจ้าคุณอุบลฯ (จันทร์ สิริจันโท) ว่า มีวาสนาจะ
สอนหมู่ได้ไหม แล้วท่านฯ ก็กลับอุบลฯ ไปยังวัดพระอาจารย์เสาร์ พร้อมด้วยพระ
อาจารย์สิงห์ และพระมหาปิ่น

ระหว่างเดินธุดงค์รุกขมูอยู่ถิ่นอุบลฯ ถูกต่อต้านจากชาวบ้านอย่างแรง ด้วย
วิธีการต่างๆ สารพัด ท่านฯ ว่า จึงได้ชวนท่านพระอาจารย์เสาร์ มุ่งหน้าสู่มุกดาหาร
คำชะอี หนองสูง ถิ่นนี้เป็นที่อยู่ของชนเผ่าภูไท สถานที่สัปปายะ เหมาะแก่การแสวงหา
วิเวก และชาวบ้านก็ให้ความอุปถัมภ์บำรุง ด้วยศรัทธาและเลื่อมใส ตั้งแต่เบื้องต้น
แห่งชีวิต จนกระทั่งเมืองปลายแห่งชีวิต ก็ได้อาศัยชนเผ่าภูไทนี้แหละ

บางคนสงสัยได้กราบเรียนถามท่านว่า “เหตุใดท่านพระอาจารย์มักอยู่กับพวก
ภูไท” ท่านตอบว่า “เพราะชาวภูไทว่าง่ายสอนง่าย” ศิษย์ของท่านเป็นเผ่าภูไทมีชื่อเสียง
หลายรูป เช่น พระอาจารย์ฝั้น อาจาโร พระอาจารย์สิม พุทธาจาโร เป็นต้น

ท่านได้กลับไปอุบลฯ สองครั้ง ครั้งแรกกลับไปส่งมารดา ก่อนขึ้นไปเชียงใหม่
ครั้งที่สองไปทำฌาปนกิจศพท่านพระอาจารย์เสาร์ หลังจากนั้นก็ไม่เคยไปอีกเลย

ความอัศจรรย์ของท่านพระอาจารย์

เมื่อครั้งพุทธกาล ขณะพระพุทธเจ้าทรงแสดงพระธรรมเทศนา แก่พุทธบริษัท ทั้งสิ้นนั้น ทุกคนจะเงิบ ตั้งใจฟัง โดยแต่ละคนสำคัญในใจว่า พระพุทธเจ้าเทศน์ ให้เราฟัง จำเพาะใช้ภาษาของเรา อันนี้เป็นความรู้สึกของพุทธบริษัทเหล่านั้น ซึ่งมีหลายชาติหลายภาษา ท่านพระอาจารย์มั่นก็เช่นเดียวกัน ดังจะเล่าต่อไปนี้

เมื่อท่านพระอาจารย์จำพรรษาอยู่วัดป่าในบ้านหนองผือ นั้น มีคนไทยเชื้อสาย เวียดนามคนหนึ่ง ชื่อว่า อัมพร พงษ์เจริญ เป็นบุรุษพยาบาล ประจำโรงพยาบาล แขวงคำม่วน (ท่าแขก) ประเทศลาว เป็นชาวนานอพยพมาอยู่พึ่งโคน ได้เปิดคลินิก รักษาคนไข้ เคยมารักษาท่านพระอาจารย์ เกิดความเลื่อมใส ฟังเทศน์ภาษาลาว และ ภาษาไทยได้ชัดเจน

วันหนึ่งเธอพาลูกน้องมา ๔-๕ คน เพิ่งอพยพมาใหม่ พูดภาษาลาวไทยไม่เป็น มาพึ่งเทศน์ด้วย

หลังจากฟังเทศน์จบก็กราบลากลับ ท่านพระอาจารย์พัก เธอและคณะนั่งพักอยู่ ผู้เล่าเดินไปหา เธอยกมือไหว้พร้อมคณะตามธรรมเนียมไทย

เธอถามว่า “ท่านพระอาจารย์เป็นเวียดนามหรือเป็นไทย”

ผู้เล่า “ไทยแท้ร้อยเปอร์เซ็นต์”

ถาม “เอ๊ะ ทำไม ท่านพูดภาษาเวียดนามได้”

ผู้เล่า “ไม่ทราบ ได้ยินแต่ท่านพูดไทย”

“ก็ท่านเทศน์เมื่อกี้ี้ เทศน์ภาษาเวียดนามทั้งนั้น พวกผมกำลังพูดกันเรื่องนี้ อยู่ว่ารูปร่างหน้าตา ผิวพรรณก็เหมือนเวียดนาม กำลังสนทนากันอยู่ว่า ท่านเป็นไทย หรือเวียดนาม”

ผู้เล่า “เราก็ฟังอยู่ด้วยกัน ท่านไม่ได้เทศน์ภาษาเวียดนาม เทศน์ภาษาไทย”

“เอ แปลกนะ **ผู้รู้ธรรมมีอัศจรรย์ หลายอย่าง**” เธอพูด

อีกเรื่องหนึ่ง ที่วัดป่าบ้านหนองผือเหมือนกัน โยมเง็กหงส์ เป็นชาวจีนมา อยู่เมืองไทย พูดไทยได้สะเปะสะปะ มาฟังเทศน์พร้อมคณะชาวจีนเหมือนกัน ภาษาใช้อยู่กินธรรมดา ก็สะเปะสะปะ ภาษาธรรมะยิ่งแล้วใหญ่ แต่ชอบทำบุญตาม ประเพณีไทย ถูกลงมาปฏิบัติธรรมถือศีลพร้อมคณะ กับท่านพระอาจารย์ทุกปี

วันหนึ่งหลังจากฟังเทศน์แล้ว ไปนั่งสนทนากับพวกที่มาด้วยกัน เขาพูดภาษา จีนสนทนาเรื่องธรรมะ ที่ท่านพระอาจารย์เทศน์ ผู้เล่าก็เดินไปพบ นั่ง ณ ที่ควรแล้ว

โยมก็กราบถามว่า “พูดกันเรื่องเทศน์ท่านพระอาจารย์ เพราะท่านพูดจีน เทศน์ ภาษาจีน ฟังเข้าใจดี ฟังพระในกรุงเทพฯ เทศน์ภาษาไทยไม่ค่อยเข้าใจ เพิ่งรู้เดี๋ยว นี้เองว่าท่านพระอาจารย์มันเป็นคนจีน รูปร่างผิวพรรณหน้าตาก็จีนทั้งนั้น”

ผู้เล่าจะตอบปฏิเสธก็เกรงว่าเขาจะหมดศรัทธา “แต่ท่านเทศน์พวกอาตมา พระเถรโยมชาวบ้านเทศน์ไทย”

“นั่นนา ภาษาไทยก็เก่ง ภาษาจีนก็เก่ง นี่คือ **ผู้ปฏิบัติรู้แท้ เป็นเซียนองค์หนึ่งได้**” คือ คำพูดของโยมเง็กหงส์

อยากรู้ประวัติของโยมนี้ ถ้ามได้ที่วัดโศการาม ได้ยินว่าท่านไปเป็นชีหมุดอายุ ที่นั่น

เมตตาผู้เล่า

ท่านพระอาจารย์มั่น เป็นผู้รู้จักอัธยาศัยของบรรดาสาธุศิษย์เป็นอย่างดี ท่านเคยพูดเสมอว่า “คุณทองคำนี้เป็นบุคคลที่มีสติปัญญาอ่อน และวาสนาน้อย ถ้าจะอุปมาเปรียบสาธุศิษย์ทั้งหลาย เหมือนเหล็กซึ่งถูกหลอมมาเป็นแท่งแล้ว เพราะฉะนั้นเมื่อถูกไฟเผา เนื้อเหล็กอ่อน ก็ต้องตีด้วยค้อนแปดปอนด์ มันไม่เสียหายอะไร แต่คุณทองคำนี้ เปรียบเหมือนเนื้อเหล็กผสมอยู่กับหินที่มันเกิดที่แรก ถ้าเราใช้ฆ้อนทุบก็จะแหลกละเอียดหมด”

ตอนที่ท่านพระอาจารย์เริ่มอาพาธ ได้เมตตาผู้เล่าว่า “ทองคำเอ๋ย เราก็กังขาเธอ ไม่มีอะไรจะให้ ขอให้เธอจงจดจำไว้ อันนี้เป็นคำสั่งสำหรับคุณโดยเฉพาะครั้งสุดท้าย เมื่อเราตายไปแล้ว จะไม่มีใครสั่งสอนคุณ เหมือนดังเราสั่งสอน ขอให้คุณปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระอุปัชฌาย์ ที่สอนครั้งแรกตั้งแต่วันบวช คือการตั้งศรัทธาความเชื่อในคุณพระรัตนตรัย อย่างแน่วแน่”

ต่อจากนั้นก็พิจารณาองค์กัมมัญฐาน ๕ คือ เกสา - โลมา - นขา - ทนฺตา - ตโจ ขอให้ยึดมั่นอย่างนี้ เพราะว่า นอกเหนือจากพระพุทธรเจ้าผู้ทรงเป็นบรมครูแล้วก็มีครูคนที่สองรองจากพระพุทธรเจ้าคือพระอุปัชฌาย์นี่เอง

พระอุปัชฌาย์จะสอนตั้งแต่สรณคมน์ จนกระทั่งถึงพระนิพพาน ให้ตั้งศรัทธาต่อพระรัตนตรัย ให้พิจารณากัมมัญฐาน ๕ คือ เกสา - โลมา - นขา - ทนฺตา - ตโจ

ให้ยึดมั่นในหลักนี้ รับรองไม่ผิด ท่านว่าอย่างนั้น นี่เป็นการสั่งสมวาสนาบารมีให้ ยิ่งๆ ขึ้นไป ถึงไม่รู้ชาตินี้ชาติต่อไปก็สามารถรู้ได้

ผู้เล่ามาคิดเฉลียวใจว่า เราปฏิบัติไปอย่างนี้ เกิดเป็นบ้าเป็นอะไรขึ้นมาจะทำอย่างไร ท่านฯ บอกว่า “อย่าไปนึก เป็นบ้าเป็นอะไรไม่ต้องห่วง เพราะว่าถ้าคุณไปฟัง ออกนอกคุณจะเป็นบ้า หากมีอะไรเกิดขึ้นคุณมาฟังในนี้คือ เกสา - โลมา - นขา - ทนตา - ตโจ มันจะแก้ของมันไปเอง” ท่านว่าอย่างนั้น

แล้วก็ทำให้มันต่อเนื่องเป็นภาวิตา พหุลีกตา เจริญให้มาก ถ้าหากว่าบุคคลที่มีวาสนาบารมีแล้ว อย่างเร็ว ๗ วัน หรือ ๗ เดือน ต้องได้บรรลุคุณวิเศษอย่างใด อย่างหนึ่ง มีพระโสดาบันเป็นต้น แต่วาสนาพอปานกลาง อบรมต่อเนื่องบ้าง ไม่ต่อเนื่องบ้าง ก็ไม่เกิน ๗ ปี ต้องได้บรรลุคุณวิเศษ ผู้ที่อบรมต่อเนื่องบ้าง ไม่ต่อเนื่องบ้าง ย่อหย่อนไปแต่อย่าไม่ทอดถอย มีความเชื่อมั่น อยู่ในคำสอนของ พระอุปัชฌาย์ อย่างซ้าก็ ๑๖ ปี

ท่านพระอาจารย์ว่าเป็นไปได้ทุกคนนั้นแหละ ถ้ายึดมั่นในคำสอนของ พระอุปัชฌาย์ได้ รับรองไม่มีผิดท่านวางั้น และมรรคผลในธรรมวิเศษนั้น เป็นของคนไทยโดยเฉพาะ ทำไมจึงว่าเป็นของคนไทยโดยเฉพาะ เพราะเราได้ปฏิบัติ สืบธรรม คำสอนของพระพุทธเจ้ามาเป็นพันๆ ปีแล้ว ความพร้อมของคนไทยจึงมี เพราะฉะนั้น ผู้ที่ประสงค์จะได้บรรลุคุณธรรมวิเศษนั้น มีโอกาสทุกคน

ท่านพระอาจารย์เป็น “ผู้พอ”

เรื่องการรับบริจาคปัจจัย ๔ นั้น ดุจะมีขอบเขตคำว่า “พอ” หรือพอละ (อล) ในกฎของท่าน นอกจากสิ่งจำเป็นสำหรับใช้สอยประจำวันแล้ว ไม่มีอะไรเลย ผู้เล่าเคยนำเอาไตรจีวร ที่ท่านฯ รับบังสุกุลไปเก็บไว้ในห้องท่าน ท่านฯ ไปเห็นเข้าดุตะเพิดผู้เล่า “ใครเอาอะไรมาไว้ที่นี่” “กระผมขอรับ” “เหอะ เราไม่ใช่หลวงตาสารโหมบโลภมาก รีบเอาหนี ใครอยากได้ก็เอาไป” ท่านว่า ผู้เล่ารีบเอาไตรจีวรออกไปทันที

แม้การรับบริจาคทานของท่านพระอาจารย์ เท่าที่ผู้เล่าเคยสังเกตมาหลายปี ท่านพระอาจารย์จะเปิดโอกาส ให้ผู้มีศรัทธาบริจาค ดุจะเป็นกาลเป็นสมัย เช่น กาลกฐินภายใน ๓๐ วัน วิสาขบูชาเดือน ๖ เพ็ญ ภายใน ๓ วัน คือ ขึ้น ๑๔-๑๕ ค่ำ และแรม ๑ ค่ำ ก่อนเข้าพรรษาเริ่มตั้งแต่เดือน ๗ แรมค่ำหนึ่ง ถึงเดือน ๘ แรมค่ำหนึ่ง

ยกเว้นกรณีพิเศษบุคคลเหล่านี้คือหญิงมีครรภ์ คนชรา คนป่วย และคนจะไปสนามรบ ท่านฯ จะอนุญาตเป็นพิเศษ ผู้เล่าเคยเห็นท่านกัวกมือเรียกเข้ามาเลย ถ้ามีบุคคลไปถวายทาน ในกาลในสมัยที่ว่างนี้เปิดเต็มที ใครทันทักัน ใครไม่ทันทักันไม่ทันทักัน

นอกจากถ้ามีคนมาถวายทาน ท่านฯ จะถามว่า “บุตร ภรรยา สามี บิดามารดาของท่าน พอหรือยัง อาตมา (บางที่ท่านเรียกพระเฒ่าแทนตัวท่าน) และภิกษุสามเณร

รวมทั้งผ้าขาวที่อยู่กับอาตมาพอแล้ว ตั้งแต่กาลกฐินนั้น ถ้าบุตรภรรยาของท่านยังไม่พอให้ท่านบุตรภรรยาของท่านเสียก่อน” โยมก็พูดว่า “กระผมอยากได้บุญกับท่านอาจารย์” ท่านฯ บอกว่า “การให้บุตรภรรยา บิดา มารดาก็ได้บุญเหมือนกัน”

บุตรภรรยาบิดามารดา เป็นหน้าที่ของกุลบุตรผู้ครองเรือน ต้องรับผิดชอบ
ท่านฯ คงประสงค์ให้กุลบุตรเอาใจใส่ก่อนจะให้ใคร ให้นึกถึงท่านเหล่านี้ก่อน

ในความรู้สึกของผู้เล่า ท่านพระอาจารย์ คงมุ่งผลประโยชน์ของเศรษฐกิจในครอบครัวชาวบ้านมาก ต้องการให้ชาวบ้านมีกินมีใช้ จึงไม่รบกวนชาวบ้าน เป็นอยู่อย่างสมถะจริงๆ เมื่อมีเศรษฐกิจหรืออิสระชนมาถวายทานท่านพระอาจารย์กลับไปแล้ว ท่านมักบ่นๆ ให้ผู้เล่าฟังว่า “พวกนี้มันมาอวดมั่งอวดมีต่อเรา” นึกว่าท่านพระอาจารย์ ยินดีจะได้ของดีๆ ราคาแพง ได้มากๆ ท่านฯ กลับว่า มาอวดมั่งอวดมีกับท่าน

ท่านพระอาจารย์มั่นเคารพนับถือ ให้เกียรติคณะปกครองบริหารทั้งสองคณะ (ธรรมยุตและมหานิกาย) ท่านไปอยู่บ้านใด ตำบลใด จะแจ้งให้เจ้าคณะตำบลนั้นทราบเสมอทั้งสองฝ่าย หากจะมีการก่อสร้างจะปรึกษาและขอความเห็นจากผู้ปกครองเสียก่อน เห็นดีแล้วจึงทำ ท่านเป็นบุคคลถ่อมตน ไม่ถือว่าเป็นผู้มีบุญหนักศักดิ์ใหญ่ มีคนนับหน้าถือตามาก ท่านไม่ลืมตัวว่า ท่านก็มาจากเด็กท้องทุ่ง

ตอนที่ ๒

ปกิณกรรม
ท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺตเถร

...หมั่นดูโทษตนไว้ให้ใจเคย
เว้นเสียซึ่งโทษนั้น
คงได้เชยชมสุขพันทุกข์ภัย
เมื่อเห็นโทษตนชดริบตัดทิ้ง
ทำอ้อยอิ่งคิดมากจักไม่ได้...

จากชั้นระวิมุติสะมังคีธรรมะ

เทวดาป้องกันอากาศหนาวให้

ท่านฯ เล่าว่า ปีนั้นท่านพักอยู่บนดอยมูเซอ พร้อมด้วยพระมหาทองสุก อากาศหนาวมากเป็นพิเศษกว่าทุกปี หากมีเครื่องวัดก็คงจะติดลบหลายองศา ขนาดชาวบ้านไม่ยอมหนีจากกองไฟตลอดวันตลอดคืน

ทั้ง ๒ ท่านก็รู้สึกหนาวมาก ติดไฟก็ไม่ค่อยจะติด น้ำค้างแข็งเป็นน้ำแข็งหมด เอาละตัดสินใจจะหนาวตายวันนี้ก็ยอม กลับขึ้นไปกุฏิ ท่านฯ ไหว้พระสวดมนต์เสร็จ เข้าสมาธิทันที พอจิตสงบ ท่านเห็นบุคคลหนึ่งพร้อมบริวาร ๔ คน ผู้เป็นหัวหน้า แต่งตัวแบบกษัตริย์ ทรงผ้าสีแดง มาชี้บอกให้บริวารกางผ้ามาไม่ให้ท่านทั้ง ๒ ทิศ ทั้งข้างบนข้างล่าง

จึงกำหนดพิจารณาว่าเป็นใครนั่น แต่ไม่ได้ถามพระยาองค์นั้น เพราะเห็นกำลังสาละวนอยู่กับการกางผ้ามา รู้ในใจขึ้นมาว่า เป็น**ท้าวเวสสุวรรณ มาป้องกันอากาศหนาวให้** โดยใช้ผ้ามาสีแดงกางกันไว้ มีความอบอุ่นพอดีๆ เทวดาเหล่านั้นก็ไปกางถวายพระมหาทองสุกด้วย พอกางเสร็จก็ไป แปลกไม่บอกไม่เล่าไม่ไหว้ ทำธุระเสร็จแล้วก็หายไป ไม่เหมือนเทพองค์อื่นๆ เวลามาหามีการกล่าวขานกัน แต่เทพนี้มาแปลก ท่านว่า

อาการของมานเวลาจะไปบิณฑบาตหรือ ยืน เดิน นั่ง นอน ปรากฏว่าจะกางกันไว้ไม่กว้างไม่แคบพอดีๆ ตื่นเช้าถามพระมหาทองสุกว่า “หนาวไหม” “ไม่หนาว”

แต่ท่านจะรู้ว่ามีม่านกั้นหรือเปล่าไม่ได้ถาม แต่ตัวท่านพระอาจารย์เห็นม่านกั้น
พระมหาทองสุขอยู่ พอไปบิณฑบาต ชาวเขาร้องทักว่า “ตู้เจ้าปหนาวก้าๆ” ตลอดทาง

ท่านฯ ว่า ม่านนั้นค่อยๆ จางไป พร้อมกับอากาศค่อยอุ่นขึ้น

จนบัดนี้ก็ไม่เคยเห็น ทำวเวสสุวรรณอีก

การสรรหาเจ้าคณะมณฑลและเจ้าคณะจังหวัด

เมื่อตำแหน่งเจ้าคณะมณฑลหมากแข้ง และเจ้าคณะจังหวัดนครพนมว่างลง ความทราบถึงสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงชินวราลงกรณ สกลิต ๓ วัดราชบพิธฯ ให้สรรหาผู้สมควร แต่ควรเป็นคนทางภาคอีสาน ไม่มีใครนอกจากพระจันทร์ (จันทร์ เขมियो) กับพระมหาจุม (จุม พนธุโล) วัดเทพศิรินทร์ โปรดให้นำตัวเข้าเฝ้า ทอดพระเนตร เห็นตรัสว่า “พระจันทร์ มีวุฒิแก่นักธรรมตรี อายุพรรษา也多อยู่ แต่วุฒิการศึกษา ไม่เข้าเกณฑ์ จะเป็นเจ้าคณะมณฑล เป็นเจ้าคณะจังหวัดได้ ให้ไปดำรงตำแหน่ง เจ้าคณะจังหวัดนครพนม

“ส่วนพระมหาจุม เปรียญ ๓ นักธรรมโทเข้าเกณฑ์ แต่อายุแค่ ๒๘ พรรษา ๘ อายุพรรษายังน้อยนัก จะไหวหรือ” นี่ก็พระดำรัส แต่ไม่มีตัวเปลี่ยน จึงนำตัวพระ ทั้ง ๒ รูป เข้าเฝ้าพระเจ้าแผ่นดิน คือ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ในขณะนั้น

สมเด็จพระสังฆราชเจ้า ทรงปรึกษาเรื่องพระมหาจุม กับพระเจ้าอยู่หัว พระองค์ ทรงรับรองอย่างแน่พระทัย ตรัสว่า “ส่งไปได้เลย หม่อมฉันรับรองพระมหาองค์นั้น ไม่มีทางเสียหาย มีแต่ทางดี” สมเด็จพระสังฆราชเจ้าก็สนองพระประสงค์ พระจันทร์ เขมियो และพระมหาจุม พนธุโล เคยออกปฏิบัติกัมมัฏฐานกับท่านพระอาจารย์มั่น ท่านเห็นว่า ไม่เป็นวิสัย จึงนำฝากเข้าศึกษาพระปริยัติธรรม ที่วัดเทพศิรินทร์ (ท่านพระอาจารย์เล่าว่า ธรรมเนียมการส่งพระสงฆ์ผู้ทรงคุณวุฒิ ไปดำรงตำแหน่ง

วัดสำคัญ จะต้องนำตัวเข้าเฝ้าสมเด็จพระสังฆราชเจ้า หรือพระสังฆราช และองค์พระมหากษัตริย์ก่อน)

มณฑลหมากแข้ง ประกอบด้วย จังหวัดเลย หนองคาย นครพนม สกลนคร และอุดรธานี เป็นวัดคณะธรรมยุต จัดการศึกษาทั้งด้านบาลีและนักธรรม การปฏิบัติธรรมวินัย เป็นไปอย่างมีระเบียบดียิ่งมากขึ้นทุกจังหวัด มีศูนย์กลางอยู่ที่วัดโพธิสมภรณ์ แม้ต่างมณฑลยังส่งมาเรียนที่นี่

สามสี่ปีให้หลังผลงานออกมาเป็นที่ยอมรับ ได้รับพระราชทานตำแหน่งพระครูสัญญาบัตรทั้ง ๒ องค์ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า ทรงชมเชยพระเจ้าอยู่หัว ต่อหน้าพระพักตร์ว่า ทรงมีสายพระเนตรไกล มองดูบุคคลออก พระพรรชาน้อยอย่างพระมหาจุม พอพระทัยส่งไปเป็นเจ้าของคณะมณฑลได้ นี่คือผู้เล่าได้ฟังจากท่านฯ

สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงชินวราลงกรณ

พระนามเดิม หม่อมเจ้าภุชงค์ พระนามฉายา สิริวิฑูมโน เป็นหม่อมเจ้าชายใหญ่ ในพระวรวงศ์เธอกรมขุนเจริญผลพูลสวัสดิ์ พระมารดาชื่อ ปุ่น ประสูติในรัชกาลที่ ๔ เมื่อวันศุกร์ เดือนอ้าย แรม ๗ ค่ำ ปีมะแม จุลศักราช ๑๒๒๑ ตรงกับวันที่ ๑๖ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๐๒

พ.ศ. ๒๔๑๖ พระชนมายุได้ ๑๕ ปี ทรงผนวชเป็นสามเณรที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ เมื่อครั้งดำรงพระยศเป็นกรมหมื่นบวรรั้งสิริยพันธ์ เป็นพระอุปชฌาย์ พระองค์เจ้าพระอรุณนิภาคุณากร แต่ยังเป็นหม่อมเจ้าพระราชอาคณเฑาะเป็นพระอาจารย์ เมื่อทรงผนวชแล้ว ได้เสด็จประทับที่วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม

ในปีนั้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จออกทรงผนวช เสด็จประทับอยู่ที่พระพุทธรัดนสถานมนทิวาราม (ประดิษฐานในพระบรมมหาราชวังชั้นใน) เป็นเวลา ๑๕ วัน ตลอดเวลาที่พระภิกษุพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงผนวชและเสด็จออกบิณฑบาต ทรงมีรับสั่งให้สามเณร หม่อมเจ้าภุชงค์ออกตามเสด็จทุกคราวจนกระทั่งเสด็จลาผนวช

สามเณรหม่อมเจ้าภุชงค์ได้อุปสมบทเป็นพระภิกษุ เมื่อวันอาทิตย์ ขึ้น ๑๑ ค่ำ เดือน ๘ ปีเถาะ เอกศก จุลศักราช ๑๒๔๑ (พ.ศ. ๒๔๒๒) เวลาบ่าย ๒ โมง ๕๐ นาที สมเด็จพระวันรัต (ทับ พุทฺธสิริ) วัดโสมนัสวิหารเป็นพระอุปชฌาย์ พระองค์เจ้าพระอรุณนิภาคุณากร เป็นพระกรรมวาจาจารย์ สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (สา ปุสฺสเทโว) เป็นพระอนุสาวนาจารย์ ทรงมีพระฉายาว่า “**สิริวิฑูมโน**”

พ.ศ. ๒๔๒๕ สอบเปรียญได้ ๔ ประโยค

พ.ศ. ๒๔๒๙ สอบเปรียญได้ ๕ ประโยค

วันที่ ๑๐ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๓๐ เป็นหม่อมเจ้าพระราชาคณะ มีพระราชทินนามว่า หม่อมเจ้าพระสถาพรพิริยพรต

พ.ศ. ๒๔๓๘ ทรงเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะผู้ใหญ่ เสมอชั้นเทพ

พ.ศ. ๒๔๔๒ ทรงเลื่อนสมณศักดิ์เป็นชั้นธรรม ตำแหน่งพระธรรมปาโมกข์

พ.ศ. ๒๔๔๔ เป็นเจ้าอาวาสวัดราชบพิธ

พ.ศ. ๒๔๔๙ ทรงสถาปนาเป็นพระองค์เจ้า มีสมณศักดิ์เสมอพระพรหมมุนี เจ้าคณะรองในคณะกลาง มีราชทินนามตามจารึกในพระสุพรรณบัฏว่า พระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าสถาพรพิริยพรต

พ.ศ. ๒๔๕๓ ได้สถาปนาเพิ่มพระอิสริยยศเลื่อนขึ้นเป็นเจ้าต่างกรม เป็นพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นชินวรสิริวัฒน์

เมื่อสิ้นรัชกาล พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระมกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จขึ้นเสวยราชย์ได้มีพระบรมราชโองการดำรัสสั่งให้ สถาปนาเป็นสมเด็จพระสังฆราชเจ้า ดำรงตำแหน่งสกลมหาสังฆปริณายก ประทานาธิเบศ์แห่งสังฆมณฑลทั่วราชอาณาจักร เมื่อวันที่ ๒๐ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๖๔

พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวรสิริวัฒน์ สมเด็จพระสังฆราชเจ้าสิ้นพระชนม์ เมื่อวันที่ ๒๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๘๐ เวลา ๑๐.๐๕ น. รวมพระชนมายุได้ ๗๘ พรรษา

การปลุกตันโพธิ์

ครั้งหนึ่ง ท่านพระอาจารย์ไปพักอยู่ในวัดร้างแห่งหนึ่ง วัดนั้นมีตันโพธิ์หลายต้น แผ่กิ่งก้านสาขากว้างไกลออกไปกว้างขวางมาก ใบแห้งหล่นเป็นกองพะเนิน ท่านก็เลยบ่นว่า “ตันโพธิ์นี้เอามาปลูกทำไมกัน รกที่ ต้นไม้อื่นก็ขึ้นไม่ได้ นกมาขี้ใส่ ทำลายโบสถ์วิหาร” ผู้เล่าคิดในใจว่า โพธิ์ตรัสรู้ ใครๆ ก็อยากได้บุญ

ขณะนั้นท่านกำลังกวาดใบโพธิ์แห้งอยู่ จึงพูดว่า “เหอ...บุญมีแต่ปลูกตันโพธิ์ เท่านั้นหรือ อย่างอื่นไม่มีหรือ ตันโพธิ์พระพุทธเจ้ามาตรัสรู้ พระองค์ก็ตรัสรู้ไปแล้ว และตันโพธิ์ที่ปลูกกันเป็นร้อยๆ พันๆ ก็ไม่เห็นมีใครสักคนเดียวมาตรัสรู้อีก”

ท่านฯ ว่า แต่ละยุคมีพระพุทธเจ้ามาตรัสรู้องค์เดียว แล้วจะปลูกให้ใครมาตรัสรู้อีก แต่ละพระองค์ที่มาตรัสรู้ ก็ไม่ใช่ได้ตันโพธิ์อย่างเดียว ต้นไม้อื่นก็มี ท่านว่าอย่างนี้

ไม้ตรีสรู ๑๐ ชนิด*

พระโพธิสัตว์ จำนวน ๑๐ พระองค์ มีพระนามดังกล่าวมานี้
จักเป็นพระพุทธเจ้า ในอนาคตกาลฯ

๑ พระเมตไตรย	จักเป็นพระพุทธเจ้าทรงพระนามว่า
เมตไตรยฯ มีไม้กาทะทิง เป็นไม้ตรีสรูฯ
๒ พระราม	จักเป็นพระพุทธเจ้าทรงพระนามว่า
รามะฯ มีไม้จันทน์ เป็นไม้ตรีสรูฯ
๓ พระเจ้าปัสเสนทิโกศล	จักเป็นพระพุทธเจ้าทรงพระนามว่า
ธรรมราชาฯ มีไม้กาทะทิง เป็นไม้ตรีสรูฯ
๔ พระยามาราธิราช	จักเป็นพระพุทธเจ้าทรงพระนามว่า
ธรรมสามีฯ มีไม้สาละ เป็นไม้ตรีสรูฯ
๕ พระทีฆชังขี อสุรินทราหู	จักเป็นพระพุทธเจ้าทรงพระนามว่า
นารทะฯ มีไม้จันทน์ เป็นไม้ตรีสรูฯ
๖ โสภพราหมณ์	จักเป็นพระพุทธเจ้าทรงพระนามว่า
รังสีมณีฯ มีไม้ปิปpli เป็นไม้ตรีสรูฯ
๗ สุภพราหมณ์	จักเป็นพระพุทธเจ้าทรงพระนามว่า
เทวเทพฯ มีไม้จำปา เป็นไม้ตรีสรูฯ
๘ โสณพราหมณ์	จักเป็นพระพุทธเจ้าทรงพระนามว่า
นรสีห์ฯ มีไม้แคฝอย เป็นไม้ตรีสรูฯ
๙ ช้างชนบาล	จักเป็นพระพุทธเจ้าทรงพระนามว่า
ติสสะฯ มีไม้หนิโครธ เป็นไม้ตรีสรูฯ
๑๐ ช้างปาลีเลยยะ	จักเป็นพระพุทธเจ้าทรงพระนามว่า
สุมังคละฯ มีไม้กาทะทิง เป็นไม้ตรีสรูฯ

* จาก พระคัมภีร์อนาคตวงศ์ พิมพ์ครั้งที่ ๑ หน้า ๑๔๐-๑๔๑ คัดถ่ายถอด แปล
โดย ประภาส สุระเสน

เหตุการณ์ครั้งสงครามโลกครั้งที่ ๒

ท่านพระอาจารย์เล่าว่า คราวนั้นท่านพักอยู่ดอยอะไรจำชื่อไม่ได้ แต่เป็นชาวลิซอ ท่านมิได้สนใจเรื่องภายนอก มีแต่พิจารณาธรรมภายใน

เช้าวันหนึ่งไปบิณฑบาต สังเกตเห็นชาวบ้านจับกลุ่มสนทนากัน มีท่าทางตื่นเต้น ฟังไม่ค่อยรู้ภาษา จำได้แต่ว่า ยาปาน ยาปาน พอกลับถึงวัด ท่านเลยถามเป็นภาษา คำเมืองว่า “เขาพูดอะไรกัน” ได้ความว่า ทหารยาปาน (ญี่ปุ่น) บุกขึ้นประเทศไทย ที่เมืองสงขลา การรบได้เป็นไปอย่างหนักหน่วง มีแม่ค้าที่ขายของเป็นประจำในตอนเช้า เข้าร่วมรบด้วย มีหัวหน้าชื่อนางสาวกอบกุล พร้อมนักรบแม่ลูกอ่อน มีทั้งแม่ลูกหนึ่ง ลูกสอง ท่านได้ฟังแล้วก็ยิ้มกับชาวบ้านถามว่า “นักรบ แม่ลูกอ่อนก็มีด้วยหรือ”

ต่อมาได้มีคำสั่งจากรัฐบาลถึงกองทัพ ให้ทหารไทยหยุดยิง โดยอ้างว่าญี่ปุ่น ไม่ต้องการรบกับไทย ขอผ่านเฉยๆ แต่ทหารไทยประจำแนวหน้าพร้อมนักรบแม่ลูกอ่อน ก็ไม่หยุดยิง ไม่ถอย ทหารญี่ปุ่นขึ้นบกไม่ได้ ตายเขี้ยวไปทั้งทะเลว่าอย่างนั้น จนรัฐบาล ต้องส่งกองทหารอื่นเข้าไป สั่งให้ทหารญี่ปุ่นหยุดยิง ขอลับเปลี่ยนกองทหาร ท้าพแนวหน้า และนักรบแม่ลูกอ่อน จึงได้หยุดยิงถอยเข้ากรมกอง ฝ่ายกองทัพญี่ปุ่นจึงขึ้นบกได้

ท่านก็ไม่ได้ถือเอาเป็นอารมณ์ คิดว่าเป็นกรรมของสัตว์ เจริญสมณธรรมตามปกติ วันรุ่งขึ้นพอจวนจะสว่าง ท่านวิตกขึ้นว่า ชะตาประเทศไทยจะเป็นอย่างไรหนอ

ปรากฏนิมิตว่าประเทศไทยคล้ายภูเขาสูง บนยอดมีธงไทย ๓ สี ปลิวสะบัดอยู่ และมีพระแก้วมรกตประดิษฐานอยู่เหนือธงไทย มองดูตีนเขาภูคนั้น มีธงชาติต่างๆ บั๊กล้อมรอบเป็นแถวๆ ท่านพิจารณาได้ความว่า ประเทศไทยไม่เป็นอะไรมาก นอกจากผู้มีกรรมเท่านั้น และต่อไปนานาประเทศจะยอมรับนับถือ เพราะประเทศไทย พระพุทธเจ้าสอนไม่ให้เบียดเบียน รังแกข่มเหง เพื่อนมนุษย์และสัตว์ และประเทศไทย ก็ไม่เคยข่มเหงประเทศใด นอกจากป้องกันตัวเท่านั้น ชาติต่างๆ จึงยอมรับนับถือ เป็นกัลยาณมิตร

อีกคราวหนึ่งท่านพักที่ดอยมูเซอ วันหนึ่งพระสยามเทวาธิราช พร้อมคณะเทพบริวารไปกราบนมัสการท่านพระอาจารย์ ท่านกำลังเดินจงกรมอยู่ พอรายงานตัวเสร็จ ท่านถาม วัตถุประสงค์ พระสยามเทวาธิราชตอบว่า “เวลานี้ฝ่ายสัมพันธมิตรได้มาถึงระเบิดที่กรุงเทพฯ อย่างหนักหน่วง พวกข้าพเจ้าป้องกันเต็มที่”

ท่านฯ ถามว่า “มีคนบาดเจ็บ ล้มตายไหม”

ตอบ “มี”

ท่านพระอาจารย์ “ทำไมไม่ช่วย”

ตอบ “ช่วยไม่ได้ เพราะเขามีกรรมเวรกับฝ่ายข้าศึก จะช่วยได้แต่ผู้ไม่มีกรรม สถานที่สำคัญและพระพุทธรักษา เท่านั้น”

ท่านพระอาจารย์ “มานี้ประสงค์อะไร”

เขาบอกว่า “ขอให้ท่านบอกคาถาปิดเป่าลูกระเบิดไม่ให้ตกถึงที่สำคัญด้วย”
ท่านฯ ได้ฟังจึงกำหนด พิจารณาหน่อยหนึ่ง ได้ความว่า

นโม วิมุตตานัง นโม วิมุตตยา

เท่านั้นเอง เทพคณะนั้นก็สาธุการ แล้วลากลับไป ไม่เห็นกลับมาอีกเลย

การต้อนรับแขกทewa

เรื่องที่เกิดขึ้นประมาณกลางฤดูหนาวของปี พ.ศ. ๒๔๙๐

ในคืนหนึ่ง เวลาประมาณหนึ่งถึงสองทุ่ม เป็นเวลาที่ท่านพระอาจารย์กำลังให้โอวาทแก่สานุศิษย์ มีทั้งเก่าและใหม่ ขณะให้โอวาทอยู่ ท่านหยุดไปครู่หนึ่ง กลั้นใจอึดหนึ่งก้มหน้านิดๆ พองยหน้าขึ้นมาก็โบกมือ บอกว่า “เลิกกัน” ปกติแบบนี้มีไม่บ่อยนัก ศิษย์ก็งง นั่งเฉยอยู่ ท่านย้ำอีก “บอกเลิกกันไม่รู้ภาษาหรือ” ไม่มีใครคิดอะไร บอกเลิกก็เลิก ท่านฯ สั่งผู้เล่าซึ่งบังคับให้รีบเก็บของเข้าห้อง เสร็จแล้วให้กลับกุฏิ มีภิกษุบางรูปเฉลียวใจไม่ยอมนอนพัก รอที่กุฏิของตนพอสมควรแล้วย้อนกลับมามองที่กุฏิของท่านพระอาจารย์ เห็นกุฏิของท่านสว่างไสวไปหมด คิดว่าไฟไหม้กุฏิ แต่ดูไปแล้วไม่ใช่แสงไฟเป็นแสงไสนวลๆ คล้ายปุยสำลี แต่ใส ดูตั้งนานไม่มีอะไรเกิดขึ้นก็เลยกลับกุฏิ

รุ่งเช้าขึ้นมา ท่านลุกขึ้นกระทำสรีรภิกขตามปกติ เหมือนไม่มีอะไรเกิดขึ้น ตกค่ำถึงเวลาให้โอวาท วันนั้นท่านฯ แสดงเรื่อง **ทุกกะคือหมวด ๒ ว่า สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ให้ชื่อว่า โลกपालธรรม ธรรมอันคุ้มครองโลก** ในนวโกวาท คำว่า นวโกวาท ท่านแปลให้ฟังว่า คือ โอวาทสอนพระใหม่ พระเก่าก็สอนได้ไม่ใช่ว่าสอนแต่พระใหม่

วันนั้นดูท่านอธิบายเรื่องนี้เต็มที่ถึง ๒ ชั่วโมงเต็ม มีเหตุผลอุปมา อุปไมย โดยยกเอา ท่านพระมหาทักษสปะเป็นอุทาหรณ์ ที่พระพุทธเจ้าประทานอุปสมบท

แก่พระมหากัสสปะเป็นพิเศษที่ว่า ดูก่อนกัสสปะ เธอจงเข้าไปตั้งความละอายและความเกรงกลัว (เคารพ) ในเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งเก่าและใหม่เป็นตัวอย่าง ยกมาเป็นนิทสสนะอุทาหรณ์ ตอนสุดท้าย ท่านแสดงอานิสงส์ว่า ผู้ตั้งอยู่ในhiriและโอตตปะปะเป็นที่รักของมนุษย์ เทพ พรหม ทั้งหลาย และทำให้มีอายุยืนด้วย เหมือนท่านพระมหากัสสปะ พอได้เวลาท่านก็หยุดพัก

คืนนั้นผู้เข้าเฝ้า มีผู้เล่า ท่านวัน (พระอาจารย์วัน อุตฺตโม) ท่านหล้า (พระอาจารย์หล้า เขมปตฺโต) ท่านเลยเมตตากล่าวเพิ่มเติมให้แก่พวกเราฟังอีกว่า เมื่อคืนวานนี้พอเทศน์ให้หมู่ฟังไปหน่อยหนึ่ง มีเทพตนหนึ่งชื่อปัญจลิกขะ มาบอกว่า “วันนี้จะมีเทพจากชั้นดาวดึงส์มาฟังธรรมจากท่าน ขอนิมนต์ท่านเตรียมตัวรับแขก เทวา” พอกำหนดได้ก็ไล่หมู่หนีทันทีเพราะพวกนี้เขาจะมาตามกำหนด ถ้าเลยกำหนดเขาจะไม่รอ ท่านว่า

เทวาพวกนี้มีประมาณ ๕๐๐,๐๐๐ ตน เพิ่งจากมนุษย์โลกจากเมืองไทยไปเริ่มแต่ท่านพระอาจารย์มาพักที่บ้านหนองผือนี้ ผู้เล่าสงสัยว่า วัดป่าบ้านหนองผือก็แค่นี้มีแต่ป่า เทวดา ๕๐๐,๐๐๐ ตน จะอยู่อย่างไรคนแคร์้อย สองร้อยก็ไม่มีที่จะอยู่แล้ว ท่านพูดว่า เทวดาพวกนี้มีกายเป็นทิพย์ ท่านยังพูดเป็นภาษาบาลีในธรรมบทว่า “**อนตลิกฺเข**” แปลด้วยว่า **ในห้วงแห่งจักรวาล มีอากาศมีช่องว่างเป็นที่ซึ่งจะเห็นรูปทั้งหลาย** ปรากฏว่ารูปแผ่นดิน ต้นไม้ ภูเขาไม่มีทั้งสิ้น มีเทวดาเท่าไรบรรจู้ได้หมด ไม่มีคำว่าเต็ม ท่านว่า

ท่านพระอาจารย์กำหนดถามว่า “พวกท่านต้องการฟังธรรมและมีวิตุฎุประสงค์อะไร” เขาตอบว่า “**อยากฟังสุกฺกธมฺมสุตฺต มีวิตุฎุประสงค์คือ เทพบางพวกทำบุญน้อยได้ฟังสุกฺกธมฺมสุตฺต จะได้ส่วยทิพยสมบัตินานๆ**” ท่านเฉลียวใจว่า อะไรคือสุกฺกธมฺมสุตฺต “**พระสุตฺตนี้มีน้อยองค์นักที่จะได้แสดงให้เทพฟัง เว้นพระรัทพัญญู และพระอัครสาวกเท่านั้น**” พวกเทพว่า ท่านกำหนดพิจารณาก็ได้ความปรากฏขึ้นว่า

หิริโอตตปุบฺสมฺปนฺนา ๗เปฯ สนฺโต สปุริสา โลกเ เทวธมฺมาติ วุจฺจเร
ท่านอุทานในใจว่า **อ้อ เทวธรรมนี้เอง คือ สุกฺกธมฺมสุตฺตของเทวา**

พอเริ่มจะอธิบายก็ได้ยินเสียงแว่วมาว่า “เดี๋ยวก่อน ข้าพเจ้าจะเตือนพวกเทพพวกนี้ก่อน เพราะเขาไม่เคยมาฟัง ยังไม่รู้ธรรมเนียม” ท่านกำหนดเห็นพระนางสุชาดานั่งเป็นประธาน ส่วนเสียงที่ปรากฏนั้น เป็นเสียงของท้าวลักกะดูแลอยู่เบื้องหลัง พอได้เวลาก็ได้ยินเสียงแว่วมาอีกว่า “พร้อมแล้ว”

ท่านฯ ก็เริ่มเทศน์อธิบาย ด้วยการกำหนดจิตพิจารณาเนื้อหาสาระแห่งธรรมเพียงพอแล้ว หากพวกเทพเข้าใจเขาจะให้เสียงสาธุการ ถ้าไม่เข้าใจเราอธิบาย เขาจะไม่ยอม ต้องว่ากันใหม่ สอนเทพสบาย ไม่ยากเหมือนสอนมนุษย์ มนุษย์ต้องใช้เสียงโวกๆ เวๆ ลั่นไปหมด พูดมากก็เหนื่อย และสอนบ่อยปานนั้น ยังเข้าใจยาก สอนเทพสบายกว่า ท่านว่าอย่างนั้น

มรดกธรรมของท่านพระอาจารย์

นอกจากบทประพันธ์เรื่องขันธะวิมุติสะมังคีธรรมะ ซึ่งท่านได้เขียนเป็นบทกลอนหรือร้อยแล้ว ก็ยังมีบทธรรมบรรยาย และธรรมเทศนา ที่ได้มอบไว้เป็นมรดกแก่คณะศิษยานุศิษย์ และอนุชนรุ่นหลัง โดยรวบรวมพิมพ์พร้อมชีวประวัติของท่าน แจกในงานถวายเพลิงศพท่าน โดยให้ชื่อหนังสือว่า **ชีวประวัติ ธรรมเทศนา บทประพันธ์ และธรรมบรรยาย ของ พระอาจารย์มั่น ภูริทัตตเถร**

ดังจะยกตัวอย่าง คำนำ ซึ่งเขียนโดย พระธรรมเจดีย์ (จุม พนฺธุโล) และคำชี้แจงโดย พระอริยคุณาธาร (เส็ง ปุสฺโส) จากหนังสือฉบับที่พิมพ์แจกในงานถวายเพลิงศพท่าน เมื่อวันที่ ๓๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๙๓

ชีวประวัติ

ธรรมเทคนา บทประพันธ์ และ ธรรมบรรยาย

ของ

พระอาจารย์มั่น ภูริทัตตเถระ

คณะเจ้าภาพ

พิมพ์แจกในงานฌาปนกิจศพ

พระอาจารย์มั่น ภูริทัตตเถระ

วันที่ ๓๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๘๓

ณ วัดป่าสุทธาวาส อำเภอเมือง

จังหวัดสกลนคร

คำนำ

ในงานฌาปนกิจศพ ท่านอาจารย์มั่น ภูริทัตตเถร
คณะศิษยานุศิษย์ ซึ่งมีข้าพเจ้าเป็นประธานได้ปรึกษาหา
วิธีกัน ตกกลงให้มีการพิมพ์หนังสือแจกเรื่องหนึ่ง คือให้
เรื่องประวัติของท่านอาจารย์ เพื่อเป็นพื้นฐานความคิดแก่ศิษยา
นุศิษย์และอนุชนรุ่นหลังอย่างหนึ่ง รวบรวมธรรมเทศนา
ของท่านอาจารย์ที่ศิษย์ผอมยไถ่ได้จดบันทึกไว้ มา
คัดพิมพ์แจกเพื่อเป็นมรดกแก่ศิษยานุศิษย์ทั่วถึงกัน จะได้
ไม่มีใครเสียใจว่าไม่ได้รับมรดกอย่างหนึ่ง กับอีกอย่าง
หนึ่งให้รวบรวมบทประพันธ์ และบทธรรมบรรยายเท่าที่
มีอยู่ อันท่านมอบไว้เป็นมรดก แก่พระภิกษุของค่านัน
มารวมคัดพิมพ์ในสมุดเล่มเดียวกันนั้นด้วย จะได้เป็น
เครื่องอนุสรณ์ถึงท่านอาจารย์ทั่วถึงกัน ที่ประชุมได้
ตกลงให้มอบภาระในการนี้แก่พระอธิการคุณาธาร (บุตุได้
แสง) ซึ่งเป็นศิษย์ผู้ใหญ่รูปหนึ่งเป็นผู้จัดทำ เธอเต็มใจ
รับภาระและจัดทำสำเร็จเรียบร้อยเป็นเล่มสมุดที่แจกใน
งานฌาปนกิจศพประดังค์.

และหนังสือ คณะอบาตโกบายาจารย์
บริจาครพีย์สร้างถวายท่านอาจารย์เพื่อแจก ท่านผู้ร่วม
งานฌานกิจของท่าน จึงขออนุโมทนาในกุศล
เจตนาทางนเป็นอย่างยิ่ง.

อนึ่ง งานศของท่านอาจารย์ นับแต่วาระที่ท่าน
ตั้งนปรมาณมาถึงวันฌานกิจ ได้มีการบำเพ็ญบุญ
อุทิศถวายทุกวัน คือ มีการสดมภ์ บังสกุตและแด่ดง
ธรรม โดยละเพาะสัตตมวารหนึ่ง นับแต่วันมรณภาพ
มา ได้มีการบำเพ็ญบุญอุทิศถวายเป็นพิเศษ โดยคณะ
สัปบุรุษ และศิษยานุศิษย์ร่วมกันทุก ๆ สัตตมวาร คือ มี
การเจริญพระพุทธมนต์ บังสกุต แด่ดงพระธรรมเทศนา
และถวายภัตตาหารแก่พระภิกษุสงฆ์จำนวน ๕๐ รูปขึ้นไป
ถึง ๑๐๐ รูป นับว่างานศพอได้เป็นไปอย่างสมเกียรติคต
มา นับสิโมทนาสาธุการอย่างยิ่ง.

การท้งานศของท่านอาจารย์ได้เป็นไปอย่างสมเกียรติ
คตอดมา จนถึงวาระการฌานกิจ ดำเร้จด้วยความ
สามัคคีร่วมจิตร่วมใจของ คณะสัปบุรุษชาวเมืองสกด-

ค

นคร ที่ประกอบกันขึ้นเป็นคณะกรรมการจัดการศพ มี
ท่านข้าหลวงประจำจังหวัดสถิตร เป็นประธานในฝ่าย
คฤหัสถ์ และความสามัคคีของคณะศิษยานุศิษย์ในฝ่าย
บรรพชิต ทั้งใกล้ชิดซึ่งมีข้าพเจ้าเป็นประธาน คณะ
กรรมการทั้งสองฝ่ายต่างก็ได้ตั้งก้ำกัวย ก้ำกัยความ
คิดสติปัญญาและก้ำกัยทรัพย์ ร่วมกันประกอบกิจทุก
อย่าง อันเกื้อหนุนแก่การศพท่านอาจารย์ ให้สำเร็จลุล่วง
ไปด้วยดี โดยเฉพาะในการวิ่งเต็นชอนถวายจตุปัจจัย
ไทยทาน และกิจการทั่วไป ย่อมสำเร็จได้ด้วยก้ำกัยของ
คณะกรรมการฝ่ายคฤหัสถ์ ซึ่งมีท่านข้าหลวงประจำ
จังหวัดเป็นประธาน ข้าพเจ้าในนามประธานคณะศิษยา-
นุศิษย์ของท่านอาจารย์ ขอขอบคุณและอนุโมทนาสาธุ-
การไว้ในที่นี้ด้วย.

ขอกุศลจริยาดีมีมาปฏิบัติ ของคณะกรรมการจัด
การศพทั้งฝ่ายคฤหัสถ์และบรรพชิต และเหล่าสาธุชน
ทั่วไป ที่ตั้งใจบำเพ็ญเพื่ออุทิศถวายแด่ท่านอาจารย์

กรรทศเถรนั้น จงดำไว้เป็นนัยใจแห่งความดีความ
เจริญแก่ท่านอาจารย์ และผู้นำเพ็ญทุกท่าน ตลอดกาล
นาน เทอญ.

พระธรรมเจดีย์

วัดโพธิ์สมภารณ์ อุดรธานี
วันที่ ๓๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๕๓]

คำชี้แจง

ในงานฌาปนกิจศพ ท่านอาจารย์มั่น ภูริทัตตเถร
คณะศิษยานุศิษย์ผู้ใหญ่ซึ่งมีเจ้าพระคุณ พระธรรมเจดีย์
เป็นประธาน ได้ประชุมปรึกษาหารือการศพ ตกกลงให้
มีการรวบรวมประวัติ ธรรมเทศนา บทประพันธ์ และ
บทธรรมบรรยาย ของท่านอาจารย์ที่ยังกระจัดกระจาย
กันอยู่มาพิมพ์รวมกัน เพื่อแจกเป็นมรดกแก่ศิษยานุศิษย์
ทั่วถึงกัน และเผื่อแผ่แก่สาธุชนทั่วไปที่ได้มาร่วมในการ
ศพ หรือมิได้มาก็คงจะได้เป็นอนุสรณ์ยวดยาวระลึกถึง
ท่านอาจารย์ไปตลอดกาลนานด้วย ที่ประชุมตกลงมอบ
ภาระนี้แก่ข้าพเจ้า ข้าพเจ้าก็เต็มใจรับภาระจัดทำตาม
ประสงค์เพื่อสนองคุณครูบาอาจารย์ ผู้ประธานแต่งตั้งวาง
ทางจิตตั้งใจแก่ข้าพเจ้า.

ในการเรียบเรียงประวัติของท่านอาจารย์ ได้
อาศัยบันทึกคำบอกเล่าของท่าน อาจารย์ ตามที่พระภิกษุ
ทองคำ ภาโณภาโส บันทึกไว้ กับอาศัยปรึกษาได้ถาม
ท่านเทศ เสดร์ดี ศิษย์ผู้ใหญ่รูปหนึ่ง ซึ่งมีโอกาสได้คิด

(๒)

ตามท่านอาจารย์ไปถึงเชียงใหม่ ได้อยู่ในสำนักท่าน
อาจารย์นานกว่าศิษย์อื่น ๆ และความจดจำของข้าพเจ้า
เองประกอบกัน แม้ข้าพเจ้าจะมีโอกาสได้อยู่ในสำนัก
ท่านอาจารย์ชวเวศยาน้อย ท่านอาจารย์ก็ได้บอกเล่าเรื่อง
อะไรต่ออะไรแก่ข้าพเจ้ามิใช่น้อย ชรอยท่านจะสังเกตเห็น
ว่า ข้าพเจ้าจะได้เขียนประวัติของท่านในจดสำนัก
สมัยนี้อาจเป็นได้ ชั่วประวัติของท่านอาจารย์ที่เรียบ
เรียงนี้ ก็ไม่หมดสิ้น เนื่องจากมีเวลาน้อย หวังว่าคง
ได้รับอภัยจากศิษยานุศิษย์ทั้งหลายทุกกัน.

ธรรมเนียมของท่านอาจารย์ ได้รวบรวมพิมพ์
แล้วชุดหนึ่ง ซึ่งให้ชื่อว่า มุกโคตย ในกรพิมพ์ครั้งแรก
ข้าพเจ้าบอกเหตุผลที่ให้ออนใจแล้ว ผู้พิมพ์ต่อ ๆ
มาไม่รักษาคำนำเดิมไว้จึงเป็นเหตุให้เกิดปัญหาว่า อธิษ
หมายความอย่างไร? เป็นต้น จึงขอแสดงไว้ในที่นี้ เพื่อ
ผู้พิมพ์ต่อไปจะได้ทราบเหตุผลและบอกไว้.

การที่ให้อธิษธรรมเนียมของท่านอาจารย์ที่รวบรวม
พิมพ์ชุดแรกว่ามุกโคตยนั้น อาศัยคำชมของเจ้า

(๓)

พระคุณ พระอุปมาตคุณูปมาจารย์ (ศิริจันทเทร จันทร)
เมื่อคราวท่านอาจารย์แดงธรรมว่าด้วย มุตกรรมฐาน
ณ วิหารหลวงเชียงใหม่ว่า ท่านอาจารย์แดงธรรมด้วย
มุตโคตทัย เป็นมุตโคตทัย คำนี้ท่านอาจารย์นำมาเป็น
ปัญหาถามในที่ประชุมพระภิกษุเปรียญหลายรูป ซึ่งมี
ข้าพเจ้าร่วมอยู่ด้วย ในคราวที่ท่านมาพบกับข้าพเจ้าที่วัด
ป่าดู่ท้าววาศ จังหวัดสตงคร ข้าพเจ้าทราบความหมาย
ของคำนั้นแล้ว แต่เห็นว่าเป็นนสาธารณีย์ จึงกล่าวแก่
ทางใจ ทันใดนั้นท่านก็พูดขึ้นว่า ข้าพเจ้าแก่ถูก ซึ่งทำ
ความปดาดใจให้แก่ภิกษุทั้งหลายมิใช่น้อย คำนี้ก็มารุม
ถามข้าพเจ้าว่า หมายความว่าอย่างไร? ข้าพเจ้าบอกให้
ทราบแก่บางองค์เพราะที่น่าพอใจ คำว่า มุตโคตทัย มี
ความหมายเป็นนสาธารณีย์ก็จริง แต่อาจเป็นความ
หมายมาเป็นนสาธารณีย์ก็ได้ จึงได้นำมาใช้เป็นข้อ
ธรรมเทศนาของท่านอาจารย์ โดยมุ่งให้มีความหมายว่า
เป็นธรรมเทศนาบอกแนวทางปฏิบัติใหม่ซึ่งเกิดความหลุด

(๔)

พ้นจากกิเลส อาตมะ ซึ่งถ้าจะแปลสั้น ๆ ก็ว่า แตนเกิด
แห่งความหลุดพ้นนั่นเอง.

ธรรมเนียมแรกเริ่ม พระภิกษุวิริยัง กับพระ
ภิกษุของคำเป็นผู้บันทึกในสมัยท่านอาจารย์อยู่จำพรรษา
ณ เสนาสนะบ้านโคกนามน ตำบลคลองโฉบ อำเภอ
เมืองสงขลา และตอนแรกไปอยู่เสนาสนะบ้านหนอง
ผือ ตำบลนาใน อำเภอพรหมานิกม จังหวัดสงขลา
ข้าพเจ้ารับเอาบทกวีพร้อมกับขออนุญาตท่านอาจารย์
พิมพ์เผยแพร่ ท่านก็อนุญาตและตั้งให้ข้าพเจ้าเรียบเรียง
เสียใหม่ให้เรียบร้อย คัดสิ่งที่ไม่ควรเผยแพร่ออกเสีย
บ้าง ข้าพเจ้าก็ได้ปฏิบัติตามทุกประการ ถึงอย่างนั้น
ก็ยังมักกระเทือนใจผู้อ่านอยู่บ้าง จึงขอชี้แจงไว้ในที่
นี้คือขอชี้ว่า พระดีที่ธรรม เมื่อเข้าไปประดิษฐานในสัน-
ดานของปณฺฑิตย โยมกลายมาเป็นของปณฺฑิตย ปณฺฑิตย
ความว่าไปปนเข้ากับชยาชัยอนไม่บริดฺทช เมื่อแสดง
ออกแก่ผู้อ่าน ก็มักมีชยาชัยอนไม่บริดฺทช ปณฺฑิตย
ด้วย เพื่อรักษาพระดีที่ธรรมให้บริดฺทชดีชาติ คงความ

(๕)

หมายเดิมอยู่ได้ ควรมีการปฏิบัติกำจัดของปลอม คือ
อุปกิเลสอันแทรกซึมอยู่ในอริยาศีลนั้นให้หมดไป ซึ่ง
เป็นความมุ่งหมายของท่าน ผู้แสดงที่ระงับ จงจิตต์ใจของ
ผู้ฟังให้นิยมในธรรมปฏิบัติยิ่ง ๆ ขึ้นไป ถ้าผู้ฟังมีใจ
ดีอาด และเป็นธรรมแล้ว ย่อมจะให้สาธารณการแก่ท่านผู้
แสดงแน่แท้.

ธรรมเทศนาของท่านอาจารย์ ที่พระภิกษุทองคำ
ฉาโนภาโสกับพระภิกษุวัน อุดฺดโม จดบันทึกไว้ในปัจ
ฉิมสัมมัย คือระหว่างพ. ศ. ๒๔๘๓-๒๔๘๒ ก่อนหน้ามรณ
สัมมัยเพียงเล็กน้อยนี้ ได้รวบรวมนำมาเรียบเรียงเข้า
หมวดหมู่ ขึ้นเดียวกับครั้งก่อน.

ธรรมเทศนาของท่านอาจารย์ทั้ง ๒ ชุดนี้ หากจะ
พิมพ์เผยแพร่ต่อไป ก็ควรพิมพ์รวมกันในนามว่า มุตโตทัย
และควรบอกเหตุผล และผู้ทำดังที่ข้าพเจ้าขอแจ้งไว้
ด้วย จะได้ตัดปัญหาในเรื่องชื่อ และที่มาของธรรม
เทศนาด้วย.

(๖)

ด้วยบทประพันธ์ และบทพรรณนารายของท่าน
อาจารย์นั้น ปรากฏมีในสมุดของเก่าที่มอบให้เป็นมรดก
แก่พระภิกษุของคำ ผู้อุปฐากใกล้ชิดในปัจฉิมสมัย บท
ประพันธ์นั้นคัดายรายหรือถอดจนแปล เป็นลายมือของ
ท่านอาจารย์เขียนเอง และบอกไว้ตอนท้ายว่าท่าน
อาจารย์เป็นผู้แต่ง ครั้งอยู่วัดป่าทูนวัน พระนคร ด้วย
บทพรรณนารายนั้น เขียนด้วยอักษรธรรม เป็นลาย
มือของท่านอาจารย์เหมือนกัน ดังเหตุเป็นของเก่า
ท่านอาจารย์คงคัดย่อความเข้ามา มีอธิบายธรรม
ในได้พบปัญหาบ้าง อภิธรรมบ้าง อธิบายกรรมฐาน
บ้าง อธิบายวินัยกรรมบางอย่างบ้าง และที่สำคัญที่สุด
ก็ข้อกำหนดกับพระสถิตไฉ ซึ่งตรงกับพระมติของสมเด็จพระ
กรมพระยาปวเรศศรีวิเชียรวงศกรณ พระมหาสมณเจ้า ซึ่ง
เป็นมติที่ได้รับควมรับรองในหมู่ผู้ปฏิบัติทางจิตใจ อัน
ศิษยานุศิษย์ควรได้รับเป็นมรดกทั่วถึงกัน.

ในการคัดลอกบทพรรณนาราย ซึ่งเป็นอักษร
ธรรมลงสู่อักษรไทยนั้น ได้อาศัยกำลังของพระภิกษุ

(๓)

ฉัตร โต้มนิตร จักรบุญโย โดยตลอด จึงจารึกนามเธอ
ไว้ในที่นี้เพื่อเป็นที่ระลึกไปนาน ๆ.

หนึ่งในการทำหนังสือนี้ได้อาศัยกำลังกาย กำลัง
ความคิดดีปัญญา - และกำลังทรัพย์จากดำริชนทั้ง
คฤหัสถ์ และบรรพชิตมากท่านหลายคนด้วยกัน ผู้ที่
จะจารึกนามไว้ได้หมด จึงขอขอบคุณและอนุโมทนา
ไว้ในที่นี้ด้วย.

พระอริยคุณาธาร

เสนาบดีหน้าเขาดวงดวง ขอนแก่น
วันที่ ๓๓ มกราคม พ. ศ. ๒๔๘๓

จอมไทย

หลังเทศน์จบ พระไปกันหมดแล้วก่อนจะจำวัด ท่านพระอาจารย์มักมีคำพูด ขำขันบ้าง เป็นปริศนาบ้าง เป็นคำของบุคคลสำคัญพูดบ้าง อย่างที่ผู้เล่ากำลังจะเล่าเรื่อง ภาคกลาง ต่อไปนี้

สมเด็จพระมหาวิรรวงศ์ (อั่วน ติสฺโส) เคยพูดว่า ภาคกลางคือ “จอมไทย” (ผู้ปฏิบัติ ไกล่ชิด คิดอยากรู้อยากฟัง ไม่ต้องถามท่านพระอาจารย์ดอก ถวายการนวดไปท่าน ก็เล่าไป พอจบเรื่องท่านก็หลับ โปรดเข้าใจการสนทนาธรรมด้วยอิริยาบถนอน เป็นการไม่เคารพธรรม แต่ท่านพระอาจารย์กล่าวว่า เวลานอนมิเป็นการสนทนาธรรม เป็นการพูดกันธรรมดาๆ แบบกันเอง ท่านจึงไม่เป็นอาบัติ)

คำว่า “จอม” หมายถึง วัตถุประสงค์แหลมๆ อยู่บนที่สูง เช่น ยอดพระเจดีย์เป็นต้น “จอมไทย” ก็คือ กรุงเทพมหานครนั่นเอง ท่านที่เป็นปราชญ์ ก็เรียกว่า จอมปราชญ์ มงกุฎฉลองพระมหากษัตริย์ก็เรียก จอมมงกุฎ พระมหากษัตริย์ก็เรียก จอมกษัตริย์ วัดพระแก้วมรกตอีกแห่งหนึ่ง เรียกว่า จอมวัด ก็ไม่ผิด

วัดพระแก้วนี้เป็นวัดพระพุทธรเจ้าโดยเฉพาะ พระสงฆ์อยู่ไม่ได้ เพราะพระสงฆ์ มาจากตระกูลต่างๆ ทั้งหยาบทั้งละเอียด ไม่รู้พุทธร้อชาคัย พุทธธรรมเนียม เพราะพระพุทธรเจ้าเป็นทั้งกษัตริย์ และพระพุทธรเจ้าผู้สุขุมลชาติ เมื่อไม่รู้พุทธรธรรมเนียม พระสงฆ์ไปอยู่ก็มีแต่บาปกินหัว ท่านว่า

ผู้รู้ทั้งพุทธอัครยาจารย์และพุทธธรรมนิยมแล้ว มีพระมหากษัตริย์องค์เดียวเท่านั้น
ครั้งพุทธกาลก็มีพระเจ้าพิมพิสารเท่านั้นทรงรู้ แต่จอมไทย คือ พระมหากษัตริย์ทรงรู้
มาแล้ว ได้ทรงสร้างวัดถวายจำเพาะพระแก้วเท่านั้น

พระมหากษัตริย์ไทยทุกพระองค์ เป็นหน่อเนื้อพุทธางกูร คือ จะได้ตรัสรู้
เป็นพระพุทธเจ้าในกาลข้างหน้า ต่างแต่ว่าสนามบารมีมากน้อยเท่านั้น ท่านจึงทรงรู้
พุทธอัครยาจารย์เป็นตัวแทนพระพุทธเจ้า (พระพุทธรักษา ก็เป็นจอมพุทธรักษาที่
กรุงเทพฯ นี้)

ไทยนั้นเป็นเจ้าขององค์พระแก้วมรกต ผู้ใดอย่างกรายเข้าสู่วัดพระแก้วเป็นบุญ
ทุกขณะที่อยู่ในบริเวณวัด แม้แต่ชาวต่างชาติ จะเป็นฝรั่ง อังกฤษ อเมริกา มีโอกาส
ได้เข้าไปในบริเวณวัดพระแก้ว จะด้วยศรัทธาหรือไม่ก็ตามก็ได้เข้ามาสู่วงค์พระพุทธร-
ศาสนาโดยปริยาย หรือจะบังเอิญก็แล้วแต่ สามารถเป็นนิสสัยให้เข้ามาได้ พลัดชาติ
มาเกิดเป็นคนไทย สืบต่อบุญบารมีสำเร็จมรรคผลได้

นี่คือบทสนทนาแบบกันเองของคุณและศิษย์

ปี พ.ศ. ๒๔๘๕ จอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี ได้ให้สมญานามภาคเหนือว่า “ถิ่นไทยงาม”
ต่อมาสมเด็จพระมหาธีรวงศ์ (อ้วน ตีสโล) ได้ให้สมญานามภาคอีสานว่า “ถิ่นไทยดี” และสมญานามภาคใต้
ว่า “ถิ่นไทยอุดม” ส่วนภาคกลางได้สมญานามว่า “ถิ่นจอมไทย”

พระอรหันต์แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

ท่านพระอาจารย์เล่าว่า พระอริยบุคคลในยุครัชกาลที่ ๔ คือ **สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส** ซึ่งเป็นพระโอรสของรัชกาลที่ ๔ นั้นเองเป็นองค์แรก

ท่านเป็นพระอริยบุคคลโสดาบันตั้งแต่ครั้งพระพุทธเจ้าเสด็จเข้าสู่กรุงราชคฤห์ เสด็จโปรดพระเจ้าพิมพิสาร พระสหายเพื่อปลดเปลื้องคำปฏิญญา^๑ ที่พระพุทธเจ้าได้ให้ไว้ เมื่อเสด็จออกผนวชครั้งแรก

พระชาติปัจจุบัน ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ เป็นชาติที่ ๗ ชาติสุดท้าย **ทรงแตกฉานในจตุปฏิสัมภัตญาณ** อย่างสมบูรณ์แบบในยุคนี้

ท่านพระอาจารย์ยกตัวอย่าง ความสามารถที่ไม่มีใครเทียบสมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ ว่า **แต่ก่อนพวกบัณฑิตที่เรียนบาลี คือ มูลกัจจายน์คัมภีร์ สนธิ-นาม ต้องเรียนถึง ๓ ปี จึงแปลบาลีออก สมเด็จฯ ทรงรจน บาลีไวยากรณ์ให้กุลบุตรเล่าเรียน ในปัจจุบัน ๓ เดือน ก็แปลหนังสือบาลีออก**

นั่นอัศจรรย์ไหมท่าน

^๑ หลังจากที่พระโพธิสัตว์ลีลิตตระหงอกผนวชแล้ว ได้เสด็จจาริกไปยังเมืองราชคฤห์ แคว้นมคธ พระเจ้าพิมพิสารได้ทรงพบพระองค์ และได้ตรัสปฏิญญาว่า “ถ้าพระองค์ได้สำเร็จเป็นพระพุทธเจ้าแล้ว ขอจงเสด็จมาที่แคว้นแคว้นของหม่อมฉันก่อน” พระโพธิสัตว์ลีลิตตระหงอรับปฏิญญาของพระเจ้าพิมพิสารไว้ (จากหนังสือชีวประวัติพุทธอุบาสิกา เล่ม ๒ หน้า ๓๖ เรียบเรียงโดย จำเนียร ทรงฤกษ์)

ท่านพระอาจารย์เล่าต่อไปว่า...

เมื่อสมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ ทรงรจนาวินัยมุขเล่ม ๑ หลักสูตรนักธรรมตรี จิตของพระองค์กำหนดวิปัสสนาญาณ ๓ ที่กล่าวมาแล้ว คือ สัจจญาณ กิจจญาณ และกตญาณ ได้บรรลุขั้นสภิกาคามี

ต่อมาพระองค์เสด็จประพาสสวนหลวง เมืองเพชรบุรี ทรงรจนาธรรมวิจารณ์ พระหฤทัยของพระองค์ก็บรรลุพระอรหันตคามิ

พระองค์ทรงมีภาระมาก ดุจะทรงรีบเร่งเพื่อจัดการศึกษา และปฏิบัติสืบต่ออายุ พระพุทธศาสนา ประกอบกับสุขภาพของพระองค์ ก็อย่างที่เราเห็นใน พระฉายาลักษณ์นั่นเอง ดุจะทรงงานมาก ผอมไป และยุคนั้นการแพทย์ก็ไม่เจริญ แต่พระองค์ก็ทรงบำเพ็ญกรณียกิจ จนเข้ารูปเข้ารอย จนพวกเราสามารถจะประสาน ต่อไปได้ พระองค์ทรงพิจารณาเห็นสังขารของพระองค์ว่าไปไม่ไหวแล้ว จึงเร่ง วิปัสสนาญาณ สำเร็จพระอรหันต์เข้าสู่พระนิพพาน

นี่คือ คำบอกเล่าของท่านพระอาจารย์มั่นที่ผู้เล่าได้ฟังมา

พระชาติประวัติ

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ประสูติเมื่อวันพฤหัสบดีที่ ๑๒ เมษายน พ.ศ. ๒๔๐๓ (ร.ศ. ๗๙) เป็นพระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์ที่ ๔๗ ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ และเจ้าจอมมารดาแพ ทรงศึกษาอักษรสมัยเบื้องต้นในสำนักของท่านนง ธิดาพระศรีวิโรจน์, พระชนมายุ ๘ พรรษา

พ.ศ. ๒๔๑๖ พระชนมายุ ๑๔ พรรษา ทรงผนวชเป็นสามเณร ประทับ ณ วัดบวรนิเวศวิหาร เป็นเวลา ๗๘ วัน จึงทรงลาผนวช

พ.ศ. ๒๔๒๒ พระชนมายุ ๒๐ พรรษาบริบูรณ์ ทรงผนวชเป็นพระภิกษุ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ ทรงเป็นพระอุปัชฌาย์ พระจันทร์โคจรคุณ (จันทร์สี ยิ้ม) เป็นพระกรรมวาจาจารย์ ประทับวัดบวรนิเวศวิหาร.

พระอิสริยยศและพระสมณศักดิ์

พ.ศ. ๒๔๒๔ ทรงผนวชได้ ๓ พรรษา, ทรงรับสถาปนาเฉลิมพระยศเป็น พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นวชิรญาณวโรรส. พ.ศ. ๒๔๔๙ พระชนมายุ ๔๗ พรรษา ทรงรับสถาปนาเฉลิมพระยศเป็น พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงวชิรญาณวโรรส. พ.ศ. ๒๔๕๓ พระชนมายุ ๕๐ พรรษา ทรงรับมหาสมณุตมาภิเษก เป็นสมเด็จพระมหาสมณะ ตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราช แต่โดยที่พระองค์ทรงเป็นเจ้านายชั้นสูง จึงเรียกพระนามเป็นพิเศษว่า สมเด็จพระมหาสมณเจ้า และได้ทรงรับสถาปนาพระอิสริยยศเป็นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาวชิรญาณวโรรส. พ.ศ. ๒๔๖๔ พระชนมายุ ๖๒ พรรษา ทรงรับสถาปนาเปลี่ยนคำนำหน้าพระนามเป็น สมเด็จพระมหาสมณเจ้า.

พระกรณียะด้านการศึกษา

พ.ศ. ๒๔๓๖ พระชนมายุ ๓๔ พรรษา ทรงจัดตั้ง มหามกุฏราชวิทยาลัยเป็นสถานศึกษาวิชาการแบบใหม่ สำหรับคณะสงฆ์และกุลบุตรทั่วไป ตามพระบรมราชโองการของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ทรงจัดให้มีการสอบความรู้นักธรรมชั้นเป็นครั้งแรก ซึ่งต่อมาเรียกว่า “นักธรรม” มี ๓ ชั้นคือ นักธรรมชั้นตรี นักธรรมชั้นโท และนักธรรมชั้นเอก อันเป็นการศึกษาขั้นต้น มูลฐานของพระภิกษุสามเณรในประเทศไทยสืบมาจนปัจจุบันนี้

พระกรณียะพิเศษ

ทรงเป็นพระอุปัชฌายาจารย์ของพระมหากษัตริย์ ๒ พระองค์ คือ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ เมื่อทรงผนวช พ.ศ. ๒๔๔๗ และพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗ เมื่อทรงผนวช พ.ศ. ๒๔๖๐ ทรงเป็นพระอุปัชฌายาจารย์ของเจ้าฟ้าและพระเจ้าลูกยาเธอ ในรัชกาลที่ ๕ อีกหลายพระองค์

งานพระนิพนธ์

ทรงนิพนธ์หนังสือตำราสำหรับใช้เป็นแบบเรียน หลักสูตรนักธรรมชั้นตรี ๘ เล่ม หลักสูตรนักธรรมชั้นโท ๖ เล่ม หลักสูตรนักธรรมชั้นเอก ๗ เล่ม หลักสูตรบาลี ไวยากรณ์ ๖ เล่ม ทรงนิพนธ์พระธรรมเทศนา ๘๐ กัณฑ์ ทรงวรรณนา (อธิบาย) พระสูตร ๒๕ เรื่อง ทรงแปลพระสูตรต่างๆ ๔๗ สูตร ทรงนิพนธ์พระโอวาทและธรรมคดีความเรียง ๗๐ เรื่อง ทรงนิพนธ์ร้อยแก้วและร้อยกรองเป็นภาษาบาลี ๑๕ เรื่อง.

ทรงชำระพระคัมภีร์และปกรณ์ต่างๆ คือ ทรงชำระพระไตรปิฎก ๑๐ เล่ม ทรงชำระธัมมบทัญญุกถา สำหรับใช้เป็นหลักสูตรบาลีประโยค ๓ จำนวน ๘ เล่ม ทรงชำระมังคลัตถที่ปณี (หลักสูตรบาลีประโยค ๔) ภาค ๑ และมังคลัตถที่ปณี (หลักสูตรบาลีประโยค ๕) ภาค ๒ ทรงชำระสมันต์ปสาทิกา ภาค ๓ (หลักสูตรบาลีประโยค ๖) และสมันต์ปสาทิกา ภาค ๑-๒ (หลักสูตรบาลีประโยค ๗)

พระอวสานกาล

สิ้นพระชนม์เมื่อวันที่ ๒ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๖๔ ณ พระตำหนักเดิม วัดบวรนิเวศวิหาร พระชนมายุ ๖๒ พรรษา ทรงเป็นสมเด็จพระมหาสมณเจ้า องค์สกลมหาสังฆปริณายก ๑๒ ปี ทรงครองวัดบวรนิเวศวิหาร เป็นลำดับที่ ๓ เป็นเวลา ๒๘ ปี.

การถ่ายรูปท่านพระอาจารย์มั่น

รูปท่านพระอาจารย์มั่นที่เราเห็นนั้น จะเป็นรูปที่ท่านตั้งใจให้ถ่ายทั้งหมด ถ้าท่านไม่ให้ ก็ไม่มีใครถ่ายติด นี่เป็นเรื่องจริง

มีอยู่ครั้งหนึ่งขุนศรีปทุมวงศ์ นายหล้า พังโคน มาอุปัฏฐากท่านพระอาจารย์ เทียวไปพึ่งเทศน์ ไปอุปการะด้วยปัจจัย ๔ เมื่อท่านฯ อาพาธ ขุนศรีฯ ก็ส่งหมอไป ไม่ใช่หมอบริญญาหรือ เป็นชาวเวียดนาม ทำงานที่โรงพยาบาลท่าแขก ถูกฝรั่งเสส ซับไล่สมัยที่มาปกครอง จึงมาเปิดคลินิกแถวพังโคน หมอฉีดยาให้ท่าน ๒ เข็ม และให้ยาไว้ฉันด้วย หมอของขุนศรีฯ พักอยู่ที่นั่นถึง ๓ วัน อาการดีขึ้น ท่านก็บอกว่า “พอแล้วนะ ไม่ต้องมาฉีดอีก อาการหายแล้ว”

พอขึ้นไปครั้งที่สอง เอาช่างถ่ายภาพไปด้วย กราบนมัสการท่านว่า “พวกกระผม ขออนุญาตถ่ายภาพท่านอาจารย์ไว้เป็นที่เคารพบูชา”

ท่านฯ ว่า “ไม่ได้ดอกโยมหมอบ อตมาไม่ให้ เพราะโยมหมอบถ่ายภาพของ อตมาไป เพื่อจะทำการซื้อขาย หาอยู่หากิน กลัวโยมจะเป็นบาป อตมาไม่ให้”

เขาก็กราบอ้อนวอน

ท่านฯ บอกว่า “เราเป็นคน รู้จักภาษา ไม่ให้ ไม่ให้ เข้าใจไหมล่ะ” เขาก็เลยเลิก ไม่อ้อนวอนอีก

พอเข้ามาท่านไปบิณฑบาต เขาก็ไปตั้งกล้องในที่ลับ กล้องขาหยั่งสามขาถ่าย ถ่ายเสร็จก็เอาม้วนนี้ออกไป หลังจากท่านบิณฑบาต ท่านนั่งให้พร ถ่ายม้วนที่สอง ไปอีก มาม้วนที่สาม ม้วนที่สี่ จนสี่ม้วนแล้วก็ไปอีก นี่ครั้งที่หนึ่ง ครั้งที่สองเอาอีก สี่ท่า ครั้งที่สามเอาอีกสี่ท่า กลับไปล้างอยู่ที่พังโคน ไม่มีอะไรติดเลย นี่เป็นเรื่องจริง จะเชื่อหรือไม่ก็แล้วแต่

แม้แต่ท่านอาจารย์วิริยงค์ ก็เหมือนกัน ฉีกทิ้งไม่รู้วาก็แผ่น นายช่างฉาย สกกลเจริญ เอากล้องไปถ่ายที่ไหน เอาไปล้างก็มีแต่สูญเปล่าทั้งหมดเลย สิ่งที่จะปรากฏ ไปแล้วอุจาดตา ท่านเจ็บป่วย ท่านล้มหายตายจากก็ดี มารยาทของความล้มหาย ตายจากก็ถ่ายไม่ติด ทำไมท่านจึงไม่ให้ติด เพราะว่าการเห็นรูปภาพเช่นนั้น จิตของ บุคคลผู้ที่จะเห็นอาจจะเป็นกุศลหรืออกุศล และเพื่อรักษาจิตผู้พบเห็นไม่ให้เป็นอกุศล ท่านจึงอธิษฐานไว้ไม่ให้ติด

สมัยนั้น ผู้ที่ถ่ายภาพท่านแล้ว ก็ไม่มีใครนำไปถวายท่านหรอก ถ้าถวายท่าน ก็จะตะเพิดเอาท่านไม่รับ ท่านฯ ว่า **“ลูบๆ คลำๆ จับๆ วางๆ มันจะได้ประโยชน์อะไร”**

อย่างรูปยืนที่เราเห็นนั้น คงจะเป็นรูปที่ท่านต้องการให้ถ่าย จึงห่มให้เป็น กิจลักษณะ คล้ายกำลังเดินจงกรม ปกติเวลาท่านเดินจงกรม ถ้าเป็นฤดูหนาวก็จะ คลุมผ้ากันหนาว ถ้าฤดูร้อนท่านก็จะใส่แต่ผ้าอังสะ ทำแบบสบายๆ

จังหวะในการเดินก็ปกติ ไม่เร็ว ไม่ช้า ให้เป็นปกติ ก้าวปกติก้าวขนาดไหน ก็ให้ก้าวขนาดนั้น พอประชิดทางจงกรมเราจะหมุนกลับ จากซ้ายไปขวา ทิศที่จะ เดินจงกรม มีอยู่ ๒ ทิศ คือ ตะวันตกกับตะวันออก หรืออีสานกับทิศใต้ นอกนั้น เดินขวางตะวัน ถ้าใครทำ ท่านฯ จะดู มันไม่ถูกท่านว่า เดินไปจนตายจะให้จิตรวม มันไม่รวมหรอก

ผีเฝ้าหวงกระดูก

เรื่องนี้เกิดขึ้น เมื่อประมาณปี พ.ศ. ๒๔๙๐ ขณะที่ผู้เล่าอยู่กับท่านพระอาจารย์มั่น ที่วัดป่าบ้านหนองผือ

วันหนึ่งนายฟอง ชินบุตร โยมผู้นี้มาวัดเป็นประจำ เธอได้แบกไหกระเทียมชนิด ปากบาน มีฝาครอบ ขนาดใหญ่เกือบเท่าขวดโหล ข้างในบรรจุกระดูกนำมาถวายท่าน พระอาจารย์

โยมฟองเล่าว่า เจ้าของไหเขานำมาถวาย เป็นไหใส่กระดูกคน ดูเหมือนจะเป็น กระดูกเด็ก แต่กระดูกนั้นนำไปฝังดินแล้ว ปากไหบิ่นเพราะถูกผานไถซูดเอา โยมฟอง ได้เล่าถึงเหตุที่ได้ไหนี้มาว่า

นายกู๋ พิมพบุตร ผู้เป็นเจ้าของนา ตั้งใจจะไปไถนาตอนเช้าตรู่ ตื่นขึ้นมาเห็น ยังมีดอยู่ จึงนอนต่อ พอเคลิ้มหลับไปก็ฝันเห็นว่า มีชายคนหนึ่งเดินเข้ามาหาบอกว่า “ให้ไปเอาไหกระดูก ๒ ใบ ไปถวายท่านพระอาจารย์มั่นให้ด้วย”

นายกู๋ถาม “ไหอยู่ที่ไหน” ชายคนนั้นตอบ “ไถนาไปสัก ๓ รอบ ก็ให้เห็น” ถามว่า “ชื่ออะไร” ตอบ “ชื่อตาเซียงจวง มาเฝ้ากระดูกลูกอยู่ที่นี้ได้ ๕๐๐ ปีแล้ว” วันหนึ่งได้ยินเสียงท่านพระอาจารย์มั่นเทศน์แว่วๆ มาในเวลากลางคืนว่า เป็นหมามา หนึ่งเฝ้าหวงกระดูกแล้วก็กัดกัน ส่วนเนื้อล่ำๆ อร่อยๆ มนุษย์เอาไปกินหมดแล้ว

มัวแต่มานั่งเฝ้าหวงเฝ้าหวงกระตูกตนเอง กระตูกลูกเมีย ตายแล้วไปเป็นผีเปรต
ต้องมานั่งเฝ้ากระตูกถึง ๕๐๐ ปีแล้ว

จึงได้สติระลึกได้ ทั้งๆ ที่อดๆ อยากๆ ผอมโซ ก็ยังพอใจเฝ้าหวง เฝ้าหวง
กระตูกลูกเมียอยู่ เฝ้าสิ่งที่รักและอาลัย จนลืมวันลืมเวลา

นี่แหละ เพราะความรัก ความห่วงหาอาลัย เป็นเหตุให้ไปเกิดเป็นผีเป็นเปรต
เฝ้าสิ่งที่รักและอาลัย จนลืมวันลืมเวลา

พระแก้วมรกต

เรื่องนี้ อัจฉริยะเกิดขึ้นเมื่อครั้งท่านพระอาจารย์มั่น พักอยู่ที่วัดป่าบ้านหนองผือ ขณะที่พระอุปัชฌาย์อุ้น (พระครูบริหารสังฆกิจ อุ้น อุตุตโม วัดอุดมรัตนาราม อำเภออากาศอำนวย จังหวัดสกลนคร) ได้ไปนมัสการฟังเทศน์และได้นำรูปพระแก้วมรกต ขนาด ๒๐ นิ้ว เป็นภาพพิมพ์ใส่กรอบไปถวายท่านพระอาจารย์ แต่ดูท่านจะลืมนำมาถวาย เพราะมีฝุ่นจับอยู่ ท่านพระอาจารย์ก็น้อมรับด้วยความเคารพ

หลังจากท่านอุปัชฌาย์อุ้นลาสิกขาไปแล้ว ท่านพระอาจารย์ได้ทำความสะอาดโดยนำผ้าสรองน้ำของท่านฯ มาเช็ดถู ผู้เล่าเอาผ้าเช็ดพื้นเข้าไปช่วยทำความสะอาดด้วย เพราะเห็นว่าผ้ายังสะอาดอยู่ ท่านฯ หันมาเห็นเข้า พูดยว่า “อะไรกัน **นั่นรูปพระพุทธเจ้าแท้ๆ ยังเอาผ้าเช็ดพื้นมาถูก็ได้**” ผู้เล่าสะดุ้งไปทั้งตัว เพราะความโง่เขลา ปัญญาอ่อน ท่านฯ ก็เลยทำความสะอาดเอง

เสร็จแล้ว ก็มีเพื่อนภิกษุทยอยกันขึ้นไป รวมทั้งท่านอาจารย์วิริยงค์ด้วย ท่านฯ เลยเทศน์ถึงความมหัศจรรย์ของพระแก้วมรกต ท่านว่า **พระแก้วมรกตประดิษฐานอยู่ในประเทศไทย ประเทศนั้นจะไม่ว่างจากพระอริยบุคคล พระอริยบุคคลมีในประเทศไทย ประเทศนั้นจะไม่ฉิบหายด้วยภัยแห่งสงคราม**

ท่านพระอาจารย์มั่นเล่าว่า พระแก้วมรกตหล่อที่ลังกาทวีป ผู้เป็นประธานหล่อคือ **พระจุลนาถเถระ** เป็นชาวลังกา หล่อเมื่อศตวรรษล่วงมาได้ ๓๐๐ ปี ส่วนแก้วนั้นท่านเล่าเป็นเชิงปาฏิหาริย์ พอเริ่มจะหล่อไม่ได้ตั้งใจจะเอาแก้วมรกต เพราะเป็นของหายาก บอกบุญตามแต่ศรัทธา จะเป็นแก้วอะไรก็ได้ ร้อนถึงพระอินทร์อยู่บนสวรรค์

มาอาสาเป็นช่างหล่อ และพระองค์มีแก้วอยู่ดวงหนึ่ง ขอนุโมทนาเป็นกุศลด้วย พระอินทร์ไม่ได้เป็นช่าง แต่ช่างคือ เทพบุตร ชื่อ พระวิษณุกรรม ส่วนแก้วก็ไม่ใช่ของ พระอินทร์ แต่เป็นแก้วอยู่ในถ้ำจิตตฤฎฐ หรืออินทสารนี้ละผู้เล่าไม่มั่นใจ

ท่านพระอาจารย์เล่าว่า เป็นแก้วหน่อเนื้อพุทธรักษา ประจำทศกัณฑ์ เหลืออยู่ ๒ ลูก มียักษ์รักษา พระอินทร์ไปขอแก้วดวงใหญ่ ซึ่งสูงกว่าจากยักษ์ตนนั้น แต่ยักษ์ไม่ให้ บอกว่าไม่ใช่ของเจ้า จึงให้แก้วดวงเล็กมา คือแก้วประจำหน่อเนื้อพุทธรักษา องค์ปัจจุบัน พระอินทร์นำมาทำการหล่อเป็นผลสำเร็จ แต่ยังมีแก้วเหลือค้างอยู่ที่เรียกว่า แก้วก้นเตา เมาอย่างไรก็ไม่ละลาย พระจุลนาครเถระจึงอธิษฐานบรรจุไว้ใต้ฐาน ปราภฏ เป็นกระปุกกระปะ ไม่เรียบ

หล่อเสร็จมีการสมโภช ท่านจุลนาครเถระ ได้อธิษฐานอัญเชิญ พระบรมสารีริกธาตุ มาประดิษฐาน ๕ แห่ง คือระหว่างพระชนง ๑ แห่ง พระอังสาทั้งสอง ๒ แห่ง พระเมาลี ๑ แห่ง และพระนาภี ๑ แห่ง ท่านฯ ว่าอย่างนี้

การเสด็จไปสู่สถานที่ต่างๆ ของพระแก้วมรกตนั้นมีปัจจัย ๓ อย่าง คือ เพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนา เกิดกสิยัคในประเทคนั้น และด้วยความรัก

ท่านพระอาจารย์เล่าต่อว่า ได้มีการอัญเชิญจากลังกาสู่นครศรีธรรมราช โดยทางเรือ เพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนา นำโดยเถรเจ้าป่า (คำว่า เถรเจ้าป่า หมายความว่าถึงพระกัมมัฏฐานที่ขอบอกปฏิบัติภาวนาอยู่ตามป่าเขา) อยู่ในนครศรีธรรมราชก็ไม่ได้กำหนดว่านานเท่าไร ต่อจากนั้นจึงอัญเชิญไปสู่นครวัด นครธม ประเทศเขมร เพื่อเผยแผ่พระศาสนา นำโดยเถรเจ้าป่าอีกนั่นแหละ

จากนครวัด นครธม สู่กรุงจันทบุรีศรีสัตตนาคนหุต (ประเทศลาว) ปัจจุบันคือเวียงจันทน์ สาเหตุเกิดกสิยัคแย่งราชสมบัติ เถรเจ้าป่าท่านเห็นว่าพระแก้วจะไม่ปลอดภัย จึงได้เอาผ้าห่อแล้วบรรจุลงในบาตร (คงจะเป็นบาตรขนาดใหญ่) เพื่ออำพรางผู้ทุศีลไม่ให้แย่งชิงไป เถรเจ้าป่าองค์นั้น ไปอยู่ที่เวียงจันทน์ก็ไม่มีกำหนดปีเหมือนกัน

จากนครเวียงจันทน์ก็ได้เสด็จสู่นครลำปาง และนครเชียงใหม่ ด้วยสาเหตุแห่งความรัก เนื่องจากเจ้าผู้ครองเวียงจันทน์ ได้บุตรชายเป็นชาวเชียงใหม่ หลังจากแต่งงานจะนำบุตรสู่เชียงใหม่ บิดาให้พรบุตรว่าอยากได้อะไรก็จะให้ บุตรจึงขอพระแก้วมรกตไปด้วย ด้วยความรักของบิดาก็จำยอมยกให้

พอไปถึงลำปาง ช้างที่นั่งไปไม่ยอมไปเอาตัวๆ จะขับไล่อย่างไรช้างก็ไม่ไป ตกกลางคืนว่าองค์พระแก้วมีพระประสงค์จะประทับที่ลำปางแน่ พระแก้วก็เลยประดิษฐานที่ลำปางก่อน นานพอสมควรจึงได้อัญเชิญไปประดิษฐานที่วัดเจติยหลวง จังหวัดเชียงใหม่ ท่านก็ไม่ได้บอกว่ากี่ปี ต่อมาบุตรชายก็เสียชีวิตลง บุตรีเจ้าผู้ครองนครก็กลับสู่เวียงจันทน์และนำพระแก้วมรกตกลับมาด้วย จึงประดิษฐานอยู่ที่เวียงจันทน์อีก เป็นครั้งที่สอง

ท่านพระอาจารย์มั่นแล้วว่า ไทยคือลาว ลาวคือไทย เป็นชาติเดียวกัน ตั้งแต่ครั้งอยู่ราชคฤห์ แต่หนีตายมาคนละสาย มาบรรจบกันที่แม่น้ำใหญ่ๆ ๔ สายคือ แม่น้ำโขง เจ้าพระยา สาละวิน และแม่น้ำตาปี

ต่อมาเหตุการณ์บ้านเมืองในลาวเปลี่ยนแปลงไป เกิดกบฏค ราชวงศ์และราชบุตรเป็นศัตรูกัน ราชบุตรมักถูกรังแกไล่ความ หนีไม่ไหว จึงอพยพครอบครัวข้ามโขงมาอยู่อีกฝั่งหนึ่ง (ปัจจุบันคือจังหวัดหนองบัวลำภู) ราษฎรก็ทยอยติดตามมา โดยมีพระตาน้องชายราชบุตร และพระวอลูกชายราชบุตร เป็นหัวหน้า ราชวงศ์ยังยกกองทัพตามมารังแกข่มเหงอีก

ฝ่ายพระตาและพระวอก็ได้ถอยร่นลงมาสู่ดอนมดแดง คืออุบลราชธานี ในปัจจุบันอย่างทุกทีทุกเล บังเอิญกองทัพทางเวียงจันทน์เสบียงขาดแคลนลง จึงต้องยกทัพกลับ หลังจากนั้นก็ได้ยกทัพเข้ามาตีอีกเป็นครั้งที่ ๒ ชาวดอนมดแดงได้ต่อสู้ถวายหัวเต็มกำลังความสามารถ

พระตาสวรรคตในสนามรบอย่างสมพระเกียรติ พระวอเห็นทำไม่ได้การ ได้ให้ม้าเร็วนำสาส์น ขอกำลังจากบางกอกไปช่วย สมัยนั้นสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเป็นพระมหากษัตริย์ จึงส่งกองทัพม้าเป็นทัพหน้าเดินทางไปก่อน กองทัพหลวงนำ

โดยสมเด็จพระเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก เป็นแม่ทัพยกตามไป ชาวดอนมดแดงก็มีกำลังใจ
สู้ถวายหัว พอกองทัพหลวงยกมาถึง กองทัพทางเวียงจันทน์จึงแตกพ่ายยกกลับไป

ทั้งทัพม้าศึกและทัพหลวงแห่งบางกอก พร้อมกองอาสาสมัครแห่งดอนมดแดง
ก็ติดตามไล่ตีไม่ลดละ จนถึงฝั่งโขง และข้ามโขงเข้ายึดนครเวียงจันทน์ไว้ได้ทั้งหมด

หลังจากชนะศึกแล้ว ชาวลาวได้ยินยอมพร้อมใจ มอบพระแก้วมรกต และ
พระบางให้มาประดิษฐานที่กรุงเทพฯ นี่คือสาเหตุที่พระแก้วมรกตมาประดิษฐานใน
ประเทศไทย

ปีนั้นบางกอกเกิดฝนแล้ง ไทหลวงทำนายว่า เพราะพระแก้วและพระบางมาอยู่
รวมกันเป็นเหตุ สมเด็จพระเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก จึงส่งสาส์นแจ้งไปยังเจ้ามหาชีวิตลาว
พระองค์ยินดีรับคืน แต่ให้ส่งไปนครหลวงคือ กรุงศรีสัตตนาคนหุต ไทยได้ทำการ
ลักการะจัดส่งอย่างสมพระเกียรติ ท่านพระอาจารย์มั่นเล่าอย่างนี้ ตั้งแต่วันพระบาง
ไปถึงกรุงศรีสัตตนาคนหุต ก็เปลี่ยนชื่อเป็นเมืองหลวงพระบางมาจนบัดนี้

ท่านฯ ยังเล่าต่อไปว่า เดิมไม่ได้เรียกเมืองหลวงพระบาง เรียก **“หลวงพระบาง”**
เพราะว่าทองที่หล่อนั้น เป็นทองหลายชนิด ผู้มีศรัทธาไปร่วมพิธีเททองหล่อนั้น มีทั้ง
สร้อยทองคำ ตุ่มหูทองคำ กำไลทองคำ เงิน ทองแดง นาก ทองสัมฤทธิ์ เอาออกมา
ใส่ลงในเบ้าหล่อ โดยทุกคนก็กล่าวว่า จันบ้าง ข้างบ้าง ภูบ้าง ข้างน้อยบ้าง เมื่อเป็น
พระออกมาก็คงจะมีชื่ออย่างอื่น ชื่ออะไรท่านมิได้กล่าวฯ แต่คนนั้นก็ว่าพระบ้าง คนนี้
ก็พระบ้าง ลักษณะชายจิวรวง แผลออกทั้งสองข้าง เป็นแผ่นบางๆ คนภายหลังมาเห็น
เลยกลายเป็นบ้าง มาเป็นบาง จากพระบ้างมาเป็นพระบางไป

หลังจากสมเด็จพระเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก ได้เสด็จเสวยราชย์เป็นรัชกาลที่ ๑ แล้ว
ได้ยกฐานะบ้านดอนมดแดงขึ้นเป็นเมืองให้ชื่อว่า **เมืองอุบลราชธานี** ตั้งพระวอเป็น
พระวรวงศาธิราชครองเมืองอุบลฯ พระวรวงศาธิราชสำนักในพระมหากษัตริย์คุณ
ที่พันภัยพิบัติมาได้ จึงได้ประกาศเป็นทางการว่า แผ่นดินฝั่งขวาแม่น้ำโขงทั้งหมดขอ
ขึ้นตรงต่อบางกอก ไม่ขึ้นตรงต่อเวียงจันทน์ ตั้งแต่วันนั้นมาจนถึงปัจจุบัน ปรากฏ
อยู่ในแผนที่ประเทศไทยโดยสมบูรณ์

ยกย่องพระมหาเถระ

สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (อ้วน ติสฺโส) เป็นพระมหาเถระอีกองค์หนึ่ง ที่ท่านพระอาจารย์ยกย่อง ด้วยคุณสมบัติพิเศษ

- เป็นนักปกครองชั้นเยี่ยม
- มีความซื่อสัตย์
- มีผลงานที่ผู้บังคับบัญชายอมรับ
- มีความขยันและอดทนสูง
- ท่านเป็นพระโพธิสัตว์ไม่ใช่พระอริยเจ้า

ข้อ ๑. ไม่กล่าวถึง คนทั่วไปก็รู้ ๒. ท่านเป็นพระสงฆ์ให้คณะสงฆ์ ตั้งแต่ อายุ ๒๓ ปีมาตลอด ผลงานเป็นที่ยอมรับของผู้บังคับบัญชา เป็นผู้มีความอดทนสูง และขยัน ประวัติศาสตร์ได้จารึกไว้ในทำเนียบพระเถระฝ่ายบริหารว่า ไม่มีใครเทียบเท่า

สมัยไปเป็นเจ้าของคณะมณฑลจำปาศักดิ์ต้องเดินทางด้วยเท้าเปล่าจากจำปาศักดิ์สู่กรุงเทพฯ เพื่อรายงานราชการคณะสงฆ์ และให้คำแนะนำในการทำมาหากินแก่ชาวบ้าน อันเป็นนโยบายของ ๓ พระองค์พ่อลูก (พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส) ที่ให้ไว้แก่คณะสงฆ์ในสมัยนั้น

แม้ท่านพระอาจารย์มั่นก็ยึดถือมาตลอด ดังคำอบรมศิษย์ผู้จะออกแสวงวิเวก่า
การสอนคนหมายถึงสอนชาวบ้าน **ต้องสอนปากสอนท้องให้เขารู้ก่อน จึงสอนศีลธรรม**

สมเด็จฯ นำคณะเดินทางจากจำปาศักดิ์มาถึงช่องเม็ก จะเข้าเขตอุบลราชธานี
บังเอิญพระที่ร่วมเดินทางมาด้วยกัน ล้มป่วยเสียชีวิตลง เหลือโยมคอยนำเสบียง
เดินทาง ๒ คน เดินทางมาด้วยกัน ๔ คน ตายเสียคนหนึ่ง ช่วยกันหาพื้นเผาเสร็จแล้ว
ห่อกระดูกใส่ย่าม สะพายมามอบแก่มารดาบิดาของเธอ ทั้งหนักกระดูกตนเอง
แล้วยังหนักกระดูกเพื่อน ท่านพระอาจารย์เล่าไปหัวเราะไป **ท่านฯ ชมเชยความอดทน
สูงของสมเด็จฯ มาก** สมเด็จฯ ท่านปฏิบัติหน้าที่มาจนแก่เฒ่า ได้พักไม่กี่ปีก็มรณภาพ

เจ้าพระคุณสมเด็จพระมหาธีรวงศ์ (ติสโส อ้วน)

นามเดิม	อ้วน แสันทวีสุข
บิดา	*เพี้ยเมืองกลาง (เคน)
มารดา	บุตรี แสันทวีสุข
เกิด	วันที่ ๒๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๑๐ ตรงกับวัน ๗ ฯ ๑๓๔ ปีเถาะ

บรรพชาและอุปสมบท พ.ศ. ๒๔๒๙ ได้บรรพชาเป็นสามเณรที่วัดบ้านสว่าง อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี ได้อุปสมบทที่วัดศรีทอง อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อวันที่ ๒๐ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๓๐ โดยมีญาณท่านพระเทวธมฺมี (ม่วง) เป็น พระอุปัชฌาย์ พระโชติपालเถระ (ทา) เป็นพระกรรมวาจาจารย์ พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (จันทร์ สิริจันโท) เป็นอุทเทศาจารย์

สมณศักดิ์ ๒๔ ธันวาคม ๒๔๔๗ ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์ เป็น พระราชาคณะที่ พระศาสนดิลก

๑๐ พฤศจิกายน ๒๔๕๕	ได้เป็นพระราชาคณะที่ พระราชมนู
๒๔ กันยายน ๒๔๖๔	ได้เป็นพระราชาคณะที่ พระเทพเมธี
๙ พฤศจิกายน ๒๔๖๘	ได้เป็นพระราชาคณะที่ พระโพธิวงศาจารย์
๖ พฤศจิกายน ๒๔๗๒	ได้เป็นพระราชาคณะ เจ้าคณะรองที่ พระพรหมมนู
๑ มีนาคม ๒๔๘๒	ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เป็นสมเด็จพระราชาคณะที่ สมเด็จพระมหาธีรวงศ์

หน้าที่การพระศาสนา เป็นผู้ช่วยการศึกษามณฑลอีสาน เป็นเจ้าคณะมณฑลอีสาน เจ้าคณะมณฑลอุบลราชธานี เจ้าคณะมณฑลนครราชสีมา รั้งตำแหน่งเจ้าคณะมณฑลร้อยเอ็ดครั้งหนึ่ง และรักษาการ ในตำแหน่งเจ้าคณะมณฑลอุดรธานี ๒ ครั้ง และเป็นสังฆนายกูปแรก

มรณภาพ ได้ถึงแก่มรณภาพ เมื่อวันพฤหัสบดีที่ ๒๖ มกราคม พ.ศ. ๒๔๙๓ เวลา ๑๘.๔๕ ในหอธรรมวิจิตร วัดบรมนิวาส กรุงเทพฯ สิริรวมอายุได้ ๘๙ ปี

* เพี้ยเมืองกลาง เป็นตำแหน่งข้าราชการหัวเมืองลาวกาว-ลาวพวน มีหน้าที่เป็นผู้ดูแลพัสดุดูทุกอย่าง และรักษาดูแลนักโทษ

สว่างค์พระพุทธศาสนา

หลังจากการทำสงคราม ยึดนครจำปาศักดิ์เสร็จสิ้นลง มีนายทหารท่านหนึ่งมากราบท่านพระอาจารย์มั่น ด้วยความเลื่อมใส มาถึงตอนเช้าก็ถวายทาน ปกติระเบียบของท่านพระอาจารย์มั่น ถ้าแขกมาอย่างนี้นะ ท่านจะให้มาเวลาเช้า เวลานี้ท่านจะต้องให้ต้อนรับ แต่ถ้าเลิกฉันบิณฑบาตแล้วหมดเวลา จนถึงบ่าย ๓ โมง และจะต้องมีผู้นำมา ถ้าไม่มีผู้นำ ท่านไม่ให้เข้ามา

ที่นี้ท่านมาคนเดียว ขึ้นไปกราบนมัสการแล้ว ท่านก็รายงานตามแบบทหาร ชื่อนั้น ชื่อนี้ ยศท่าน เท่านี้ ท่านพระอาจารย์มั่นก็เทศนาเกี่ยวกับ ทาน ศีล เนกขัมมะ การออกจากกาม โทษของกาม หลังจากเทศน์จบก็ลากลับ

พอดีตกค่ำ หลังจากอบรมพระเถรเสร็จแล้ว ผู้เล่าได้ขึ้นไปปฏิบัติท่าน ถวายการนวด ท่านก็ปรารภเปรยๆ ขึ้นว่า “อันนี้ได้เหตุผลนะ” (อันนี้หมายถึงตัวท่าน) วันนั้นตอนเช้า ใกล้เคียงสว่าง ท่านกำลังทำสมาธิอยู่ ก็มีนิมิตปรากฏว่า มีนายพันคนหนึ่ง มารายงานตัวว่า ผมมาจากวอชิงตัน ตอนนั้นก็ยังไม่ได้พิจารณาอะไรหรอก บังเอิญมาพบนายพันทหารไทยคนนี้ ท่านก็จึงหวนพิจารณา

ได้ความว่า นายพันทหารไทยคนนี้นะ สมัยสงครามโลกครั้งที่ ๑ ไปรบอยู่ที่ประเทศเยอรมัน มียศเป็นนายพันทหารเหมือนกัน เป็นคนอเมริกันและพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๖ ได้ส่งทหารไทยไปรบ อยู่ที่เยอรมันนั่นเอง อยู่ฝ่ายสัมพันธมิตร

สมัยนั้น เวลาพักรบนะพักจริงๆ ขนาดทหารฝ่ายสัมพันธมิตรกับทหารเยอรมัน จุบบุหรี่ ด้วยกันได้ ไม่เหมือนทุกวันนี้ หลังจากพักรบแล้ว นายพันทหารไทยก็มานอนอ่านหนังสืออยู่ที่เปล นายพันทหารอเมริกันก็เข้ามาถาม

“อ่านหนังสืออะไร”

นายพันทหารไทย “อ่านหนังสือเรื่องเบญจศีล เบญจธรรม เขียนโดย สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส”

“ผมอยากรู้ อธิบายให้ผมฟังได้ไหม”

นายทหารไทยก็อธิบายให้ฟัง แก่ก็เลื่อมใส พูดยว่า “ผมถือคริสต์ ผมจะปฏิบัติอย่างนี้ได้ไหม”

“ขึ้นชื่อว่าความดีนี้ ไม่เลือก จะนับถืออะไรก็ได้” ทหารไทยตอบ

แก่ก็เลยสมาทานศีลห้า กลับไปอเมริกา ไปสิ้นชีวิตลงที่นั่น

ด้วยอานิสงส์ของการรักษาศีล ๕ นี้ ก็พลัดเข้ามาสู่วงศ์พระพุทธรศาสนา
พอพลัดเข้ามาแล้ว ก็ยังได้มาเป็นนายพันทหารอีกเหมือนกัน คือ **ท่านพันเอก นิยม**
ชโยดม คนที่มาเมื่อเข้านั้นแหละ เธอต้องการอยากจะทำสำเร็จเป็นพระโสดาบัน

เธอพูดกับท่านพระอาจารย์ว่า “จะได้ปิดประตูบาปกรรม จะเป็นไปได้ไหม
ท่านอาจารย์”

ท่านฯ บอก “**สำหรับผู้ปฏิบัติ ก็คงจะได้กรรมัง**”

เธอก็ยังสงสัยลังเลอยู่ ยังไม่มั่นใจ พอกลับไปกราบท่านพระอาจารย์ ครั้งที่ ๒
ก็ถามอีก ครั้งที่ ๓ ก็ถามอีก ท่านพระอาจารย์มั่นก็พูดเหมือนเดิม

หลังจากนายพันเอกนิมกลับไปแล้ว ขณะผู้เล่าถวายนวดอยู่ ท่านพูดว่า
“**เป็นไปได้หรอก เพราะบารมียังอ่อน เขาเป็นพาหิรศาสนา ศาสนาภายนอกมา**
หลายภพหลายชาติ ด้วยอานิสงส์ที่รักษาศีล ๕ ในพระพุทธรศาสนา จึงพลัดเข้ามาสู่
วงศ์พระพุทธรศาสนา ต้องมาเกิดในประเทศไทย นี้ถึง ๒ ชาติ เสียก่อน จึงจะได้
สำเร็จเป็นอริยบุคคล โสดาบัน เพราะบารมียังอ่อน”

ประวัติพันเอกนิม ชโยดม ท.ช., ท.ม.

เกิด ๒๘ มกราคม ๒๔๔๐ ณ บ้านปลักแรด อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก เริ่มเรียนหนังสือครั้งแรกที่บ้านเกิด จนกระทั่งอายุ ๑๙ ปี ในปี พ.ศ. ๒๔๖๐ สอบเข้าโรงเรียนนายร้อยทหารบก สำเร็จออกมารับราชการ ในปี พ.ศ. ๒๔๖๕ ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์ เป็นขุนนิมมานกลยุทธ

ในวันที่ ๑๖ มกราคม พ.ศ. ๒๔๘๔ ขณะเป็นผู้บังคับกองพัน ทหารราบที่ ๒ กรมทหารราบที่ ๑ มหาดเล็กรักษาพระองค์ ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้นำทหารในบังคับบัญชาปฏิบัติกรรบ เพื่อป้องกันเขตแดนไทยที่เมืองจำปาศักดิ์ ได้รับชัยชนะอย่างงดงาม ที่เรียกว่า “วีรกรรมบ้านพร้าว”

ประมาณปี พ.ศ. ๒๔๙๐-๒๔๙๒ ย้ายไปรับราชการเป็นผู้บังคับการทหารบก อุบลราชธานี มีหน่วยทหารในภาคอีสานหลายจังหวัดขึ้นตรงกับทหารบก อุบลราชธานี

ในโอกาสออกตรวจเยี่ยมหน่วยทหาร ท่านได้ถือโอกาสเข้าไปกราบนมัสการท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ณ วัดป่าบ้านหนองผือ

ถึงแก่กรรมเมื่อวันที่ ๒๘ กันยายน ๒๕๓๑

“คุณพ่อภูมิใจอย่างที่สุดว่า มีโอกาสไปกราบฝากตัวเป็นศิษย์ของท่านพระอาจารย์มั่น”

ณรงค์ ชโยดม

คณะกองบรรณาธิการได้ติดต่อครอบครัว พันเอกนิม ชโยดม เพื่อสอบถามข้อมูลเพิ่มเติมในเรื่องนี้ ซึ่งก็ได้รับความกรุณาอย่างสูงจากครอบครัวชโยดม จึงขอขอบพระคุณไว้อย่างสูง ณ ที่นี้ด้วย

คุณณรงค์ ชโยดม บุตรชายคนโตของ พันเอกนิ่ม เล่าว่า คุณพ่อได้เล่าให้คุณณรงค์ฟังหลายครั้ง ถึงเรื่องการได้มีบุญไปกราบท่านพระอาจารย์มั่น เพราะเวลาไปไหนมาไหน คุณณรงค์จะเป็นคนขับรถพาคุณพ่อไป ท่านจึงเล่าเรื่องโน้นเรื่องนี้ให้ฟังอยู่เสมอ

“ทุกครั้งที่เล่า ท่านพูดด้วยความภูมิใจอย่างที่สุดว่า มีโอกาสไปกราบฝากตัวเป็นศิษย์ของท่านพระอาจารย์มั่น”

แม้ว่า คุณณรงค์จะได้รับฟังเรื่องราวดังกล่าว จากคุณพ่อมาหลายครั้ง แต่เนื่องจากเวลาผ่านมานานมาก และไม่เคยจดบันทึกไว้ จึงจำได้จากความทรงจำว่า คุณพ่อของท่านเล่าว่า การไปวัดป่าบ้านหนองผือสมัยนั้นไม่ได้ไปง่ายๆ วัดอยู่ในป่าในหุบเขา ถนนเป็นหลุมเป็นบ่อ นั่งรถทหารไปจนสุดถนนที่รถจะวิ่งได้ ก็นั่งเกวียนต่อจนใกล้จะถึงวัดก็มีลำห้วยขวางหน้า ชาวบ้านต้องช่วยกันยกเกวียนข้ามลำห้วยไป กว่าจะถึงวัดก็เป็นเวลาพลบค่ำแล้ว มีคนมาต้อนรับและนำไปพักยังศาลาที่จัดเตรียมรอไว้ พรุ่งนี้ท่านจึงจะออกมาให้นมัสการ

“คุณพ่ออัศจรรย์ใจอย่างที่สุด เมื่อพบว่า ที่พักนั้นได้เตรียมที่นอนไว้พอดีบิพอดีเท่ากับจำนวนคนที่ร่วมคณะไปทั้งหมด ซึ่งมีด้วยกัน ๘ คน พอสอบถามแม่ชีก็ทราบว่า ท่านพระอาจารย์มั่นสั่งเตรียมไว้ล่วงหน้า ตั้งแต่กลางวันแล้วว่า จะมีคณะมาพัก ๘ คนนี้ เรื่องนี้เป็นปาฏิหาริย์ที่คุณพ่อประทับใจมาก

รุ่งขึ้นหลังจากท่านฯ ฉันทอาหารเสร็จ คุณพ่อก็พาคณะไปกราบท่าน แล้วกราบเรียนว่าจะมาฝากตัวเป็นศิษย์ ขอให้ท่านฯ เมตตาอบรมเพื่อนำไปปฏิบัติ เพราะท่านปรารถนาที่จะบรรลุธรรม ท่านฯ ก็เทศน์ให้คุณพ่อฟัง คุณพ่อเล่าว่า เทศนานั้นก็เป็นเรื่องธรรมะทั่วไปรู้กันดี ไม่ได้โลดโผน แต่วลีกล่าซึ่ง ซึ่งคนทั่วไปปฏิบัติไม่ได้...”

จะเป็นด้วยการฟังธรรมครั้งนั้น หรือพลวปัจจัยแต่หนหลังอย่างไรก็แล้วแต่ ต่อมาพันเอกราชได้มั่นคงในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ อย่างเป็นที่สุด เมื่อมาตั้งนิวาสถานอยู่ใกล้วัดพระศรีมหาธาตุ บางเขน ก็เป็นโอกาสอันดีที่ได้สนทนาธรรม และนิมนต์บรรดาพระอุปัชฌาย์ที่มีภูมิลำเนาที่ลงมากรุงเทพฯ มาฉันที่บ้านอยู่เนืองๆ

“คุณพ่อชอบคุยเรื่องธรรมะ เรื่องการปฏิบัติ ท่านรู้จักครูบาอาจารย์สมัยก่อน เกือบทุกองค์...”

เมื่อถึงกาลเข้าพรรษา พันเอกราชก็จะไปถือศีล ปฏิบัติธรรม เป็นเวลาหนึ่งพรรษา กับครูบาอาจารย์ซึ่งเป็นศิษย์ของหลวงปู่มั่น อย่างหลวงปู่แหวน สุจิณฺโณ หลวงปู่ฝั้น อาจาโร ฯลฯ เรื่อยมาจนชราภาพ ลูกหลานจึงขอให้ท่านงดไปปฏิบัติธรรมที่วัดไกลๆ เนื่องจากห่วงเรื่องสุขภาพของท่าน

“คุณพ่อท่านเป็นคนรูปร่างสูงใหญ่ ปีหนึ่งที่ท่านกลับมาจากการปฏิบัติธรรม แถวอีสาน เดินเข้าบ้านมา คุณแม่บอกให้ผมไปดูซิว่า ใครมา คุณแม่จำไม่ได้ เพราะท่านผมมลงมาก และผมก็ขาทั้งสี่ระนะ คุณพ่อว่า พระท่านฉันอย่างไรอยู่อย่างไร ท่านก็กินอย่างนั้นอยู่อย่างนั้น...”

“คุณพ่อเคยเล่าครับว่า ชาตีก่อนท่านไม่ได้เกิดที่เมืองไทย ดูเหมือนท่านจะเกิดเป็นฝรั่ง ไม่ได้เกิดในบวรพระพุทธศาสนา”

เมื่อทางกองบรรณาธิการเล่าให้คุณณรงค์ฟัง ถึงข้อเขียนของหลวงตาทองคำในเรื่องนี้ คุณณรงค์ก็รับว่า เป็นเรื่องเดียวกับที่คุณณรงค์เคยได้ยินจากปากของพันเอกราชเช่นเดียวกัน แต่ไม่ได้มีรายละเอียดถึงขนาดนี้

“เรื่องของผลการปฏิบัติท่านก็เล่าให้ฟังเหมือนกันครับ แต่จำรายละเอียดไม่ได้ จะพูดไปก็เป็นปาฏิหาริย์ คุณพ่อบอกว่า เมื่อปฏิบัติเองก็จะเข้าใจเอง...”

อานุกาพแห่งฌาน

วันหนึ่งฝนตกฟ้าผ่าต้นพลวงใหญ่ (ไม้กุง) ย่ำลงมาแต่ยอดตลอดรากแก้ว
ราบเรียบไปเลย ต้นพลวงใหญ่นั้นอยู่ใกล้ๆ ศาลา แต่ฝนซาบ้างแล้ว

ขณะนั้นสามเณรจันตย์ กำลังถือกาน้ำร้อน จะไปกุฎิท่านพระอาจารย์ ซึ่งอยู่ห่าง
ออกไปประมาณ ๓๐ เมตร ไม่ได้ยินเสียง ไม่รู้สึกฟ้าผ่า ผู้เฒ่าเตรียมลงจากกุฎิ
ไปเห็นเข้า จึงรู้ว่าฟ้าผ่า พระเณรในวัดประมาณ ๑๐ รูป ไม่มีใครได้ยินเสียง ส่วนท่าน
พระอาจารย์กำลังทำสมาธิ ท่านก็บอกว่า ไม่ได้ยินเสียง

เมื่อพระทยอยกันขึ้นไป ท่านฯ ได้ถามก่อนว่า “เห็นฟ้าผ่าไม้กุงไหม” พระที่อยู่
ทางอื่นก็ไม่เห็น ส่วนผู้เฒ่า พระอาจารย์กงมา (พระอาจารย์กงมา จิรปุณฺโณ) และ
พระอาจารย์หลอด (พระอาจารย์หลอด ปโมทิตฺโต ปัจจุบันพำนักอยู่ที่วัดสิริกมลาวาส
กรุงเทพมหานคร) ได้เห็น ท่านบอกว่า “ผ่าขณะสามเณรจันตย์เดินมาถึงพอดี”
แต่สามเณรบอกว่าได้เห็นแต่ไม่ได้ยิน

ผู้เฒ่าคิดว่า **ด้วยอานุกาพแห่งฌานของท่าน เพราะช่วงนั้นท่านกำลังเข้าฌานอยู่
พวกเราจึงไม่ได้ยิน** แต่ชาวบ้านอยู่ในทุ่งนาห่างไกลออกไป กลับต้องหมอบราบติดดิน
เพราะกลัวเสียงซึ่งดังมาก เขาเล่ากันว่าราวกับฟ้าอยู่ใกล้ๆ ทีเดียวนะ

เหตุที่ทำให้ฝนแล้ง

ปีนั้นฟ้าฝนไม่ค่อยดี แต่ไม่ถึงกับแล้ง นาลุ่มพอได้เกี่ยว นานกเจตตาย ชาวบ้านก็ปั้นต่างๆ นานา บางคนถามท่านพระอาจารย์ชื่อๆ ด้วยความเคารพ และกันเองว่า “ทำไม อัญญาท่าน”

“อัญญาท่าน” เป็นภาษาสกทนครที่ถวายเป็นเกียรติอย่างสูง แก่พระเถระที่ประชาชนเคารพนับถือมาก ทั้งจังหวัดจะได้สมญานี้้น้อยมาก

อัญญาท่านตอบ

“ฝนตกบ่ชอบ เมื่อนักปราชญ์เปื้อนครองธรรม
คนบ่ยำ^๑ นักบวช เพราะนักบวชละสิกขาวิสัย
เมื่อน้ำหากขมิ้นแลฯ”

นั่นได้ยินใหม่ ฟังเอา ไม่อยากให้ฝนแล้ง ก็อย่าให้เป็นอย่างนั้นสิ

นี่คือคำตอบ

^๑ ยำ หมายถึง เกรง กลัว เคารพ

พิธีเถรภิเษก

๑๕ วันที่ท่านพระอาจารย์มั่นพักอยู่ที่วัดป่าสุทธาวาส มีเหตุการณ์ที่ควรนำมาเล่า คือ เรื่อง “เถรภิเษก” ภาษาล้านนาเรียกว่า กงฮต^๑ คือ นำผ้าไตรมา แล้วมีการสงฆ์ พระสงฆ์ที่เคารพนับถือ ถวายบริวารใหม่ สมมติเป็นสมเด็จพระอุปัชฌาย์ (ชา) เป็นครู (ราชครู) ลาก ๑ ลาก ๒ ไปเรื่อยๆ ชาวสกลนคร ได้นำไตรจีวรมาสดมาสงฆ์ ท่านพระอาจารย์ไม่ยอมรับ

ท่านอธิบายว่า “เป็นประเพณีที่มีมาจากเวียงจันทน์ ที่อื่นไม่มี ครั้งพุทธกาลไม่มี แล้วพวกญาติโยมจะมาแต่งอาตมาให้เป็นอะไรอีก เป็นพระอาตมาก็เป็นแล้ว พระสงฆ์อุปัชฌาย์ อาจารย์ แต่งให้แล้ว เป็นพระโดยสมบูรณ์ คณะสงฆ์รับรองแล้ว”

“พระพุทธเจ้ามีใครไปฮตไปสงฆ์ให้เป็นพระพุทธเจ้าบ้าง ไม่มี พระองค์ตรัสรู้เอง พระสาวก พระพุทธเจ้าก็ไม่ได้ฮต ไม่ได้สงฆ์ ฟังพระพุทธเจ้าแสดงธรรมแล้ว ได้บรรลุธรรม ที่พระพุทธเจ้าสั่งสอน นี่มีอำนาจว่า แล้วจะมาฮตสงฆ์แต่งอาตมาให้พิเศษกว่า พระพุทธเจ้าหรือ”

“อันเรื่อง เถรภิเษก หรือฮตสงฆ์นี้ เป็นขัตติยประเพณี สำหรับอภิเษก แต่งตั้งพระมหาสังฆนายก สมเด็จพระสังฆราชต่างหาก มีมาแต่ครั้งกรุงสุโขทัย ไม่ใช่ของ

^๑ ฮต หมายถึง รด เเทรด หรือสาดลงไป

ราษฎรบุคคลสามัญจะทำกัน ทางเวียงจันทน์ก็ทำเหมือนกัน ครั้นราษฎรสามัญชน เห็นเข้า ขออนุญาตให้ราษฎรทำบ้าง ก็เลยเป็นประเพณี”

“ส่วนพระผู้ถูกขุดถูกรง ก็ไม่เห็นว่ วิเศษ ได้สำเร็จอะไร สึกทาลาเพศไปมี ครอบครัวยังมีเกล็ดมเถไป ไม่เห็นวิเศษวิโสอะไร แล้วพวกท่านเป็นฆราวาส อาตมา เป็นพระ ตักน้ำมาสดท้าวอาตมาๆ เป็น สงฆ์ ธรรม์ คจจามิ ของพวกท่าน แทนที่ จะได้อนุญกลับเป็นบาปเสียอีก” มีโยมคนหนึ่งพูดขึ้นว่า “ถ้าเช่นนั้นวัตถุทานนี้ท่าน ไม่รับจะทำอย่างไร” ท่านๆ ก็บอกว่า “ถวายสงฆ์สิ พระสงฆ์นี้ได้อยู่เต็มไปหมด” โยมได้กราบเรียนถามว่า “ถวายสงฆ์ทำอย่างไร”

“ใครเป็นประธาน ก็ถวายองค์นั้น อาตมาไม่ใช่ประธานนะ อาตมาพระจรมา อาศัยชั่วคราว ก็ท่านมหาเส็งโง่แล้ว จะถวายต่อมือท่านก็ได้ วางไว้ต่อหน้าก็ได้เป็น บังสุกุล ได้อนุญมาก” ท่านๆ ว่า

“กล่าวคำถวายไหม” โยมถามอีก

ท่านว่า “กล่าวทำไม มนุษย์รู้เรื่องกันอยู่ วางไว้ข้างหน้าก็พอแล้ว จะรับพรหรือไม่รับ ก็ได้บุญแล้ว ได้ถวายท่านแล้ว ถ้ายังสงสัยก็เอาคืนไป”

โยมวางไว้เสร็จ ก็เป็นอันยุติ

พิธีเถรภิเษก

ในกาลก่อนนั้น การสถาปนาเถรภิเษก เป็นประเพณีนิยม มีธรรมเนียมตามหัวเมืองต่างๆ เจ้าผู้ครองหัวเมืองพร้อมด้วยท้าวเพี้ย จัดให้มีพิธีกรรมมุรธาภิเษกยดสงรเพื่อสถาปนาภิกษุสามเณรตามหัวเมืองตน เป็นพิธีกรรมที่ทำอยู่ในชนบทหัวเมืองเท่านั้น

“เครื่องกองทด”

เมื่อเห็นเป็นการสมควรว่า พระภิกษุสามเณรรูปใด ได้สำเร็จการศึกษาควรแก่การยกย่อง ให้เตรียมกองทดจะมีไตรจีวร (สามเณรไม่ต้องใส่สังฆาฏิ) มีดโกน กล่องเข็ม มีดตัดเล็บ ฆมกรก ประคดเอว ผ้าห่ม รองเท้า ไม้เท้า ตาลบัตร์ มีดชะนาก เขียง (กระโถน) ชันหมาก หลาบเงิน มีขนาดและจำนวนตามเครื่องยศ เทียนกิ่ง (คือทำเทียนเป็นเหมือนดอกสามง่ามสำหรับใช้ติดโองทด) เทียนเล็ก ได้แก่เทียนน้อยได้ถวายพระตอนพระมาทด บายศรี ๑ คู่ เทียนอาจ (เทียนเล่มบาท ๒ คู่) น้ำหอม ๓ ตุ่ม

การทด ให้ทำน้อบน้ำหอมใส่ตุ่มไว้ให้มาก เอาโองทดมาตั้ง เอาต้นกล้วยเป็นเสาเอาใบตองกล้วยและหญ้าแพรกมารอง ถ้าสูงจนหย่อนขาได้ เรียกว่า **บัลลังก์ศิลาอาสน์** ถ้าต่ำกว่านั้น เรียกว่า **หินศิลาอาสน์** ตั้งไว้ได้ป้องกันโองทด เวลาเทน้ำใส่โองทด น้ำจะไหลลงมารดผู้รับการรดน้ำพอดี

การทดน้ำนี้ทำต่างหากก็ได้ ทำร่วมกับบุญอื่นๆ ก็ได้ พระเถระผู้ใหญ่จะนำในการประกอบพิธี พระรดก่อน ต่อจากนั้นก็คนเฒ่าคนแก่และชาวบ้านทั่วไปตามลำดับ

เมื่อรดน้ำเสร็จแล้ว ก็มีการถวายไตรจีวร พระที่รับไตรจีวรก็จะพินทุผ้า ปัจจุบันภรรณผ้า (ถอนผ้าเก่าถ่ายใส่ผ้าใหม่) อธิษฐานผ้าและครองผ้า เปลี่ยนที่เปียกออกเสร็จแล้วชาวบ้านจะเอาหม้อมาให้ดี พ่อใหญ่ทายกจะหิ้วเชือกคล้องไว้ พระที่รับการรดน้ำนั้นจะเอากำปั้นตีจุมหม้อ ๓ ครั้ง แต่ครั้งที่ตีให้บริกรรมว่า “สีหนาท นทนเต เต ปริสาสุ วิสารทา” ต่อจากนั้นก็ไปให้ศีล และรับถวายกองทดทั้งหมด จากญาติโยมเจ้าภาพและให้พร เป็นอันจบพิธี

จากหนังสือ ตำรามรดกอีสานหรือมูลมังอีสาน หน้า ๗๐๑-๗๐๓ โดยอาจารย์สวิง บุญเจิม ป.ธ.๙, M.A.

การครองผ้า-สีผ้า

ท่านพระอาจารย์เล่าว่า การครองผ้าแบบพาดบ่าข้างเดียว แล้วมีผ้ารัดอกนั้น เป็นพระราชบัญญัติชั่วคราว ตราขึ้นหลังกรุงศรีอยุธยาจะแตกประมาณ ๑๐๐ ปี สาเหตุ มีสงครามติดพัน รบกันบ่อยครั้งกับทหารพม่า พวกจารกรรมพม่า แต่งตัวเป็นพระ เข้ามาสืบราชการลับ รบคราวใดแพ้ทุกครั้ง ผิดสังเกต พระพม่ามักเข้ามาในกองทัพไทย คิดว่าเป็นพระไทยจึงรบแพ้ จึงตราพระราชบัญญัติขึ้นมา ให้พระไทยห่มอย่างว่านั้น พระพม่าที่เข้ามา ก็คือจารบุรุษนั่นเองไม่ใช่พระ

เมื่อศึกสงครามเลิกแล้ว ก็ยกเลิกพระราชบัญญัตินั้นด้วย แต่สมัยนั้นการคมนาคม ไม่สะดวก คำสั่งไม่ทั่วถึง จึงถือกันมาจนบัดนี้

ผู้เล่าคิดว่า เรามาครองแบบวินัยมุขกันเถิด เพราะพวกเราล้วนบัณฑิตทั้งนั้น อย่าเห็นแก่ทิวภูมิมานะ เพราะทิวภูมิมานะไม่ได้นำเราไปสวรรค์นิพพานได้ ผู้เล่าได้ฟังมา อย่างนี้

เรื่องสีผ้านั้น ท่านพระอาจารย์เล่าว่า สีผ้านั้นพระวินัยกล่าวไว้อย่างชัดเจนคือ สีกรัก สีเหลืองหม่น สีเหลืองคล้ำ และสีอนุโลมอีกสองสีคือ สีเหลืองแก่ และสีมะเขือสุกแก่

สาเหตุแห่งการปรับปรุง เสริมสร้าง บูรณปฏิสังขรณ์ พระพุทธศาสนาให้เจริญก้าวหน้า ทั้งด้านการศึกษา การปกครอง การปฏิบัติจนเป็นที่ยอมรับกันในปัจจุบันนี้มีสาเหตุและปัจจัยหลายอย่าง โดยเฉพาะภัยแห่งสงคราม เป็นภัยใหญ่ บ้านเมืองเมื่อเกิดศึกสงคราม ผู้ชายต้องออกรบ ผู้หญิงมีหน้าที่ส่งเสบียง จำเป็นต้องอาศัยพระคุณเจ้าเลี้ยงเด็ก ดูแลสัตว์เลี้ยง ปักดำ เกี่ยวข้าว เลยเป็นธรรมเนียมไป พระอาจารย์ท่านเล่าอย่างนี้

ท่านฯ ว่าก่อนเราจะเสียกรุงให้แก่มอญ ก่อนประมาณ ๑๐๐ ปี การรบราฆ่าฟัน จะรุนแรงยิ่งขึ้น ซึ่งเราจะสังเกตได้จากพระพักตร์ของพระพุทธรูป มีพระลักษณะเคร่งขรึม เข้มแข็งเอนเอียงไปทางดูร้าย ซึ่งหมายถึงใจ เตரியมพร้อมรับศึกอยู่ตลอดเวลาหากเกิดมีการรบกัน

การวินิจฉัยอธิกรณ์

เรื่องนี้เกิดขึ้น เมื่อท่านพระอาจารย์มั่นพักอยู่วัดป่าบ้านหนองผือ หลวงตามั่น นิम्मโล อยู่วัดวิริยะพล อำเภอต่างอย จังหวัดสกลนคร เป็นศิษย์คนหนึ่ง เป็นผู้ปฏิบัติดี มีชาวสกลนครนับถือ นิมนต์มารับสั่งขทาน โดยพักที่วัดป่าสุทธาวาสเป็นประจำ

คราวหนึ่ง เธอด่วนจะกลับวัด ฉันเข้าเสร็จแล้ว นำโยมไปเอาปัจจัยส่วนแบ่งกับผ้าขาวคนหนึ่งที่เป็นไวยาวัจกร พระที่รับนิมนต์มี ๗ รูป ได้ไปรับปัจจัย ปรากฏว่าหายไปส่วนหนึ่งไม่ครบพระ ถามผ้าขาว เธอบอกว่า “หลวงตามั่นเอาไปสองส่วน”

อธิกรณ์เกิดขึ้น มีหลักฐานพยานเพียงพอ คณะสงฆ์จังหวัดตัดสินว่า หลวงตามั่น ละเมิดอทินนาทานสิกขาบท จำนวนเงินที่ได้รูปละ ๒.๕๐ บาท สองส่วนรวมเป็น ๕ บาท เธอปฏิเสธ แต่หักล้างหลักฐานไม่พอ คณะสงฆ์ตัดสินวินิจฉัยให้เธอสึก เธอบอกหากจะให้สึก กรุณาพาไปกราบท่านพระอาจารย์มั่นก่อน คณะสงฆ์พร้อมทั้งเจ้าคณะจังหวัด (๖) จึงพาหลวงตามั่นไปวัดป่าบ้านหนองผือ

พอไปถึงกราบนมัสการ เจ้าคณะจังหวัดยื่นเอกสารถวายท่าน พระอาจารย์ ท่านว่า “วางไว้ก่อน” ถามว่า “เรื่องอะไร” เจ้าคณะจังหวัดกราบเรียนว่า “เรื่องหลวงตามั่น ละเมิดอทินนาทานสิกขาบท คณะวินิจฉัยให้เธอสึก เธออยากให้พระอาจารย์วินิจฉัยอีก” ท่านพระอาจารย์ถามว่า “แล้วจะเชื่อผมไหม” พากันตอบว่า

“เชื่อ” “ถ้าอย่างนั้นเอาเอกสารไปเผาไฟเดี๋ยวนี้ เพราะตัวหนังสือเล็กไป เอาตัวหนังสือใหญ่คือ พวกเรามาวินิจฉัยกัน” ท่านฯ ว่า

เจ้าคณะจังหวัดจึงจัดการเผาทันที ท่านพระอาจารย์ว่า “อันเงินนั้นหลงตามันไม่ได้เอาไปสองส่วน เอาไปส่วนเดียว คนที่เอาเงินนั้นไปคือ คนที่อยู่ใกล้เงิน ใครอยู่ใกล้คนนั้นเอา”

ตาผ้าขาวคนหนึ่งซึ่งนั่งนิ่งอยู่ที่นี่ ก็สารภาพขึ้นต่อหน้าสงฆ์ ที่ท่านพระอาจารย์เป็นประธาน ท่านพระอาจารย์ว่า “นั่นเห็นไหม ตัวหนังสือใหญ่แจ้จางปาง ปานเห็นเลือกกลางวันลายพาดกลอนเต็มตัว” ท่านว่า “หลงตามันเธอเป็นพระมีศีล ท่านเจ้าคณะจังหวัดก็ดี ท่านมหาทองสุกก็ดี คณะสงฆ์ก็ดี ทำอะไรให้รอบคอบ จะทำลายพระมีศีลโดยไม่รู้ตัว จะไปตกนรกเปล่าๆ ไม่เสียดายหรือ ประพฤติพรหมจรรย์มานาน หวังมรรคผลนิพพาน ต้องมาตกนรกมันไม่คุ้มค่ากัน อย่าไปทำลายพระมีศีล” ท่านว่า

เรื่องก็สงบลงด้วยความบริสุทธิ์ ยุติธรรม เป็นตัวอย่างแก่คณะพระวินัยธรต่อไป หลงตามันก็พ้นคดีไป เป็นพระบริสุทธิ์

ที่ได้เห็นได้ฟัง ท่านพระอาจารย์มั่นวินิจฉัยอธิกรณ์ มีครั้งนี่ครั้งเดียว

มงคลสถาน

สถานที่ทั้งหมดเป็นมงคลถ้าบุคคลทำตนให้เป็นมงคล

ข้อนี้เล่าเป็นนิยาม คือไม่กำหนดแน่นอน

มงคลสถานที่ข้อเล่าเป็นนิยาม ตามที่ท่านพระอาจารย์บอก กำหนดดังนี้

ทิศตะวันออกตั้งแต่มุกดาหารเข้ามาทิศใต้ตีนภูเขา ตั้งแต่มุกดาหาร คำชะอี กุดลิ้ม (อำเภอเขาวง) ถึงอำเภอสหัสขันธ์

ทิศตะวันตกตั้งแต่อำเภอสหัสขันธ์ ถึงอำเภอสว่างแดนดิน

ทิศเหนือตั้งแต่ อำเภอสว่างแดนดิน เส้นทางสายอุดร-สกลฯ จรดนาแก ชาติพนม ภายในภูพานทั้งหมด เป็นมงคลสถานเหมาะแก่การเจริญสมณธรรม ภาวนาจิตสงบดี สามารถบรรลุมรรคผลได้ ท่านฯ ว่า เพราะเป็นมงคลสถาน

รอยพระพุทธรูป

ท่านพระอาจารย์เคยเล่าให้ฟังถึงเรื่องรอยพระพุทธรูป ที่อยู่จังหวัดสระบุรีว่า เป็นรอยพระพุทธรูปแท้ ตามตำนานปรัมปราว่า ประทานแก่ฤๅษีหรือนายพราน แต่ท่านพระอาจารย์ว่า ทรงประทานไว้แก่พระเวทตะ ผู้เป็นน้องชายพระสารีบุตร

ความเดิมว่า เมื่อพระเวทตะบวชแล้วได้ไปอยู่ป่าไม้สะแก พระสารีบุตรผู้พี่ชาย พักอยู่พระเชตะวัน พอออกพรรษาแล้ว จึงทูลเชิญพระพุทธรูปเจ้าเสด็จไปเยี่ยม สามเณร น้องชาย พระพุทธรูปเจ้าตรัสห้ามว่า “ดูก่อนสารีบุตร ขณะนี้ยังเป็นปลายฤดูฝนอยู่ พื้นดินยังชื้นแฉะ จงรอก่อน ตถาคตก็จะไปด้วย”

พอสิ้นฤดูฝนพื้นดินแห้งแล้ว พระองค์ก็เสด็จไปพร้อมภิกษุบริวาร ๕๐๐ พอถึงทางสองแพร่ง จึงตรัสถามพระอานนท์ว่า “ทางไปป่าไม้สะแกไกลเท่าไร”

พระอานนท์กราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ถ้าไปทางอ้อมใช้เวลาเดินทาง ๖๐ วัน มีบ้านเป็นที่เที่ยวภิกษาจาร ถ้าไปทางตรงใช้เวลา ๓๐ วันพระเจ้าข้า”

พระพุทธรูปเจ้าทรงรับสั่งถามว่า “ดูก่อนอานนท์ พระสิวลีมาไหม” พระอานนท์ทูลว่า “มาพระเจ้าข้า” “ถ้าอย่างนั้นไปทางตรง บุญของพระสิวลีจะไม่ขัดข้องด้วยปัจจัย ๔” พระพุทธรูปเจ้าพร้อมหมู่ภิกษุ ๕๐๐ เสด็จถึงป่าไม้สะแก

เวทตะสามเณรได้จัดเสนาสนะ ถวายการต้อนรับพระพุทธรูป พระองค์ทรงประทับ อยู่อย่างทรงพระสำราญ ได้ตรัสถามสามเณรเวทตะด้วยปัญหา ๑๐ ข้อ ความว่า

มีหนึ่งไม่มีสอง ได้แก่อะไร สามเณรทูลตอบว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้า
 มีสองไม่มีสาม ได้แก่ รูปและนาม
 มีสามไม่มีสี่ คือ เป็นติกะหมวด ๓ ได้แก่ เวทนา ๓ ไตรลักษณ์

หรือพระสรณคณห์ รัตนะ ๓ อย่างก็ถูก เพราะเป็นหมวด ๓

มีสี่ไม่มีห้า คือ เป็นจตุกกะ อริยสัจ ๔ ก็ถูก ธาตุ ๔ ก็ถูก
 มีห้าไม่มีหก คือ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ ก็ถูก
 มีหกไม่มีเจ็ด คือ อายตนะภายในภายนอก
 มีเจ็ดไม่มีแปด คือ โพชฌงค์เจ็ด
 มีแปดไม่มีเก้า คือ มรรคมืองค์แปด
 มีเก้าไม่มีสิบ คือ นวโลกุตตรธรรมเก้า
 มีสิบไม่มีสิบเอ็ด คือ ทศพลญาณสิบ

ท่านพระอาจารย์ว่า พระพุทธเจ้าก็ประทานสาธุการแก่สามเณร เมื่อตรัสถาม
 ต่อไปว่า “สามเณรอยู่ที่นี้มองเห็นอะไร” สามเณรกราบทูลว่า “เห็นทะเลพระเจ้าข้า”
 (แต่ก่อนทะเลอาจอยู่แถวประตูน้ำพระอินทร์หรือแถวรังสิตก็ได้ แต่แห้งขุดลงไปถึง
 สมุทรปราการ ท่านฯ ว่า)

พระพุทธเจ้าตรัสถาม “เธอเห็นทะเลเธอคิดอย่างไร” สามเณรทูลว่า “ข้าแต่
 พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์คิดว่า สัตว์ทั้งหลายที่เวียนว่ายตายเกิดในวัฏสงสารนี้
 อันไม่มีที่สิ้นสุด มีเบื้องต้นและที่ สุดอันใครๆ ตามไปรู้ไม่ได้แล้ว ตายแล้วเกิด
 เกิดแล้วตาย พลัดพรากจากกัน คิดถึงอาลัยอาวรณ์หากันเศร้าโศก ร้องไห้หากัน
 น้ำตาของคนๆ หนึ่งมากกว่าแม่น้ำในมหาสมุทร พระเจ้าข้า” พระพุทธเจ้าตรัสว่า
 “ถูกแล้วสามเณร” แล้วประทานสาธุการ

เมื่อพระองค์ทรงพระสำราญพอควรแก่อัธยาศัยแล้วก็เสด็จกลับ ก่อนกลับ
 เสด็จสามเณรได้ขอร้องอะไรสักอย่าง เพื่อเป็นเครื่องระลึกถึง พระพุทธองค์จึงได้ประทาน
 รอยพระบาทนี้ไว้

ท่านพระอาจารย์เคยไปนมัสการแล้วว่า มีมณฑปที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสร้างไว้มีคนเฝ้ารักษา ท่านฯ อยากดูภาพมงคล ๑๐๘ แต่คนเฝ้าไม่ยอมเปิด อ้างว่าไม่ได้รับพระบรมราชานุญาต เลยไม่ได้ดู ท่านฯ ว่า

ส่วนรอยที่ ๒ ชื่อว่า พระบาท **“ฮังฮั้ง” (รังเหยี่ยวใหญ่)** พระพุทธรูปที่ประดิษฐานอยู่ที่โยนกประเทศ หรือโยนกบุรี อยู่ที่เมืองเชียงตุง ประเทศพม่า

รอยพระบาทนี้ประทานแก่ **อชิตฤาษี** ซึ่งเป็นพระโพธิสัตว์ จะมาตรัสรู้ข้างหน้า เคยเป็นพระสหาย สงเคราะห์กันมาหลายชาติ ประทานไว้บนแผ่นดิน

ความว่า หลังจากเสด็จเยี่ยมฤาษี ได้สนทนาร่ำเรียงกันแล้ว ฤาษีได้ถวายผลไม้พร้อมทั้งตม่น้ำกระดุกสัตว์ถวาย ก่อนเสด็จกลับ ฤาษีขอรอยพระบาทไว้เป็นที่ระลึก พระองค์ตรัสถาม **“จะไว้ที่ไหน”** ฤาษีกราบทูลว่า **“บนแผ่นดินมีรังเหยี่ยวใหญ่อาศัยเลี้ยงลูกอยู่”** พระองค์ตรัสถาม **“ทำไมจึงให้ประทับไว้ที่นั่น”** ฤาษีกราบทูลว่า **“ในวันฝนตกไม่ได้ออกไปหาผลไม้ ข้าพระองค์ได้อาศัยเก็บกระดุกสัตว์มาตม่น้ำบริโภค ถ้าพระองค์ประทานรอยไว้ที่นั่น วันที่ขึ้นไปเก็บกระดุกสัตว์ จะได้ทำความสะอาด และกราบนมัสการด้วย”**

พระบาทฮังฮั้ง เรียกตามภาษาท้องถิ่นเชียงใหม่กับเชียงตุง พระอาจารย์มณูเคยไปกราบนมัสการ เลาให้ฟังว่า พระบาทฮังฮั้งนี้อยู่บนแผ่นดินที่ตั้งขึ้นไป ไม่มีทางขึ้น เจ้าเมืองเชียงตุงทำบันไดเวียนขึ้นไปแต่นานแล้ว บันไดตอนกลางต่อโซ่ใส่พอได้ปีนขึ้นไป แต่ผู้หญิงหรือคนไม่แข็งแรงขึ้นไม่ได้ พระอาจารย์มณูตั้งใจจะขึ้นไปพักภาวนา แต่พอขึ้นไปแล้วแผ่นดินนั้นเหมือนหลังช้าง ไม่มีที่ให้พัก บริเวณไม่กว้างประมาณ ๑๐ วา รอบปริมาตร เอาบริวารไปด้วย พระรุ้งพะรังลำบาก ขากลับ นำเอาบริวาร พระรุ้งพะรังกลับลงมา ถ้าพลัดตกลงมาคงไม่ได้กลับบ้านเรา

เรื่องพระพุทธรูปท่านเล่าแค่นี้

ครูและศิษย์สนทนาธรรม

เมื่อครั้งที่ ท่านพระอาจารย์อาพาธหนัก แต่ลูกนั่งเดินไปมาในระยะใกล้ได้ และ ยังสนทนาธรรมตามปกติ เวลาบ่ายวันหนึ่งมีพระอาจารย์เทสก์ ท่านวัน และผู้เล้า รวมทั้งท่านพระอาจารย์เป็น ๔ รูป

พระอาจารย์เทสก์เรียนถามท่านฯ ว่า “เวลาครูบาอาจารย์อาพาธ พิจารณาธรรม อะไร สนทนาในฐานะศิษย์เคารพครูนะ อย่าเข้าใจว่าโล่ภูมิ”

ท่านฯ ตอบว่า “พิจารณาไปเท่าไร ก็เห็นแต่ภาพ มีแต่ภาพ ไม่มีที่สิ้นสุด”

พระอาจารย์เทสก์ ย้อนถามว่า “เมื่อเห็นแต่ภาพ ครูบาอาจารย์พิจารณาเพื่ออะไร”

ท่านฯ ตอบ “เพื่อให้รู้และเราก็รู้มานานแล้วไม่ได้สงสัย เหตุที่พิจารณาเพื่อให้ท่าน (หมายถึงพระอาจารย์เทสก์) และคนอื่น ๆ หมายถึง สาธุศิษย์และสัตว์โลกทั่วไปรู้ว่า คน สัตว์ ที่อยู่ในภพ หรือผู้ปฏิบัติจะมีทั้งสนุกตื่นเต้น เสร้าสลดสังเวช และเป็นธรรม อนิจจัง ทุกขัง อนตตา จะรู้ว่าตนอยู่ในภพนั้นน้อยมาก

เพราะอวิชชาปิดบังไว้ เมื่อไม่รู้ว่าตนอยู่ในภพ ก็ไม่รู้พระนิพพาน เมื่อเรารู้ว่าตนอยู่ในภพแล้วจะอยู่ในภพทำไม ก็อยู่ในพระนิพพานเท่านั้นเอง” ท่านฯ

พระอาจารย์เทสก์ก็บอกท่านฯ ว่า “กระผมก็พิจารณาอย่างพระอาจารย์ว่า”

ต่างก็ชื่นชมในระหว่างครูและศิษย์

อานูกาพการสวดมนต์และเสียงสาธุการ

สมัยที่ท่านพระอาจารย์มั่นพักอยู่บนดอยประห่องกับพระอาจารย์มณู ตอนเช้า เทียวบิณฑบาตให้พรชาวบ้าน พอให้พรเสร็จลูซังพะลังจบ ท่านได้สอนให้ชาวบ้าน กล่าวสาธุพร้อมกันด้วยเสียงสูง ท่านเล่าเป็นเชิงตลกกว่า มือทั้งสองข้างของเขาชูขึ้น ข้างบนเหมือนบั้งไฟจะขึ้นสู่ท้องฟ้าว่าจัน

วันหนึ่ง ท่านนั่งพักในส่วนที่ทำเป็นที่พักกลางวัน มีเทพพวกหนึ่งมาจากเขา จิตรกฏ อยู่ไหนไม่รู้เราก็ไม่รู้จัก มาถามท่านว่า “เสียง สาธุ สาธุ สาธุอะไร สะเทือนสะท้าน ทุกวัน พวกเทพทั้งหลายได้ฟัง มีความสุขไปตามๆ กัน” ท่านมาพิจารณาว่า เสียงอะไร ที่ไหน จึงระลึกได้ว่า เสียงสาธุของชาวบ้านตอนถวายทานนั่นเอง พอรับทราบแล้ว พวกเทพก็กล่าวว่า “เขาก็สาธุการด้วย” แล้วทำประทักษิณเวียนขวาลากลับไป ส่วนมาก พวกเทพเขาจะทำอย่างนั้น

ท่านเลยมาพิจารณาต่อว่า

พุทธมนต์นั้นใครสวดก็ตาม จะเป็นกิจวัตรของพระสงฆ์เจ้า เย็น หรือชาวพุทธทุกคนสวดพุทธคุณ หรือ

ระลึกในใจ

มีอานูกาพแผ่ไปได้หมื่นจักรวาล

พูดสวดออกเสียงพอฟังได้

มีอานูกาพแผ่ไปได้แสนจักรวาล

สวดมนต์เข้าเย็นธรรมดา

มีอานูกาพแผ่ไปได้แสนโกฏิจักรวาล

สวดเต็มเสียง สูดกู่

มีอานูกาพแผ่ไปได้อนันตจักรวาล

แม้สัตว์ที่อาศัยอยู่ในสามภพ และที่สูดอเวจีมหานรก ยังได้รับความสุข
เมื่อแว่วเสียงพระพุทธรณ์ ผ่านลงไปถึง ชั่วขณะหนึ่งครู่หนึ่ง (ชั่วช้างพับหูงูแลบลิ้น)
ดีกว่าหาความสุขไม่ได้เลยตลอดกาล

นี่คืออานิสงส์ของพระพุทธรณ์ ท่านพระอาจารย์ว่าอย่างนี้

ถ้าดับเตา

ถ้าดับเตา หรือ ถ้าดับเก้า ภาษาของท่านพระอาจารย์ (ปัจจุบันอยู่ในเขตตำบลศรีดงเย็น อำเภอไชยปราการ จังหวัดเชียงใหม่) ถ้านี้เป็นสถานที่ท่านพระอาจารย์พิจารณา พระอภิธรรมปิฎก ท่านว่าพิจารณาได้ดี ไม่ติดขัด ละเอียด ลึกซึ้งมาก นี่คือเหตุที่ท่านต้องไปเชียงใหม่ เพราะท่านฯ พิจารณาแล้วภาคอื่นไม่เหมาะ ไม่สะดวก เหมือนภาคเหนือ

ท่านเปรียบให้ฟังว่า เหมือนปลาใหญ่ว่ายอยู่ในแม่น้ำแคบและตื้น พอมาพิจารณาที่ถ้าดับเตาหรือถ้าดับเก้าที่ภาคเหนือนี้ เหมือนปลาใหญ่ว่ายออกสู่ทะเลหลวง จะเหวี่ยงหัวเหวี่ยงหาง ไปทิศไหนก็ไม่ขัดข้อง ท่านฯ ว่าอย่างนี้

ถ้าแห่งนี้มีประวัติเกี่ยวข้องกับพระอรหันต์ ครั้นพุทธกาล ๒ รูป รูปหนึ่งคือท่านพระภคคฺ* ในกษัตริย์ ๖ พระองค์นั้น รวมทั้งนายช่างกลบก (ช่างตัดผม) คือพระอุบาลีด้วย แต่พระอุบาลีไม่ได้มานิพพานที่นี่ หมายถึง ท่านพระภคคฺ* ในกษัตริย์ ๖ พระองค์ ที่ออกบวชในคราวนั้น

ท่านพระอาจารย์รู้ว่า ถ้าอยากรู้รายละเอียดของท่านพระภคคฺ* ต้องเข้ามานให้ละเอียดเหมือนคว้นไฟจึงจะรู้ แต่ท่านฯ บอกว่าท่านทำไม่ได้ รู้แต่ที่ท่านพระภคคฺ* มานิพพานที่นี่

ถ้าดับเก้าอาจเป็นว่าถ้าดับไฟไม่ทัน กระจกของท่านอาจเป็นแก้วหมดก็ได้ เลยเป็นถ้าดับเก้า กลายมาเป็นถ้าดับเตาอย่างน่าเสียดาย

* ท่านพระภคคฺ* เจ้าตากยะองค์หนึ่งที่ออกบวชพร้อมกับพระอรหันุทธะ ได้สำเร็จอรหันต์และเป็นพระมหาสาวกองค์หนึ่งในจำนวน ๘๐ พระองค์ กษัตริย์ ๖ พระองค์ที่ออกบวชคราวนั้นมี ๑. พระอรหันุทธะ ๒. พระอานนท์ ๓. พระภคคฺ* ๔. พระกิมพิละ ๕. พระภททิส ๖. พระเทวทัต

ประวัติวัดถ้ำดับเตา

วัดถ้ำดับเตาเป็นศาสนสถานโบราณนานนับเวลาหลายร้อยปีมาแล้ว ตั้งอยู่ในหมู่บ้านที่ ๑๓ บ้านถ้ำดับเตา ตำบลศรีดงเย็น อำเภอไชยปราการ จังหวัดเชียงใหม่ มีลำธารน้ำใสสะอาดไหลผ่ากลางบริเวณวัด ไหลมาจากหนองน้ำเล็กๆ ที่เกิดจากตาน้ำผุดห่างไปทางด้านหลังถ้ำ ประมาณ ๑ กิโลเมตรเศษ

วัดถ้ำดับเตาจะสร้างในสมัยใด และใครเป็นผู้สร้างไม่ปรากฏแน่ชัด ตามคำบอกเล่าของเจ้าอาวาสรูปปัจจุบัน (พระอาจารย์ศิลปะชัย ญาณวโร) ท่านสันนิษฐานว่าน่าจะสร้างในสมัยสมเด็จพระเอกาทศรถ คราวพระองค์ยกกองทัพหน้าเพื่อจะเข้าตีพม่าและตีเมืองตองอูในประมาณปี พ.ศ. ๒๑๓๕ และสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงยกทัพหลวงไปทางเชียงดาว เข้าพักพลที่เมืองหางซึ่งขณะนั้นเป็นเมืองในราชอาณาจักรไทย

วัดถ้ำดับเตา เป็นชื่อที่เรียกเพี้ยนมาจากคำว่า ดับเต้า คือ หมายถึงดับขี้เถ้าที่เกิดจากการเผาไหม้ของป่าไม้ด้วยไฟ นานๆ เข้าก็เพี้ยนไปเป็นดับเตา คนในภาคอื่นไม่ทราบความหมาย เรียกขานว่า ถ้ำดับเต้า ซึ่งมีความหมาย คือดับของสัตว์ชนิดหนึ่ง ดับเตาเพี้ยนมาจากคำในภาษาพูดของคนในภาคเหนือที่พูดว่า ดับเต้า คือ ดับขี้เถ้านั่นเอง

ตำนานถ้ำดับเตา

ในสมัยตอนปลายพุทธกาล ขณะที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงมีพระชนม์พรรษาชราภาพมากแล้ว หลังจากทรงตรากตรำพระวรกายในการเที่ยวประกาศพระศาสนาในถิ่นฐานต่างๆ จนมีพุทธสาวกและพุทธบริษัทที่เป็นปึกแผ่นจวนจะได้เวลาเสด็จดับขันธ เข้าสู่พระปรินิพพานตามคำทูลอาราธนาของปัญามาร พระพุทธองค์ได้เสด็จรับบิณฑบาตอาหาร ที่ประกอบขึ้นด้วย สุกกรมัทวะ จากนายจุนทะ

หลังจากรับบิณฑบาต พระพุทธองค์ก็ทรงพระประชวร มีอาเจียนบ่อยเพราะอาหารเป็นพิษ ขณะที่ทรงประชวรอยู่นั้น ก็ได้เสด็จมาประทับพักอยู่ที่ถ้ำแห่งหนึ่งพร้อมด้วย

พระอานนท์ พุทธอุปัฏฐาก ขณะที่พระพุทธองค์ประทับอยู่ที่ถ้ำนี้ ความได้ทราบถึง พระสงฆ์สาวกจำนวน ๕๐๐ รูป ก็พากันเดินทางมายังถ้ำแห่งนี้เพื่อเข้าเฝ้าเยี่ยมพระอาการ ประชวร พระสงฆ์เหล่านี้บ้างเป็นพระอรหันต์สำเร็จอภิญญา บ้างเป็นพระอริยเจ้าระดับ รองลงมา บ้างยังเป็นพระสุปฏิปันโนที่เป็นกัลยาณบุุณชนอยู่ก็มี เมื่อทราบพระอาการ หนักหนาสาหัส ก็มีความเห็นให้พระสงฆ์สาวกผู้สำเร็จอรหันต์ทรงอภิญญา เหาะไปบอก หมอชีวกโกมารภัจจ์ ให้มารักษาพยาบาล ฝ่ายหมอชีวกโกมารภัจจ์ก็เดินทางมาพร้อม พระอรหันต์เจ้า ให้โอสถเพื่อรักษาพระอาการประชวร แต่รักษาอยู่ได้ ๓ วัน พระอาการ ก็ไม่บรรเทา มีแต่ทรุดลง ก็ให้พระอรหันต์เจ้ารูปเดิมนั้นเดินทางไปเชิญพระฤาษีผู้เป็น อาจารย์ประสิทธิ์ประสาทวิชาการแพทย์แก่ตน ให้เดินทางมาทำการรักษา พยาบาล ฝ่ายพระฤาษีผู้อาจารย์ก็เดินทางมาพร้อมด้วยยาสมุนไพรมหาจำนวนมาก

เมื่อตรวจดูแล้วรู้ว่าจะรักษาด้วยยาธรรมดาไม่ได้ แต่มียาอยู่ชานานหนึ่งเรียกว่า เป็นยาวิเศษรักษาอาการป่วยได้ทุกอย่าง จึงขออาราธนาพระอรหันต์เจ้ารูปนั้นไปเอายา มาให้ พระอรหันต์รูปนั้นเวียนไปเอายาถึง ๓ ครั้ง ก็ไม่ตรงตามต้องการ ตกลงหมอชีวก โกมารภัจจ์ต้องเดินทางกลับไปเอามาด้วยตนเอง โดยอาศัยอิทธิฤทธิ์ของพระอรหันต์เจ้า องค์นั้นช่วยพาไปและกลับมาโดยเร็ว

เหตุการณ์ทั้งหมดนี้ไม่อาจรอดพ้นจากชายพระญาณของสมเด็จพระสุคตเจ้า ไปได้ พระองค์ก็ปรารภแก่พระอานนท์ พุทธอนุชว่า ตถาคตได้รับอาราธนาจากพระยามาร เพื่อเสด็จเข้าสู่พระปรินิพพานแล้วประการหนึ่ง และยังได้รับบิณฑบาตอาหารมื้อสุดท้าย ที่ทำให้สำเร็จผลานิสงส์เป็นอันมากแก่ผู้ถวายคือ นายจุนทะ ถ้าพระองค์ทรงรับเอาโอสถ จากพระฤาษีมาฉันทำให้หายอาการประชวร ก็จะไม่เป็นการรักษาสังขะแก่พญามาร และ จะทำให้อาหารมื้อสุดท้ายนี้ที่ได้รับบิณฑบาตไม่มีผลานิสงส์แก่ผู้ถวายเต็มที่ จำเป็นจะ ต้องหาทางไปจากถ้ำแห่งนี้ เพื่อแสวงหาสถานที่อันเหมาะสมแก่การเสด็จดับขันธเข้าสู่ พระปรินิพพาน สมเด็จพระพุทธองค์ทรงตั้งสังจาธิษฐานว่า ขอให้เพดานถ้ำจงบังเกิด เป็นโพรง เพื่อจักพาพระอานนท์พุทธอุปัฏฐากเสด็จเหาะหนีไปทางอากาศได้ พระพุทธองค์ ก็พาเอาพระอานนท์เสด็จเหาะไปยังเมืองกุสินารา

การที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จเหาะหนีไปนั้น ทำให้พระสงฆ์สาวกทั้งหลายที่ยังเป็นปุถุชนพากันโคกเศวราำให้คร่ำครวญ ส่วนที่เป็นพระอริยเจ้าก็สงบสติสำรวมพิจารณาเหตุการณ์ด้วยธรรม และต่างก็พากันแสวงหาสถานที่บำเพ็ญสมณธรรมต่อไปตามควรแก่ตน เมื่อพระสงฆ์เหล่านี้ได้สำเร็จจอร์ทัตผลแล้วครบถ้วน ก็พากันมาขังบริเวณหน้าถ้ำแห่งนั้น พร้อมกันดับขันธนิพพานหมดสิ้น ทิ้งให้ซากศพทอดร่างไว้บนพื้นปลู๊พี และส่งกลิ่นเหม็นตลบไปทั่วทั้งป่าบริเวณนั้น พระอินทร์จึงได้ให้เทพบุตรคนหนึ่งนำเอาไฟทิพย์จากสวรรค์มาเผาผลาญซากศพพระอรหันต์เหล่านั้น ไฟทิพย์นี้มีความร้อนแรงยิ่งนัก ส่งความร้อนไปถึงเมืองบาดาลแห่งหนึ่ง อันเป็นที่อยู่ของพระยานาคชื่อว่า อรุณาคราช พระยานาคตนนี้จึงนำบริวารพันหนึ่งชั่วแรกพื้นดินขึ้นมา ปล่องที่พระยานาคนำบริวารชั่วแรกพื้นดินขึ้นมา นี้ คือ ตำนาน้ำผุดที่ได้ก่อให้เกิดหนองน้ำเล็กๆ ด้านหลังถ้ำนั่นเอง หนองน้ำแห่งนี้ได้ไหลเป็นลำธารใสสะอาดผ่านบริเวณวัด และไหลลงสู่แม่น้ำฝางไปทางทิศตะวันออก พื้นดินบริเวณวัดถ้ำดับเตาและบริเวณใกล้เคียงจึงเป็นพื้นดินที่มีสีขุ่นขาวคล้ายขี้เถ้าปนอยู่ และจะเป็นอย่างนี้ไปจนถึงยุคสมัยพระศรีอริยเมตไตรย

พระพุทธองค์ยังได้ทำนายไว้อีกว่า สถานที่แห่งนี้ จะได้เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธศาสนา เมื่อกาลเวลาผ่านกึ่งพุทธกาลไปแล้ว

อนึ่งสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ตรัสเล่าถึงอดีตของพระอรหันต์เจ้าทั้ง ๕๐๐ รูป ที่พากันมาถวายบังคมเยี่ยมพระอาการประชวร และต่อมาสำเร็จจอร์ทัตผลและพากันมาดับขันธสู่พระนิพพาน ณ ที่นี้พร้อมกันว่า

ในสมัยสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามหากัสสปะ พระองค์ได้นำพระสงฆ์สาวกเดินทางมาพักพระอิริยาบถ ณ ถ้ำแห่งนี้ ได้สวดท่องบทพระธรรมเทศนาที่ได้รับฟังมา ด้วยเสียงอันไพเราะกังวาน ผุ่งค้ำคาวจำนวน ๕๐๐ ตัว ที่เกาะอยู่ตามเพดานถ้ำได้ฟังกระแเสเสียงอันไพเราะกังวานนั้น ก็มีความเคลิบเคลิ้มจิตตกภวังค์หล่นลงมากะทบพื้นหินตาย ด้วยอำนาจผลแห่งบุญที่เหล่าค้ำคาวนั้นได้สดับรับฟังพระธรรมเทศนาก็พากันบังเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ มีปราสาทวิมานสูงถึง ๑๒ โยชน์ รุ่งเรืองงดงามด้วยความ

เป็นทิพย์ แดนสวรรค์แห่งนั้น พลันมีปราสาทเรียงรายกันไปดุจนิ้วมือถึง ๕๐๐ องค์
เหล่าเทพบุตรนี้จึงมีชื่อเรียกว่า อังคุลีเทพบุตร

ครั้นเมื่อพระโพธิสัตว์เจ้าลงมาบังเกิดเป็นพระสิทธัตถกุมาร และออกผนวช
เหล่าเทพก็ได้ออกบวชเป็นนักบวชในพระศาสนาของพระสมณโคดมพุทธเจ้า และสำเร็จ
พระอรหันต์ โดยครบถ้วนทั้ง ๕๐๐ องค์

ฝ่ายพระฤาษีอาจารย์หมอชีวกโกมารภัจจ์ เมื่อไม่อาจจะถวายโอสถอันวิเศษยี่งนี้
แก่พระพุทธองค์ให้หายพระประชวรได้ ก็มีความเสียใจยิ่งนัก ยกมืออันสิ้นเทาที่กำลังถ้อย
โอสถขึ้น พลังกล่าวว่า อันโอสถวิเศษของตุนี้ จะไม่มีไว้สำหรับรักษาผู้ใดอีกต่อไป ไม่มี
ประโยชน์อันใดอีกแล้วที่จะรักษาไว้ ว่าแล้วก็สาดโอสถวิเศษนั้นทิ้งไปทั่วบริเวณ ทำให้
พื้นที่ดินบริเวณแถบถ้ำดับเตานี้ มีพืชสมุนไพรขึ้นจำนวนมากมายหลายชนิด แต่เพราะ
อำนาจคำกล่าวที่คล้ายคำสาป ว่าไม่มีประโยชน์อันใดจะรักษาไว้ จึงทำให้พืชสมุนไพร
ที่เกิดขึ้นในบริเวณภูเขาดับเตา มีคุณภาพในการประกอบขึ้นเป็นยารักษาโรคต่างๆ
อ่อนมาก ไม่เหมือนสมุนไพรชนิดเดียวกัน ที่เกิดขึ้นในที่อื่นแต่มีคุณภาพดีกว่า

อัฐบริวารในอาคารพิพิธภัณฑ

เราทราบกันมาแล้วว่าท่านพระอาจารย์มั่นทรงผ้า ๓ ผืนเป็นวัตร ทรงผ้าบังสุกุล เป็นวัตร แต่ ๓ ปีสุดท้ายท่านทรงผ้าคหบดีจีวร โดยการนำมาทอดกฐินของนายวัน นางทองสุข คมนามูล ชาวนครราชสีมา นำสนับสนุนโดยพระอาจารย์สิงห์ ขนดะยากโม คิษย์คนสำคัญรูปหนึ่งของท่าน แต่ท่านพระอาจารย์ได้รับเป็นผ้าป่าทั้งหมด

อัฐบริวารในอาคารพิพิธภัณฑ ที่ท่านทั้งหลายเห็นนั้น เป็นผ้าคหบดีจีวรปีที่ ๒ ที่ท่านทรง ผู้เล่าได้เก็บรักษาไว้ ส่วนผ้าคหบดีจีวรปีสุดท้ายห่มถวายไป พร้อมกับร่างของท่าน

ส่วนบาตรใบแท้ พระอาจารย์มหาทองสุข ขอถวายพระอุปัชฌาย์ คือ เจ้าคุณ พระธรรมเจดีย์ (จุม พนธุโล)

ส่วนใบที่อยู่ในพิพิธภัณฑ เป็นบาตรกฐินปีสุดท้าย ซึ่งท่านพระอาจารย์ ไม่ได้ใช้เพราะท่านอาพาธหนักแล้ว

หลังจากเก็บรวบรวม อัฐบริวารเรียบร้อยแล้ว ผู้เล่าเลยสั่งต่อตู้ เงินไม่พอ ได้คุณวิเศษช่วยจนสำเร็จเรียบร้อย แล้วก็นำมาตั้งไว้ใกล้หีบศพท่าน

ท่านพระอาจารย์ เป็นผู้เคร่งในเรื่องบริวาร มัคน้อยจริงๆ บริหารแท้จริงให้ ๒ คน ถือขึ้นไปทั้งหมด ที่เห็นอยู่ในพิพิธภัณฑนั้นคือ อัฐบริวาร ที่สาธุคิษย์ และบุคคล ผู้เลื่อมใสได้รับไปจากท่าน พอมีอาคารพิพิธภัณฑเกิดขึ้น ท่านเหล่านั้นได้นำมามอบให้ เพื่อให้ศาสนิกชนและอนุชนรุ่นหลังได้ศึกษา

เอกสารปรารภความดำริในการทอดกฐินร่วม เพื่อสร้างอาคารพิพิธภัณฑ์บริหาร

วัดป่าสุทธาวาส ๒๕๑๕

โดย ดร.เชาว์ ณ ศีลวันต์

...หลังจากที่ท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทัตตเถระ ได้ถึงแก่กรรมภาพเมื่อ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๔๙๒ หรือเมื่อ ๒๒ ปีเศษมาแล้ว ปรากฏว่าบริหารและเครื่องใช้ต่างๆ ของท่านได้กระจัดกระจายไปอยู่ในที่หลายแห่ง โดยที่บรรดาสาธุศิษย์และผู้อยู่ใกล้ชิดทั้งหลาย ในระยะนั้น ต่างก็ขนานไปเก็บรักษาไว้ เพื่อการเคารพบูชาเป็นอนุสติ หรือเพื่อความเป็นสิริมงคล

กระผมได้มีโอกาสพบเห็นบริหารและเครื่องใช้สอยขององค์ท่านจำนวนหนึ่ง เก็บอยู่ในตู้เก่าๆ ในกุฏิเล็กๆ หลังหนึ่ง ณ วัดป่าสุทธาวาส ทำให้เกิดความรู้สึกขึ้น โดยทันทีว่า วัตถุเหล่านี้เป็นของที่มีคุณค่าสูงอันจะประมาณคุณค่ามิได้ โดยเฉพาะสำหรับบรรดาสาธุศิษย์ทั้งหลายในสายตาของท่านพระอาจารย์มั่น จึงเป็นกิจหรือหน้าที่ของเราที่จะต้องจัดดำเนินการอย่างหนึ่งอย่างใด ที่จะรวบรวมเก็บรักษาไว้ในที่อันควรแก่คุณค่าและเพื่อประโยชน์อันยิ่งแด่อนุชนรุ่นหลัง ดังนั้น จึงมีความดำริโดยหลักการว่า ควรจะจัดสร้างอาคารในลักษณะตึกพิพิธภัณฑ์ขึ้นหลังหนึ่ง แล้วจัดการรวบรวมบริหารและเครื่องใช้สอยทั้งหมดเท่าที่จะพึงหาได้ รวมถึงพระธาตุขององค์ท่านด้วย เก็บและจัดแสดงไว้ในลักษณะอันควร และเหมาะสมแก่การเคารพ ระลึกถึงพระคุณแห่งองค์ท่านประการหนึ่ง เพื่อแสดงซึ่งปฏิบัติหาความเป็นสมณะอันแท้จริงขององค์ท่านประการหนึ่ง และประการสุดท้าย เพื่อจักเป็นเหตุแห่งศรัทธาของผู้ที่มาพบเห็น

ในการนี้กระผมก็ได้จัดทำบัญชีรายการต่างๆ พร้อมบันทึกภาพบริหารต่างๆ และเครื่องใช้สอยของท่านไว้ได้ประมาณ ๑๕๐ ภาพ ส่วนบริหารอื่นๆ ที่ยังกระจัดกระจายอยู่เท่าที่สืบหาได้ ก็ได้พยายามติดตามจนพบ ในบางกรณีก็ได้ปรารภความคิดข้างต้นกับท่านเจ้าของ ผู้เก็บรักษาวัตถุอันมีคุณค่าอย่างยิ่งเหล่านี้ไว้บูชาเป็นสมบัติของตนเอง หรือเพื่อลูกหลานแห่งสกุล แต่เมื่อท่านได้ทราบถึงเจตจำนงในดำริที่จะจัดสร้างเป็นพิพิธภัณฑ์ขึ้นรวบรวมไว้ เพื่อประโยชน์ส่วนรวมและเป็นทรัพย์สินของพุทธศาสนิกชนทั้งหมดโดยแท้จริง ต่างก็มีความยินดีที่จะเสียสละมอบให้แก่พิพิธภัณฑ์แห่งนี้...

พบนาคราช

เมื่อครั้งอยู่เชียงใหม่ ท่านพระอาจารย์จำพรรษาอยู่บนเขา กับพวกหมู่เซอ มีพระมหาทองสุกอยู่เป็นเพื่อน ใกล้ที่พักเป็นลำธาร มีน้ำไหลตลอดปี อาศัยน้ำที่นั่น ใช้อุปโภคและบริโภค

มีนาคราชตนหนึ่ง ชื่อว่า **สุวรรณนาคราช** อาศัยอยู่ที่ลำธารแห่งนั้น พร้อมด้วยบริวาร นาคราชตนนี้เคยเป็นน้องชายท่านมาหลายภพ หลายชาติ ด้วยความลับสนแห่งภพ จึงมาเกิดเป็นนาคราช เขารักเคารพและให้การอารักขาเป็นอย่างดี เวลาเดินจงกรม จะมาอารักขาตลอด จนกว่าจะเลิกเดิน

หลายวันต่อมา นาคนั้นหายไป เกิดฝนไม่ตก ร้อนอบอ้าว ชาวไร่เริ่มขาดน้ำ ฝั่งออกงาม เหตุการณ์เกิดขึ้นประมาณ ๑๕-๑๖ วัน จึงได้เห็นหน้านาคนั้น

ท่านพระอาจารย์ ถามว่า “หายไปไหน”

นาคตอบ “ไปซัดตาทัพอยู่ที่ปากทาง (ลำธาร) ลงสู่แม่น้ำปิง”

ท่านพระอาจารย์ “ทำไม”

นาคราช “มีนาคอันธพาลตนหนึ่งอาศัยอยู่แถวนั้นจะเข้ามา เลยไม่มีโอกาส แต่งฝน มัวแต่ไปซัดตาทัพอยู่”

ท่านพระอาจารย์ “ให้เขาเข้ามาเป็นไร เพราะเป็นนาคเหมือนกัน”

นาคราช “ไม่ได้ เข้ามาแล้วมารังแกข่มเหง เบียดเบียนบริวาร”

ท่านพระอาจารย์ “เป็นไปได้หรือ”

นาคราช “ก็เหมือนมนุษย์และสัตว์ต่างๆ ไปนั้นแหละ พวกอันทพาก็มักจะล่าแดน
ของกันและกัน เราต้องต่อสู้ป้องกันตัว”

ท่านฯ จึงรู้ว่า อันนี้เป็นลักษณะของสัตว์ ผู้มีวิชาเป็นตัวเหตุ โลกจึงรุ่มรวย
ช่วงเย็นฝนตกอย่างหนักจนถึงสว่าง น้ำในลำธารเต็มไปหมด ข้ามน้ำไปบิณฑบาต
ไม่ได้ หากวันไหนท่านไม่ได้ไปบิณฑบาต วันนั้นก็อด เพราะชาวบ้านเขาว่า “ตุ้เจ้าบ่
กินก้า”

พระมหาทองสุกคิดได้ จึงเอาไม้ไผ่มาปักเรียงกัน เอาเถาวัลย์ที่ชาวบ้านนำมา
ทำกุฎีมาผูกกับต้นไม้ฝั่งนี้ จับปลายข้างหนึ่ง ลอยข้ามไปผูกไว้กับอีกต้น ที่ฝั่งโน้น
แล้วกลับมาบิณฑบาตของท่านพระอาจารย์และตนเอง ข้ามน้ำไปฝั่งโน้น แล้วพาท่าน
พระอาจารย์ประคองไปตามราวไม้ไผ่ ข้ามน้ำทั้งขาไปขากลับ แผลกแต่จริง ขาไปผูก
เถาวัลย์ ท่านมหาจับไปตามราวและขากลับลอยคอไป

ตอนนำท่านพระอาจารย์ไปและกลับ ปรากฏว่า เดินเหยียบไปบนแผ่นดิน มีน้ำ
ประมาณแค่เข้าเท่านั้น

ท่านมหาเล่าว่า “เราไม่ได้คิดอะไรมาก คิดแต่ความปลอดภัยเท่านั้น” ตกตอน
เย็นเห็นนาคราชมาอารักขา

ท่านอาจารย์ ถามว่า “ทำไมให้ฝนตกมากนัก”

นาคว่า “ห้ามเขาไม่ฟัง เพราะละเลยมานาน”

ท่านอาจารย์ “ทำให้เราลำบาก”

“ท่านก็เดินบนหลังข้าพเจ้าไปสบายอยู่นี้” นาคพูด

ท่านฯ ก็บอก “เราก็ไม่ว่าพวกท่านดอก บ่นไปเฉยๆ อย่างนั้นละ” ท่านฯ ว่า

ท่านพระอาจารย์โปรดโยมมารดา

พ.ศ. ๒๔๘๗ ผู้เล่ามีอายุ ๒๑ ปี ได้ไปกราบนมัสการ ท่านพระอาจารย์มั่นที่ วัดป่านาคนิมิตต์ บ้านนามน วิสาขะแล้วท่านพระอาจารย์ปรารภจะจำพรรษาที่บ้านโคก พระอาจารย์ กงมา จิรปุณโณ ได้สร้างกุฏิคอยอยู่แล้ว การเดินทางไม่มีปัญหา เพราะ ระยะทางใกล้กิโละเมตรเศษๆ เท่านั้น ผู้เล่าโชคดีท่านอนุญาตให้ติดตามมาด้วย

เหลือเวลาอีกประมาณ ๒๐ วันจะเข้าพรรษา ผู้เล่าได้รับข่าวร้าย มีพระมาบอกว่า มารดาเสียชีวิต จำลาท่านๆ กลับบ้านเกิด เพื่อความระลึกถึงพระคุณของมารดา ไม่มี สมบัติอะไร มีแต่บริวาร ไม่ได้คิดอะไร เมื่อพบบิดาและได้ดูหลุมฝังศพมารดาก็พอ กลับถึงบ้านพัก เป็นกระท่อมพอลู่อยู่อาศัย กลางวันไปป่าช้า เยี่ยมหลุมฝังศพมารดา อุทิศบุญบวชให้ เพราะไม่มีวัดอื่นจะถวายแก่พระสงฆ์

จนจะเข้าพรรษาก่อนเดินทางกลับ บิดาได้มอบผ้าขาวให้ เป็นผ้าทอดด้วยมือ ของแม่เอง แม่เสียชีวิตด้วยอาการคล้ายไข้ไทฟอยด์อย่างแรง เพียง ๔ วัน ก็เสียชีวิต ผ้าขาวผืนนี้ ก่อนแม่เสียชีวิต ๑ วัน ได้สั่งไว้ว่า หากเป็นอะไรไปให้นำผ้าขาวนี้ ไปถวายท่านพระอาจารย์มั่นด้วย พระลูกชายก็อยู่นั้น

ผู้เล่าได้นำผ้าขาวนั้นไปถวายท่านพระอาจารย์ ทำผ้าอาบน้ำฝนได้ ๒ ผืน ท่านๆ สงเคราะห์รับผืนหนึ่ง สงเคราะห์ผู้เล่าผืนหนึ่ง ผู้เล่าเป็นผู้ตัดเย็บย้อมเสร็จ

วันอธิษฐานพรพรพาผ่านไปประมาณ ๑๐ วันเห็นจะได้ ผู้เล่านอนพักกลางวัน
ฝันเห็นมารดา มาปรากฏเต็มร่าง แต่ดูท่านยังสาว บอกว่า **“ลูกเอ๋ยแม่ได้เสียชีวิต
ไปจากเจ้าแล้ว จะไม่ได้พบกันอีกชาตินี้ ชาติหน้าพบกันใหม่”** ดูท่านเป็นสาวสวยมี
เสื้อผ้าอาภรณ์หลากสี

ในฝันนั้น คิดว่าแม่เราน่ารักอยากเป็นเด็กดูคนมอีก คิดแค่นั้น ก็ตื่นขึ้น ทั้งสะอื้น
ทั้งน้ำตาทั้งเทออกมา ได้ยินถึงพระอาจารย์หลอด ปโมทิต (ปัจจุบันท่านอยู่วัด
สิริกมลาวาส ลาดพร้าว กทม.) ท่านเลยมาถาม ก็บอกไปตามเรื่อง พอได้เวลาไปทำช่อวัตร
ก็ล้างหน้าอดกลั้น เหมือนไม่มีอะไรเกิดขึ้น

วันที่สอง ไม่ฝันแต่ร้องไห้เหมือนเดิม โธ่เอ๋ย...ความรักของแม่กับลูกนี้ เป็นความ
โศกที่เต็มไปด้วยความคิดถึง ผสมความสดชื่น จากเมตตากรุณาของพระคุณแม่
พอได้เวลา ไปทำช่อวัตร ท่านพระอาจารย์ถามว่า **“ทองคำ ร้องไห้คิดถึงแม่หรือ”**

เท่านั้นละปีติซาบซ่านไปทั้งตัว ท่านฯ ว่า **“ไม่มีอะไรตายดอกธาตุสี่เขาแยกกัน
เขาอยู่ด้วยกันมานานแล้ว จิตก็ไม่ตาย แม่คุณเลื่อมใสรับศีลและสรณคมน์ จากครูบา
อาจารย์เสาร์ เขาไปสู่สุคติแล้ว”**

สาธุ สงฆ์ สรรณ คจฺฉามิ พระสงฆ์เป็นที่พึ่ง ที่ระลึก ได้จริงๆ

เลยสิ้นความสงสัยมาแต่วันนั้น และความโศกก็หายไปตั้งแต่วันนั้น

เทพบอกใส่บาตร

เมื่อท่านพระอาจารย์ออกเดินทางจากวัดป่าบ้านห้วยแคน สู่วัดป่าบ้านหนองผือ เริ่มออกเดินทางเดือน ๘ แรมค่ำหนึ่ง

วันแรก พักวัดบ้านนาทับแก้ วันที่สองพักวัดบ้านโพนนาแก้งปลา สองคืนแรก เดินทางปกติไม่มีเหตุการณ์ วันที่สาม พักศาลากลางบ้านของกรมทางหลวง ศาลานี้ ตั้งอยู่บ้านลาดกระเมือ ตำบลห้วยยาง อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร ขณะนั้นยังไม่เป็นหมู่บ้าน เป็นปางเลี้ยงวัว เลี้ยงควาย ของชาวสกลนคร ทำเลเหมาะแก่การพักของคนเดินทาง มีบ่อน้ำให้ดื่มให้ใช้

ท่านพระอาจารย์ไปถึงก็แวะพัก ขณะไปถึงนั้นเป็นเวลาประมาณ ๑๓.๐๐ น. มีพระและผ้าขาวติดตาม ชาวบ้านหนองผืออีก ๑๒ คน รวมทั้งท่านฯ เป็น ๒๑ คน พระช่วยกันมัดกวาด ญาติโยมนำน้ำมาไว้ดื่มไว้ใช้ ปลูกผักถวายท่านเสร็จ

หนึ่งชั่วโมงผ่านไป ท่านพระอาจารย์ก็นั่งเฉย เอนนอนเฉยอยู่ ชาวบ้านหนองผือ ผู้เป็นหัวหน้าไปรับ เป็นคนใจร้อน คิดว่า ถ้าท่านพระอาจารย์พักอยู่ที่นี่ จะฉันอะไร คนตั้งมากมาย จึงเข้าไปกราบนมัสการ ขอนิมนต์เดินทางต่อไปพักบ้านโพนงาม ระยะทางประมาณ ๗-๘ กิโลเมตร จะได้ทันเวลา ท่านฯ บอกว่า **“เราไม่ไป เขาเป็นชาวบ้านป่าเขา เราพักอยู่ที่นี่ เขาจะได้กินได้ทาน”** หากท่านพระอาจารย์ว่า **“ไม่”** แล้วอย่าได้พูดซ้ำอีก

ตอนเย็นชาวบ้านก็นำอาหารมาเลี้ยงแขกโยม พอเข้าได้เวลาท่านพระอาจารย์ และพระสงฆ์เที่ยววิณทนาต มีคนนำไปเพราะเป็นปางควายปางวัว บ้านแต่ละหลังมีทางลัดแคบๆ พอสมควรแล้วคนก็นำกลับ ขณะกำลังถวายน้ำล้างเท้าท่านพระอาจารย์ ก็ได้ยินเสียงรถยนต์กำลังตรงเข้ามา

ท่านฯ และคณะกำลังนั่งจัดบาตร ชาวลาดกระเมอดูจะเป็นผู้ชายมากกว่า เพราะไปรักษาสัตว์ไม่ใช่ไปตั้งบ้านเรือน ก็มาถึงประมาณ ๕-๖ ครอบครั้ว ท่านแขวงกรม ทางหลวงขึ้นมากกราบนมัสการท่านพระอาจารย์ว่า “พวกกระผมชวนกันมากินข้าวป่า เป็นบุญของพวกกระผม ที่ได้มาพบท่านพระอาจารย์” เขาไม่รู้หรอกว่า นั่นคือ พระอาจารย์มั่น แต่เขาเป็นผู้ดีไทย กราบเรียนว่า “พระคุณท่านไม่ต้องหนักใจว่า มาพักที่กระผม มารับกวนพวกกระผม เป็นบุญของพวกกระผมแท้ๆ” แล้วลั้งลูกน้อง เอาหม้อข้าว หม้อแกง ปิ่นโตนำถวายเป็นท่านพระอาจารย์ร่วมกับชาวบ้าน

มีเนื้อสัตว์ป่าทุกชนิด นับตั้งแต่เนื้อกวาง จนถึงตะกวด กระรอก กระแต อีเห็น ไก่ป่า สารพัดเนื้อสัตว์ ชาวสกลนครเขาเป็นคนมีมารยาท อ่อนน้อม น่ารัก และพูดจา เหมือนผู้ดีคอยแนะนำ นี่เนื้อนั้น นั่นเนื้อนี้ มีทั้งต้มทั้งแกง แต่ส่วนมากแล้วเป็น เนื้อปิ้ง

ยถา ฯฯ สพุพิฯ ฉันทเสร็จแล้ว ท่านแขวงฯ ขึ้นไปกราบนมัสการพร้อมคณะ ว่า “ความจริงพวกกระผมไม่ได้ตั้งใจมา พอดีผู้ช่วยไปยื่นบอกหน้าบ้านได้ตอนมืดแล้ว จำได้แต่เสียงว่า พรุ่งนี้เราไปกินข้าวป่าที่ลาดกระเมอกัน ผมนัดชาวปางเขาไว้แล้ว ก็เลยตกลง” ฝ่ายผู้ช่วยก็บอกว่า

“ท่านแขวงฯ ให้เด็กไปบอกว่า พรุ่งนี้เราไปกินข้าวป่าที่ลาดกระเมอกัน ผมเลย ให้แม่บ้านจัดอาหารแต่เช้า เสียงเอ็ดตะโรทั้งพ่อบ้านแม่บ้านว่า คนนั้นไปบอก คนนี้ไปบอก แซดกันไปหมดไม่ได้ขึ้นไปบอกข้างบน ได้ยินแต่เสียงอยู่ข้างล่าง ว่าเป็นเสียง คนนั้นคนนั้น”

พอมายู่ด้วยกันแล้ว ต่างคนปฏิเสธกันว่า ผมไม่ได้ไปบอก ดิฉันไม่ได้ไปบอก
เลยงงไป ตามๆ กัน

ท่านแขวงฯ ก็เลยพูดว่า “ถ้าอย่างนั้นใครไปบอก” แล้วมองไปที่ท่านพระอาจารย์

ท่านพระอาจารย์ตอบว่า “ถ้าไม่มีใครไปบอกก็คงเป็นเทพนั้นซิ”

เท่านี้เรื่องก็เป็นอันยุติ

เลี้ยงอาหารกันต่อทั้งคณะแขวงการทาง คณะท่านพระอาจารย์ และชาวบ้าน
ทั้งหมดรับประทานกันอย่างอิมหันต์สำราญ ท่านแขวงบ่นเสียดาย ไม่มีถนนไปโพนงาม
ถ้าไปสกลฯ หรือสร้างค้อท่านจะนำส่งตลอด จากนั้นต่างอำลาแล้วก็เดินทางต่อ

คืนที่สี่ นอนพักวัดบ้านกุดน้ำใส ตำบลนาใน (ปัจจุบันขึ้นกับอำเภอกุดบาก)
ฉันเข้าเสร็จเดินทางต่อถึงบ้านหนองผือ ก่อนท่านพระอาจารย์จะไปถึง พระอาจารย์หลุย
จนทสาร์โร ลั้งพระเถร แม่ทั้งหมาและแมว ให้หนีออกจากวัด วางไว้ประมาณ ๒ วัน
แต่วัดถูกใช้สอยครบและหาง่าย

ที่พักของท่านเป็นกระท่อมเล็กๆ ไม่สะดวก ท่านพระอาจารย์อยู่กระท่อมเล็กๆ
จำเพาะองค์ได้เสียเมื่อไร ไหนพระอุปัฏฐาก ไหนญาติโยม จะไปนั่งเบียดท่านหรือ

หม้ายคา ไม่ไฟ ไม่ทุบเปลือกไม่อด ช่วยกันทำแค่วัน ได้ถึง ๕ ห่อง ยังดู
ท่านลำบากตลอดพรรษา พระใกล้ชิดและผ้าขาว ช่วยกันต่อห่องถวาย พอพระอุปัฏฐาก
นั่งได้

พอออกพรรษา ท่านฯ เลยไปพักอยู่มุ่มศาลา ช่วยกันทำผ้ากัน แต่ก็ลำบากเพราะ
ต้องใช้เป็นที่ฉันด้วย ทำสังกรรมด้วย ดีหน่อยตรงที่เวลามีกิจกรรมได้ที่พอเท่านั้น

กาลกฐิน

ประมาณปี พ.ศ. ๒๔๙๐ ยังอยู่ในพรรษา กำหนดำบลนาใน ได้นำจดหมายของ นายอำเภอพรรณานิคมไปถวายท่านที่กุฏิ ผู้เล่าก็อยู่นั้น กราบเสร็จกำหนดำบลก็นำจดหมาย น้อมถวาย ท่านยังไม่รับ ถามก่อนว่า “นั่นอะไร” กำหนดำบลเรียนว่า “ใบจองกฐิน ของนายอำเภอพรรณานิคม ครับกระผม” ท่านโบกมือไม่รับและกล่าวว่า **“อย่านำมา ติดใส่วัดอาตมานะ กำหนดำบลอย่าขึ้นทำนะ กลับไปบอกนายอำเภอด้วยว่า นายอำเภอเอา อำนาจที่ไหน จากใคร มาห้ามไม่ให้คนมาทำบุญที่นี่ อาตมาไม่รับ ใครอยากมาทำบุญ ก็มา ไม่มีใครห้าม จะมาจอง ไม่ให้คนมาทำบุญไม่ได้ ไปบอกนายอำเภอด้วย”**

กำหนดำบลความกลับไป ชี้แจงให้นายอำเภอฟัง นายอำเภอยอมรับผิดชอบให้กราบเรียน ท่านพระอาจารย์ด้วยว่า ท่านไม่มีเจตนาจะล่วงเกิน เพียงแต่เห็นคนทั้งหลายเขาทำกัน อย่างนี้ ก็ทำบ้าง กำหนดำบลเรียนท่านฯ ว่า “นายอำเภอจะมาทำบุญดั่งที่ตั้งใจไว้ ใครจะมาอีกก็ไม่ห้ามครับกระผม” ท่านฯ ก็ยิ้มกล่าวว่า **“นายอำเภอคนนี้ พุดจาเข้าใจง่าย ต่อไปจะได้เป็นใหญ่เป็นโต”** สมจริงภายหลังปรากฏว่า ท่านได้เป็นถึงอธิบดีกรมการปกครอง

ปวารณาออกพรรษาแล้ว กฐินกองต่างๆ ก็หลังไหลเข้ามา ที่จำได้ บ้านม่วงไข่ อำเภอพรรณานิคม กองที่ ๑ กองที่ ๒ ลี้ม กองที่ ๓ เป็นบ้านม่วงไข่ผ้าขาวนำมา กองที่ ๔ เป็นของนายอำเภอ ต่างก็พูดเป็นเสียงเดียวกันว่า ไปถวายกฐินท่าน พระอาจารย์มั่น

มีผู้มาถวายกฐินตลอดจนถึงเดือน ๑๒ เพ็ญ ล้วนแต่กองกฐินทั้งนั้น บรรดา พระสงฆ์สามเณร และผ้าขาวทำการเย็บตัดย้อมจีวร ผัดเปลี่ยนเพียงพอทุกรูป จนพรรษาสุดท้ายก็เป็นอย่างนี้ ตลอดมา

ปีนั้นมีกองกฐินพิเศษอยู่หนึ่งกอง อันเป็นกองที่ ๕ เจ้าของกฐิน ชื่อ **เถ่าแก่ไฮ** มีเชื้อชาติจีน ค้าขายอยู่บ้านคางสูง ตำบลพอกน้อย อำเภอพรณานฯ ทุกคนรู้จักดี โดยไม่มีใครทราบล่วงหน้ามาก่อน เอนำขบวนเกวียน บรรทุกเครื่องบริขารมาพักอยู่นอกบ้าน ตื่นเช้าพาคณะมาถวายบิณฑบาตเสร็จแล้ว จึงขอนิมนต์ท่านพระอาจารย์รับกฐิน

ท่านฯ เตรียมตัวลงศาลา พร้อมพระสงฆ์แต่ลงไม่หมดทุกองค์ เพราะบางองค์ไม่รู้ท่านก็ไม่ว่า พิธีกรนำรับศีล ถวายทานเสร็จ พิธีกรถามเถ่าแก่ว่า “จะฟังเทศน์ไหม” เถ่าแก่ตอบ **“ฟังทำไมเทศน์ ให้ทานแล้วได้บุญแล้ว เสร็จแล้วก็จะลากลับ”**

พระอาจารย์ยิ้มแล้วกล่าวว่า **“ถูกต้องแล้วๆ โยมได้บุญมาตั้งแต่คิดจะทำแล้ว เพราะประกอบด้วยปัญญา”** เถ่าแก่ไฮ ยังพูดอีกว่า **“ถ้าขอฟังเทศน์ท่านฯ เราไม่ทานจริง เพราะขอสิ่งตอบแทน ได้บุญไม่เต็ม”** ว่าเข้าไปอีก ท่านอาจารย์ย้ำอีกว่า **“ถูกต้องๆ เถ่าแก่พูดถูกต้อง”** แค่นั้น เถ่าแก่ไฮ ก็กราบลาและลาชาวบ้านทุกคน เดินทางกลับ

ตั้งแต่วันนั้นมา ไม่ว่าท่านจะอยู่ที่กุฏิ หรือเที่ยวบิณฑบาต มักจะปรารภเรื่องเถ่าแก่ไฮเสมอว่าเขาทำถูก หลายปีผ่านไปหากมีเหตุการณ์เกิดขึ้น ท่านมักจะปรารภเรื่องเถ่าแก่ไฮนี้ เป็นตัวอย่าง

การฟื้นฟูศาสนาในไทย

เรื่องพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ รัชกาลที่ ๔ นี้ ท่านฯ ปราบปรามหลายวาระ หลายสถานที่ ท่านพระอาจารย์เล่าว่า สมัยหนึ่งเมื่อพระเจ้าปเสนทิโกศลเสด็จเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า ที่พระเชตวัน พระพุทธเจ้าทรงปรารภถึงความชราภาพของพระองค์ทั้งสองว่า “ตถาคต และพระองค์ก็ย่างเข้าสู่วัยชราแล้ว ไม่ช้า ตถาคตก็จะปรินิพพาน และก็เช่นกัน พระองค์ก็จะเสด็จสวรรคต ตถาคตไม่กลับมาสู่ภพนี้อีก ส่วนพระองค์เป็นหน่อเนื้อพุทธางกูร และเป็นพระสหายของตถาคต ยังต้องกลับมาสร้างบารมีต่อ ถ้าคราวใดศาสนาของตถาคตเสื่อมลง ขอพระองค์ทรงกลับมาฟื้นฟูด้วย”

ต่อมาไม่นาน พระโอรสวิฑูตทะก่อก่อกบฏขึ้นในแผ่นดิน พระเจ้าปเสนทิโกศลได้เสด็จหนีไปยังแคว้นมคธ เพื่อขอความช่วยเหลือจากพระเจ้าอชาตศัตรู แต่พระองค์เสด็จไปไม่ทัน ประตุมืองถูกปิดลงเสียก่อน ด้วยความชราภาพและเหนื่อยอ่อนจากการเดินทาง พระองค์ก็เสด็จสวรรคตอย่างเดี๋ยวเดียว ไร้ญาติขาดมิตร ที่ศาลาที่พักคนเดินทางนอกประตูเมือง นี่แหละหนอสังสารวัฏฏ์ มีเบื้องตัน และที่สุดอันใดใครๆ ก็ตามไปรู้ไม่ได้

พระพุทธเจ้าคงจะทรงเห็นเหตุอันนี้ จึงตรัสกับพระเจ้าปเสนทิโกศลอย่างนั้น **ท่านพระอาจารย์เล่าว่า พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ ก็คือ พระเจ้าปเสนทิโกศล นั่นเอง** ที่ทรงมาฟื้นฟูพระพุทธศาสนาเมื่อถึงจุดนั้น

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ เป็นนักเสริมสร้าง นักฟื้นฟู นักบูรณะ นักปฏิสังขรณ์ ทรงทำสิ่งที่ชำรุดให้ดีขึ้น ทำสิ่งที่ผิดจากของเดิมให้เข้าสู่ที่เดิม ถ้าจะเปรียบก็เหมือนการซ่อมบำรุงวัตถุ ใช้งาน ที่เสื่อมสภาพให้มีสภาพใช้งานได้เหมือนเดิม ผู้เล่าจะไม่กล่าวโครงสร้างฟื้นฟู เพราะประวัติศาสตร์ได้บันทึกไว้มากแล้ว จะกล่าวเฉพาะผลงานด้านการศึกษา การพระศาสนา และการปกครองแผ่นดิน ภาษาอังกฤษก็ตรัสได้เป็นคนแรกของชาวไทย ภาษาบาลี เป็นพระมหาเบรียญ ทรงรจนาคาถา และพระปริตรต่างๆ ไว้มาก มีอรรถรส อันลึกซึ้ง และทรงเป็นนักวิทยาศาสตร์สาขา ดาราศาสตร์ติดอันดับโลก

การปรับปรุง เสริมสร้างบูรณะปฏิสังขรณ์ พระพุทธศาสนาให้เจริญก้าวหน้า ทั้งด้านการศึกษา การปกครอง การปฏิบัติ จนเป็นที่ยอมรับกันในปัจจุบันนี้ มีสาเหตุและปัจจัยหลายอย่าง โดยเฉพาะภัยแห่งสงครามเป็นภัยใหญ่ ท่านพระอาจารย์เล่าว่า ก่อนเราจะเสียกรุงให้พม่าประมาณ ๑๐๐ ปี การรบราฆ่าฟันดุจจะรุนแรงยิ่งขึ้น ซึ่งเราจะสังเกตได้จากพระพักตร์ของพระพุทธรูป มีพระลักษณะเคร่งขรึม เข้มแข็งเอนเอียงไปทางดูร้าย ซึ่งหมายถึง ใจของชาวอยุธยาเตรียมพร้อมรับศึกอยู่ตลอดเวลา หากเกิดมีการรบติดพันกันขึ้น ชายทุกคนต้องเป็นทหารออกรบ หญิงทั้งสาวทั้งแก่ก็ต้องร่วมออกรบ ส่งเสบียง ไถนา ดำนาสารพัด แม้แต่พระสงฆ์ก็คงจะระส่ำระสายช่วยอยู่ด้านหลัง จนกระทั่งกรุงศรีอยุธยาแตก

ความเป็นผู้แพ้มีแต่ทุกข์กับทุกข์ เจ็บป่วยจากการเหน็ดเหนื่อยในสงครามเอยบาดแผลจากคมหอกคมดาบเอย อดอยากเอย ซากศพทั้งเด็กผู้ใหญ่ ชายหญิง ทั้งตายเก่าตายใหม่ **เรื่องเหล่านี้คือเหตุแห่งความเสื่อมของศาสนา ที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ ทรงมาเริ่มการฟื้นฟู**

ทุกท่านยอมรับผลงานของพระองค์ ว่าตามความจริงในปัจจุบัน การศึกษา การปกครอง การปฏิบัติ ล้วนเป็นผลงานของพระองค์ การศึกษาวิทยาการทางพระพุทธศาสนาก็ดี การปกครองคณะสงฆ์ก็ดี การปฏิบัติตามพระพุทธบัญญัติทางพระวินัยก็ดี การเจริญแสวงหาวิเวก เติณรุกขมูลธุดงค์ก็ดี พระองค์ทรงทำเป็นแบบ

อย่างครบถ้วนบริบูรณ์ พอเป็นตัวอย่างให้คนรุ่นหลังได้ แม้ท่านพระอาจารย์มั่น ก็ยอมรับว่าได้แบบอย่างมา รองจากครั้งพุทธกาลก็มีพระจอมเกล้าฯ นี่เป็นแบบฉบับ ตลอดมา

เมื่อครั้งพระองค์เสด็จจาริกธุดงค์จากกรุงเทพฯ มุ่งหน้าสู่กรุงสุโขทัย ไปตาม ฝั่งลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา คำที่ไหนก็ปักกลดพักตามชายทุ่ง ชายป่าใกล้อุปจารคาม เจริญสมณธรรม หากมีชาวบ้านมาฟังธรรม ก็แสดงธรรมให้ฟัง ให้ได้ประโยชน์ทั้งตน ผู้อื่นและพระศาสนาไปพร้อมๆ กัน

พอถึงสุโขทัยกำลังหาที่พัก ชาวบ้านก็มากราบถวายพระพรว่า มีดอนแห่งหนึ่ง เป็นแดนศักดิ์สิทธิ์ ปกติชาวบ้านไม่ยินยอมให้เข้าไป เพราะเคยมีพระเข้าไป แล้วแสดง กิริยาไม่เหมาะสมต่อสถานที่นั้น ทำให้ชาวบ้านเจ็บป่วยเดือดร้อน แต่พระองค์ทรง รับรองกับชาวบ้านว่า นี่คือเจ้าของป่าดอนนั้น หากมีการเจ็บป่วยเกิดขึ้น พระองค์จะ ทรงตายแทน ชาวบ้านก็ยินยอมอาราธนานิมนต์พระองค์ไปพัก

เดินจงกรมเจริญสมณธรรมที่นั่น พระองค์ได้ไปพบ หลักศิลาจารึกของ พ่อขุนรามคำแหงเข้าโดยบังเอิญ ขากลับทรงนำกลับมาไว้ที่กรุงเทพฯ

นี่คือตัวอย่างการออกจาริกธุดงค์กัมมัฏฐาน ที่ทรงทำเป็นแบบอย่างมาจน ทุกวันนี้

สังคิษย์ปราบผี

เมื่อครั้งท่านพระอาจารย์พำนักอยู่อำเภอโคกศรีสุพรรณ มีหลวงตารูปหนึ่ง สมัยหนุ่ม เคยเป็นโยมอุปัฏฐากท่าน ไปนมัสการและอยู่ปฏิบัติธรรมด้วย ผู้เล่านั่งถวายนงานพัด ท่านพระอาจารย์ถามหลวงตารูปนั้นว่า “เคยไปบ้านนาหมีนาหึ่งไหม” “เคยขอรับ กระผม” “เป็นอย่างไรความเป็นอยู่ของเขา พอมีกินมีใช้ไหม ก่อนหน้าเราจะไปเชียงใหม่ เราพักอยู่แถวน้ำโสม ท่าบ่อ”

ท่านฯ เล่าว่าสมัยนั้นเคยมีชาวบ้านมาหาและกราบเรียนว่า “ขอนิมนต์พระคุณเจ้า ไปอยู่กับพวกกระผม ไปตั้งหมู่บ้านใหม่ที่ตงนาหมี นาหึ่ง พวกกระผมจะไม่ให้ท่าน พระอาจารย์อดอยาก จะผลัดเปลี่ยนกันลงมาเอาเสบียง” ยุคนั้นเต็มไปด้วยป่าดงพงพี ใช้ป่าเอย อสรพิษเอย เสือโคร่งลายพาดกลอนเอย ภูตผีเอย มีเป็นธรรมดา หลวงตารูปนั้นถวายนคำตอบว่า “เดี๋ยวนี้เขาเป็นบ้านเป็นเมือง มีกินมีใช้แล้ว วัดก็เป็นวัดโดยสมบูรณ์ ผู้คนมีธรรมะเป็นประจำ ตั้งแต่นั้นมา”

ท่านฯ เล่าต่อไปว่า “เหตุอะไรจึงมานิมนต์” เขาเล่าว่า “อย่างอื่นไม่กลัว กลัวแต่ผี อย่างเดียว ธรรมดาสัตว์ป่าจะเป็นช้างหรือเสือ กลัวไฟกับเสียงมนุษย์ หากเห็นไฟ และได้ยินเสียงมนุษย์มันจะหลีกหนีห่างออกไป แต่ผีนี้ขี้ขี้แหยเหมือนยิงยุ เป็นตัวเป็นตนเหมือนคน ห้อยถุงย่ามไว้มันมาปลดทิ้ง หม่าข้าวไว้มันมาเททิ้ง อยู่ใกล้ๆ แต่ไม่เห็นตัว”

“พวกเราติดไฟไว้มันเข้ามาเอาฟืนออก เราถือพร้าอิตได้เข้าไปจะฟันมัน มันวิ่งหนี เราตัดฟืนใส่มัน มันกลับตัดฟืนมาหาเรา ถ้าเราเฝ้าทับคนเดียว พอหมูกลับมามันก็หายเข้าป่าไป เป็นอยู่อย่างนี้ ขอนิมนต์ท่านพระอาจารย์ช่วยปราบผีด้วย” ว่านั้น

ท่านฯ ว่า “เราก็กะลใจเหมือนกัน เพราะเหตุการณ์อย่างนี้ยังไม่เคยพบ” ส่วนลัทธินั้นไม่น่ากลัว ติดไฟไว้จางก็ไม่เข้ามา ยิ่งช้างถ้ามีขวิดแปล่า หรือกระบอกเล็กๆ เป่าสัญญาณขึ้น แค่นั้นก็วิ่งจนปาราพณาสูรไปเลย เพราะมันสำคัญว่าเสียงสะไน^๑ ของนายพรานช้าง

ท่านพระอาจารย์มั่นปริกษากับศิษย์ว่า ใครจะไปปราบผีครั้งนี้ พระอาจารย์อ่อน ญาณสิริ รับอาสาโดยชวนพระอาจารย์ฝัน อาจาโร ไปด้วย พร้อมด้วยพระสหจร ๔ รูป รวมเป็น ๖ รูป

ก่อนออกเดินทาง ท่านพระอาจารย์เตือนศิษย์ให้มีสติ เจริญพระพุทธคุณ และกรรมเมตตสูตร แล้วกำหนดจิตเป็นปริมณฑล ๓ รอบใกล้ตัว และกำหนดให้ ปริมณฑลห่างออกไป และห่างออกไปอีก กำหนดเจริญกัมแพง ๗ ชั้น ด้วยบทว่า พุทฺโธ ธมฺโม สงฺโฆ เมตฺตา กุรฺณา มุทิตา อุเปกฺขา ส่วนชาวบ้านให้เขาตั้งอยู่ในสภาวะ และศีล ๕ ก่อนนอนให้เจริญพุทธคุณ ธรรมคุณ สังฆคุณ

ครั้งเดินทางไปถึงที่ทับ (ที่พัก) เห็นแต่ร่องรอยผีมารบกวน จัดสถานที่พักแล้ว นับตั้งแต่วันนั้น จนถึงวันนี้ ผีพวกนั้นหายเข้าป่าไปเลย

ปกติท่านไม่เคยส่งเสริมในเรื่องนี้ นอกจากมีเหตุ ศิษย์ส่วนมากจึงไม่ค่อยรู้เรื่อง

^๑ สะไน : กระบอกกลวงทำด้วยเขาคายสำหรับควายช้างหรือพรานช้าง

ความสัมพันธ์วัดสระปทุมและวัดป่าสุทธาวาส

วัดป่าสุทธาวาส เป็นวัดที่ ๓ พี่น้อง คือ แม่หนุ่ม แม่ நில และแม่ลูกอินทร์ สร้างถวาย ท่านพระอาจารย์เสาร์ ท่านพระอาจารย์มั่น

ก่อนสงครามโลกครั้งที่ ๒ จะสงบลง ท่านพระอาจารย์มั่นพักอยู่ที่โคกศรีสุพรรณ แม่หนุ่มไปขอพระไปเป็นเจ้าของาวาส

ระหว่างท่านพระอาจารย์กับแม่หนุ่มนั้น พุดกันไม่ถือสาหาความ พุดเหมือนพี่กับน้องพุดกัน “หนุ่มนี้วุ่นแต่วัดภายนอก ส่วนวัดภายในใจนั้นนะคือ คีล สมาธิ ปัญญา เหมือนตะกร้า ไม่มีหมากพลู” ท่านฯ ว่าทำนองนี้ แต่แม่หนุ่มเขาไม่โกรธไม่ถือ

ครั้งท่านพระอาจารย์มาพัก ที่วัดป่าบ้านหนองผือ หลังสงครามโลกสงบแล้ว แม่หนุ่มมาขออีก ท่านฯ ว่า “อยากได้ใคร” “อยากได้ท่านนี่ (พระอาจารย์นี่ อาจาโร) เพราะเป็นคนดีนี่” ท่านพระอาจารย์ว่า “วัดนี้เป็นสาขาวัดสระปทุม”

พระอาจารย์นี่เป็นคนสกลนคร พระมหาทองสุก (ทองสุก สุจิตฺโต) คนสระบุรี ทำไมท่านพระอาจารย์จึงทำอย่างนั้น ท่านคงมีเหตุผลของท่าน พระมหาทองสุกขอร้อง ไม่อยากรับ ท่านพระอาจารย์ก็ขอร้อง และเห็นใจพระมหาทองสุก เพราะพระมหาทองสุก ท่านตั้งปณิธานอย่างหนึ่ง แต่ได้ทำสิ่งที่ไม่ได้ปณิธานไว้ แต่ด้วยความเคารพ ท่านก็น้อมรับ ผลงานที่ออกมา ชาวสกลนครยอมรับทุกถ้วนหน้า

การแต่งตั้งท่านเจ้าคุณพระปัญญาพิศาลเถร

ท่านพระอาจารย์หนู จิตปญโญ ท่านพระอาจารย์เสาร์ กนฺตสีโล และท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เป็นศิษย์วัดไผ่ และสาเหตุที่พระอาจารย์หนู จิตปญโญ ได้รับอาราธนามาเป็นเจ้าอาวาสที่วัดปทุมวนาราม?

เรื่องนี้ ท่านพระอาจารย์มั่น ได้เมตตาเล่าไว้หลายครั้งหลายคราวและหลายปี ว่า การศึกษาพระปริยัติธรรมและอบรมกัมมัฏฐานระยะที่ ๒ ของพระอาจารย์ทั้ง ๓ รูปนั้น ท่านได้มาศึกษาที่กรุงเทพมหานคร โดยมีท่านเจ้าคุณพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (จันทร์ สิริจนฺโท) วัดบรมนิวาสเป็นพระอาจารย์ แต่ทำไมท่านพระอาจารย์ทั้ง ๓ รูป ไม่พักที่วัดบรมนิวาส แต่มาพักที่วัดปทุมวนาราม หรือวัดสระปทุม ปทุมวัน ทั้งนี้เพราะทั้ง ๓ รูป มีความผูกพันกับวัดปทุมวนาราม

วัดปทุมวนารามนี้ เป็นพระอารามที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ ผู้ทรงเป็นต้นวงศ์คณะธรรมยุต ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สถาปนาขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๐๐ พร้อมทั้งได้ทรงอาราธนาเจ้าอธิการกำ จากวัดบวรนิเวศวิหาร ซึ่งเป็นสังฆปริณายกเดิมสมัยที่ทรงผนวช มาเป็นเจ้าอาวาสที่วัดปทุมวนาราม ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานสมณศักดิ์ เป็นพระครูเจ้าอาวาสพระอารามหลวง วิปัสสนา ที่พระครูปทุมธรรมธาดา มีพระสงฆ์จากวัดบวรนิเวศวิหาร จำนวนหนึ่ง เป็นพระอนุจรมาจำพรรษาด้วย

พระอารามแห่งนี้อยู่ภายนอกพระนคร สถานที่เรียบง่าย เหมาะแก่การปฏิบัติ กัมมัฏฐาน เจ้าอาวาสรูปแรกและรูปต่อๆ มา มีภูมิลำเนาอยู่ที่จังหวัดอุบลราชธานี จังหวัดร้อยเอ็ด และจังหวัดยโสธร มีเฉพาะท่านเจ้าอาวาสรูปที่ ๖ คือพระธรรมปาโมกข์ (บุญมั่น มนุตาสโย) เท่านั้น ที่เป็นชาวกรุงเทพมหานคร

ก่อนอุปสมบท พระธรรมปาโมกข์ท่านเป็นมหาดเล็กในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ รัชกาลที่ ๕ ท่านเป็นนักเรียนของโรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบรุ่นแรก

ท่านออกบวชในคราวที่ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ รัชกาลที่ ๕ เสด็จประพาสยุโรปครั้งที่ ๒ พระเดชพระคุณมีเชื้อคล้ายท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต และท่านได้ติดตามท่านพระอาจารย์มั่นออกธุดงค์ที่ภาคเหนือ และประเทศพม่า

ท่านเจ้าคุณพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (จันทร์ สิริจันโท) วัดบรรมนิवास ได้ออกไปเรียนวิปัสสนาอยู่กับท่านเจ้าคุณพระปัญญาพิศาลเถร (สิงห์) เจ้าอาวาสวัดปทุมวนาราม และได้เข้ามาจำพรรษาที่วัดปทุมวนารามในปี พ.ศ. ๒๔๓๙

ท่านเจ้าคุณพระปัญญาพิศาลเถร (สิงห์) เจ้าอาวาสวัดปทุมวนาราม รูปที่ ๓ เมื่อก่อนพระคุณท่าน เป็นเจ้าอาวาสอยู่ที่ วัดพระแท่นศิลาอาสน์ จังหวัดอุตรดิตถ์ ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะ ที่พระธรรมวิโรจน์ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ รัชกาลที่ ๕ ได้เสด็จประพาสต้นไปยังวัดพระแท่น-ศิลาอาสน์ ทรงพบท่านเจ้าคุณพระธรรมวิโรจน์ (สิงห์) ทรงเลื่อมใสในวัตรปฏิบัติ เพราะพระคุณท่านเคร่งครัดในพระธรรมวินัย ปฏิบัติกัมมัฏฐาน จึงทรงอาราธนาให้มาเป็นเจ้าอาวาสที่วัดปทุมวนาราม เพราะท่านพระครูปทุมธรรมธาดา (สิงห์ อคฺคธมฺโม) เจ้าอาวาสรูปที่ ๒ มรณภาพ วัดยังว่างเจ้าอาวาส ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะ เจ้าอาวาสพระอารามหลวงวิปัสสนา ที่พระปัญญาพิศาลเถร พร้อมทั้งพระราชทานพัดงาสาน เป็นพัดยศสมณศักดิ์

พืดงาสานนี้ พระราชทานเฉพาะพระราชอาณะ เจ้าอาวาสวัดปทุมวนาราม ซึ่งได้รับพระราชทานมี ๔ รูป คือ

๑. พระปัญญาพิศาลเถร (สิงห์) เจ้าอาวาสรูปที่ ๓
๒. พระวิสุทธินิญาณเถร (ผิว) เจ้าอาวาสรูปที่ ๔
๓. พระปัญญาพิศาลเถร (หนู จิตปญโญ) เจ้าอาวาสรูปที่ ๕
๔. พระธรรมปาโมกข์ (พระปัญญาพิศาลเถร บุญมั่น มนุตาสโย) เจ้าอาวาสรูปที่ ๖

หลังจากที่ท่านเจ้าคุณพระปัญญาพิศาลเถร (บุญมั่น มนุตาสโย) ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็นชั้นราชในนามเดิม จึงคืนพัศดยางานสานเล่มนั้นไป ที่กรมการศาสนา หลังจากนั้นมา พืดงาสานก็ไม่ได้ยู่ที่วัดปทุมวนารามอีกเลย พระอาจารย์ทั้ง ๓ จึงถือว่า เคยยู่สำนักวัดปทุมวนาราม แม้แต่บทนิพนธ์ชั้นระวิมุตติสะมังคีธรรมะ ที่ท่านพระอาจารย์มั่น เขียนขึ้นก็ย้งใช้คำว่า “พระภูริทตโต (หมั่น) วัดสระประทุมวันเป็นผู้แต่ง” สมุดเล่มนี้ปรากฏยู่ที่พิพิธภัณฑร์ พระอาจารย์มั่น ภูริทตโต วัดป่าสุทธาวาส จังหวัดสกลนคร

ท่านพระอาจารย์มั่น ได้เมตตาสเล่าให้ฟังว่า ในฤดูแล้งปีหนึ่ง ได้พากันจาริกไปอุดงค์แถวจังหวัดนครนายก วันหนึ่งเวลาว่าง ท่านพระอาจารย์หนู จิตปญโญ ได้เล่าความฝันให้เพื่อนสทธรรมิกที่ออกอุดงค์ด้วยกันฟังว่า “ท่านฝันว่า ได้ลอยข้ามทุ่งกว้างมุ่งหน้าสู่ทิศตะวันตก แล้วลอยต่ำลงๆ จนถึงพื้นดิน ได้มีบุรุษ ๔ คน แต่งตัวคล้ายมหาดเล็กสมัยโบราณ บนศีรษะใส่กระโจมแหลมๆ เหมือนคนที่แต่งเป็นเทวดาเวลา มีชบวนแห่ชบวนใหญ่ๆ ได้นำเสลียงเข้ามาหา แล้วยื่นหนังสือพระบรมราชโองการจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวถวาย เสร็จแล้วนิมนต์ท่านขึ้นเสลียงตั้งชบวนแห่แหน ท่านเข้าเฝ้าถวายพระพร” ท่านตื่นพอดี

หลังจากนั้นไม่นานก็เป็นจริงเหมือนตามฝัน ท่านเจ้าคุณพระวิสุทธินิญาณเถร (ผิว) เจ้าอาวาสวัดปทุมวนาราม เจ้าอาวาสรูปที่ ๔ มรณภาพ จึงมีพระบรมราชโองการ

อาราธนาพระอาจารย์หนู จิตปญฺโณ มาเป็นเจ้าอาวาสวัดปทุมวนาราม รูปที่ ๕ และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานสมณศักดิ์ เป็นพระครูปทุมธรรมธาดา พระครูเจ้าอาวาสพระอารามหลวงวิปัสสนา แล้วได้รับพระราชทานสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะเจ้าอาวาสพระอารามหลวงวิปัสสนาในโอกาสต่อมา โดยพระราชทานพัดยศงาสนา เป็นพัดยศสมณศักดิ์

ท่านพระอาจารย์มั่น ได้กรุณาเล่าให้ฟังว่า การแต่งตั้งเจ้าอาวาสพระอารามหลวงที่สำคัญๆ ในสมัยนั้น เมื่อเจ้าอาวาสว่างลง หลังจากที่เลือกสรรผู้ที่จะดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสได้แล้ว ต้องเข้าเฝ้าสมเด็จพระสังฆราช สมเด็จพระสังฆราชจะทรงพิจารณาถ้ามีความเหมาะสมด้วยประการใดแล้ว จึงนำเข้าเฝ้าถวายพระพรพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

วัดปทุมวนารามก็เช่นเดียวกัน ท่านเจ้าคุณพระวิสุทฺธิญาณเถร (ผิว) มรณภาพลง สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงชินวราธิบดีวรมัน วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม ได้ถวายพระพรสมเด็จพระบรมพิชพระราชสมภารเจ้าว่า วัดปทุมวนาราม เป็นพระอารามที่เกี่ยวข้องด้วยพระกัมมัฏฐาน และผู้คนที่อยู่ในบริเวณรอบวัด ก็อพยพมาจากล้านช้าง ผู้ที่เป็นเจ้าอาวาส ก็มาจากพระกัมมัฏฐานและมาจากมณฑลอุบลราชธานี ในครั้งนี้ก็สมควรที่จะอาราธนา พระอาจารย์หนู จิตปญฺโณ ซึ่งเป็นชาวอุบลราชธานีมาเป็นเจ้าอาวาสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเห็นดีด้วย จึงได้มีพระบรมราชโองการอาราธนา พระอาจารย์หนู จิตปญฺโณ มาเป็นเจ้าอาวาสรูปที่ ๘ ดังกล่าว

ประวัติพระปัญญาพิศาลเถร (หนู จิตปญฺโณ)

เกิด พ.ศ. ๒๔๐๗ ที่อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี
อุปสมบท ที่วัดศรีทอง (ปัจจุบันคือวัดศรีอุบลรัตนาราม)
อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี ญานท่านท้าวหมี่ (ม้าว)
เป็นพระอุปัชฌาย์

ท่านเป็นสหธรรมิกที่รักและคุ้นเคยกันเป็นอย่างดี
กับท่านพระอาจารย์เสาร์ เคยร่วมธุดงค์ไปนครพนมด้วยกัน
ท่านเป็นพระอุปัชฌาย์ของพระสุทธิธรรมรังสีคัมภีร์เมธาจารย์
(สี ธรรมธโร วัดโคศคาราม) และพระราชสังวรญาณ (พุทธ
จანიโย)

ท่านได้รับอาราธนามาเป็นเจ้าอาวาสวัดปทุมวนาราม
องค์ที่ ๕

มรณภาพ เมื่อ ๒๒ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๘๗

ตอนที่ ๓

รำลึกพระธรรมเทศนา
ท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺตเถร

...จะพาดูเขาใหญ่ถ้าสนุกทุกซั่มไม่มี
คือกายคตาสติภาวนา
ชมเล่นให้เย็นใจ
หายเดือดร้อน
หนทางจรอริยวงศ์
จะไปหรือไม่ไปฉันไม่เกณฑ์
ใช้หลอกเล่นบอกความให้ตามจริง...

จากชั้นระวิมุติสะมังคีธรรมะ

เหตุที่ผู้ฟังเทศน์ไม่ยอมลุกหนี

ตลอด ๓๐ กว่าปี ที่ท่านพระอาจารย์แนะนำ สั่งสอน พุทธบริษัทชาวไทยมา ดูท่านจะแนะนำ สั่งสอน แนวประโยชน์ทั้ง ๓ ที่พระพุทธรูปเจ้าตรัสไว้ นั้น ถือเป็นหลักสำคัญพอๆ กัน ไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากัน ทุกครั้งแห่งธรรมเทศนา ท่านจะไม่ละประโยชน์ทั้ง ๓ ทั้งอ้างที่มาในพระสูตร พระวินัย และพระอภิธรรมพร้อมๆ กันไป

ศิษย์ของท่านที่ได้เขียน ได้เล่าประวัติของท่าน มักเล่าแต่หลักเป็นส่วนมาก เขียนหรือเล่าปลีกย่อยน้อยมาก แต่ศิษย์เก่ากำลังจะเล่านี้ จะเล่าทั้งเหตุและผล พร้อมทั้งที่มาที่ไปพร้อมๆ กัน พอเป็นการเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่ผู้ได้ฟังเป็นที่ตั้ง

ท่านพระอาจารย์จะแสดงศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ มรรคผล นิพพาน อันเป็นสัมปรายิกัตถะและปรหมัตถะก็ดี จะนำประโยชน์ทั้ง ๒ นี้ มาเปรียบเทียบกับทิวฏฐัมมิกัตถะประโยชน์ แบบสัมพันธ์เป็นนวงจรหรือวัฏจักรเสมอ เพื่อเปรียบเทียบ

เพราะเหตุนี้ ธรรมะของท่านพระอาจารย์ ผู้ฟังไม่ยอมลุกหนี ถ้าท่านเทศน์ ไม่จบจะไม่ยอมลุกหนี เพราะชวนฟังตลอด และคล้ายเป็นของง่าย เหมือนปอกกล้วยเข้าปาก นำไปปฏิบัติก็เป็นผล ประสบความสำเร็จจริง ตามสมควรแก่การปฏิบัติ

ขอกล่าวถึง **อุปนิสัยและปฏิบัติ** ของท่านพระอาจารย์ก่อน ผู้เล่าสังเกตว่า ท่านฯ มีความเป็นอยู่แบบเศรษฐกิจสัมพันธ์ และพละนามัยพร้อมมูล **กล่าวคือมักน้อย**

สันโดษ ไม่ระคนด้วยหมู่ แสงทวิเวก ปรารภความเพียร เทียวบิณฑบาตเป็นวัตร
นุ่งห่มผ้าบังสุกุล จันหนเดียวฉันในบาตรและอยู่ป่าเป็นวัตร เสมอต้นเสมอปลาย
จนท่านละสังขาร

ปฏิบัติและวัตรที่กล่าวมานี้ ผู้เล่าเคยถวายความเห็นให้เว้นในวัตรบางข้อ
เช่น จันหนเดียว ท่านก็ไม่ยอม ท่านบอกว่า หนเดียวก็มีค่าเพียงพอแล้ว

ท่านมักยกเอาพระมหากัสสปะ มาเป็นอุทาหรณ์บ่อยๆ

ท่านแสดงถึงประโยชน์ทั้ง ๒ คือ ประโยชน์เป็นที่ไปพร้อมในเมืองหน้าและ
ประโยชน์อย่างอื่นคือพระนิพพาน ท่านจะยกมาเปรียบกับประโยชน์ในปัจจุบัน เปรียบ
ด้วยการทำนา หวังผลคือข้าวสุก เพื่อใช้บริโภค

ท่านฯ กล่าวว่า ในปัจฉัย ๔ เหตุที่เอาผ้า หรือเครื่องนุ่งห่มเป็นข้อ ๑ นั้น เพราะ
คนเราเกิดจากกรรมมา หลังจากล้างชำระสะอาดแล้ว จะเอาผ้ารองรับก่อน ส่วน ๓ อย่าง
คือ เศรษฐกิจ ปัจจัยอื่น และครอบครัวจึงตามมา

ท่านฯ ว่าปัจฉัย ๔ สำหรับบรรพชิต พระพุทธเจ้าทรงถือเป็นพื้นฐาน ของมรรคผล
ธรรมวิเศษที่พระองค์ตรัสรู้ ตลอด ๔๕ พรรษาที่ตรัสเทศนาแก่พุทธบริษัท จึงทรงแสดง
เป็นอเนกปริยาย ทั้งพระสูตร พระวินัย และพระอภิธรรม

สำหรับคฤหัสถ์นั้น พระพุทธเจ้าทรงแสดง ทั้งคุณและโทษ ดังสมเด็จพระมหา-
สมณเจ้าฯ ทรงแสดงไว้ ในหนังสือนวโกวาท ภาคคิปปิปฏิบัติ ตั้งแต่ จตุกกะ คือ
หมวด ๔ ถึงฉกกะ คือหมวด ๖ อยากรู้รายละเอียดโปรดค้นดูได้ในหนังสือนวโกวาท

จะกล่าวตามแนวท่านพระอาจารย์มั่น พอเป็นตัวอย่าง

ผู้ทำนาจะได้ผลคือ ข้าวสุกนำมาบริโภคอย่างอร่อย อิ่มหน่ำสำราญ พร้อมบุตร
และภรรยา นั้น เริ่มตั้งแต่การไถ หว่าน ต้องหมั่นเอาใจใส่ เมื่อปักดำแล้วก็คอยดูแล
คันทนา น้ำ หญ้าที่เป็นศัตรูข้าว และแมลงต่างๆ โดยน้ำอย่าให้ขาด

ท่านพูดเป็นคำพังเพยว่า **น่าน้ำลัด น่าน้ำล่อง นาทมาเท่าเมีย** หมายความว่า นานที่คั่นนาขาด คั่นนารั่ว น้ำไม่มีขังอยู่ ข้าวก็ไม่ได้ผล ข้าวไม่พอกิน อดอยากข้าว เมียก็หาของฝาก ยุคโบราณมีใต้ ชาวอีสานเรียกว่า กระบอง (ซึ่งได้มัดรวมกัน ๑๐ ท่อน เรียกว่า ล้อมกระบอง) นำไปแลกข้าวบ้านอื่นหมาก็เท่า จึงกล่าวว่านาทมาเท่าเมีย เพราะ นานขาดการดูแล ข้าวจึงไม่พอกิน

อันนี้เป็นเรื่องความเจริญในแบบเศรษฐกิจครอบครัว

ส่วนเรื่องความเสื่อมทางเศรษฐกิจ ท่านฯ แสดงไว้ว่า **อิตถิ ทูโต สุรา ทูโต อุกขา ทูโต ปาปมิตโต จโย นิโร ลหุธ ลหุธา วินาสติ** ความเป็นนักเลงหญิง การเป็นนักเลงการพนัน การเป็นนักเลงสุรา การคบคนชั่วเป็นมิตร ผู้ใดประพฤติเช่นนี้ ทรัพย์ที่ได้ก็จะเสื่อมเสียไป ท่านเทศน์อย่างนี้บ่อยๆ ขอเล่าพอสังเขป

ลีลาแสดงธรรมของท่านพระอาจารย์

ท่านพระอาจารย์มั่นเทศน์ไม่ลู่กหนี เพราะลีลาการแสดงธรรมของท่าน มีอังกัมภีร์บ้าง เช่น ธรรมบท ชุขุทกนิกาย หนังสือที่กล่าวถึงพระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรม แก่บุคคลนั้นที่นั่น เป็นต้น

หากแสดงแก่บรรพชิตคือ พระที่เข้าไปนมัสการฟังธรรมเป็นครั้งคราว หรือ คิษย์ที่อยู่ประจำ ดูจะอ้างอิงคัมภีร์มากเป็นพิเศษ โดยเฉพาะหนังสือที่ทรงรจนา โดยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ และสมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ เช่น บทสวดต่างๆ ที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ทรงแสดง มีจตุรารักษ์กัมมัฏฐาน เป็นต้น ส่วนของ สมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ นั้น จะเน้นนวกวาท วินัยมุข และพุทธประวัติ

พุทธประวัตินั้น จะไม่ละเอียดแม้แต่ครั้งเดียว

ลีลาการแสดงธรรมต่างๆ ของท่านพระอาจารย์มั่น ท่านเอามาจากพระไตรปิฎกบ้าง แม้ในคัมภีร์ในนิทานต่างๆ เช่น คัมภีร์พระเวสสันดร อุณห์สลวิชัยสูตร ปัญญาปารมีสูตร

หรือพระนิพนธ์ต่างๆ ของสองพระองค์ดังกล่าว ก็นำมาแสดง ท่านมิได้แสดงเป็น
อย่างอื่น แต่ทำไมศิษย์และผู้ฟัง จึงเคารพเชื่อฟังและเลื่อมใส

ท่านว่า “ธรรมะของพระพุทธเจ้า เป็นสังฆธรรม
สามัญชนพูด มีค่าเท่ากับ สามัญญโวหาร
กัลยาณชนพูด มีค่าเท่ากับ วิสามัญญโวหาร
พระอริยเจ้าพูด เป็นพระอริยโวหาร
มีค่าต่างๆ กันดังนี้
เปรียบด้วยข้าว เปลี่ยนให้มีรสชาติยิ่งหย่อนกว่ากันได้”

ที่เล่ามานี้คือ สุตระประจำ ปฏิปทาของท่านพระอาจารย์มั่น ท่านพระอาจารย์เสาร์

ความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า

เรื่องนี้เกิดขึ้นที่วัดป่าอำเภอดอกค้อศรีสุพรรณ จังหวัดสุพรรณบุรี มีพระภิกษุรูปหนึ่ง เป็นผู้อุปฐากใกล้ชิดชื่อ คำดี เป็นน้องชายพระอาจารย์สิมหรือฉิม (สิม พุทธาจาโร) พอเอ่ยชื่อใครๆ ก็รู้ ท่านเป็นคนช่างพูด มักถามนั่นถามนี่กับท่านพระอาจารย์ ผู้เล่า เป็นผู้ช่วยอุปฐาก ไม่ค่อยพูดจาเพราะขณะนั้นยังใหม่อยู่

วันหนึ่งท่านคำดีได้พูดปรารภขึ้นว่า “ความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้านี้ น่าอัศจรรย์ กระผมอ่านพุทธประวัติแล้ว ชนลูกชู้ชั่น”

ท่านพระอาจารย์ก็รับว่า “จริงอย่างนั้น “อันนี้” (หมายถึงตัวท่าน) ได้พิจารณาแล้ว และได้อ่านพุทธประวัติ ที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงรจนามาเป็นแบบเล่าเรียนศึกษา พระองค์ทรงได้แย้มความมหัศจรรย์เอาไว้ ตั้งแต่ทรงออกผนวชครั้งแรก จนถึงวันตรัสรู้ แต่ผู้ศึกษาไม่เข้าถึงพระประสงค์ของพระองค์ว่าเป็นอย่างไร”

ท่านว่า “อันนี้ได้พิจารณาแล้ว สมเด็จพระองค์ท่าน เป็นจอมปราชญ์แห่งยุคสองพันกว่าปี ในยุคกรุงรัตนโกสินทร์ไม่มีปราชญ์ใดๆ เทียม”

ท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ทรงยกย่องสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส องค์นี้ว่า เป็นพระสาวกผู้ทรงไว้ซึ่งจตุปฏิสัมภิทาญาณ สมบูรณ์แบบในยุคพุทธศาสนาผ่านมาได้ ๒,๐๐๐ กว่าปี คือพระองค์เดียวเท่านั้น

ดูท่านพระอาจารย์จะยกย่องเอามากๆ ขนาดกล่าวว่า **พระองค์ทรงรจนาลักสูตร
นักธรรมบาลี ให้กุลบุตรได้รับการศึกษา จากพระไตรปิฎกโดยไม่ผิดเพี้ยน ทั้งย่อและ
พิสดารได้อย่างเข้าใจ ใช้ภาษาง่ายๆ และไพเราะมาก จะเป็นปัญญาชนหรือสามัญชน
อ่านก็เข้าใจได้ทันที**

ท่านฯ ว่า สมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ ทรงพรรณนาความตอนพระพุทธเจ้าเสด็จออก
บรรพชา อากาของพระมหาบุรุษทรงปรากฏว่า ขณะที่บรรดาพระสนมทรงขับกล่อม
บำเรอ ไม่ทรงเปล็ดเพลิน แล้วทรงบรรทมหลับไป เมื่อตื่นบรรทม ทรงเห็นอาการวิปัส
ของพระสนมว่า บางคนมีพิณพาดอก บางคนตกอยู่ข้างรักแร้ เปลือยกายสยายผม
บนเพื่อพิมพำ น้ำลายไหล ปรากฏในพระหฤทัย เหมือนซากศพผิติดิบในป่าช้า

พระอาจารย์มั่นท่านว่า **ขณะนั้นพระหฤทัยของพระองค์ พิจารณากิจในอริยสัง
๔ อย่าง พระองค์ทรงแสดงไว้ว่า สังขญาณ กิจจญาณ และกตญาณ จิตของพระองค์
ก็ก้าวเข้าสู่อริยมรรค ต่อมาภายหลังทรงบัญญัติเรียกว่า อริยโสดาบัน จึงตัดสิน
พระทัยว่า เราอยู่ที่นี้ไม่ได้แล้ว จึงเสด็จออกผนวชในคืนนั้น ต่อจากนั้นก็เสด็จเข้าสู่
มคธรัฐ เพื่อบำเพ็ญสมณธรรมต่อไป**

ท่านพระอาจารย์มั่นเล่าว่า **ตอนไปทรงศึกษากับดาบสทั้งสองนั้น จิตของพระองค์
ก็บรรลุมรรคที่สองคือ สกิทาคามี**

ผู้เล่าสงสัยขึ้นในใจว่า แล้วอย่างนั้น การบรรลุธรรมครั้งที่สองของพระพุทธเจ้า
จะไม่สมกับคำว่า **“ตรัสรู้ด้วยพระองค์เอง”** ดอกหรือ แต่ไม่ทันได้เรียนถาม ท่านฯ
แถลงก่อนว่า **ดาบสทั้งสองได้ฌานสมบัติ ๗-๘ อรูปพรหมเท่านั้น แต่ท่านทั้งสอง
ขาดวิปัสสนา ปัญญาญาณ ซึ่งไม่ใช่สิ่งอัศจรรย์สำหรับพระองค์ จึงเป็นครูของพระองค์
ไม่ได้**

ท่านพระอาจารย์ว่าอย่างนี้

ท่านฯ พรรณนาถึงพุทธประวัติไว้หลายวาระ จะนำมากล่าวสักสองวาระ

ท่านพระอาจารย์มักพูดพลางหัวเราะด้วยความขบใจ ในพระดำรัสของสมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ ว่า ทรงกดพระตาล ด้วยพระชีวหา เมื่อลมอัสสาสะ บัสสาสะ เดินไม่สะดวก ก็เกิดเสียงดังอุ๊ในช่องพระกรรณทั้งสอง ทำให้เกิดทุกขเวทนาเกล้าจนปวดพระเคี้ยว เสียดพระอุทร ร้อนในพระวรกายเป็นกำลัง ก็ยังไม่สามารถจะตรัสรู้ได้ จึงทรงเปลี่ยนวาระใหม่ โดยผ่อนพระกระยาหารลงจนไม่เสวยเลย จนพระวรกาย ผอมโซ ชุบซีด ชุ่มเส้นพระโลมาเน่า ทรงลูบเส้นพระโลมาก็หลุด เพราะชุ่มขนเน่า มีกำลังน้อย ทรงดำเนินไปมาก็เซล้ม มีผิวดำคล้ำ จนมหาชนพากันโจษขานกันไปต่างๆ นานา

ก่อนท่านจะพูดต่อ ก็มีอาการยิ้ม หัวเราะ ออกเสียงพอเหมาะ ดูคล้ายท่านจะพอใจในพระดำรัสของสมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ ว่า “มหาชนบางพวกพอเห็นก็กล่าวขวัญกัน พระสมณโคดมทรงดำไปบ้าง บางพวกกล่าวว่า ไม่ใช่ดำ คล้ำไปบ้าง บางพวกกล่าวว่า ไม่ใช่คล้ำ พร้อยไปบ้างอย่างนี้ จนเหลือกำลังที่บุรุษไหนจะทำได้ แต่ก็ไม่ได้ตรัสรู้ จึงได้อุปมา ๔ ข้อนี้ในพระหฤทัย ทรงเสวยพระกระยาหาร ทรงมีกำลัง”

ท่านพระอาจารย์ว่า **ตอนพระองค์ทรงเริ่มวิปัสสนาญาณ เป็นคำรบสาม พระหฤทัยของพระองค์ก็ทรงกระทำญาณสามคือ สัจจญาณ กิจจญาณ และกตญาณ เหมือนสองวาระแรก จิตของพระองค์ก็ก้าวเข้าสู่มรรคที่สามคือ อนาคามีมรรค**

ท่านเล่าว่า **มหาบุรุษอย่างพระองค์ ทรงกระทำอะไรไม่สูญเปล่า**

อา...เรื่องสัจจญาณ กิจจญาณ และกตญาณนี้ ท่านฯ อธิบายได้ละเอียดวิจิตรพิสดาร มาเชื่อมโยงตั้งแต่ เอเต เต ภิกขเวฯ มัชฌิมา ปฏิปทา ฯลฯ จนถึง ยังกิญจิสมุทฺยธัมมัง ลัพพันตัง นิโรธ ธัมมันติ ถึง อัญญาสิ วต โภ โภณทัณฺเณ

พระมหาบุรุษอย่างเจ้าชายสิทธัตถะ พระบารมีของพระองค์ทรงบำเพ็ญมาพอแล้ว ด้านปัญจวัคคีย์ก็เกิดเบื่อหน่าย หนีจากพระองค์ไป ความวิเวกก็เกิดขึ้น วันเพ็ญเดือน ๖ แห่งฤกษ์วิสาขะก็มาถึง นางสุชาดา ก็จะแก้บน จึงถวายข้าวมธุปายาส

ในภาชนะซึ่งเป็นถาดทองคำ เพื่อให้มันพระทัย พระองค์จึงอธิษฐานลอยถาดทองคำ
ในแม่น้ำเนรัญชราว่า “ถ้าจะได้ตรัสรู้ในวันนี้ขอให้ถาดนี้จงดอยทวนกระแสน้ำ”

**คำข่าวมรุษายาสกมี ๔๙ คำพอดิ พอดีรักษาพระวรกายของพระองค์ไปได้
ตลอด ๔๙ วัน**

ท่านฯ พุดอย่างนี้

เมื่อความพร้อมทุกอย่าง ความตรัสรู้ของพระองค์เป็นลัทธิปัญญาญาณ อรหัง
สัมมาสัมพุทธโธ ก็เกิดขึ้นในวันเพ็ญเดือน ๖ นี้แล โดยไม่มีใครมาแสดงอ้างว่าเป็นครู
หรือเป็นศาสดาของพระองค์เลย

ท่านพระอาจารย์มันบอกว่า “จู่ๆ มาถึงวันนั้นจะมาตรัสรู้เลยที่เดียวไม่ได้ พระองค์
ได้พื้นฐานหลักประกันความมั่นคงแล้ว ตั้งแต่อยู่ในปราสาท วันเสด็จออกผนวชนั้นแล
มิฉะนั้นพระองค์ทรงกระทบกระห่างต่อสัญญา อารมณต่างๆ ในระหว่างทรงบำเพ็ญเพียร
คงถอยหลัง กลับไปทรงเสวยราชสมบัติอีก เพราะเบื้องหลังของพระองค์ก็ยังมีพร้อมอยู่
จึงถอยไม่ได้เพราะมีหลักประกันแล้ว” ท่านฯ อธิบายจนจบ

ผู้เล่าเฉลียวใจว่า ถ้าอย่างนั้น ยสกุลบุตร ก็คงสำเร็จมาจากปราสาทละซิ

**“ยสกุลบุตร เป็นไปไม่ได้ เพราะวิสัยอนุพุทธะ ต้องฟังก่อนจึงจะรู้ได้ ไม่เหมือน
สัมพุทธะอย่างพระพุทธเจ้า”** แล้วท่านฯ ยังเตือนผู้เล่าว่า **“ปฏิบัติไปหากมีอะไรเกิดขึ้น
จงใช้สติกับปัญญา สติกับปัญญา สติกับปัญญา”**

ย้ำถึง ๓ ครั้ง

**“รับรองว่า ไม่ผิดแน่เพราะทุกวันนี้มีแต่ครูคือ พระธรรมวินัย ชาดครูคือ เจ้าของ
พระธรรมวินัยคือ บรมครู”**

พุทธภาษา

มคธภาษา บาลีภาษา เป็นภาษาที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้มาโดยเฉพาะเรียกว่า **“พุทธภาษา”**

วันหนึ่งผู้เฒ่ากลับบ้านถิ่นกำเนิด เพื่อทำบุญให้มารดาผู้บังเกิดเกล้า กลับมา นมัสการท่าน ได้โอกาสขอนิสังข์ ตามวินัยกรรม กล่าวคำขอนิสังข์ จบประโยคว่า **นิสฺสาย อสฺสํมิมิ** ผิด เป็น **วจฺจํมิมิ** จึงจะถูก ท่านเตือน

ผู้เฒ่าคิดว่า พวกชาวมคธเวลาเขาพูดกัน เขาพูดอย่างนี้ แสดงชั้นสูงหรือคำสูง นิเทศ แสดงออกเป็นอุเทศ เป็นพุทธภาษา นิเทศแสดงแก่ชาวมคธก่อน ปฏิทินเทศแสดง เป็นภาษาต่างๆ ทั่วโลก อย่างกว้างขวาง อุปมาอุปไมย เพื่อให้ชาวโลกเข้าใจเนื้อหา แห่งพระธรรมนั้นๆ

เมื่อพระพุทธศาสนานี้หมดลง ภาษานี้ก็จะอันตรธานไปด้วย จนกว่าพระพุทธเจ้า องค์ใหม่มาตรัสรู้ ก็ตรัสรู้ด้วยภาษานี้ มิฉะนั้นความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าก็ไม่น่า อัศจรรย์ เพราะภาษาชาติต่างๆ ใครๆ ก็พูดได้ เหตุนี้จึงเรียกว่า **มคธภาษา เพราะ พระพุทธเจ้าตรัสเทศนาเผยแผ่แก่ชนชาวมคธเป็นครั้งแรก**

ชาวมคธคือใคร ก็คือชาวไทยเราทั้งหลาย ตั้งแต่ภาษาที่เราพูดกันแต่ละคำ ทั้งภาษา สามัญ และภาษาทางการ ล้วนแต่พุทธภาษาทั้งนั้น ฉะนั้นไม่มีชาติไหนจะพูดเขียน ภาษานี้ได้ถูกต้องที่สุด พร้อมทั้งอักขระฐานกรณ์ ทั้งภาคยงค์ เพราะชาวมคธยอมรับ นับถือ นำมาใช้ก่อนจึงเรียกว่า **มคธภาษา**

จำเป็นต้องคงพุทธภาษานี้ไว้ เพราะทรงไว้ซึ่งพุทธวจนะหรือพระไตรปิฎก ถ้าใช้ภาษาของชาติต่างๆ ที่เปลือยออกมาแล้ว ผู้ปฏิบัติเห็นแก่ง่าย จะตีความเข้าใจตนเองมากขึ้น พุทธวจนะก็วิปริตได้ จะแปลเป็นภาษาของชาติไหนๆ แต่พุทธภาษา ก็ยังคงกำกับไว้อยู่ เช่น ภาษาไทยฉบับบาลี หรือชาติอื่นๆ เช่นอังกฤษ ก็มีบาลีภาษากำกับ

ทุกชาติจึงเรียกบาลีภาษา คือรักษาไว้ซึ่งพุทธวจนะนั่นเอง

พุทธภาษา เป็นภาษาที่มีอักขระคือ สระและพยัญชนะ พร้อมทั้งฐานกรณ์ ไม่ขาดไม่เกิน ไม่เหมือนภาษาสามัญ เช่น อักษรไทยเกินไป อักษรอังกฤษไม่พอ

จึงเรียกว่า **“ตันติภาษา”** ภาษาที่มีระเบียบแบบแผน สืบทอดกันมาตั้งแต่พระพุทธรูปองค์ก่อนๆ

บัณฑิตนักบาลีไวยากรณ์รู้ดี เพราะบัณฑิตเหล่านี้เป็นบัณฑิตโดยเฉพาะ **“ตสฺสโต ปณฺหิตฺเตนะ เวทิตฺวา”** ภาษานี้เป็นภาษาท่องจำสั่งไว้ขยาย สวดมนต์ และบันทึกลงเป็นอักษร ทั้งกระดาษ ใบลาน และวัสดุที่ควรต่างๆ ไม่ใช่ภาษาที่ชาติใดๆ ใช้พูดกันในโลก

พุทธภาษานี้ มีความมหัศจรรย์ พระพุทธเจ้าตรัสได้ ๘ คำ พระอานนท์พูดได้ ๑ คำ พระอานนท์พูดได้ ๘ คำ สามัญชนพูดได้ ๑ คำ พระพุทธเจ้าตรัสได้ ๑๖ คำ พระอานนท์พูดได้ ๘ คำ แต่สามัญชนพูดได้คำเดียว

อุทาหรณ์ ประเทศไทยเป็น **“ปฏิรูปเทศ”** พระพุทธเจ้าตรัสว่า

ปฏิรูปเทศวาโส จ

บุพเพ จ กตปุญญตา

อตฺตสมฺมาปณฺธิ จ

เอตมฺมงฺคฺลมฺตฺตมํ

สามัญชนพูดได้คำเดียวนี้คือ ความมหัศจรรย์ของพุทธภาษา หากเป็นภาษาสามัญชน ความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าก็ไม่เป็นของมหัศจรรย์

นี่คือคำพูดของท่านพระอาจารย์มั่น ที่ผู้เล่าได้ฟังมา

คำสอนศิษย์

บทโคลง กาพย์ กลอน หรือผวนั้น เป็นเรื่องธรรมดาที่ท่านจะนำมาพูดมาสอน สลับกับพระธรรมเทศนา เช่น คราวใดที่จิตของผู้ฟังส่วนมาก มีอาการตามกระแสธรรม ของท่าน เมื่อท่านกำหนดจิตดูว่า ขณะนี้ จิตของผู้ฟังเกิดปีติเพิลิตเพลินเกินไปจน ลืมทุกข์ คิดว่าจะยินดีพอใจในอารมณ์นั้น ท่านก็จะสลับเป็นผญาหรือร่ายออกมา “เออ เอ้า อย่าพากันลืมทุกข์เนื้อ”

เหมือนคำว่า *ทุกข์ตั้งแต่ในขันท์ห้า โสมมาขันท์สี่ ทุกข์ตั้งแต่ในโลกนี้ โสมข่อย ผู้เดียว* เมื่อมีความเพลินจนลืมตัว ต่อไปก็จะลืมไตรลักษณ์ นี่เป็นความรู้สึกของผู้เล่า ผู้ปฏิบัติเกิดปีติสุข เอกัคคตา อันเกิดจากฌานสมาธิสมณะ เป็นที่พักเอากำลังปัญญา เลยกไปติดในนั้น ท่านจึงให้เอาไตรลักษณ์แก้ หรือเพื่อความรำเริง อาจหาญ บั่นเหิงบ้าง ตามแต่จิตของผู้ฟังจะมีอาการ ที่ท่านแสดงเป็นอาเทศนาปาฏิหาริย์ของท่าน

คำว่า *มะหับมะหายไป เกิดขึ้นแล้วก็หายไป เกิดขึ้นแล้วก็หายไป เหมือนธิดามาร มาล่อลวงพระพุทธเจ้า เหมือนมีตัวมีตนแล้วก็จางหายไป หรือเหมือนพยับแดดมอง ดูไกล เหมือนมีตัวมีตน พอเข้าไปใกล้ก็จางหายไป*

สารพัดเกี่ยวขา สารพาเกี่ยวแข้ง สายต่องแตงเกี่ยวคอ นั่งก่อสอเหมือนลิง ติดตั้ง^๑

ความหมาย **ต้นहारักลูกเหมือนเชือกผูกคอ ต้นहारักเมีย (ผัว) เหมือนปอผูกคอ**
ต้นहारักวัวตัวขาวของเหมือนปลอกใส่ตีน (เท้า) นั่งคอตกจนปัญญา คาความคิด เหมือน
ลิงติดตั้ง^๑

ผญาบางบท เป็นของนักปราชญ์แต่ปางก่อนแต่งไว้บ้างที่เข้ากันได้กับธรรมที่
ท่านแสดง ธรรมดาพระอริยเจ้าชั้นใดชั้นหนึ่ง ท่านมีวาสนาในนิรุตติ (นิรุกติศาสตร์)
ปฏิสัมพันธ์ญาณ เวลาท่านแสดงธรรม คำเหล่านี้จะขึ้นมาจากญาณของท่าน อันเป็น
อาเทศนาปาฏิหาริย์ของพระอริยเจ้า

^๑ ตั้ง : ยางไม้ชนิดหนึ่ง ชาวบ้านนอกเอามาติดจักจั่น ตีตนก ลิงเลยไปติดเข้า

รวบรวมคำผญา

ในการอบรมสาธุศิษย์ ท่านพระอาจารย์มักจะสอดแทรกคำผญา หรือบทกลอน มาเปรียบเปรยเป็นคติธรรม อุปมา อุปไมย ด้วยความไพเราะอย่างยิ่ง มีทั้งที่ท่าน แต่งเองและเป็นของเก่าโบราณมา เช่น แห่เทศน์พระเวสสันดรชาดกบ้าง กาพย์ปู่ สอนหลานของท่านเจ้าคุณอุบลฯ บ้าง คณะผู้จัดทำจึงได้รวบรวมจากหนังสือต่างๆ ที่ศิษย์ของท่านได้บันทึกไว้ มารวมไว้ในที่เดียวกัน ดังนี้

หว่ายชาววาหยังคง
ลิกบ่อตื้นคำเช่า

บ่อเห็นสั้น°
หย่อนลงกะเถิง

ความหมาย : การแสวงหาธรรมนั้น ถ้าเราจะชาวหา (ค้นหา) ยิ่งหากก็ยิ่งไกล ยิ่งจะไม่เห็น แต่หนีหาเข้ามา ตรงที่คำข้าวหย่อนลงไปถึงนี้แหละ ตรงท่ามกลางออก นั้นแหละ แสวงหาธรรมจะไปค้นหาตามแบบตามตำรา ยิ่งหากก็ยิ่งไกล

กล้วยสี่หวี จัวน้อย (สามแฉรน้อย) นิ่งเฝ้า°
พระเจ้านั่งฉัน

ความหมาย : กล้วยสี่หวี ได้แก่ ธาตุ ๔ ดิน น้ำ ไฟ ลม จัวน้อยนิ่งเฝ้า หมายถึง คนที่โง่เขลาเบาปัญญา ไม่รู้เท่าทันตามหลักของธาตุสี่ นิ่งเฝ้าตัวเองอยู่ ไม่รู้ว่าในตัว ของตนนั้น มีอะไรบ้าง กินแล้วก็นอน พระเจ้านั่งฉัน หมายถึง พระอริยเจ้าทั้งหลายที่รู้

หลักความจริงอันประเสริฐ เมื่อภาวนาได้ทีไรแล้วก็เอาธาตุสี่ (กล้วย ๔ หวี) มาพิจารณาตามหลักแห่งความเป็นจริง จนท่านเหล่านั้นสำเร็จคุณธรรมเบื้องสูง คือ พระอรหันต์ท่านไม่นั่งเฝ้าอยู่เฉยๆ

หินก้อนล้านหนักหน่วงเสมอจิต เสาสนโนมาติด คือ ลิขังซากันได้
บัตเฮาเอาตาซ้ายแนเบ็ง (เล็งดู) คือ สิหนักไปทางสน

ความหมาย : จิตอันเดียวที่ไปยึดมั่นถือมั่น เรียกว่าหนักหน่วงเสมอจิต ใจนี้เดี๋ยวมันก็ส่ายหาความรัก เดี่ยวมันก็ส่ายหาความชัง มันเอียงอยู่อย่างนั้น มันไม่ตรงใจมันเป็นอย่างนั้น ท่านจึงให้มีสติสำรวจดูใจ ดูจิต ขณะเราพูด จิตของเราใจของเรา มันเอียงไปทางไหนแล้ว ถ้าเอียงไปทางความรัก เอียงไปทางความชังก็ผิดทาง ท่านให้สำรวจ

ไม้ชกก กหกพันง่า กะปอมกำแล่นขึ้นมือละฮ้อย^๑
กะปอมน้อยแล่นขึ้น มือละพัน ตัวโตมาบตันแล่นขึ้นนำคู่มือ^๑

ความหมาย : ไม้ชกก ได้แก่ ตัวของเรานี้แหละ ร่างกายของเรานี้แหละ กหกพันง่า หมายถึง อายุตนะทั้งหกนี้เอง (ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ) กะปอมกำ เทียบได้กับกิเลสตัวใหญ่ (คือ รัก โลภ โกรธ หลง) อันแก่กล้านั้นแหละ แล่นขึ้นมือละฮ้อย คือกิเลส มันวิ่งเข้าสู่จิตใจคนวันละร้อยครั้ง กะปอมน้อยแล่นขึ้นมือละพัน เปรียบกับกิเลสที่มันเล็กน้อย ก็วิ่งเข้าสู่จิตใจวันละพันครั้ง ตัวโตมาบตัน แล่นขึ้นนำคู่มือ^๑ กิเลสที่ไม่รู้ ไม่ระวัง ก็จะเกิดขึ้นได้ทุกวัน อย่างที่ว่า กิเลสพันห้า ตัณหาร้อยแปดนั้นแหละ

กวางกินบักขามป้อมไปคาคอมั่ง มั่งชื้ออกสามมือกระต่ายตาย^๒
กระต่ายตายแล้วจันพอนซ้าผัดมาเนา จันพอนเนาแล้วเหนอ้มเนาเนา

ความหมาย : การที่บิดามารดานับถือศาสนาอะไร บุตรก็ย่อมจะนับถือศาสนา
นั้นตาม ถ้าบิดามารดานับถือศาสนาที่เป็นมิจฉาทิฎฐิ บุตรก็ยึดถือตามนั้น เช่น นับถือ
ภูตผี เทพเทวดาต่างๆ เป็นต้น

นกเอี้ยงกินหมากโพชฌย แชวๆ เสียงบ่มีโตฮ้อง^๓
แชวๆ ฮ้องตัวเดียวเบอดหมู๋

ความหมาย : เปรียบเทียบคนเราทำอะไร มักจะไม่รับผิดชอบในการกระทำ
ของตน แต่มักชอบโยนความผิดให้คนอื่นคนน้อยๆ รั่วไป จนหาผู้ที่รับผิดชอบในสิ่งนั้น
ไม่ได้ ซึ่งเป็นเครื่องบ่งบอกถึง ความเห็นแก่ตัวของมนุษย์ผู้ยังมีกิเลสหนา

สาละแวก ปลาแตกใส่ตุ้ม^๓
ปลาเก่ากะบ่ได้ ปลาใหม่กะบ่ได้
เอาบุญหยั่งฮี พ้อออก แม่ออก มีอวานนี้

คำเหลืองสร้อย ซิเป็นฮอยทิहां^๔
ข้าวกำเป็นข้าวพัว จัวลีให้ต่อควาย

ความหมาย : ท่านเปรียบผู้เรียนรู้มาก แล้วลาสิกขาออกไป เปรียบด้วยข้าวในนา
จวนจะสุกอยู่แล้ว เลยถูกหนอนคอรวงกัดกิน เสียหายหมด เลยไม่ได้กิน สูญเปล่า

มะหับมะหายไป^๔

ความหมาย : เกิดขึ้นแล้วก็หายไป เหมือนธิดามารมาล่อลวงพระพุทธเจ้าเหมือน
มีตัวตนแล้วก็จางหายไป หรือเหมือนพยับแดดดูไกลเหมือนมีตัว พอเข้าไปใกล้ก็จาง
หายไป

สารพัดเกี่ยวขา
สายต่องต่างเกี่ยวคอ

สารพาเกี่ยวแข้ง^๔
นั่งก่อสร้างเหมือนลิงติดตั้ง

ความหมาย : ตัณหารักลูกเหมือนเชือกผูกคอ ตัณหารักเมีย (ผัว) เหมือนปอผูกศอก ตัณหารักวัตถุ ข้าวของเหมือนปลอกใส่ตีน (เท้า) นั่งคอตกลงไปไหนไม่ได้ จนปัญญาหาความคิด เหมือนลิงติดตั้ง

เหลือแต่เงา
เดินบ่อไปตามทาง

บเห็นบ่อนเบาหนัก^๕
ลึกลับดงเลื้อยย้าย

ทุกข์ตั้งแต่ในชั้นฟ้า
ทุกข์ตั้งแต่ในโลกนี้

โสมมาชั้นสี่^๕
โสมข่อยผู้เดียว

ฝนตกบ่ชอบ
คนบ่ยำนักบวช
เมื่อหน้าหากซิมี่แลฯ

เมื่อนักปราชญ์เมื่อครองธรรม^๕
เพราะนักบวชละสิกขาวินัย

แก้ให้ตกเนื้อ
แก้บ่ได้เขว่นคองนำต่องต่าง
คาย่างยายเวียนตายเวียนเกิด

แก้บ่ตกคาพกเจ้าไว้^๕
แก้บ่พันคากันอย่างยาย
เวียนเอากำเนิดในภพทั้งสาม

ภพทั้งสามเป็นเหมือนเจ้าอยู่

หนทางกว้างต่อกว้าง
ปลาแตกนี้ใจไ้ไ้

สั่งมาเดินสองขอบ^๕
สั่งมาจำตั้งแต่ต่อง

สัมมาทุกข์แก้หนอ
ยากมะลิ่งตั้งตั้ง

สมกับเผียงปอใส่หมากก่อ^๔
ดึงหน้าจ่องหลัง

ถูกมาตั้งแต่ตัน
ผิดมาตั้งแต่ตัน

ฮวงเม่าจึงมี^๕
ฮวงเม่าปมี

บ้านเมืองคล่อนขุนโจรญาติไฟ
บ้านเมืองคล่อนขุนโจรญาติไฟ

สังฆเจ้าถือมือบถือขัน^๕
ผู้สาวญาติชูเห็นหน้ายากหัว

ยามเมื่อนั่งให้คิดทาคลอง ยามเมื่อนอนให้ตรองหาเหตุ^๕
ให้ตั้งใจเจตน์ต่อแก้วพุทธโธ

ขอกราบประทานอภัยต่อพ่อแม่ครูอาจารย์ และท่านผู้รู้ทั้งหลาย ที่อาจจะยังมีคำพญาหลงเหลืออยู่
มิได้นำมารวบรวมไว้ หรือความผิดพลาดทางข้อมูลทั้งหลาย

^๑ จากหนังสือบูรพาจารย์ พิมพ์ครั้งที่ ๒ หน้า ๕๒๐-๕๒๒ โดย พระอาจารย์อ้วน เขมโก วัดป่าภาคนิมิตต์
อำเภอโคกศรีสุพรรณ จังหวัดสกลนคร

^๒ จากหนังสือปโมทิตเถรบุชา หน้า ๘๒ โดย หลวงปู่หลอด ปโมทิต วัดสิริกมลवास กรุงเทพมหานคร

^๓ จากหนังสือบูรพาจารย์ หน้า ๑๒๗ โดย พระอาจารย์พยุ่ง ชวนปญโญ วัดป่าบ้านหนองผือ อำเภอ
พรรณานิคม จังหวัดสกลนคร

^๔ จากบันทึกหลวงตาทองคำ จารุวณฺโณ

อริยวาสน อริยวงศ์

เรื่องมีอยู่ว่า สมัยที่ผู้เล่าอยู่กับท่านพระอาจารย์ที่บ้านหนองผือ มีชาวกรุงเทพมหานครไปกราบนมัสการ ถวายทานฟังเทศน์ และได้นำกระดาษห่อรูปมีเครื่องหมายการค้า รูปตราพระพุทธรเจ้า (บัดนี้รูปตรานั้นไม่ปรากฏ) ตกหล่นที่บันไดกุฏิท่าน พอได้เวลาผู้เล่าขึ้นไปทำช้อว้ตร ปฏิบัติท่านตามปกติ พบเข้าเลยเก็บขึ้นไป พอท่านฯ เหลือบมาเห็นถามว่า “นั่นอะไร” “รูปพระพุทธรเจ้าขอรับกระผม” ท่านกล่าว **“ดูสิคนเรานับถือพระพุทธรเจ้า แต่เอาพระพุทธรเจ้าไปขายกิน ไม่กลัวนรกนะ”** แล้วท่านก็ยื่นให้ผู้เล่า บอกว่า **“ให้บรรจุเสีย”**

ผู้เล่าเอามาพิจารณาอยู่ เพราะไม่เข้าใจคำว่า บรรจุ จับพิจารณาดูพระพักตร์เหมือนแขกอินเดีย ผู้เล่าอยู่กับท่านองค์เดียว ท่านวันยังไม่ขึ้นมา ท่านพูดซ้ำอีกว่า **“บรรจุเสีย”** “ทำอะไรขอรับกระผม” “ไหนเอามาสิ” ยื่นถวายท่าน ท่านจับไม่ชืดไฟมาทำการเผาเสีย และพูดต่อว่า **“หนังสือธรรมะสวดมนต์ที่ตกหล่นชาดวันใช้ไม่ได้แล้ว ก็ให้รับบรรจุเสีย กลัวคนไปเหยียบย่ำจะเป็นบาป”**

ผู้เล่าเลยพูดไปว่า “พระพุทธรเจ้าเป็นแขกอินเดียนะกระผม” ท่านฯ ตอบ **“ทีอคนไม่มีตาเขียวน เอาพระพุทธรเจ้าไปเป็นแขกหัวโตได้”** ท่านฯ กล่าวต่อไปว่า **“อันนี้ได้พิจารณาแล้วว่า พระพุทธรเจ้าเป็นคนไทย พระอนุพุทธสาวกในยุคพุทธกาล ตลอดจนถึงยุคปัจจุบัน ล้วนแต่ไทยทั้งนั้น ชนชาติอื่น แม้แต่สรวงคมน์และศีล ๕ เขาก็ไม่รู้จะเป็นพระพุทธรเจ้าได้อย่างไร ดูไกลความจริงเอามากๆ เราได้เล่าให้เธอฟังแล้ว**

ว่าชนชาติไทย คือ ชาวมคธ รวมรัฐต่างๆ มีรัฐสักกะ เป็นต้น หนีการล้างเผ่าพันธุ์มาในยุคนั้น และชนชาวพม่า คือ ชาวรัฐโกศลเป็นรัฐใหญ่ รวมทั้งรัฐเล็กๆ จะเป็นวัชชี มัลละ เจตี เป็นต้น ก็ทะลักหนีตาย จากผู้ยิ่งใหญ่ด้วยโมหะ อวิชชา มาผสมผสานเป็นมอญ (มัลละ) เป็นชนชาติต่างๆ ในพม่า ในปัจจุบัน”

“ส่วนรัฐสักกะนั้นใกล้กับรัฐมคธ ก็รวมกันอพยพมาสุวรรณภูมิ ตามสายญาติที่เดินทางมาแสวงโชคล่วงหน้าก่อนแล้ว” ผู้เล่าเลยพูดขึ้นว่า “ปัจจุบัน พอจะแยกชนชาติในไทยได้ไหม ขอรับกระผม” “ไม่รู้สิ อาจเป็นชาวเชียงใหม่ ชาวเชียงตุงในพม่าก็ได้” ขณะนั้นท่านวันขึ้นไปพอดี ตอนท้ายก่อนจบท่านเลยสรุปว่า **“อันนี้ (หมายถึงตัวท่าน) ได้พิจารณาแล้ว ทั้งรู้ทั้งเห็นโดยไม่มีข้อสงสัยใดๆ ทั้งสิ้น”** ผู้เล่าพูดอีกว่า “แขกอินเดียทุกวันนี้คือพวกไทหน ขอรับกระผม” ท่านบอก “พวกอิสลามที่มาไล่ฆ่าเรานะสิ” “ถ้าเช่นนั้นศาสนาพราหมณ์ ฮินดู เจ้าแม่กาลี การลอยบาปแม่น้ำคงคา ทำไมจึงยังมีอยู่ รวมทั้งภาษาสันสกฤตด้วย” **“อันนั้นเป็นของเก่า เขาเห็นว่าดี บางพวกก็ยอมรับเอาไปสืบทอดๆ กันมาจนปัจจุบัน ส่วนพวกเราพระพุทธเจ้าสอนให้ละทิ้งหมดแล้ว เราหนีมาอยู่ทางนี้ พระพุทธเจ้าสอนอย่างไรก็ทำตาม”**

ท่านยังพูดคำแรงๆ ว่า “คุณตาบอด ตาจาวหรือ เมืองเรวัตตวา ศาสนา พระสงฆ์ สามเณร เต็มบ้านเต็มเมืองไม่เห็นหรือ” (ตาบอดตาจาวเป็นคำที่ท่านจะกล่าวเฉพาะกับผู้เล่า) “แขกอินเดียเขามีเหมือนเมืองไทยไหม ไม่มี มีแต่จะทำลาย โชคดีที่อังกฤษมาปกครอง เขาออกกฎหมายห้ามทำลายโบราณวัตถุ โบราณสถาน แต่ก็เหลือน้อยเต็มที่ไม่ม่ีร่องรอยให้เราเห็น อย่างไรก็ตามแต่พระพุทธเจ้าเลย ตัวเธอเองนั่นแหละถ้าได้ไปเห็นสภาพความเป็นอยู่ของชาวอินเดีย จ้างเธอก็ไม่ไปเกิด”

“ของเหล่านี้มัน ต้องไปตามวาสตามวงศ์ตระกูล อย่างเช่น วงศ์พระพุทธศาสนาของเรานั้น เป็นอริยวาส อริยวงศ์ อริยตระกูล เป็นวงศ์ที่พระพุทธเจ้าจะมาอุบัติ คุณแปลธรรมบทมาแล้ว คำว่า ปุคคโล ปุริสาธณโณ ลองแปลดูซิว่าพระพุทธเจ้าจะเกิดในมัชฌิมประเทศ หรืออะไรที่ไหนก็แล้วแต่ จะเป็นที่อินเดียหรือที่ไหนก็ตามทุกแห่งตกอยู่ในห้วงแห่งสังสารวัฏฏ์ ถึงวันนั้นพวกเราอาจจะไปอยู่อินเดียก็ได้”

“พระพุทธเจ้าทรงวางพุทธศาสนาไว้ จะเป็นระหว่างพุทธันดรก็ดี สุธัญญกัปปกัถิ
ที่ไม่มีพระพุทธศาสนา แต่ชนชาติที่ได้เป็นอริยवास อริยวงศ์ อริยประเพณี อริยนิสัย
ก็ยังสืบต่อไปอยู่ ถึงจะขาด ก็คงขาดแต่ผู้ได้สำเร็จมรรคผลเท่านั้น เพราะว่างจาก
บรมครู ต้องอบรมครูมาตรัสรู้ จึงว่ากันใหม่”

ผู้เล่าได้ฟังมาด้วยประการละฉะนี้แลฯ

ผลของปาณาติบาต

เรื่องนี้ผู้เล่าและท่านอาจารย์วัน ได้ฟังด้วยกัน ที่วัดป่าบ้านหนองผือ แต่เหตุเกิดที่เชียงใหม่ เหตุมาจากการชนฆ่ากัน เมื่อสงครามโลกครั้งที่ ๒ บางท่านคงได้ยินว่า ศิษย์ของท่านติดตามหาท่านไม่พบ ท่านหนีเข้าป่าลึกจนศิษย์ติดตามไม่ถึง

ท่านว่าได้ยินข่าวภายนอกน้อยมาก เพราะไม่มีคนไปถึง คงพิจารณาธรรมตามปกติ พุดถึงสงครามขณะนั้นดูจะเริ่มต้นจากเยอรมัน ชนฆ่ากันอย่างเมามัน แล้วลุกลามไปอย่างกว้างขวาง กลายเป็นสงครามโลก แต่ท่านมิได้เอามาเป็นอารมณ์

วันหนึ่งขณะทำสมาธิอยู่จวนจะสว่าง ปรากฏว่าท่านยืนอยู่บนที่สูง จะเป็นบนดิน บนภูเขา อากาศก็ไม่ใช่ คล้ายยืนอยู่บนก้อนเมฆ มองดูรอบทิศ เห็นเตาไฟมีหม้อใบใหญ่ไฟแดงฉาน ทั้งเตา ทั้งหม้อใบใหญ่บรรจ้วัตถุได้มาก หากเป็นมนุษย์ก็เป็นร้อยๆ คน แต่ละลูกแดงฉาน ทั้งเตา ทั้งหม้อ แต่เปลวไฟมีบ้าง ไม่ถึงกับบังวัตถุที่อยู่ในหม้อนั้น

ท่านกำหนดพิจารณา จึงรู้ขึ้นมาว่า นี่คือทหารที่ตายในสงคราม พวกมันมาตกนรก แออัดกันอยู่อย่างนี้ พิจารณาดูแต่ละหม้อ ไม่ได้เลือกชาติว่าชาตินั้นต้องตกหม้อนั้น ชาตินี้ต้องตกหม้อนี้ ตกรวมกันหมด แต่ละหม้อแออัดก็จริง ดูเหมือนเต็มแล้ว แต่พวกที่ทยอยกันมากก็ยังตกได้อีก ถมเท่าไรไม่รู้จักเต็ม ท่านฯ ว่า

ท่านพิจารณาต่อไปว่า เขาเหล่านั้นรู้สึกตัวไหม รู้สึกทุกคน ต่างก็ปรับทุกข์กันว่า “พวกเราไม่น่าเลยๆ เป็นเพราะนายแท้ๆ” “แล้วนายเล่า” “นายยังไม่ตาย ถ้าตายละก็ นายจะลงไปลึกกว่านี้ ชนิดพวกเราตามไม่ติด” พวกสัตว์นรกเขาพูดกันเหมือนพูดเล่น ท่านว่า ลักษณะทหารแต่ละคนไม่มีอาวุธ มีแต่เครื่องแบบ แต่ละเอี้ยดมากขนาด กระหะนรกที่เรามองเห็นเต็มแล้วลงไปได้อีก ชนิดถมเท่าไรไม่รู้จักเต็ม

พอท่านเห็นเหตุดังนั้น จึงมาพิจารณาตามหลักแห่งสังสารวัฏฏ์ หรือทุกข์ในวัฏฏะ ได้ความว่า

สัตว์หนาด้วยราคะ โลกฉิบหายด้วยไฟ
สัตว์หนาด้วยโทสะ โลกฉิบหายด้วยลม
สัตว์หนาด้วยโมหะ โลกฉิบหายด้วยน้ำ

ท่านมาเฉลียวใจว่า “สัตว์หนาด้วยราคะ โทสะ และโมหะแล้ว ทำไมผู้ฉิบหาย จึงเป็นโลก ทำไมจึงไม่เป็นสัตว์ฉิบหายเล่า”

ท่านอธิบายย่อๆ ว่า “ราคะ โทสะ และโมหะนั้น เป็นผลของอวิชชา ที่กล่าวไว้ในธรรมจักร (สมุทัยสังขละ) ว่า กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา ก็คือ ราคะ โทสะ โมหะ อันเป็นผลมาจากอวิชชานั้นเอง”

“ตัวเหตุคืออวิชชา ครอบงำจิตสันดานของสัตว์ เป็นผลให้สัตว์เกิดราคะ โทสะ โมหะ ทั้งสัตว์ทั้งโลก ก็ฉิบหาย คือกระทบกระเทือนไปหมด ทั้งภายนอกคือสัตว์และโลกทั้งปวง ทั้งภายในคือจิตสันดานของสัตว์แสดงออกมา มีแต่ฉิบหายกับฉิบหาย อย่างเดียว”

ท่านฯ อธิบาย เป็นอเนกปริยาย ปฏิเสธ อุปมาอุปไมยมาก ฟังไม่เบื่อ

รากแก้วของพระพุทธศาสนา

บทธรรมเทศนาเรื่องศีลของท่านพระอาจารย์นั้น ท่านแสดงเป็นอเนกปริยาย ผู้เล่าจะนำมาเล่าพอได้ใจความ ศีลเป็นฐานรองรับ สมาธิ ปัญญา วิมุตติ เมื่อท่านอธิบายเรื่องศีล จะต้องสัมพันธ์เข้ากับ อุปสัมปทาวิธีเสมอ เพราะเป็นเรื่องของพระพุทธศาสนาโดยตรง

มีความว่า ผู้จะนำกุลบุตร เข้ามาสู่พระธรรมวินัย ในพระพุทธศาสนานี้ พระอุปัชฌาย์ จะสอนกุลบุตรนั้นก่อนว่า เธอได้นำตนเข้ามาขอบรรพชา อุปสมบทในพระพุทธศาสนานี้ เบื้องต้นจงตั้งศรัทธาคือความเชื่อ ความเลื่อมใสในพระรัตนตรัยก่อน เพราะพระรัตนตรัยเป็นพื้นฐานอันมั่นคงในพระพุทธศาสนา หากพื้นฐานตั้งมั่นดีแล้ว ความเจริญย่อมเกิดแก่เธอ ผู้เชื่อและเลื่อมใสในพระคุณนั้นๆ พระรัตนตรัยทั้ง ๓ นั้น คือ พระพุทธเจ้า ๑ พระธรรม ๑ พระสงฆ์ ๑

ที่เรียกว่า รัตนะนั้นแปลว่าแก้วอันประเสริฐ เปรียบเหมือนแก้ว ๗ ประการ ของพระเจ้าจักรพรรดิราช

แต่แก้ว ๓ ดวงในพระพุทธศาสนาที่ดลบันดาลให้เกิดศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ มรรคผล ธรรมวิเศษ นิพพาน ยิ่งกว่ารัตนจักรพรรดิราชเสียอีก เพราะไตรสรณะทั้ง ๓ นี้ เป็นไปเพื่อความสิ้นทุกข์ สิ้นภพ สิ้นชาติ ส่วนจักรพรรดิรัตนะนั้น เป็นไปเพื่อทุกข์ในวัฏฏะ มิกิเลสเป็นเหตุให้ทำกรรม เสวยวิบากต่อไป หมุนเวียนเป็นวัฏจักรหาที่สุคติได้

อันพระคุณของพระพุทธเจ้านี้ มีมากไปอนันตนัย รวมลงเป็นพระพุทธคุณ ๙ ประการ และรวมลงเป็น ๓ โดยย่อคือ พระปัญญาธิคุณ พระบริสุทธิคุณ และพระมหากุศลธิคุณ

พระปัญญาธิคุณนั้น ทรงตรัสรู้ในอริยสัจ ๔ รู้ตลอดทั้งภาพนี้ ภาพที่เป็นไปในเบื้องต้น ภูมิภาพและภูมิทั้ง ๓

พระบริสุทธิคุณนั้น ในพระเหตุภัยของพระพุทธเจ้านั้น บริสุทธิสะอาดปราศจากกิเลสอาสวะทั้งปวง

พระมหากุศลธิคุณนั้น ทรงมีความเมตตา กรุณา สงสารสัตว์โลก คิดจะช่วยให้สัตว์โลกนั้นพ้นจากทุกข์ในวัฏสงสาร

เมื่อกุลบุตรผู้หวังบวชอุทิศอก ถวายแด่พระพุทธศาสนา จงน้อมนำพระคุณนี้ มาเป็นที่พึ่งเสมอด้วยชีวิต

ส่วนพระธรรมคุณ คือธรรมวินัย คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ประกอบด้วยพระคุณ ๖ ประการ รวมลงในศีล สมาธิ ปัญญา ไตรสิกขา อันจะศึกษาให้ยิ่งขึ้นไป เป็นคุณธรรมอันวิเศษ จงน้อมนำมาสู่ใจ ยึดมั่นเป็นที่พึ่ง ที่ระลึกเสมอด้วยชีวิต

พระสังฆคุณ คือคุณแห่งพระสงฆ์นั้น ประกอบด้วยสังฆคุณ ๙ ประการ หมายถึงพระอริยบุคคลในพระพุทธศาสนา ชั้นต้นจนถึงชั้นสูงสุด ในอดีตมีปัญจวัคคีย์ พระยสะพร้อมด้วยสหาย เป็นต้น ลีบทอดพระพุทธศาสนาต่อๆ มาจนถึงยุคปัจจุบัน

ท่านเหล่านี้ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ ตามพระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้า แล้วสอนผู้อื่นให้ประพฤติตามด้วย นี่เป็นคุณของพระสงฆ์ ฉะนั้นผู้บวชอุทิศอกเพื่อพระพุทธศาสนา จงตั้งศรัทธาความเชื่อปราทะความเลื่อมใส น้อมนำพระคุณของพระสงฆ์มาเป็นที่พึ่ง ที่ระลึกเสมอด้วยชีวิต

ศาสนาภายนอกและภายใน

ท่านพระอาจารย์สอนว่า อิริยาบถทั้ง ๔ คือ ยืน เดิน นั่ง นอน นั้นนะสร้างบุญขึ้นมาได้ เช่น **เราเดินไปที่ระลึกพุทโธไป เรายังอยู่ที่ระลึกพุทโธ เรานอนอยู่ที่ระลึกพุทโธ พยายามทำให้มันติดต่อกัน** ทำการทำงานก็ระลึกพุทโธอยู่ อย่างท่านจะไปสอนชาวบ้านนอกนะ ถึงฤดูทำไร่ เขาไปดายหญ้า สับจอบสับเสียมลงดิน ก็ให้ระลึก พุทโธ เวลาเกี่ยวข้าวก็เหมือนกันแหละ เกี่ยวกอ ๑ ก็พุทโธ กอ ๒ ก็พุทโธ หมายความว่า **งานที่เราทำก็ได้ บุญเราก็ได้** อันนี้เป็นลักษณะของบุคคลผู้มีปัญญา ทำการงานทุกอย่างอย่างพุทโธ เพราะเหตุไร เพราะว่าบุญเกิดทางใจ

บุญนั้นไม่ได้เกิดแต่การบริจาคทานอย่างเดียว บุญเกิดจากการรักษาศีล บุญเกิดจากการภาวนา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คือ **การเจริญภาวนา เป็นบุญที่สามารถทำได้ไม่เลือกบุคคล** ไม่ว่าจะเป็นคนแก่คนเฒ่าหรือเด็ก หญิงหรือชาย หรือคนเจ็บป่วยก็ตามสามารถทำได้

คนที่มีสติปัญญา ยืน เดิน นั่ง นอน ก็เป็นบุญแล้ว ทำการทำงานก็เป็นบุญ ทุกสาขาอาชีพที่เป็นอาชีพบริสุทธิ์ ถ้าเราระลึกพุทโธคราวใด บุญก็เกิดขึ้นคราวนั้น ไม่ต้องหาไกล **คนมีปัญญาไม่ต้องหาไกล หายู่ในกาย หายู่ในวาจา หายู่ในจิต**

ศาสนาที่ได้อยู่ในธาตุ ๔ ชั้น ๕ อายุตนะ ๖ ท่านๆ บอกว่า มีกล่าวไว้ในคัมภีร์ วินัย ชั้นธัญญธาตุนั้นที่ไหน อายุตนะอยู่ที่ไหน ไม่ใช่อยู่ในตัวเราหรือ เพราะเหตุนั้น

ศาสนาจึงอยู่ในตัวเรา สมบูรณ์แบบไม่มีบกพร่อง นอกจากเราจะเสริมสร้างให้มัน เพื่อให้เรารู้จักศาสนาในตัวของเรา นี่คือนุคคลผู้ที่เป็นพุทธแท้ ท่านๆ บอกอย่างนั้น

ศาสนายังแบ่งออกเป็นศาสนาภายนอก และศาสนาภายใน ศาสนาภายนอกคือ พระสงฆ์ สามเณร วัด กุฏิ วิหาร ศาลาการเปรียญ เจดีย์ เป็นต้น

ส่วนศาสนาภายใน คือ คีล สมาธิ ปัญญา มันมีอยู่แล้ว ตั้งอยู่ในบุคคล แต่บุคคลไม่รู้ว่าจะไร คือศาสนาภายนอก ภายใน การบำรุงพระพุทธศาสนา เราจะต้อง บำรุงไปพร้อมกัน ภายนอกก็บำรุง ภายในก็บำรุง ถ้าเราจะบำรุงแต่ภายนอก ทั้งภายใน เสียเราก็ไม่รู้จักศาสนาอยู่ในตัวเราเอง

อุปมาเปรียบเทียบเหมือน ทุกคนมีขาสองขา ขาหนึ่งมัดติดไว้เสียไม่ใช้ หมายความว่า เราเดินได้แต่ไม่สะดวก นั่นคือรักษาแต่ศาสนาภายนอก ศาสนาภายในไม่รักษา

เหมือนกันกับรักษาศาสนาภายใน ภายนอกไม่รักษา ก็เปรียบเทียบเหมือนมีขาสองขา แต่ใช้ขาเดียว

เพราะฉะนั้นการบำรุงศาสนา จึงต้องบำรุงไปพร้อมกัน ทั้งศาสนาภายนอกและ ศาสนาภายใน ผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนา ส่วนมากจะไม่เข้าใจอย่างนี้ ท่านๆ จึงว่า **ทำอะไรให้มีสติปัญญา**

อัศจรรย์ปัญญาถ้วน ๕

ท่านพระอาจารย์อธิบาย คำว่าปัญญาถ้วน ๕ หมายถึง อินทรีย์ ๕ พละ ๕ ให้ปัญญามั่นมืออยู่ในทุกอิริยาบถ ทุกกิจกรรม ทุกอย่าง นับตั้งแต่การอยู่การกิน การนุ่งการห่ม การอยู่ในบ้าน เกี่ยวกับปัจจัยทั้ง ๔ จะต้องใช้สติปัญญาทั้งนั้น การใช้สอยปัจจัย ๔ จึงสมบูรณ์แบบ ถ้าขาดสติปัญญา การใช้สอยปัจจัย ๔ นี้ไม่สมบูรณ์แบบ เมื่อไม่สมบูรณ์แล้วความบกพร่องจึงเกิดขึ้น ทุกข์ก็จะเสริมเข้ามา ท่านฯ ว่าอย่างนั้น

เช่น การใช้จ่ายทรัพย์นี้ ถ้านอกเหนือไปจากพระพุทธเจ้าบัญญัติแล้วนะ ทรัพย์ที่จ่ายไปไม่คุ้มค่า ท่านว่านะ แล้วที่นี้ประโยชน์ที่สอนคือ สัมปรายิกัตถประโยชน์จะเป็น สัทธาสัมปทา สीलสัมปทา จะคะสัมปทา ปัญญาสัมปทา ก็ยังอาศัยปัญญา แม้แต่ในโลกุตตระก็เหมือนกัน ถ้าขาดสติปัญญาแล้ว ไม่สามารถจะบรรลุโลกุตตระได้ อันนี้คือความหมายว่า อัศจรรย์ปัญญาถ้วน ๕ ท่านอธิบายไว้แบบนี้

จะนั้นทุกอย่าง ปัญญาจะต้องเข้าไปเสริมอยู่เสมอ ถ้าขาดปัญญา ก็หมายถึงว่า ทุกสิ่งที่เราทำไปในชีวิตประจำวันไม่คุ้มค่า สูญเปล่า แม้แต่จะกวาดพื้นก็ดี ในบริเวณบนบ้านก็ดี ไม่ใช่กวาดแล้วให้มันกระจัดกระจายไป คือ กวาดเอาไป รวมกันแห่งใดแห่งหนึ่ง แล้วจึงค่อยเก็บนำไปทิ้งในที่ทิ้งขยะนั้น

ส่วนการปิดกวาดบริเวณวัดนั้น ท่านพระอาจารย์มันสอนว่า โดยปกติเราจะต้องกวาดออกจากที่อยู่ เช่น จากรอบกุฏินี้ออกไป เมื่อเรากวาดเสร็จแล้ว ก็จะเป็นบริเวณที่เราพัฒนาให้เป็นวัดหรือเป็นลานวัดแล้ว อันนี้ก็เป็นส่วนหนึ่ง

ส่วนที่เลยขอบออกไปก็จะเป็นป่าธรรมชาติ ถ้าเรากวาดใบไม้ไปทับถมธรรมชาติ อันนั้น คือขาดปัญญาแล้ว เพราะแดนพัฒนาก็ให้เป็นแดนพัฒนา แดนธรรมชาติก็ให้เป็นแดนธรรมชาติ ที่ถูกต้องเราจะต้องปิดกวาด จากแดนธรรมชาติเข้ามาข้างใน แล้วก็กวาดข้างในไปหาข้างนอก และเก็บเป็นกองๆ ไว้ จะเผาไฟก็ให้รีบสุ่มเสีย ปล่อยให้ลมจะพัดไปได้ อีกวิธีคือ เราชูดหลุมไว้ เรากวาดแล้วไปเทลงหลุม หลุมนี้เต็ม ก็ไปชูดใหม่

ทีนี้ถ้าหากว่าเรากวาดออกไปๆ เรื่อยๆ บริเวณรอบกุฏิของเราเนี่ยมันจะต่ำลงและขอบจะสูงขึ้น นั่นคือสิ่งแวดล้อมสกปรกแล้ว สิ่งที่เราพัฒนาก็แปรรูปไปแล้ว มันจะเป็นคล้ายๆ กับก้นกระทะ อันนั้นคือการขาดสติปัญญา ใดอย่างหนึ่ง มันเสียอย่างหนึ่ง

ท่านฯ มักเตือนอยู่เสมอว่า กวาดเข้าไปทำไม ทำไมไม่กวาดออกมา มันไปกระทบกับสิ่งแวดล้อม หมายความว่า สิ่งแวดล้อมที่มีอยู่ก็ให้อยู่ไปตามของเขา เราอย่าเอาไปใส่ ถ้าเอาไปใส่ มันจะกระทบสิ่งแวดล้อม **พื้นที่พัฒนาแล้วก็อยู่ในสภาพที่พัฒนาแล้ว พื้นที่ยังไม่พัฒนาก็ให้เป็นป่า**

ในปัจจุบันส่วนมากจะเห็นเป็นขอบโดยรอบ เพราะผู้ที่ตามมาจากหลังเขาไม่รู้จุดประสงค์ ที่ท่านพระอาจารย์มั่น ปิดกวาดอย่างนี้ มันมิได้มีเสียอย่างไร นี่คือการไม่เหมาะสมเพราะฉะนั้นจึงว่า อัศจรรย์ปัญญาถ้วน ๕ เราจะทำอะไรสักอย่าง เราต้องมีปัญญาไปแทรกอยู่เสมอ ถ้าไม่มีปัญญาเข้าไปแทรกก็หมายความว่า สิ่งเหล่านั้นไม่สมบูรณ์แบบตามคำสอนของพระพุทธเจ้า คำสอนของพระพุทธเจ้ามีทั้งอย่างหยาบอย่างกลาง อย่างละเอียด

นี่คือความหมายในเรื่องนี้

อัครฐานเป็นที่ตั้งแห่งมรรคผลนิพพาน

เทศน์กัณฑ์นี้เกิดที่วัดปทุมวนาราม ความเดิมมีว่า หลังจากท่านพระอาจารย์ มั่นไปเจริญสมณธรรมอยู่ที่ถ้ำสิงห์โต หรือเรียกอีกชื่อว่าถ้ำไผ่ขวาง ท่านฯ พักอยู่ พอสมควรแล้วก็กลับเข้ากรุงเทพฯ พักที่วัดสระปทุม (วัดปทุมวนาราม) มีโอกาสดูไปนมัสการท่านเจ้าคุณพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (จันทร์ สิริจนฺโท) เล่าความเป็นไป ในการปฏิบัติบ้าง สันทนาธรรมบ้าง ตามประสาศิษย์และครู

ได้ปรารภถึงการแนะนำสั่งสอนหมู่คณะเชิงปริกษาว่า ท่านฯ มีวาสนาทางนี้ใหม่ ท่านเจ้าคุณก็รับรองว่ามี พอกลับมาวัดสระปทุม ท่านฯ ก็พิจารณาเรื่องการแนะนำ หมู่คณะ เกิดความรู้อันมาจากภายในว่า

อคฺคํ จานํ มนุสฺเสสฺส มคฺคํ สตฺต วิสุทฺธิยา

ได้ความว่าฐานะอันเลิศมีอยู่ในหมู่มนุษย์ มีแต่หมู่มนุษย์เท่านั้น ที่จะดำเนินไปสู่หนทางเพื่อความดับทุกข์ได้ ท่านฯ พิจารณาได้ความว่า การแนะนำหมู่คณะเป็นไป ได้อยู่ ธรรมเทศนาเรื่องนี้ ท่านฯ อธิบายอ้างอิงคัมภีร์เป็นพิเศษ

ท่านฯ ว่า ผู้ที่จะมาตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า หรือพระสาวกที่ดี ต้องเป็นมนุษย์เท่านั้น ทั้งอดีตนับด้วยแสนเป็นอนนกกัณฐิ ปัจจุบันกัณฐิ ในกาลอนาคตอันจะมาถึงกัณฐิ ผู้ที่จะมาตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าหรือพระสาวกที่ดี มีแต่มนุษย์เท่านั้น

ส่วนเทพ อินทร์ พรหม และอบายภูมิตั้งสี่ ก็ไม่สามารถจะมาตรัสรู้ได้ เพราะร่างกายของเทพละเอียดเกินไป ร่างของอบายภูมิตั้งสี่ก็หยาบเกินไป ส่วนมนุษย์อยู่ท่ามกลางแห่งภพทั้งสาม โดยเฉพาะกามภพ ๑๑ นับขึ้นข้างบน ๖ นับลงข้างล่าง ๔ รวมเป็น ๑๐ มนุษย์อยู่ตรงกลางรวมเป็น ๑๑

มนุษย์นี่คือ อัครฐาน มีคุณสมบัติหรือองค์ประกอบพร้อมทุกอย่าง มนุษย์ผู้เลิศ มนุษย์ผู้ประเสริฐ มนุษย์ผู้มีความสามารถ ทำได้ทั้งโลกียปัญญา และโลกุตตรปัญญา มนุษย์อยู่ในท่ามกลาง จะขึ้นข้างบนก็ได้ จะลงข้างล่างก็ได้ นักปราชญ์ทั้งหลายมีพระพุทธเจ้าเป็นต้น ทรงแนะนำไว้ทั้งสองทาง โดยยกสภาวะ ๓ คีล ๕ ธรรม ๕ มงคลสูตร ธรรมบท ขุททกนิกาย มหาสมัยสูตรและสูตรอื่นๆ อีก

จะขอกว่าแต่ ๘ สูตร คือ สุกกธมฺมสูตร สูตรนี้เป็น เทวธมฺมสูตร ในพระธรรมบท มหาลลภิกขุ พุทฺถนทิกภิกขุ พวกเทพเรียกเทวธรรมว่า สุกกธรรม ผู้เล่าจะยกมาพอเป็นอุทาหรณ์ เนื้อความพิสดาร ท่านพระอาจารย์เปิดกว้าง ให้บัณฑิตอธิบายเพิ่มเติมได้ โดยไม่ผิด ว่าเป็น มนุสฺสธมฺ เกิดเป็นมนุษย์มีความสามารถ

ผู้ไม่มีสภาวะ ๓ ถือลัทธิอื่นเป็นสภาวะ ละเมิดศีล ๕ ข้อ ๑ ตายแล้วลงข้างล่าง เกิดเป็นมนุษย์อายุสั้น ละเมิดข้อ ๒ ข้อ ๔ ตายแล้วลงข้างล่าง เกิดเป็นเปรตอสุรกาย ท้องโต รูปร่างเท่ารูเข็ม เพราะฉ้อราษฎร์บังหลวง เงินเหล่านี้เกิดจากหยาดเหงื่อแรงงานของมนุษย์ด้วยกัน รังแกข่มเหง เอาเปรียบ จึงไปเกิดเป็นเปรต กินไม่อิ่ม หิวเป็นนิจ เพราะรูปร่างเล็ก

ละเมิดข้อ ๓ ลงข้างล่างเกิดเป็นสุนัขนัขชาติไม่ถ้วน ละเมิดข้อ ๕ ลงข้างล่าง สุราเมรัย ยาเสพติดทุกชนิด ตกโลหะกุมภี ดื่มน้ำทองแดง ตบไตใส่ฟงทะเล เกิดใหม่ กินอีก ไม่กินก็ไม่ได้เพราะหิว ไม่มีอะไรจะกิน พันแล้วได้เกิดเป็นมนุษย์ เป็นบ้าไปเสียจริตผิดมนุษย์ นัขชาติไม่ถ้วน นี้มีส่วนลงข้างล่าง

ส่วนขึ้นข้างบนนั้น ท่านฯ อังคัมภีร์หนึ่งคือ มงคลสูตร ตั้งแต่เอเสวนา ๗ เป ๗ ผุฏฺจสฺสโลก ฌเมหิ ๗ เป ๗ ว่าเป็นยอดมงคลอันอุดมเลิศ ท่านย้ำมากคือ ปฏิรูป-

เทศวาโส จ ฯลฯ เอตมมมงคลมุตตม เพราะคนไทย ประเทศไทยเป็นปฐวีรูปเทศ มีคุณสมบัติ และองค์ประกอบสมบูรณ์แบบ ไม่มีชาติไหนเหมือน

ภูมิประเทศไทยมีลักษณะ ๔ คือ ภูเขา แม่น้ำ ทุ่งกว้าง สว่างม ลักษณะ ๔ อย่าง นี้มีในประเทศใด ประเทศนั้นจะพัฒนาตัวของมันโดยไม่หยุดยั้ง ถ้ามีปัจจัยภายนอก เข้าไปเสริม ก็จะพัฒนาไปได้เร็ว หากไม่มี เขาก็พัฒนาของเขาได้ ทำนองว่าอย่างนี้

เทศน์มูลกัมมัฏฐาน

ท่านพระอาจารย์ได้เทศน์เรื่องนี้ว่า ก่อนพระอุปัชฌาย์จะบวชให้กุลบุตรทั้งหลายนั้น จะต้องสอนเรื่องมูลกัมมัฏฐานก่อน

เกสา โลมา นขา ทนฺตา ตโจ นี้เป็นอนุโลม

ตโจ ทนฺตา นขา โลมา เกสา นี้เป็นปฏิโลม

ต่อจากนั้นพระอุปัชฌาย์ก็จะอธิบาย พอให้ได้ใจความว่า รากเหง้าของพระกัมมัฏฐานทั้งหมด อันผู้ปฏิบัติจะพิจารณานั้น ออกไปจากกัมมัฏฐาน ๕ อย่างนี้เอง จึงเรียกว่า มูล คือ คำเป็นมูลเหตุ อันมูลกัมมัฏฐานนี้ ท่านพระอาจารย์อธิบายได้ละเอียด เป็นอเนกปริยายอย่างมีระบบ ซึ่งผู้เล่าจะนำมาเล่าพอได้ใจความดังนี้

ท่านแปล เกสา อันว่าผมทั้งหลาย โลมา อันว่าขนทั้งหลาย นขา อันว่าเล็บทั้งหลาย ทนฺตา อันว่าฟันทั้งหลาย ตโจ อันว่าหนังท่านไม่ว่าทั้งหลาย ก็มันหนังผืนเดียวนี้ หุ้มห่อร่างกายอยู่ นอกนั้นมันมีมาก กว่าทั้งหลาย

ผมอยู่บนศีรษะอยู่เบื้องสูง ตามองดูจะเห็นส่วนบนก่อน ต่อจากนั้นจึงเห็นโดยลำดับรวมลงที่สุดคือหนัง

หนังเป็นใหญ่กว่าอะไรทั้งหมด ความนิยมชมชอบ ความสมมติว่า เป็นพระ-เถร-เถรทำว รวมไปทั้งบุตร ภรรยา สามีกี่เพราะหนังผืนนี้หุ้มห่อ หากไม่มีหนังหุ้มห่อ มีแต่เลือดเนื้อเอ็น ตับไต ไข่มุข สุกท้ายเหลือแต่กระดูกในหม้อในโหล หรือว่า

เหลือแต่โครงกระดูก ใครเล่าจะนิยมชมชอบ ว่าบุคคลนี้เป็นพระเถรเถรทำว นี่เป็นบุตร ภรรยา สามีของเรา มีไหมล่ะ

ด้วยเหตุนี้เอง พระอุปัชฌาย์จึงได้สอนกุลบุตรผู้จะบรรพชา อุปสมบทให้เรียน มูลกัมมัฏฐานก่อน เพราะว่าระคะความกำหนดยินดี อยากรจะได้ชมเชย เชยชิด ก็เพราะ ใจเจ้าตา มองไปเห็นหนังก่อน ไม่ว่าจะชายเห็นหญิง หญิงเห็นชาย แล้วอยากได้มา เป็นภรรยา สามี ก็เพราะหนังผืนนี้เอง นอกนั้นเป็นแค่ส่วนประกอบ หนังเป็นต้นเหตุ หนังก่อกุศล หนังก่อกุศล ก่อชาติ ไม่ว่าจะคนและสัตว์หมู หมา กาไก่ ช้างม้า โค กระบือ แม้กระทั่งลา ก็หนังผืนนี้แล

ทำไมพระอุปัชฌาย์จึงสอนให้พิจารณามูลกัมมัฏฐาน เพราะว่าเจ้าระคะ เจ้าโทะสะ เจ้าโมหะ เจ้ากามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา เกิดจากตา ไปกระทบกับเค้ามูลนี้ จึงต้องรู้สภาวะที่แท้จริง ที่เกิดลักษณะอาการ กลิ่น สี ให้เห็นเป็นสิ่งปฏิญญา ไม่งาม น่าเกลียด โสโครก เพื่อบรรเทา กำจัดกิเลสอาสวะให้หมดสิ้นไป ตามความตั้งใจ ของกุลบุตร ที่มีศรัทธาเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา

ท่านยกอุทาหรณ์ในเรื่องมูลกัมมัฏฐานไว้ว่า

แม้สมเด็จพระสังฆราชเจ้าก็ตรัสสอน พระราหุลพุทธชิโนรส เป็นกรณีพิเศษ พระโอรสที่เรียกว่า **จูฬราหุลโฆวาทสูตร** เป็นการทดสอบความสามารถของพุทธชิโนรส ครั้งแรก เพราะพระราหุลทรงได้รับการยกย่อง จากพระศาสดาว่า เลิศกว่าสาวกทั้งหลาย เป็นผู้ใคร่ต่อการศึกษา

ครั้งที่ ๒ ทรงแสดงแก่พระราหุลก็มูลกัมมัฏฐาน แต่เป็นอเนกปริยายตาม อรรถาธิบายของพระราหุล ชื่อว่า **มหาราหุลโฆวาทสูตร** จบลงจึงได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ พร้อมกับจตุปฐิสัมภิทาญาณอย่างสมบูรณ์ ได้รับสมญาว่า พระมหาราหุลตั้งแต่นั้น

หลังจากนั้นพระอุปัชฌาย์ก็คลี่ผ้ากาสาขาวพัสดร์ เอาอังสะจากผ้าไตรจีวร ห่มเฉียง ป่าข้างซ้าย อธิบายวิธีครองผ้าเสร็จ มอบผ้ากาสาเยให้นำไปครอง

ครองผ้าเสร็จเข้ามาในท่ามกลางสงฆ์ กราบสามหน ถวายดอกไม้กล่าวคำขอสวดและศีล พระอุปัชฌาย์ก็ได้ให้สวดและศีล โดยบทธาถีย์ว่า พุทฺธํ ๗๗ สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ วาระที่ ๑ สามหน ทุตฺติยมฺปิ พุทฺธํ ๗๗ สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ วาระที่สอง สามหนเป็น ๖ ตุตฺติยมฺปิ พุทฺธํ ๗๗ สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ วาระที่สาม สามหนเป็น ๙ แล้วอาจารย์จะบอกว่า การบรรพชาเป็นสามเณรสำเร็จลงด้วยไตรสรณคมน์เพียงเท่านั้น

ท่านพระอาจารย์ได้อธิบายต่อไปว่า สรณะในศาสนามีแค่ ๓ แม้จะว่าถึงวาระที่ ๓ เก้าหนก็ไตรสรณะอันเก่า ไม่มีคำว่าภูเขาดันไม้ รุกขเจติยา สรณํ คจฺฉามิ ภูตผี ปีศาจ เลือดสาธิต คางแดง สรณํ คจฺฉามิ ถ้าเพิ่มเข้ามาอย่างนี้ผิด สรณะไม่เป็นสรณะ ไม่เป็นบรรพชิต จะเพิ่มเข้ามาภายหลัง สรณะก็เศร้าหมอง ท่านๆ ว่า

ต่อจากนั้น จะบอกให้สามเณรสมาทานสิกขาบท อันจะพึงศึกษา ๑๐ ประการ ส่วนการอุปสมบทเป็นพระภิกษุ นั้น ไม่ต้องสมาทานศีล ๒๒๗ เป็นเรื่องของสงฆ์จะยกฐานะให้เป็นพระภิกษุ เมื่อคณะสงฆ์ยินยอมแล้ว ก็เป็นพระสงฆ์โดยสมบูรณ์

จากนั้นเป็นหน้าที่พระอุปัชฌาย์จะสอนอนุศาสน์ข้อห้าม และข้อยอนุญาติ การแสดงธรรมของท่านพระอาจารย์มั่น มิได้สอนพระใหม่ที่ทำหน้าที่พระอุปัชฌาย์เท่านั้น แต่ท่านสอนศิษย์ทั้งเก่าและใหม่ เพื่อให้ศิษย์สำนึกเสมอว่า **การปฏิบัติตามโอวาทพระอุปัชฌาย์นั้น สามารถบรรลุธรรมวิเศษ ชั้นใดชั้นหนึ่ง มีพระโสดาบัน เป็นต้น ภายใน ๗ วัน ๗ เดือน ๗ ปี ๑๒ ปี และ ๑๖ ปี เป็นอย่างช้า**

ท่านๆ สอนสลับกันไป ทั้งภาษาบาลีและภาษาไทย อย่างมีระบบ ละเอียด อุปมาอุปไมย เป็นอเนกปริยาย ชนิดผู้ฟังใจจดใจจ่ออยากฟังตลอดเวลา ท่านๆ **เปรียบพระอุปัชฌาย์เหมือนมารดาผู้ให้กำเนิดลูก จะสอนลูกทุกอย่าง ให้ทุกอย่างที่เป็นมนุษย์สมบัติ พอกินพอใช้จนวันตาย ไม่มีผู้ใดเทียบได้จึงได้ชื่อว่า เป็นมิตรในเรือนเป็นพรหมของบุตร เป็นพระอรหันต์ในกระท่อมจนถึงมหาปราสาท ฉันทใดก็ฉันทนั้น** ท่านๆ ว่า

สอนเศรษฐกิจสัมพันธ์และพลาณามัย

เศรษฐกิจสัมพันธ์และพลาณามัยนี้ เป็นพระธรรมเทศนา ที่ท่านพระอาจารย์มั่น แสดงสลับกับการแสดงพระธรรมวินัย ความมุ่งหมายเพื่อความอยู่ดีกินดีของชาวบ้าน และท่านถือเป็นภาระอันสำคัญ ตามหลักในประโยชน์ ๓ คือประโยชน์ในปัจจุบัน ประโยชน์ในเบื้องหน้าและประโยชน์อย่างยิ่งคือ **พระนิพพาน**

ท่านเล่าว่า เราจะต้องสอนเขาโดยการแสดงจากผลไปหาเหตุ หลักแสดงผลไปหาเหตุ ง่ายแก่การปฏิบัติสำหรับการครองชีพ เพื่อความเป็นอยู่ของชาวบ้าน จะได้อยู่ดีกินดี

คนส่วนมากเข้าใจว่า ท่านพระอาจารย์มุ่งสอนแต่ให้คนบรรลุนิพพาน แม้สาธุศิษย์ของท่านก็เข้าใจเช่นนั้น จะเห็นได้จากการเล่าประวัติ ก็มักจะอธิบายแต่เรื่องการละกิเลส ตัณหา ราคะ เพื่อบรรลุมรรคผลเป็นส่วนมาก แต่กลับกันกับเรื่องท่านพระอาจารย์สอนมุ่งผลประโยชน์ ๓ อย่าง สอนให้ผู้ที่ยังไม่บรรลุนิพพาน ให้เขามีความสุขบ้าง มิฉะนั้นจะเรียกว่า มนุษย์สมบัติได้อย่างไร

ก่อนจะกล่าวถึงผลและเหตุแห่งเศรษฐกิจสัมพันธ์ ผู้เล่าขอกกล่าวหลักการเศรษฐกิจก่อน เล่าตามที่จำได้

เศรษฐกิจ คือ การงานที่ชาวบ้านกระทำเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่การครองเรือนให้อยู่ให้กินดีที่สุขไม่ขัดสน หลักเศรษฐกิจมี ๔ ประการคือ **๑. ผลิตรกรรม ๒. บริโภคกรรม ๓. วิภาคกรรม ๔. ปวีรรัตนกรรม** นี้คือหลักการใหญ่ๆ ท่านแจกแจงต่อไปว่า

■ **ผลิตรกรรม** นั้น คือ การผลิตหรือตกแต่งปลูกฝังขึ้นจากชาวบ้านธรรมดาๆ นี้เอง มีการไถหว่าน การเลี้ยงรักษาโรค การค้าขาย การแลกเปลี่ยนเงินและทองเป็นหลักใหญ่ที่เป็นลัทธิมาอาซีฟ แต่อย่าทำอบายมุขนะเพราะเป็นปากเป็นทางแห่งความฉิบหาย ท่านว่า

■ ผลที่เกิดจากการผลิต เราได้อยู่ได้กินได้ใช้ สำเร็จประโยชน์อันมหาศาล เบิกบานใจ หายหิว เรียกว่า **บริโภครกรรม**

■ ผลผลิตที่มีพอกินพอใช้ ผลกำไรที่เกิดจากผลิตผลนั้น แจกจ่ายไปตาม สัดส่วนลุ่มๆ คดล สถานที่ และเหตุการณ์ต่างๆ ตามกรณีแวดล้อม เรียกว่า **วิภาคกรรม**

■ ผลผลิตที่เกิดจากผลิตรกรรมข้อหนึ่ง จากเกษตรกรรมมีพืชพันธุ์ธัญญาหาร คือ ข้าว ถั่ว งา เป็นต้น และจากแร่ธาตุที่เกิดจากสินแร่ ธาตุหิน หรือวัตถุธาตุ เป็นต้นว่าทองคำ เงินก็ดี ที่ได้หล่อหลอมเป็นแท่งแล้ว มาตกแต่งแปรสภาพให้มีรูป มีลักษณะต่างๆ ด้วยวิธีการอุตสาหกรรมขนาดต่างๆ ใหญ่ กลาง เล็ก แต่ท่านพระอาจารย์ จะอธิบายบ่อยๆ ก็แต่อุตสาหกรรมเล็กเปรียบเทียบ สำเร็จรูปแล้วนำมาบริโภค ใช้สอย ตามความต้องการของแต่ละบุคคลนี้ เรียกว่า **ปวิวรรตกรรม**

ได้บอกไว้แล้วว่า เรื่องเศรษฐกิจสัมพันธ์นี้ ท่านฯ แสดงจากผลไปหาเหตุ ผลนี้เกิดจากเหตุอะไร ท่านอธิบายเป็นโยงใยสัมพันธ์เป็นลูกโซ่ เข้ากับทฤษฎีธรรมมิกัตถประโยชน์ คือ ประโยชน์ในปัจจุบัน ๔ อย่าง ในบาลีใช้คำว่า ธรรม ๔ ประการ เป็นไปเพื่อเกื้อกูลเพื่อสุขในปัจจุบัน ๔ อย่างคือ

■ **อุฏฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่น** ในการประกอบกิจเครื่องเลี้ยงชีวิตก็ดี ในการศึกษาเล่าเรียนก็ดี ในการทำธุระหน้าที่ของตนก็ดี

■ **อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษา** คือการรักษาทรัพย์ที่แสวงหามาได้ด้วยความหมั่น ไม่ให้เป็นอันตรายก็ดี รักษาการงานของตนไม่ให้เสื่อมเสียก็ดี

■ **กัลยาณมิตรตตา ความมีเพื่อนเป็นคนดี** ไม่คบคนชั่ว

■ **สมชีวิตา** ความเลียงชีวิตตามสมควรแก่กำลังทรัพย์ ที่หามาได้ ไม่ให้ฝืดเคืองนัก ไม่ให้ฟุ่มเฟือยนัก

หลักธรรม ๔ ประการนี้เป็นเหตุให้เกิดผล คือความสุขของคฤหัสถ์มี ๔ อย่าง คือ

- สุขเกิดจากความมีทรัพย์
- สุขเกิดจากการจ่ายทรัพย์บริโภาค
- สุขเกิดจากความไม่ต้องเป็นหนี้
- สุขเกิดจากการประกอบกิจการงานที่ปราศจากโทษ

สุขของคฤหัสถ์ ๔ อย่างนี้โยงใยเข้ากับประโยชน์ที่เกิดจากการแสวงหา โภคทรัพย์ในทางที่ชอบ ๕ อย่างคือ

- เลี้ยงตัว มารดา บิดา บุตร ภรรยา บ่าวไพร่ให้เป็นสุข
- เลี้ยงเพื่อนฝูงให้เป็นสุข
- บำบัดอันตรายที่เกิดแต่เหตุต่างๆ
- ทำพิธีกรรม ๕ อย่าง คือ

ก. ญาติพิธี สงเคราะห์ญาติ

ข. อติพิธี ต้อนรับแขก

ค. ปุพพเปตพิธี ทำบุญอุทิศให้แก่ผู้ตาย

ง. ราชพิธี ถวายเข้าหลวง มีภาชีอากร เป็นต้น

จ. เทวตาศรี ทำบุญอุทิศให้เทวดา

- บริจาคทาน ในสมณชีพราหมณ์ผู้ประพฤติดี ประพฤติชอบ

ทั้งหมดนี้จะสัมพันธ์เข้ากับประโยชน์ซึ่งเกิดจากการถือโภคทรัพย์ ๕ อย่าง โดยจะสัมพันธ์เข้ากับ ข้อ ๔ คือการทำพิธีกรรม ๕ อย่าง โดยเฉพาะคือข้อ ง. ราชพิธี

ถวายเข้าหลวง มีภาชีอากร เป็นต้น ซ้อนนอกจากนี้สัมพันธ์กัน ให้เกิดผลพลอยได้ ตามมา

ทั้งหมดนี้โยงโยเป็นลูกโซ่ เข้ากับพลาณามัยแบบท่านพระอาจารย์มั่นอย่างมีระบบพลาณามัยนี้จะโยงโยเป็นลูกโซ่สัมพันธ์ เข้ากับหลักเศรษฐกิจศาสตร์ ข้อ ๔ คือ ปรีวรรตกรรม หลักการเศรษฐกิจใหญ่ๆ ท่านฯ ไม่ค่อยพูดบ่อยนัก มักพูดแต่หลักย่อยๆ เพื่อให้ผู้ฟังจะได้เข้าใจง่ายและทำได้ง่ายๆ

ข้อ ๔ ปรีวรรตกรรมนี้ คือ การแปรรูปผลผลิตมาเป็นอุตสาหกรรม ทุกขนาด ที่ได้กล่าวมาแล้ว จะมีการแข่งขันกันสูงขึ้น เพื่อสร้างผลผลิตให้มีคุณภาพดียิ่งขึ้น อันจะนำมาซึ่งปัจจัยในการดำรงชีพ อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ให้เกิดการกินดี อยู่ดี มีที่อยู่ถูกสุขลักษณะ มีสิ่งแวดล้อมกลมกลืนกับธรรมชาติที่ดี มีเครื่องนุ่งห่มที่สะอาดราคาพอประมาณ มีอาหารที่ถูกสุขลักษณะปราศจากเชื้อโรคครบทั้ง ๕ หมู่ โดยไม่เบียดเบียนสัตว์อื่น มีสถานพยาบาลเพียงพอแก่ชุมชนนั้น หมุนเวียนเป็นวัฏจักร เป็นวงจรเหมือนวัฏววน ๓ คือ กิเลส กรรม วิบาก ตลอดจนจนสงสาร อันไม่มีที่สิ้นสุด แต่เศรษฐกิจสัมพันธ์นี้เป็นวัฏจักร หากเศรษฐกิจสัมพันธ์เข้าคู่กับสัตว์โลกอย่างถูกต้อง โลกนี้ก็เป็นที่ปรารถนาของสัตว์ ผู้หวังสาวกภูมิ ปัจเจกภูมิ พุทธภูมิ และจักรพรรดิราช สมกับคำว่า เป็นสถานกลางของกามาวจรภาพ ๑๑ คือ มนุสสภพนี้ อย่างสมบูรณ์แบบ ท่านฯ ว่าดังนี้

ผู้เล่าเฝ้าสังเกตติดตามฟัง และประเมินผลมาเป็นเวลา ๖ ปีกว่า เรื่องเศรษฐกิจสัมพันธ์ และพลาณามัยนี้ ทุกครั้งแห่งธรรมเทศนาของท่าน จะปรากฏไม่ละเว้นเลย เป็นหลักการบ้าง อุปมาเปรียบเทียบบ้าง หลักเศรษฐกิจสัมพันธ์และพลาณามัยแบบท่านพระอาจารย์มั่นนี้ ท่านจะแสดงทุกวัน ทุกคืน ทุกสถานที่ ทุกอิริยาบถ และทุกโอกาส

ส่วนมากข้อธรรมเทศนา ของท่านพระอาจารย์มั่น จะแสดงเรื่อง การบำเพ็ญทาน การรักษาศีล จะเป็นศีลสามัญ หรืออริยศีลก็ตาม สมถิ และปัญญา ทั้งที่เป็นโลกิยะ

และโลกุตตระ ท่านจะแสดงถึงโลก คือแผ่นดินภายนอก ได้แก่ พื้นพิภพและสัตว์
ผู้อยู่อาศัย มนุษยชาติเราเป็นสัตว์ประเสริฐที่อาศัยอยู่ในพิภพนี้ และมนุษย์นี้แหละ
จะเป็นผู้สร้างความเจริญ และความทายนะให้แก่พิภพนี้

สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสรู้ในโลกนี้ และประดิษฐานพระพุทธศาสนา
ไว้ทั้งภายนอก คือบนพื้นโลกที่สัตว์อาศัย และภายในตัวสัตว์ คือ มนุษย์ บุคคล
ตัวตน เรา เขา นี้แหละ

คำพังเพยที่ท่านไม่ละ มักสลับมากับเทศนาเสมอว่า **พระพุทธเจ้าไม่ได้บัญญัติ
พระพุทธศาสนาไว้ในหัวหลักหัวตอ ดิน หญ้า ฟ้า แดด ลม อากาศกลางทาว
ดวงเดือน ดาว นักชัตฤกษ์ พระอาทิตย์ พระจันทร์ที่ไหนด คงบัญญัติแต่งตั้งไว้ในตัว
คนเรานี้แหละ ฉปญฺณตฺติโย, ขนฺธปญฺณตฺติโย, อายตฺนปญฺณตฺติโย, ธาตุปญฺณตฺติโย,
 ฯลฯ ชันฺธ อายตฺนธะ ธาตุอยู่ทีไหนด อยู่ทีตัวบุคคลไซ้ใหม่**

ท่านฯ อธิบายเรื่อง ทานกถา สัมพันธ์อะไรกับการกสิกรรม (การไถ การหว่าน)
เกี่ยวข้องกับวันยังค่ำ คื่นยังรุ่ง ก่อนจะออกบิณฑบาต ท่านฯ จะเดินจงกรมก่อนได้เวลา
จึงครองจีวรลงศาลาหอนั้น ถือไม้เท้าเดินทาง พระอุปัฏฐากรับบาตรเดินนำ พระสงฆ์
เดินนำบ้าง เดินตามบ้าง ห่างบ้างแล้วแต่จังหวะ

ท่านฯ พบเศษไม้ หรือวัตถุอะไรขวางหน้า ก็จะเขี่ยออกนอกทาง เศษฟ้ายก็จะ
เขี่ยห้อยกิ่งไม้ไว้ แล้วก็เทศน์ไปเรื่อย ๆ “ไม้เท้านี้ก็ดีเขี่ยอะไรขวางหน้าก็ได้ สุนัขเห็น
กลัวก็หลีกทางให้” พอถึงอุปจารคาม วางไม้เท้าในที่ควร แล้วรับบาตรเดินสำรวจ
ต่อไป บางแห่งชาวบ้านจัดม้านั่งยาวให้ท่านรับบิณฑบาต และให้พร

จังหวะนี้ละโยมที่มาใส่บาตร บางคนก็พูดว่า “วันนี้ได้มะเขือต้ม น้ำพริก (ตำแจ่ว)
ใส่บาตร อัญญาท่าน” ท่านฯ ว่า “มะเขือเกิดจากดิน คนปลูก รดน้ำ พรวนดิน
รื้อรอบขอบชิดกันสัตว์เข้าไปคุ้ยเขี่ย เป็นหมากเป็นผลกินก็อร่อยอ่อม ทานก็ได้บุญ
ขายก็ได้เงิน นั่นละ โยมบ่นแต่ว่า ไม่มีอะไรจะกินๆ ปลูกฝังรักษาแล้ว ไม่ต้องร้อง
เรียกว่า มะเขือเอ๋ย พริกเอ๋ย หน่อข่าเอ๋ย ขิงเอ๋ย ตลอดดกะเพรา นางรักผักแพง

แตงเต้าว่า สู้ทั้งหลายจงเกิดขึ้น สู้ทั้งหลายจงใหญ่สูง สู้ทั้งหลายจงผลิดอกออกผล
ข้าทั้งหลายจะได้กินได้ทาน ได้ค้าได้ขายไม่ต้องเรียกร้อง เมื่อปลูกฝังรักษาลำต้นดีแล้ว
ได้กินได้ทานเอง”

นี่คือบทเทศน์เรื่องเศรษฐกิจสัมพันธในครอบครัว เขาเหล่านั้นยอมรับว่า **ได้กิน
ได้ทานเพราะอัญญาท่าน สั่งสอนให้ทำสวนครัว** เพราะฉะนั้นหมู่บ้านที่ท่านไปอยู่
๓-๔ เดือนให้หลัง จะมีผลิตผลเหล่านี้ไม่ขาดส่วน

วินิจฉัยปัจจัยสี่

วาทะท่านพระอาจารย์มั่นหน้าคิด เศรษฐกิจนี้ก็คือปัจจัย ๔ ไร่ใหม่

ปัจจัย ๔ เป็น เสฏโฐ เสฏฐา เสฏฐิ์ ทั้งปู้ๆ ทั้งอิตู้ๆ และหนปู้ๆ ครอบทั้ง ๓ ลิงค์

เสฏฐ แปลว่า **เจริญที่สุด** เจริญอย่างไร เจริญเคียงคู่กับคน เศรษฐกิจหรือปัจจัย ๔ นี้ มนุษย์จะอยู่ได้ เพราะอาศัยความเจริญนี้ไปพร้อมๆ กัน จึงสืบต่อมาได้ ท่านว่า พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในพระวินัยปาฏิโมกข์ ที่เกี่ยวข้องกับหลักการเศรษฐกิจนี้เกือบจะทุกสิกขาบท

บางสิกขาบท ท่านพระอาจารย์ก็วินิจฉัย และเข้าใจความหมาย เช่น สิกขาบทเกี่ยวกับปัจจัยที่ ๔ คือ ยารักษาโรค ความว่า ภิกษุไม่เป็นไข้ ติดไฟเองก็ดี ไข้ให้คนอื่นติดก็ดี เพื่อจะผิงไฟนั้น ต้องอาบัติปาจิตตีย์ แต่ท่านพระอาจารย์มั่นมักจะผิงไฟเป็นนิสัย

ข้อนี้ทำให้ศิษย์สงสัยกันมาก โดยเฉพาะในฤดูหนาว จะทำขี้ไฟติดไฟ ตั้งแคร์นั่งนอนในขี้ไฟ เทคน์แกศิษย์ในขี้ไฟ ศิษย์ก็ได้ผิงไฟไปด้วย ไม่ต้องหนาวลำบาก ข้อนี้ท่านบอกว่า คำว่า **ขี้ไฟนั้น** หนาวจนทนไม่ไหว ก็คือขี้ไฟนั่นเอง หรือจะให้**เป็นขี้จับสั่น** จวนจะตายอยู่แล้วจึงจะผิงไฟได้อย่างนั้นหรือ อย่าไปผิงเลยนอนคอยตายดีกว่า คนหนาวจะตายแล้วไฟก็เป็นยา ทำให้ร่างกายอบอุ่น เลือดลมเดินได้สะดวกเจริญสมณธรรมได้ ดีกว่าอดทนหนาวตาย ไม่เกิดประโยชน์อะไร

ท่านว่า นิสัยที่พระอุปัชฌาย์ สอนครั้งแรกข้อ ๔ ว่า อาศัยน้ำมูตรเน่าเป็นยานั้น ตามความเข้าใจของนักวินัยทั้งหลาย หมายถึงผลมะขามป้อม ผลสมอมาดองด้วย น้ำมูตรน้ำเี่ยวอันนั้นก็ถูก แต่ท่านหมายเอาน้ำปัสสาวะก็คือ น้ำเน่าที่ตองในร่างกายคน แก่โรคได้เพราะ **“อันนี้ ได้พิจารณาแล้ว”** (อันนี้หมายถึงท่านพระอาจารย์มั่น)

คำว่า เภสัชนั้นหมายถึง ยาทุกชนิดที่แก่โรคได้ แต่ละอย่างต้องการกรรมวิธี ด้วยการหมักดองให้เน่าเสียก่อน รวมความแล้ว ยาต้องดองด้วยน้ำมูตรเน่า กินความ กว้าง หมายถึงการรักษาโรคทั่วไป รวมทั้งยาบำรุงด้วย เช่น เภสัชทั้ง ๕ ท่านๆ ว่าอย่างนี้

ในพระวินัย พระพุทธเจ้าทรงแสดงเป็นอนุเบกปริยาย **พระพุทธเจ้าทรงเป็น เศรษฐศาสตรชั้นเยี่ยม ท่านพระอาจารย์เน้นในวินัยปาฏิโมกข์ คือ เสนิยวัตรทั้งหมด เป็นเศรษฐกิจสมบูรณ์แบบ รวมทั้งสังคัม และมารยาทในสังคัมด้วย**

ท่านๆ อธิบายสมณสาธูป ๒๖ ว่า สมณสาธูป สมณะผู้มีรูปงาม จะนุ่งจะห่ม จะยืนเดินล้วนมีความงามทั้งนั้น นุ่งให้เรียบร้อย ห่มให้เรียบร้อย ทั้งในวัดและ ในบ้าน จึงเรียกว่าเป็นบริมณฑล ท่านๆ ย้ำให้เกิดบรรยากาศ แห่งความจำเริงในธรรม ว่า ไม่ใช่ **ปริมาณซังชะ ไปไหนก็ซังชะ มาไหนก็ซังชะ** (หมายถึงไม่เรียบร้อย ไม่งาม ไม่เป็นระเบียบ) ไม่ใช่สมณสาธูป

เศรษฐกิจสัมพันธ์โยงใยไปถึง ธรรมวิภาคที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยา- วชิรญาณวโรรสทรงรจนา เป็นหลักสูตรนักธรรมตรี แต่หาเป็นเช่นนั้นไม่ ทั้งธรรม ทั้งวินัย เป็นสิ่งผูกพันกับชีวิตมนุษย์ทุกรูปทุกนาม เพราะฉะนั้นพระองค์ จึงทรงวาง หลักเกณฑ์ไว้ในค่านำว่า **กุลบุตรผู้บวชภายในไตรมาส ๓ เดือน ก่อนลาสิกขา ให้ท่องให้จบ คือ เดือนที่ ๑ ท่องวินัยบัญญัติ เดือนที่ ๒ ท่องธรรมวิภาค เดือน ที่ ๓ ท่องคิทธิปฏิบัติจบพอดี กุลบุตรลาสิกขาบวชไป จะได้รู้หลักธรรมนำไปปฏิบัติ**

หนังสือนวโกวาท เป็นหนังสือธรรมวินัยย่อๆ แต่รวมเศรษฐกิจสัมพันธ์ไปด้วย อย่างสมบูรณ์ เพราะเหตุนี้ท่านพระอาจารย์มั่น จึงย้านักย้าหนา ให้ศิษย์ท่องให้ได้

ผู้เล่าเคยถวายภัณฑ์สังฆาภิเสส พระวินัย และธรรมวิภาคหมวด ๑๐ อภินิหัจจเวทนต์
ที่ว่า บรรพชิตควรพิจารณาเนื่องๆ และคิหิปฏิบัติ เกียจคร้านทำงานมีโทษ ๖ อย่าง

ในหมวด ๑๐ ท่านฯ มักจะย้ำ เรื่องกถาวัตถุ ๑๐ ข้อ ๑ ข้อ ๒ ว่า มักน้อย
สันโดษ อပ္ปิจกถา สันตุฎฐีกถา คือความมัธยัสถ์ ใช้สอยพอดีแก่ฐานะของตน
ก็ดำรงชีวิตอย่างมีความสุข

ท่านพระอาจารย์กล่าวเตือนศิษย์เสมอว่า **จะสอนศีลธรรมแก่ชาวบ้าน ต้องสอน
ให้อิมปากอิมท้องเสียก่อน จึงค่อยสอนศีลธรรมทีหลัง** สรุปได้ว่า เศรษฐกิจสัมพันธ์
และพละนามัย แบบท่านพระอาจารย์มั่นดูจะสัมพันธ์ผูกพันต่อเนื่องเป็นวงจร ระหว่าง
พระสูตร พระวินัย และพระอภิธรรม

ท่านพระอาจารย์ว่า อย่าไปทำตัวเป็นนักการค้าผลิตผลของชาวบ้านเสียเอง
เพราะหากทำเช่นนั้นท่านพระอาจารย์ว่า มหิจจตา อสนตุฎฐิ สัสคคณิกา ไม่เกิดวิเวก
มีความเกียจคร้าน จิตก็ห่างจากศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ
อันควรเป็น ควรมีความได้ จากเพศพรหมจรรย์

ความเป็นมาของชาวไทย

พระปฐมเจดีย์เป็นเจดีย์สถาน ที่ตั้งอยู่ในประเทศสุวรรณภูมิ ที่เรียกว่า “แหลมทอง” คือประเทศไทยในปัจจุบัน

ท่านพระอาจารย์มั่นเล่าว่า เมื่อครั้งมีการทำสังคายนาครั้งที่ ๓ นั้น พิเศษคือ มีพระมหากษัตริย์ ทรงพระปรีชาสามารถอันกว้างไกล เห็นว่า พระพุทธศาสนา มารวมเป็นกระจุกอยู่ที่ชมพูทวีป หากมีอันเป็นไปจากเภทภัยต่างๆ พระพุทธศาสนาอาจสูญสิ้นก็ได้ จึงมีพระประสงค์จะเผยแพร่พระพุทธศาสนา ไปยังนานาประเทศ สำหรับพระสงฆ์สายต่างๆ ผู้เล่าจะไม่นำมากล่าว จะกล่าวเฉพาะที่มายังสุวรรณภูมิประเทศ ตามที่ท่านพระอาจารย์เล่าให้ฟัง

ท่านที่เป็นหัวหน้า มาสุวรรณภูมิคราวนั้น ตามประวัติศาสตร์ที่ได้จารึกไว้ คือ **ท่านพระโสณะและท่านพระอุตตระ**

การส่งพระสงฆ์ไปประกาศพระพุทธศาสนา คราวสังคายนาครั้งที่ ๓ นั้น อย่าเข้าใจว่า จัดแจงบริหารลงในบาตรและย่าม ครองผ้าเสร็จก็ออกเดินทางได้ ต้องมีการจัดการเป็นคณะมากพอสมควร รวมทั้งพระสหจร และสามเณร อุบาสก อุบาสิกา ด้วยเป็นกระบวนใหญ่ การเดินทางรอนแรมระยะไกล ไปต่างประเทศ พระสงฆ์ผู้เป็นหัวหน้า และสหจร ท่านคงมีสายญาติ และญาติโยมผู้เคารพนับถือตามไปด้วย คงไม่ปล่อยให้ท่านเหล่านั้น เดินทางไปลำบาก ต้องมีคณะติดตามเพื่อจะได้คอย

ช่วยเหลือ หุงหาเสบียงอาหารในระหว่างเดินทาง อีกอย่างหนึ่ง หากพบภูมิภาคประเทศที่เหมาะสมก็ตั้งถิ่นฐานแสวงโชคอยู่ที่สุวรรณภูมิประเทศได้ จึงได้พากันมาเป็นกระบวนใหญ่

ชนชาติเจ้าของถิ่นเดิม ที่อาศัยอยู่ในสุวรรณภูมิประเทศมีอยู่แล้ว แต่คงไม่มาก หากมีอันตรายจากสัตว์ร้าย และเภทภัยต่างๆ มาย่ำยีเบียดเบียน การป้องกันก็ลำบาก เพราะกำลังไม่เพียงพอ นครปฐมคงเป็นที่รวมชุมชน กระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและนักแสวงโชคจากชมพูทวีป คงเอาที่นั่นเป็นจุดเริ่มต้น ชาวสุวรรณภูมิก็คงได้ยินกิตติศัพท์เช่นกัน จึงต้อนรับด้วยความยินดี

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาก็ดี การแสวงโชคของญาติโยมที่ตามมาก็ดี ได้รับความสนับสนุนด้วยดี ประกอบกับผืนแผ่นดินก็กว้างใหญ่ไพศาล อุดมสมบูรณ์ ชาวประชาถิ่นเดิมก็ยอมรับนับถือพระรัตนตรัย และศีล ๕ มีการสร้างวัดถวายเป็นวัดพระปฐมเจดีย์ เดียวนี้ ส่วนนักแสวงโชคก็คงประกอบสัมมาอาชีพ ไปตามความสามารถ และปฏิบัติพระสงฆ์ไปด้วยพร้อมๆ กัน นี่คือชนชาวชมพูทวีปที่ได้เข้ามาสู่ดินแดนสุวรรณภูมิเป็นครั้งแรก

นักแสวงโชคเหล่านั้น เมื่อประสบโชคแล้วแทนที่จะหยุดอยู่แค่นั้น ก็นึกถึงญาติๆ ทางชมพูทวีป กลับไปบอกข่าวสารแก่ญาติๆ จึงมีการอพยพย้ายถิ่นฐานตามกันมาอีก

ลัทธิราชประมาณ ๕๐๐ ถึง ๙๐๐ ปี หลังพุทธปรินิพพาน อาเพศเหตุร้ายก็เริ่มเกิดขึ้น เนื่องจากชนชาติชาวเปอร์เซีย ในปัจจุบันคือแถบตะวันออกกลาง เกิดมีลัทธิอย่างหนึ่งขึ้นมา ในปัจจุบันคือศาสนาอิสลาม

ได้จัดขบวนทัพอันเกรียงไกร รุกรานเข้าสู่ชมพูทวีป คือประเทศอินเดียในปัจจุบัน อินเดียสมัยนั้น มีสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นสภระที่พึ่งอาศัยของชาวชมพูทวีป ทั้ง ๗ รัฐ รวมทั้งชาวคากยวงศ์ของพระองค์ อยู่ด้วยกันฉันพี่น้อง การเตรียมรบจึงไม่เพียงพอ เมื่อกองทัพอันเกรียงไกรยกเข้ามา การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์แบบสิ้นชาติ ก็เกิดขึ้น การหนีตายอย่างทุลักทุเลของรัฐเหล่านั้นจะเป็นอย่างไร มหาวิทยาลัยนาแลนทาเอย

พระเวฬุวันเถย พระเชตะวันเถย บุพพารามเถย รวมทั้งพระสงฆ์เป็นหมื่นๆ ประวัติศาสตร์ก็ได้จารึกไว้แล้ว ตายเป็นเมื่อราบเรียบเป็นหน้ากลอง

ชาวรัฐโกศลและรัฐเล็กรัฐน้อย เช่น ลิจฉวี มัลละ ก็ทะลักเข้าสู่ดินแดนชเวดากอง คือ พม่า มอญ ไทยใหญ่ในปัจจุบัน ชาวมคธรัฐ มีเมืองราชคฤห์เป็นราชธานี ก็หนีตามสายญาติที่ได้เดินทางมาก่อนแล้ว มุ่งสู่สุวรรณภูมิ รวมทั้งรัฐเล็กรัฐน้อย มีรัฐสักกะ โกลิยะ และอื่นๆ ก็ติดตามมาด้วย แยกเป็นสองสาย สายหนึ่งไปทางโยนกประเทศ คือ รัฐฉาน ปัจจุบันอยู่ในพม่า และเลยไปถึงมณฑลยูนนานของประเทศจีน

รัฐใหญ่ในครั้งพุทธกาล คือ รัฐมคธเป็นไทยในปัจจุบัน รัฐโกศลคือพม่า (เมียนมาร์ในปัจจุบัน) ท่านพระอาจารย์เล่าว่าพม่าและไทย พระพุทธเจ้าทรงโปรดและตรัสสอนเป็นพิเศษ สองประเทศนี้จึงมีพระพุทธศาสนาที่มั่นคงมายาวนาน และจะยาวนานต่อไป แต่พม่าเป็นเมืองเศรษฐกิจอุปถัมภ์ สมัยเป็นชาวโกศลก็มีคหบดี คือท่านอนาถปิณฑิกะและนางวิสาขาเป็นผู้อุปถัมภ์ แต่ไทยมีองค์พระมหากษัตริย์เป็นเอกอัครศาสนูปถัมภก พิเศษกว่าพม่า

ชาวพมามีอุปนิสัยทุกอย่าง โดยเฉพาะความซื่อสัตย์ เหมือนคนไทย เป็นมิตรคู่รักคู่แค้น จะฆ่ากันก็ไม่ได้ จะรักกันก็ไม่ลง ท่านๆ ว่าอย่างนี้ สมัยพุทธกาล รัฐมคธมีปัญหาอะไรก็ช่วยกันและกัน บางคราวก็รบกันผลัดกันแพ้ผลัดกันชนะ มาเป็นไทยเป็นพม่าก็รบกัน ประวัติศาสตร์ก็จารึกไว้แล้ว

ส่วนพระปฐมเจดีย์นั้น ผู้เล่ากราบเรียนถามท่านพระอาจารย์ ท่านตอบว่าคงจะสร้างเป็นอนุสรณ์แห่งการนำพุทธศาสนาเข้าสู่สุวรรณภูมิครั้งแรก ฟังแต่ชื่อก็แล้วกัน ปฐมก็คือที่หนึ่ง คือ พระเจดีย์องค์แรก ท่านกล่าวต่อไปว่า คงบรรจุพระธาตุพระอรหันต์ รวมทั้งพระบรมสารีริกธาตุด้วย เมื่อมีการบูรณะแต่ละครั้งผู้จารึกเรื่องราว มักบันทึกเป็นปัจจุบันเสีย ประวัติศาสตร์เมืองต้นจึงไม่ติดต่อกัน ขาดเป็นขั้นเป็นตอนว่า คนนั้นสร้างบ้าง คนนี้สร้างบ้าง แล้วแต่เหตุการณ์จะเกิดขึ้น

คำพูดแต่ละยุค มีการเปลี่ยนแปลงไปตามสมัย ย้อนถอยหลังกลับไป คำว่า ประเทศพม่า คนไทยจะไม่รู้จัก รู้จักพม่าว่า เมืองมณฑลทะเลหรือหงสาวดี และคนพม่า จะไม่รู้จักคำว่า ประเทศไทย จะรู้จักไทยว่าเมืองอโยธยา เรื่องราวเหล่านี้ผู้เล่าได้ฟัง มาจากท่านพระอาจารย์มั่นและพระอาจารย์ชอบ

ต่อไปจะได้เล่าเรื่องชนชาวไทย ชนชาวลาว

ท่านพระอาจารย์เล่าว่า ชาวลาวฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง ก็คือชาวนครราชสีมา หรือ รัฐมณฑล เช่นเดียวกันกับชาวไทย ไทยและลาวจึงเป็นเชื้อชาติเดียวกัน แต่หนีตาย จากการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์มาคนละสาย ลาวเข้าสู่แดนจีน จีนจึงเรียกว่าพวกฮวน คือ คนป่าคนเถื่อนที่หนีเข้ามา โดยชาวจีนไม่ยอมรับ จึงมีการขับไล่เกิดขึ้น (ประวัติศาสตร์ ไทยเขียนไว้ว่าไทยมาจากจีนเห็นจะเป็นตอนนี้กระมัง)

ความจำเป็นเกิดขึ้น จึงมีการต่อสู้แบบจนตรอก ถอยร่นลงมาสู่ดินแดน สุวรรณภูมิตามสายญาติคือไทย สู้สิบสองจุไทยหรือเจ้าไทย สิบสองปันนา หนองแส และแคว้นหลวงพระบาง ปัจจุบันก็ยังมีคนไทยตกค้างอยู่ (สิบสองเจ้าไทย และสิบสองปันนา อยู่ในดินแดนของจีน)

พอถอยร่นมาถึงนครหลวงพระบางเห็นว่าปลอดภัยแล้ว และภูมิประเทศก็คล้าย กับนครราชสีมา จึงได้ตั้งหลักปักฐานอยู่ที่นั่น และอยู่ใกล้ญาติที่สุวรรณภูมิด้วย คือ นครปฐมเป็นพวกที่มาตั้งอยู่ก่อน และพวกที่เข้ามาตอนหนีตายคราวนั้น

การสร้างบ้านแปลงเมืองเป็นมาโดยราบรื่น โดยให้ชื่อว่า **“กรุงศรีสัตตนาคนหุต”** (เมืองล้านช้าง) จนถึงพระเจ้าโพธิสารเป็นพระมหากษัตริย์ พระองค์มีราชโอรส สองพระองค์ ชื่อเสียงท่านไม่ได้บอกไว้ พอเจริญวัย พระเจ้าโพธิสาร ทรงเห็นว่าเมือง ปัจจุบันคับแคบมีภูเขาล้อมรอบ ขยายขอบเขตยาก การเกษตรกรรมทำไม่ได้เพียงพอ และเพื่อเป็นการขยายอาณาจักรด้วย จึงส่งราชโอรสองค์ใหญ่ ไปตามลำแม่น้ำโขง มาถึงเวียงจันทน์จึงได้ตั้งบ้านเรือนขึ้น มีเมืองหลวงชื่อว่า **“กรุงจันทบุรีศรีสัตตนาคนหุต”**

ส่วนพระราชโอรสองค์น้อง ได้ไปตามลำน้ำ่าน มาตั้งบ้านเมืองอยู่ที่สุโขทัย โดยมีเมืองหลวงชื่อว่า **“กรุงสุโขทัย”** ท่านพระอาจารย์แปลให้ฟังด้วยว่า **“สุโขทัย” แปลว่า ไทยเป็นสุข** เหตุที่อยู่ที่นี่เพราะปัจจัยในการครองชีพเอื้ออำนวย และใกล้ญาติทางนครปฐมไปมาหาสู่ก็สะดวก ท่านฯ ว่าอย่างนี้

นครปฐมก็มีเมืองหลวงคือ **“ทวารวดีศรีอยุธยา”** ที่เรียกว่ายุคทวารวดีนั่นเอง เวียงจันทน์จึงเป็นพระเจ้าพี่ สุโขทัยเป็นพระเจ้าน้อง นครปฐม สุโขทัย หลวงพระบาง เวียงจันทน์ ก็คือชนชาติชาวราชคฤห์ในครั้งพุทธกาลนั่นเอง

การอพยพหนีตายคราวนั้น บางพวกลงเรือข้ามทะเล ไปขึ้นฝั่งที่นครศรีธรรมราช ก็มี ซึ่งมีพระบรมธาตุนครศรีธรรมราชเป็นสักขีพยานว่า ชาวใต้ทั้งหมดก็เป็นชนชาติรัฐมอญในครั้งพุทธกาลเหมือนกันกับชาวพม่า มอญ กระเหรี่ยง ไทยใหญ่ก็คือชาวโกศลในครั้งพุทธกาลนั่นเอง

คนไทยเป็นบุคคลที่โชคดีที่สุดในโลก

คืนหนึ่ง หลังจากเทศน์อบรมพระเถระจบลง ท่านพระอาจารย์เข้าพักผ่อน ผู้เล่าถวายเป็นเรื่อง พันเอกนิมิต ชโยดม คล้ายกับค้างอยู่ยังไม่จบ ความเป็นคนไทย นับถือพระพุทธศาสนา เข้าสู่พุทธวงศ์ (หรือเข้าสู่วงจรรชาวพุทธ) มิใช่เป็นของได้ง่ายๆ ท่านเลยยกพุทธภาษิตที่มาจากคัมภีร์พระธรรมบท ชุททกนิกายว่า

กัจโฉ มนุสฺสปรภฺติโก กิจฺฉํ มจฺจานชฺวีตํ

ภาษิตที่ยกมานั้น ท่านเอามงคลสูตรมากล่าว ตั้งแต่เอเสวนาเป็นต้นไป จนถึง ผุฏฺจสฺส โลกธมฺเมติ ฯลฯ เป็นอวสาน มงคลที่ท่านย้ำเป็นพิเศษ คือ บท ๒ ปฏิรูป - เทสวาโส ฯลฯ บท ๓ และ บท ๔ ทานญจ ฯลฯ อนนฺวชฺชานิ กมฺมานิ เพราะ ๔ บทนี้ เป็นพื้นฐาน ของมงคลทั้งหมด โดยเฉพาะเรื่องปฏิรูปเทสนี้ สำคัญมาก ท่านดูจะหมายเอาประเทศไทย โดยเฉพาะ

พอท่านอธิบายจบแต่ละมงคล ก็จะเป็นบาลี ว่า เอตมฺมงฺคฺลมุตฺตมํ ถึง ๓ ครั้ง และเป็นภาษาไทยว่า เป็นความเจริญอันอุดมเลิศ เป็นความเจริญอันอุดมเลิศ เป็นความเจริญอันอุดมเลิศ ถึง ๓ ครั้ง

ครั้งสุดท้าย พอขึ้น ผุฏฺจสฺส โลกธมฺเมติ จิตฺตํ ยสฺส น กมฺปติ อโสภํ วิรชํ เขมํ เอตมฺมงฺคฺลมุตฺตมํ นั้นละ ถึงเป็นมงคลถึงที่สุด คือ พระนิพพานเลย

ท่านพูดต่อว่า “ความเป็นคนไทยพร้อม” พร้อมอย่างไร ท่านจะอ้างอิงตั้งแต่ครั้งพุทธกาลจนถึงสมัยปัจจุบัน ทั้งภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ พระไตรปิฎกพร้อมมูลประเทศไทย ไม่เคยอดอยากหิวโหยตาย ตั้งแต่ยุคสุโขทัยถึงปัจจุบัน ประเทศไทยไม่เคยว่างเว้นจากพระพุทธศาสนา พระมหากษัตริย์ไทย ทรงเป็นเอกอัครศาสนูปถัมภก ทุกยุคทุกสมัย ชาวไทยศรัทธาต่อพระพุทธศาสนา ถวายจตุปัจจัยพระสงฆ์ทุกวัน นับมูลค่าไม่ได้

ทำไมคนไทยจึงมีกินมีใช้ มีใช้บุญหรือ บุญมีจริงหรือ มีข้าวกล้าในนางาม ฝนตกถูกต้องตามฤดูกาล ในป่ามีไม้ มีปลาในน้ำ มีสัตว์บนบก มีนกในอากาศ มีใช้บุญเกิดจากการถวายทานพระสงฆ์ในแต่ละวันหรือ

ธรรมชาติของท่านพระอาจารย์มั่น มักจะยกการทำนามาเป็นเครื่องอุปมาอุปไมย เปรียบเทียบเกือบจะไม่ว่างเว้นเลย และอธิบายเรื่องการทำนาได้อย่างละเอียดถี่ถ้วนมาก คงจะได้พบในมุตโตทัย

ผู้เล่าจะนำมาเล่าเท่าที่จะได้ เช่น การปฏิบัติธรรมถูกก็ถูกมาแต่ต้น ท่านฯ หมายถึง ผู้ปฏิบัติคือ ไม่ลืมคำสอนที่พระอุปัชฌาย์สอนไว้แต่วันบวช การทำนาก็เหมือนกัน ถูกมาตั้งแต่ต้น ฮวงเม่าจึงมี ผิดมาตั้งแต่ต้น ฮวงเม่าบมี คำเหลืองสร้อยจีเป็นฮอยหิทำ ข้าวก่ำ เป็นข้าวพั้ว จวัลให้ต่อควาย คำนี้ท่านเปรียบผู้เรียนรู้ออกไปแล้ว ลาลิกขาออกไป เปรียบด้วยข้าวในนาจนจะสุกอยู่แล้ว เลยถูกหนอนคอรวงกัดกินเสียหายหมด เลยไม่ได้กินสุญเปล่า

การเกิดในแผ่นดินไทยโชคดีที่สุด

ความเป็นคนไทย และได้เกิดในผืนแผ่นดินไทยโชคดีที่สุด เพราะว่า การพลัดเข้ามาสู่วงศ์พระพุทธรศาสนา จะต้องอยู่ในมนุสสธรรมหรือเทวธรรม ท่านว่าอย่างนั้น

คำว่า โชคดีที่สุด หมายความว่า **ตราบใดที่ประเทศไทยยังมีพระอริยบุคคลตราบ นั้น จะไม่ฉิบหายด้วยภัยแห่งสงคราม** ตามที่ปรากฏมาแล้ว ในสงครามโลกครั้งที่ ๑ ไทยชนะ ครั้งที่ ๒ ไทยก็ชนะ สู้กับคอมมิวนิสต์ เพื่อนบ้านเป็นคอมมิวนิสต์ไปหมด แต่ไทยชนะ ท่านพระอาจารย์ยังเล่าอีกว่า ที่นี้ทำไมคนทั้งหลาย ทั้งฆราวาสและบรรพชิต จึงไม่ค่อยจะได้บรรลุเป็นโสดาบัน สกิทาคามี ก็เพราะความปรารถนาไม่พอ

ท่านฯ ว่า เราอยู่อย่างนี้มีพอได้กินได้ใช้ คนบ้านนอกบ้านนา เขาก็มีข้าวในยุ้ง ไม่มีปัญหาอะไร กับข้าวก็พากันไปหาปลาตามหนองคลองบึง ผู้ที่อยู่ในบ้านในเมืองใหญ่ เขาก็มีการมีงาน มีเงินมีทอง คนเหล่านี้ละ **ติดอยู่ในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ** เท่าที่ตนได้รับในแต่ละวันๆ ถึงแม้จะไม่รำไม่รวย แต่เรียกว่าอยู่ได้ไปได้

การนับถือพระพุทธรศานานั้น ก็มีทั้งนับถือภายนอกบ้าง ภายในบ้าง **การบำรุง ศาสนาภายนอก** เช่น ในสมัยพุทธกาลก็มี **พระเจ้าพิมพิสาร** เป็นต้น ฝ่ายฆราวาส ก็มีท่านอนาถบิณฑิกะ และนางวิสาขา เป็นต้น ท่านได้สละทรัพย์สร้างวัดถวาย **พระพุทธเจ้า** ทนุบำรุงพระสงฆ์สาวกทั้งปวง

การบำรุงศาสนาภายในก็คือ การทำทานให้เป็นทานเลิศ ทำศีลให้เป็นศีลเลิศ
ทำสมาธิให้เป็นสมาธิยิ่ง ทำปัญญาให้เป็นปัญญายิ่ง เมื่อทำได้แบบนี้แล้ว ท่าน
พระอาจารย์บอกว่า อะไรจะเกิด ก็คุณวิเศษในพระพุทธศาสนาแหละ ไม่ใช่ของยาก
และก็ไม่ใช่ของง่าย เราทำได้ อานิสงส์ของทาน ศีล ภาวนา และสติปัญญาของเรา
นี่จะเป็นพลังเสริมสร้างจิตของเรา ให้เป็นอริยบุคคลในพระพุทธศาสนาได้

ความสมบูรณ์พร้อมของประเทศไทย

เรื่องอริยบุคคลนี้ ท่านพระอาจารย์ปรารภไว้หลายสถานที่ หลายวาระ ต่างๆ กันแล้วแต่เหตุ ท่านฯ เล่าว่า ชาวพุทธมีหลายประเทศ แต่จะขอกล่าวเฉพาะใกล้เคียงเขมร ลาว เวียดนาม และพม่า นอกนี้ไม่กล่าว

ท่านพระอาจารย์บอกว่า “เราไม่ได้ว่าเขาเหล่านั้นแต่ได้พิจารณาแล้ว ไม่มีก็ว่าไม่มี มีก็ว่ามี” ท่านพระอาจารย์หมายถึง พระอริยบุคคลในประเทศเหล่านี้ มีที่ประเทศพม่าเพียงคนเดียว คือ หมูบ้านที่ท่านไปจำพรรษา เป็นผ้าขาว ที่ผู้เล่าเคยเล่าว่า บุตรสาว บุตรชาย และบุตรชายของตาผ้าขาวคนนั้นละ ที่มาจัดเสนาสนะของบิดาเขา ถวายท่านพระอาจารย์ และท่านเจ้าคุณบุญมั่น ครั้งจำพรรษาที่ประเทศพม่า ท่านฯ ว่า “ยกเว้นสยามประเทศแล้วนอกนั้นไม่มี”

“สำหรับสยามประเทศ ตั้งแต่บัดนั้นมาจนถึงปัจจุบัน มีติดต่อมาโดยไม่ขาดสาย ทั้งคฤหัสถ์ชายหญิงและบรรพชิต แต่มรรคขั้นต้นคฤหัสถ์มากกว่า ทั้งปริมาณและมีสิกขาน้อยกว่า”

ท่านฯ เล่าต่อไปว่า เราไม่ได้ว่าเขา เราไม่ได้ดูหมิ่นเขา เพราะประเทศเหล่านั้นขาดความพร้อม คือคุณสมบัติหลายอย่าง เช่น เรื่องอักษร ที่ไม่เป็นพุทธภาษา คือ ลูณกรณ์วิบัติ และ องค์ประกอบอย่างหนึ่งที่ขาดไม่ได้ คือ องค์พระมหากษัตริย์ของประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนานี้ก็สำคัญ ขาดไม่ได้ ถ้าขาดไป อริยบุคคลก็ขาดไปด้วย

ท่านพระอาจารย์ว่า เมื่อพระพุทธเจ้าจะทรงประกาศพระศาสนา ทรงหาหลัก
คำประกันอันมั่นคง คือ มุ่งไปที่พระเจ้าพิมพิสาร ความสำคัญอันนี้มีมาตลอด
หากประเทศใดไม่มีองค์ประกอบนี้ ซึ่งเป็นเอกอัครศาสนูปถัมภก ก็ปฏิเสธได้เลย

เปรียบเหมือนกับก้อนเล่า ๓ ก้อน ก้อนที่ ๑ คือ ความเป็นชาติ ก้อนที่ ๒
มีศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติ ก้อนที่ ๓ มีองค์พระมหากษัตริย์เป็นเอกอัคร-
ศาสนูปถัมภก หากขาดไปก้อนใดก้อนหนึ่ง ก็จะขาดความสมบูรณ์ไป ไม่สามารถจะ
ใช้หนึ่งตีแม่แกงหุงหาอาหารได้

กรมพธมภ์ ๓ ครั้ง

ว่า " โยม ๆ ละ ๆ สมุทฺตฺยฺสฺสฺส " ๓๗

คำขอขมา

ฉันว่า -

มหาเถร ปมาเทท พวกรตเยน กตํ ศัพทํ อปรายํ สมตฺ โน ภาสุเต
สวฺกโย โน ภาสุเต อจฺจตมา ยถาพาเค ยถามสฺสึท ยถาอณฺสฺสค
เย มยํ ภาสุเต กวทสิ กรทสิ ปมาทํ วา อิตมฺม อโยมฺสฺส มฬสิการิ
วา อิตมฺม มหาเถเร อตารจํ อภิรตฺทา ทาเยน วา ทาธาป ทา มฬสิทา
สฺมฺมวาทิ ปรมฺมวาทิ เตสฺสึโน ภาสุเต มหาเถเร สจฺจํ อจฺจยิต
ปฺกคฺคณฺหาต สาขตํ สิริราษ
โย โทสฺส โมทสิตฺตฺน มหาเถรสฺมํ ปกิตฺต มยา สมตฺ โน โทสฺสิ
สพฺพวาทิ วิมสฺสฺสฺส ๑

ข้าแต่ท้าวพระมหาเถระผู้เจริญ โดยความเป็นไปล่วงเกินอันได้
ได้ดังทมิฬซึ่งข้าพเจ้าทั้งหลาย ผู้เป็นคณพาล ผู้เป็นคณหลง
เป็นคณไม่ฉลาด ด้วยประการไร จำเดิมแต่เกิดมา ชาติด้วยความ
ประมาท โดยอบายิไม่แยบตาบ ได้กระทำความไม่เคารพ ในท่าน
พระอาจารย์ผู้เป็นพระมหาเถระ ทั้งทมิฬแล้วซึ่งพระคุณอันหาเคารพ
สักการะไม่ ด้วยกายกิด ด้วยวาจากิด ด้วยใจกิด ต่อหน้ากิด
ลับหลังกิด และระลึกได้กิด ระลึกไม่ได้กิด ขอท้าวพระอาจารย์ได้
เมตตาให้อโศกกรรม ซึ่งโทษอันเป็นไปล่วงเกินนั้น โดยความเป็น
โทษอันล่วงเกินของข้าพเจ้าทั้งหลายนั้น ข้าพเจ้าทั้งหลายจะสำรวมระวัง
ต่อไป และเพื่อความเจริญรุ่งเรืองในพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์มา
ลัทธิการชั่ว ตลอดกาลนาน เทอญ ๑

คัดลอกจากลายมือของพระอุดมสังวรวิสุทธินเถร (พระอาจารย์วัน อุตตโม)
ซึ่งท่านได้เรียบเรียงไว้ สำหรับงานพระราชทานเพลิงศพ พระอาจารย์ฝัน อาจาโร

...เรื่องอยากดีไม่หยุดคือตัวสมุทัย
เป็นโทษใหญ่กลัวจะไม่ดีนี้ก็แรง
ดีแลไม่ดีนี้เป็นพิษของจิตนึก
เหมือนไข้นักถูกต้องของแสง
กำเรบโรคด้วยพิษผิดสำแลง
ธรรมไม่แจ้งเพราะอยากดีนี้เป็นเดิม...

จากชั้นระวิมุตติสะมังคีธรรมะ

หนังสืออ้างอิง

หลวงตาทองคำ จารุวณฺโณ, รำลึกวันวาน, พิมพ์ครั้งที่ ๕, ๒๕๕๖, บริษัท ศิลป์สยาม
บรรจุภัณฑ์และการพิมพ์ จำกัด.

คำแปลกุศลแก่สรรพสัตว์ทั่วแดนแห่งไตรภพ

ณ วัดป่าอัมพโรปัญญาวนาราม อำเภอบ้านมิ่ง จังหวัดชลบุรี
ในพระสังฆราชูปถัมภ์ สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (อมฺพรมหาเถร)

สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

วันศุกร์ที่ ๒๔ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๖๐

ตรงกับวันขึ้น ๖ ค่ำ เดือน ๑ เช้าทำภัตกิจเสร็จ เวลาประมาณ ๐๙.๐๐ น.

ตั้งนะโม ๓ จบ พร้อมกัน

มหากุศลผลบุญทั้งหมด ที่ปวงข้าฯทั้งหลาย ได้อุทิศทำบำเพ็ญเพียรมาแล้ว ด้วยกาย วาจา ใจ ได้สร้างพุทธสถานทรพยากร วัดป่าอัมพโรปัญญาวนาราม สร้างศาลาที่ประชุม เจริญพระพุทธมงคล สร้างพุทธปฏิมากรพระประธาน พระนาครภักไถนศาลา และสร้าง พระปางนั่งขัดสมาธิไว้ที่พิพิธภัณฑสถาน ได้น้อมบรรจุน้ำพระบรมสารีริกธาตุ วัดมณฑลมหาสมณคณาจารย์ พร้อมด้วยสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในสากลโลก สร้างถนนลาดยางเข้าถึงประตูวัด สร้างแหล่งน้ำ สร้างกำแพงรอบพื้นที่วัด พร้อมด้วยสร้างเสนาสนะ น้อมถวายจตุปัจจัยไทยทานแก่พระสงฆ์ มาจากทิศทั้งสี่ สร้างคลังพัสดุและโรงครัว สร้างอาคารพิพิธภัณฑสถาน สร้างหนังสือโอวาทธรรม ของวิสุทธิบุคคล ถวายไว้ในบวรพุทธศาสนา พร้อมด้วยอานิสงส์รักษาศีล ๕ ทอดผ้าบังสุกุล รวมมหากุศลผลบุญทั้งหมด และได้บำเพ็ญมาแต่ปางก่อน อันเกิดจากน้ำใจใสศรัทธา ของปวงข้าฯทั้งหลาย

ณ โอกาสนี้ ปวงข้าฯทั้งหลาย ขออ้อมจิตแผ่กุศลให้บิดามารดา ผู้มีพระคุณหาประมาณ มิได้ พระอุปชฌาย์ผู้เลิศคุณ พระอาจารย์ผู้เกื้อหนุน และพระมหากษัตริยาธิราชเจ้า ผู้ทรงมี พระคุณแก่แผ่นดินไทยทุกพระองค์ ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ พร้อมด้วยพระบรมวงศานุวงศ์ ที่ล่วงลับไปแล้ว ตลอดจนผู้มีบุญมีพระคุณทั้งหลาย จึงได้รับมหากุศลผลบุญของปวงข้าฯ ทั้งหลาย ที่ได้พร้อมใจกันอุทิศในกาลนี้ โดยเจตนาตั้งใจในวันนี้ แผ่กุศลมหากุศลผลบุญ ให้แก่สรรพสัตว์ และเปรตญาติทั้งหลาย นับแต่บรรพบุรุษในสมัยโบราณกาล ตลอดจนมา จนถึงปัจจุบัน ณ วันนี้ และดวงวิญญาณของเหล่านักบวชผู้ปลื้มใจ เพื่อปกป้องแผ่นดินไทย รวมทั้งญาติมิตรหรือมิใช่ญาติมิใช่มิตร และสัตว์เหล่าอื่นที่เป็นกลางๆ พร้อมทั้งเทพทั้งปวง ใน ๑๐ แดนโลกธาตุ จึงได้รับและอนุโมทนา ส่วนมหากุศลผลบุญ ที่ปวงข้าฯทั้งหลาย ได้ทำการอุทิศให้ในกาลครั้งนี้ เพื่อประโยชน์สุขไม่มีประมาณ

อนึ่ง สัตว์เหล่าใดยังไม่รับรู้ ส่วนมหากุศลผลบุญ ของปวงข้าฯทั้งหลายทำการอุทิศให้ ขอเชิญเทพทั้งปวงทุกชั้นภูมิ จงนำมหากุศลผลบุญไปแจ้งแก่สรรพสัตว์ทั้งหลาย ให้ได้รับ และอนุโมทนา ที่ปวงข้าฯทั้งหลายตั้งใจอุทิศให้ เมื่อตกทุกข์ขอให้พ้นจากทุกข์ เมื่อมีสุข ขอให้มีความสุขยิ่งๆ ขึ้นไป トラบแก้วเข้าสู่แดนบรมสุขเกษมสำราญ โดยทั่วกันเทอญ...

สาธุ สาธุ สาธุ

